

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE
HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİNDE
KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİMİN ARKEOLOJİK KANITLARI

Ahmet MÖREL

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2016

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE
HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİNDE
KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİMİN ARKEOLOJİK KANITLARI

Ahmet MÖREL

Danışman
Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2016

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Dağlık Kilikia Bölgesi’nde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kültürlerarası Etkileşimin Arkeolojik Kanıtları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

Tarih
20/09/2016

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Ahmet MÖREL".
Ahmet MÖREL

Mersin Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

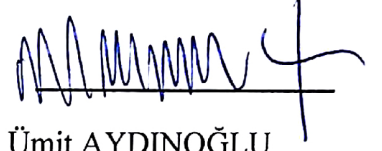
Ahmet MÖREL tarafından hazırlanan Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kültürlerarası Etkileşimin Arkeolojik Kanıtları başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında DOKTARA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

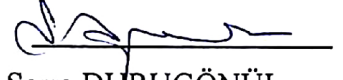
Üye

Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU
(Danışman)

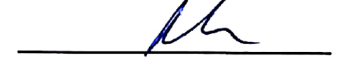
Üye

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

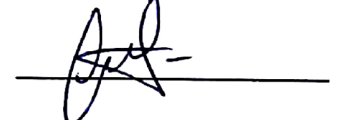
Üye

Prof. Dr. Murat DURUKAN

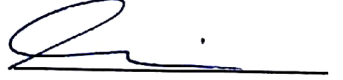
Üye

Doç. Dr. Mehmet TEKOCAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

2006 yılından bu yana Dağlık Kilikia bölgesinde Doç Dr. Ümit AYDINOĞLU başkanlığında yürütülen “Erdemli ve Silifke Arasında Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon Arkeolojik Yüzev Araştırmaları” çerçevesinde ortaya çıkan bu tez çalışması ile Dağlık Kilikia bölgesinin arkeolojisinde eksik kaldığını düşündüğümüz bazı boşlukları tamamlamayı hedefledik. Bu amaçla yüzev araştırması sırasında yeni tespit etmiş olduğumuz Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait arkeolojik ve epigrafik buluntularının özellikle kırsal yerleşimler bazında kültürlerarası etkileşimleri kapsamında henüz yeterince çalışılmamış olduğu dikkatimizi çekti ve biz, bu tezde bölgenin bu boyutunu değerlendirmeye çalıştık. Böylelikle bölgenin kırsal yerleşimleri bazında yapılan bu kapsamlı incelemesinin gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkan sonuçların benzer araştırmalara referans oluşturması da hedefler arasında yer almaktadır.

Özellikle arazi çalışmaları sırasında birçok kişi bu tezin ortaya çıkmasında katkıları sağladı. Burada bazı isimleri anmak ve onlara teşekkür etmek benim için önem taşımaktadır. Öncelikle danışmanlığımı üstlenen ve tezin malzemesini oluşturan Hisarkale, Çerçili, Karaböcülü, Çatıören, Kümbetbeleni ve Güvercinlik kırsal yerleşimlerinden ele geçen malzemelerin değerlendirilmesi için sağladığı katkıların yanı sıra, söz konusu yerleşimlerden ele geçen buluntuların değerlendirilmesi ile elde edilecek sonuçların kültürlerarası etkileşim kavramının kırsal yerleşimler bazında bir modeli oluşturabileceği konusunda beni yönlendirerek danışmanlığımı üstlenen Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU’na tezin ilerleyişi ve içerik olarak ortaya çıkmasını sağladığı ciddi seviyedeki maddi ve manevi katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Aynı zamanda çalışmanın başından itibaren gerek arazi çalışmalarımız sırasında bize eşlik eden gerekse de fikirleri ve yönlendirmeleri ile çalışmanın ilerlemesini sağlayan Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL'e, çalışmanın ilerleyişi sırasında yaptıkları yönlendirmeler ve katkılar nedeniyle Prof. Dr. Murat DURUKAN'a, Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY'a, Yrd. Doç. Dr. Deniz KAPLAN'a Yrd. Doç. Dr. Erkan ALKAÇ'a, Okutman Murat ÖZYILDIRIM'a, yüzey araştırması sırasında bir ekip olarak çalışarak sağladıkları katkılarından dolayı Arkeolog Okan ÖZDEMİR'e ve Arkeolog Hülya ERDOĞAN'a teşekkür ederim.

Aynı zamanda bu tez çalışması Suna&İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AKMED) tarafından 2014 yılı Doktora Bursu kapsamında ve Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BAP-SOBE AB (AM) 2014-3 DR Protokol numarası ile Doktora Tez Projesi olarak değerlendirilmiş ve maddi olarak desteklenmiştir. Bu sebeple AKMED'e ve Mersin Üniversitesi'ne teşekkür ederim.

**DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİNDE
KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİMİN ARKEOLOJİK KANITLARI**

ÖZET

“Dağlık Kilikia Bölgesi’nde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kültürlerarası Etkileşimin Arkeolojik Kanıtları” başlıklı Doktora tezi çalışması, Dağlık Kilikia bölgesindeki Hellenizasyon (Hellenleşme) ve Romanizasyon (Romalılaşma) süreçlerinin incelenmesine yönelik bir çalışmadır. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde tespit edilen ve daha önce yayınlanmış Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlendirilebilen sikkeler, yazıtlar, plastik eserler, mimari yapılar ve seramik buluntular değerlendirilmeye alınmış olsa da özellikle kırsal yerleşimler ve buradan ele geçen buluntular çalışmanın özgün malzemesini oluşturur. Bunlar üzerinden elde edilen veriler ile bu alandaki kültürlerarası etkileşimin boyutlarının belirlenmesi çalışmanın ana hedefidir. Bu amaçla, bölgede tespit ettiğimiz ve bölgenin kırsal yerleşimleri hakkında önemli veriler sağlayan Güvercinlik, Kümbetbeleni, Karaböcülü, Çerçili ve Çatıören yerleşimleri ve bunların sahip olduğu buluntuların incelenmesi ile elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Böylelikle bölgedeki kültürlerarası etkileşimin özellikle bu kırsal yerleşimler özelinden hareketle bölgenin geri kalanı üzerindeki etkisi ve kanıtları tartışılmıştır.

Bu amaçla ilk olarak Hellenizasyon (Hellenleşme) ve Romanizasyon (Romalılaşma) üzerine yapılan çalışmalar değerlendirmeye alınmış ve böylelikle çalışmaya bir teorik alt yapı oluşturulabilmiştir. Oluşturulan bu teorik alt yapı ise bölgedeki kentlerden ve kırsal yerleşimlerden ele geçen arkeolojik, nümismatik ve epigrafik buluntular ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kùltùrlerarası Etkileşim, Dağlık Kilikia, Olba Territorium, kırsal Yerleşimler, Dağlık Kilikia, Hellenistik, Hellenleşme, Romalılaşma, Mimari, Epigrafi, Nùmismatik, Kabartma, Heykel.

ARCHAEOLOGICAL EVIDENCES OF INTERCULTURAL INTERACTION IN ROUGH CILICIA IN THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIOD

ABSTRACT

“Archaeological Evidences of Intercultural Interaction in Rough Cilicia in the Hellenistic and Roman Period” is a PhD thesis which is focused on the process of Hellenization and Romanization in Rough Cilicia. In this study urban planning, settlement patterns, architectural structures, tombs, coins, inscriptions, sculptures and ceramic findings which are already published by other colleagues are evaluated. But also considered in this thesis are rural settlements such as Güvercinlik, Kümbetbeleni, Karaböcülü, Çerçili ve Çatiören. These settlements are furthermore studied together with their findings. All these support to reach a conclusion on the process of the Intercultural Interaction in Rough Cilicia together with its rural settlements. The main goal of this study is to present the rural settlements, their situation and the responses of the process in the Intercultural Interaction.

For this purpose first of all the publications about Hellenization and Romanization are evaluated to create a theoretical background. And this theoretical background is supported by archaeological findings such as architectural structures, coins, inscriptions and sculptures. When all the data are considered together it has become more possible to understand the process of Intercultural Interaction in Rough Cilicia.

Keywords: Hellenization, Romanization, Rural settlements, Rough Cilicia, Olba, Hellenistic, Rome, coins, inscriptions, sculptures, architectural structures

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BÖLÜM I

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM TEORİLERİ

I.1. Romanizasyon Üzerine Terimsel Yaklaşımlar	10
I.2. İşleyiş Açısından Hellenizasyon mu ? Romanizasyon mu?	12
I.3. Romanizasyon: İmparatorluk Politikası mı? Kendi Kendini Romalılaştırma mı?	15
I.4. İmparatorluk Eyaletlerinde Roma Etkilerine Yaklaşımlar	16

BÖLÜM II

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA

BÖLGESİNDEKİ KENTLER, KIRSAL YERLEŞİMLER VE MİMARİ

II.1. Bölgedeki Kırsal Yerleşim Örnekleri: Güvercinlik ve Kümbetbeleni	29
II.1.1. Konutlar ve Kuleler	30
Güvercinlik Kuleli Çiftlik Evi	31
Kümbetbeleni Peristyl Avlulu Konut (Çiftlik Evi)	32

	vii
Kümbetbeleni – Kule	34
II.1.2. Üretim Donanımları (Üretim Donanımları Kataloğu)	35
II.1.3. Mezarlar (Mezarlar Kataloğu)	39
Lahit Mezarlar	40
Kaya Mezarlar	50
Tapınak Mezarlar	52
II.1.4. Mezarlar ile İlişkili Kabartmalar ve Heykeller	62
Kabartmalar	63
Oturan Heykeller	64
Yuvarlak Sunaklar Üzerindeki Kabartmalar	68
Anıtsal Sütun ve Aile Betimlemeli Kabartma	70
II.1.5. Kiliseler	72
II.2. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Kırsal Yerleşimler	74
II.3. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Kentler ve Yerleşim Düzenlemesi	91
Hellenistik Dönemde Yerleşim Düzenlemesi ve Mimari	92
Roma Döneminde Yerleşim Düzenlemesi ve Mimari	100

BÖLÜM III

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA

BÖLGESİ PLASTİK ESERLERİ

III.1. Büstler ve Aile Betimlemeleri	114
III.2. Ölü Yemeği Sahneleri	118
III.3. Asker Kabartmaları	121
III.4. Oturan Figürlü Kaya Kabartmaları ve Serbest	

Duran Oturan Figürler	122
III.5. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Plastik Eserler	127
Plastik Eserlerde Yerel - Yabancı Etkiler ve Kültürlerarası Etkileşim	127

BÖLÜM IV

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA

BÖLGESİ MANEVİ KÜLTÜR ÖĞELERİ

IV.1. Hellenistik Dönem Tapınakları ve İnanışlar	141
IV.2. Roma Dönemi Tapınakları ve İnanışlar	144
IV.3. Tanrılar/Tanrıçalar ve İmparatorluk Kültü	145
IV.5. Ölü Gömme Gelenekleri	150
IV.6. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Manevi Kültür Öğeleri	153

BÖLÜM V

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA

BÖLGESİ EPİGRAFİK, NÜMİSMATİK VE SERAMİK BULUNTULARI

V.1. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkeleri	158
V.2. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Yazıtları	163
V.2.1. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Yazıtlarında İsimler	163
;Yunanlı ve Romalı İsimler	164
Yahudi İsimleri	166
Yerel İsimler	168
V.2.2. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkelerinde ve Yazıtlarında Tanrılar	171

V.2.3. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkelerinde ve Yazıtlarında Kentlerin Ünvanları ve Ayrıcalıklar	172
V.3. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Hellenistik ve Roma Dönemi Seramik Buluntuları	174
V.4. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Epigrafik, Nümismatik Buluntular	177
V.4.1. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Sikkeler	177
V.4.2. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Yazıtlar	180

BÖLÜM VI

DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİNDE KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM:

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

VI.1. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde İşleyiş ve Terimsel Olarak Kültürlerarası Etkileşim	184
VI.2. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Kırsal Yerleşimlerinde Kültürlerarası Etkileşim	187

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar	225
------------------------	-----

Modern Kaynaklar	226
-------------------------	-----

KATALOGLAR

ÜRETİM DONANIMLARI KATALOĞU

MEZARLAR KATALOĞU

LEVHALAR

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 - Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Topografik Haritası (QGIS Programında Hazırlanmıştır).

Resim 2 - Güvercinlik Topografik Harita.

Resim 3 - Güvercinlik Rotalar.

Resim 4 – Kümbetbeleni Topografik Harita.

Resim 5 – Kümbetbeleni Rotalar.

Resim 6a-b – Güvercinlik Kuleli Çiftlik Evinden Genel Görünüm.

Resim 7 – Güvercinlik Kuleli Çiftlik Evi Plan Çizim.

Resim 8a-b – Kümbetbeleni Peristyl Avlulu Çiftlik Evinden Genel Görünüm.

Resim 9 – Kümbetbeleni Peristyl Avlulu Çiftlik Evi Plan Çizim.

Resim 10a-b - Kümbetbeleni Kule Genel Görünüm.

Resim 11 – Kümbetbeleni Kule - Plan Çizim.

Resim 12-13 – Khamosorium Lahit Örnekleri.

Resim 14-15 – Serbest Duran Lahit Örnekleri.

Resim 16-17 – Kaya Lahit Örnekleri.

Resim 18-19 – Podyumlu ve Hyposoriumlu Lahit Örnekleri.

Resim 20a-b – M26 Katalog Numaralı Demirci Lahiti Genel Görünüm ve Detay.

Resim 21a-b – M28 Katalog Numaralı Güvercinlik Aile Betimlemeli Lahiti Genel Görünüm ve Detay.

Resim 22a-b-c – M29 Katalog Numaralı Hyposoriumlu Lahit Genel Görünüm ve Detay.

Resim 23 – Kümbetbeleni Aslan Kabartmalı Lahit Kapakları Genel Görünüm.

Resim 24-25 – Kümbetbeleni Kaya Mezarları.

Resim 26a-b-c-d – Kümbetbeleni M32 Tapınak Mezarı Genel Görünüm.

- Resim 27a-b-c-d – Kümbetbeleni M33 Tapınak Mezarı Genel Görünüm.
- Resim 28a-b-c-d-e-f – Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı Genel Görünüm.
- Resim 29a-b-c-d-e – Kümbetbeleni M35 Tapınak Mezarı Genel Görünüm.
- Resim 30a-b-c-d-e-f – Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezarı Genel Görünüm.
- Resim 31 – Kümbetbeleni Kapı Lentosu Üzerindeki Aile Kabartması.
- Resim 32a-b – Kümbetbeleni Oturan Heykel.
- Resim 33a-b – Güvercinlik Oturan Heykel ve Tonozlu Mezar.
- Resim 34a-b – Güvercinlik Sunaklı Oturan Heykel.
- Resim 35 – M37 Katalog Kümbetbeleni Büst Kabartmalı Yuvarlak Sunak.
- Resim 36 – Kümbetbeleni Büst Kabartmalı Yuvarlak Sunak M38.
- Resim 37 – Kümbetbeleni Kartal Pençesi.
- Resim 38a-b-c-d-e-f – Kümbetbeleni Anıtsal Sütun ve Aile Betimlemeli Kabartma.
- Resim 39a-b – Kümbetbeleni Kilisesi ve Kiliseye Ait Olan Başlıklar.
- Resim 40 – Güvercinlik Kilisesi.
- Resim 41-42 – Hisarkale Yapılarından Genel Görünüm.
- Resim 43 – Kümbetbeleni Kapı Lentosu Üzerindeki Yazıt.
- Resim 44 – Karaböcülü Üç Figürlü Aile Kabartması.
- Resim 45 – Karaböcülü İki Figürlü Aile Kabartması.
- Resim 46 – Karaböcülü Kline Kabartması.
- Resim 47 – Çatıören Asker Kabartması.
- Resim 48 – Çerçili Oturan Figürlü Kaya Kabartması.
- Resim 49 – Yapılıkaya Hermes Tapınağı.
- Resim 50 – Sulucin Tapınağı.
- Resim 51 – Diokaesarea Zeus Olbios Tapınağı.

Resim 52 – atıören Hermes Tapınağı.

Resim 53 – Seleukeia Iupiter Tapınağı.

Resim 54 – Diokaesarea Podyumlu Tapınak.

Resim 55 – Diokaesarea Tykhe Tapınağı.

Resim 56 – Corycus Tapınağı.

Resim 57 – Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı.

Resim 58 – Hançerli Kule ve Kapı Lentosu Üzerindeki Kabartmalar.

Resim 59 – Kanytellis’deki Hekataios’un Mezarı, Kabartması ve Yazıtı.

Resim 60 – Elaiussa Sebaste T11 Tapınak Mezarı.

Resim 61 – Hisarkale Polygonal Mezar Evi.

Resim 62 – Adamkayalar Cenaze Ritüeli Kutsal Alanı.

GİRİŞ

“Dağlık Kilikia Bölgesi’nde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kültürlerarası Etkileşimin Arkeolojik Kanıtları” başlıklı Doktora Tezi, bölgedeki Hellenizasyon (Hellenleşme) ve Romanizasyon (Romalılaşma) sürecinin incelenmesine yönelik bir çalışmadır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki “kültürlerarası etkileşim” kavramını Arkeolojik malzeme ve kavramsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde tespit edilen Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlendirilebilen sikkeler, yazıtlar, plastik eserler, mimari yapılar ve seramik buluntuların yanı sıra özellikle kırsal yerleşimler bu çalışmanın malzemesini oluşturmaktadır. Olba Territoriumu olarak adlandırılan bölgedeki Arkeolojik yüzey araştırmalarından elde edilecek olan veriler ise çalışmanın özgün malzemesidir. Bu kapsamda daha önce diğer araştırmacılar tarafından yayınlanmış Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait olduğu kesin olarak bilinen arkeolojik malzemenin yanı sıra söz konusu dönemlerdeki kentleşme ve buna bağlı olarak kırsal yerleşimler, bunların sahip olduğu yerel, Yunanlı ve Romalı unsurlar ele alınarak ve değerlendirilmiştir. Dönemsel olarak, bu kırsal yerleşimlerde bulunan her türlü arkeolojik buluntu ve bunların sahip oldukları özelliklerin süreçler içerisindeki değişimleri ve gelişimleri izlenmeye çalışılmıştır. Böylece, arkeolojik buluntuların tipolojik karşılaştırmalarından yola çıkılarak Hellenistik ve Roma Dönemlerinde etkinin ne seviyede olduğu incelenmiş ve elde edilen veriler ile söz konusu bölgede kültürlerarası etkileşim sürecinin yaşanıp yaşanmadığı sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Yukarıda değinilen konular hakkında sonuçlara ulaşmak için tez çeşitli konu başlıkları altında ele alınmış ve sorulara yanıtlar bulunmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, tezin I. Bölüm'ü kavramsal tartışmalara ayrılmıştır. Değerlendirme bölümünde de tartışılacağı üzere, bu tez çalışmasında elde edilen veriler Hellenizasyon ve Romanizasyon terimlerinin tekil anlamlarıyla kullanmanın yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı araştırmacıların Hellenizasyon ve Romanizasyon olarak terimselleştirdikleri süreçlere, farklı bölgelerdeki kültürler ve belirli geleneklere sahip toplulukların tür ve hız açısından farklı tepkiler göstermiş oldukları açıkça görülmektedir. Dağlık Kilikia bölgesinde olduğu gibi kültürel izleri Hellenistik Dönem ile birlikte takip edilmeye başlayan ve kültürel anlamda içine kapalı bölgelerde, Roma Döneminde artan kültürel etkileşimin anlaşılabilmesi bu dönemin hemen öncesindeki Hellenistik Dönemin irdelenmesi ve anlaşılması ile mümkün olduğu görülmüştür. Bu sebeple, Hellenizasyon ya da Romanizasyon gibi terimler kullanmak yerine Hellenistik ve Roma Dönemlerinde yaşanmış olan kültürel etkileşimi daha açık bir şekilde ifade eden “kültürlerarası etkileşim” teriminin kullanımı tercih edilmelidir ve bu bölümde de buna yönelik tartışmalar ele alınacaktır.

Bu bölümde, tezin arayışlarından biri olan kültürlerarası etkileşim kavramının nasıl işlediğinin belirlenebilmesine yönelik tartışmalar da yapılacaktır. Hellenizasyon ve Romanizasyon olarak adlandırılan süreçlerin bir devlet politikası olarak yürütüldüğü ya da bölgede yaşayan toplulukların özellikle elit sınıfa mensup üyelerinin süreci kendi kendilerine işlettiklerine yönelik görüşler tez kapsamında incelenerek sonuçlar elde edilecektir. Bu amaçla diğer bölgeler için önerilen kuramlar ele alınarak değerlendirilecek, bu kuramların hangilerinin Dağlık Kilikia bölgesi için geçerli olduğu ya da bölge için

kullanılabilecek bir kuramın var olup olmadığına yönelik bazı çıkarımlarda da bulunulacaktır. Bu teori ortaya koyulmaya çalışılırken de, özellikle bölgedeki kırsal yerleşimler bir temel noktası olarak ele alınacaktır. Bölgenin Hellenistik Döneme ait kırsal yerleşimleri ve bunlardan elde edilecek veriler önem taşımakla birlikte Roma Dönemi kırsal yerleşimleri ve bunların sahip oldukları arkeolojik buluntuların yoğunluğu sebebiyle Roma Döneminin malzemelerine ve Roma Döneminde yaşanan etkileşim sonucunda ortaya çıkacak teoriye ayrıca önem verilecektir.

Tezin sonraki bölümleri; “kültürler arası etkileşim” kavramı kapsamında Dağlık Kilikia bölgesindeki arkeolojik materyalleri incelemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, II. Bölüm’de çalışmanın özgün malzemesini oluşturan kırsal yerleşimlere yer verilmiştir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimler, mimari yapılanmaları ve yerleşim düzenlemeleri içerisindeki modeller değerlendirilmiş ve bunların metropolis kentler ile olan ilişkileri kültürlerarası etkileşim süreci açısından ele alınarak “Doğu Dağlık Kilikia Bölgesindeki Kentler, Kırsal Yerleşimler ve Mimari” başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerine yönelik çalışmaların çoğunlukla metropolis kentler ve buradaki buluntular üzerinden hareketle değerlendirmeye alınmış olması söz konusu süreçlerin sıklıkla irdelenmeyen bir başka boyutu olan kırsal yerleşimlerin ve buradaki buluntuların değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple çalışma sırasında ele alınan en önemli konu hiç şüphesiz bölgede yürüttüğümüz yüzey araştırmaları sonucunda tespit ettiğimiz ve henüz yayınlarda ele alınmamış olan kırsal yerleşimler ve bunların kültürlerarası etkileşim süreci içerisindeki durumları

olmuştur. Çalışma içerisinde kırsal yerleşimlerden ele geçen buluntuların bu kapsamda değerlendirilmesi Hellenistik ve Roma Dönemlerinde bölgedeki kırsal yerleşim modellerinin belirlenmesine ve buradaki buluntuların süreç üzerindeki etkilerinin neler olduğunun ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın tarihsel ve coğrafi sınırlılıkları çerçevesinde çalışmanın özgün malzemesini de oluşturan Karadedeli Köyü Kümbetbeleni ve Demircili Köyü Güvercinlik mevkiilerinde bulunan antik yerleşimler ve burada bulunan yapılar incelenmiş, tanımlamaları yapılmış ve benzer örnekler ışığında tarihlendirilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda kültürlerarası etkileşim sürecinin sadece metropolis kentler üzerinde işleyen bir süreç olmadığı aksine bu metropolis kentlerin art alanlarındaki kırsal yerleşimlerin de bu sürece dahil oldukları görülmüştür. Mimari buluntular açısından yapılan değerlendirmeler, kırsal yerleşimlerin Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin iç kesimlerinde Hellenistik Dönem ile birlikte görülmeye başladığını ve Roma Döneminde bu etkilerin artarak devam ettiğini ortaya koymuştur.

III. Bölüm'de araştırmacıların Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerini açıklarken değindikleri diğer bir önemli buluntu grubu olan plastik eserler Doğu Dağlık Kilikia bölgesi özelinde ele alınmış ve elde edilen veriler “Kültürlerarası Etkileşim Açısından Plastik Eserler” başlığı altında sunulmuştur. Gerek Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde gerekse diğer bölgelerde bulunan plastik eserler üzerine yapılan çalışmalar daha çok stilistik değerlendirmeler ile sınırlı kalmaktadır. Ancak, plastik eserlerin kültürlerarası etkileşim açısından sunabilecekleri veriler daha çok ikonografik değerlendirmeler neticesinde elde edilebilmektedir. Bu sebeple bölgede daha önceden tespit edilmiş ve yayınlanmış plastik eserlerin yanı sıra çalışma içerisinde ilk kez değerlendirmeye alınan dört oturan figür, dört aile betimlemeli büst kabartması, iki büst

kabartmalı yuvarlak sunak, bir ölü yemeği sahneli kabartma ve bir asker kabartmasının yanı sıra aslan figürlü lahit kapakları bu çerçevede teze alınmıştır. Bu yolla tez içerisinde incelediğimiz bu eserlerin taşıdıkları yerel ve yabancı etkileri ortaya koymak mümkün olmuştur. Böylelikle izlenebilen değişim ve etki/etkileşimin kültürlerarası etkileşim sürecinin açıklanabilmesinde önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür. Özellikle yerel tarzda bir işçilik ile yapılmış Yunan ya da Roma tarzı giyimli betimlenen, sahip oldukları yazıtlar yolu ile de yerel kökenli oldukları bilinen kişilerin kabartma/heykellerinde bu etkilerin, özellikle kırsal yerleşimlerde, ne oranda yaygınlaştığının belirlenmesi buradaki kültürlerarası etkileşimin boyutlarının anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

IV. Bölüm’de dinsel inanışlar ve bu inanışların şekillendirdiği geleneklerin kültürlerarası etkileşim süreci üzerindeki rolü “Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Manevi Kültür Öğeleri” başlığı altında değerlendirilmiştir. Özellikle tapınakların varlığı, tanrıların çeşitliliği gibi konuların yanı sıra ölü gömme geleneklerine yönelik uygulamalardaki değişimlerin incelenmesinin Hellenizasyon ve/veya Romanizasyon terimleri ile tanımlanan süreçlerin varlığına işaret ettiği araştırmacılar tarafından öne sürülür. Bu sebeple Dağlık Kilikia bölgesindeki Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait tapınaklar ile bu dönemlerin öncesine ait tapınım alanlarının ve tapınım gören tanrıların yanı sıra, bölgede tapınım gören ancak herhangi bir tapınağı olmayan tanrı ve tanrıçaların varlığına işaret eden verilerin bir arada değerlendirilmesi Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kültürlerarası etkileşim sürecinin açıklanmasına katkı sağlamıştır. Bu kapsamda, bölgedeki Hellenistik ve Roma Dönemlerinden önce tapınım gören tanrılar ve tapınım gördükleri tapınaklar ve/veya kutsal alanlar incelenmiş, geçirdikleri değişim izlenmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişimlerin işaret eden yazıtlar,

kabartmalar ya da mezarlar içerisindeki gömü gelenekleri hakkındaki verilerin değerlendirilmesinin de inanışların şekillenmesinde ve değişimin oranlarının belirlenmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür. Bu amaçla bölgede ölü gömme geleneklerinin değişimine işaret eden bu veriler de değerlendirmeye alınmıştır.

V. Bölüm’de özgün ve yeni buluntular olmasalar da, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilmiş yazıtlar, sikkeler ve seramik buluntular kültürlerarası etkileşim açısından ele alınmıştır. Özellikle yazıtlar ve sikkelerden elde edilen veriler çalışmanın ilerleyişi açısından önemli veriler sağlamışlardır. Bu konu ise “Kültürlerarası Etkileşim Açısından Dağlık Kilikia Bölgesi Epigrafik, Nümismatik ve Seramik Buluntular” başlığı altında sunulmuştur. Sözü edilen buluntular arasında özellikle epigrafik veriler bölgesel anlamda yabancı etkilerin rahatlıkla tespit edilebileceği buluntular arasındadır ve bu sebeple Hellenizasyon ve Romanizasyon sürecini açıklamaya çalışan araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmışlardır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilmiş ve yayınlanmış olan sikkeler ve yazıtlar üzerindeki ifadelerin incelenmesi sonucu elde edilen veriler ise, bölgenin Hellenistik ve Roma Dönemlerinde geçirmiş olduğu sosyal, toplumsal, dinsel ve ekonomik verilerin belirlenmesini ve kültürlerarası etkileşim sürecinin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Hellenistik ve Roma Dönemlerinin öncesinde, bölgede yaşayan toplulukların ve bunların kendilerini ifade ediş biçimlerinde meydana gelen değişimlerin durumunun ve boyutlarının belirlenebilmiş olması da bu açıdan ayrıca önemlidir. Bunların yanı sıra, Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait seramik buluntulara ilişkin verilerin bölgede yürütülen yüzey araştırmaları ve kazıların sayısı ile doğru orantılı olduğu ve buralardan ele geçen yayınlanmış malzemelerin de sayısının bu sebeple oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Yine de yayınlanan az sayıda veri tez içerisinde bir araya

getirilmeye çalışılmıştır. Bir araya getirilen seramik buluntular üzerinden elde edilen veriler ise kültürlerarası etkileşim çerçevesinde değerlendirme yapılabilecek etkilerin belirlenebilmesini ve bu konuda doyurucu bilgilere ulaşılmasını sağlamaktan uzak, basit ve temel özelliklere sahip buluntular olduklarını ortaya koymuştur. Bu sebeptendir ki seramik buluntular üzerinden elde edilen veriler sadece Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin ticari ve ekonomik açıdan iletişim içerisinde olduğu diğer bölgeler hakkında fikir sahibi olunabilmesini sağlamıştır.

Çalışmanın altıncı ve son Bölümü'nde ise tez çalışması içerisinde daha önce değerlendirmeye alınan bütün veriler “Değerlendirme: Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Kültürlerarası Etkileşim” başlığı altında bir araya getirilmiştir. Tez sırasında değerlendirmeye alınan arkeolojik, numizmatik ve epigrafik buluntuların Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde yaşanan kültürlerarası etkileşim sürecine yönelik etkilerinin tespit edilmesi bu bölüm altında elde edilen bütün sonuçların bir arada değerlendirilmesi ile mümkün olmuştur. Özellikle çalışmanın birinci bölümünde bir araya getirilen teorik alt yapı, Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimler özelinde ele alınabilmiş ve bölgede yaşanan kültürlerarası etkileşim sürecinde bu alanda yaşayan kişilerin statüleri ve kişisel tercihleri doğrultusunda bir reaksiyon gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuca ulaşılırken de bölgenin kırsal yerleşimlerinden ve metropolis kentlerden elde edilen buluntular bir arada değerlendirilmiştir. Ancak, özellikle çalışma içerisinde ilk kez ele alınarak değerlendirilen kırsal yerleşimler ve buralardan elde edilen buluntuların değerlendirilmesi bölge genelinde yaşanmış olan kültürlerarası etkileşimin boyutlarının anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Yukarıda bahsedilen bölümler içerisinde anılan arkeolojik buluntuların elde edilmesi ve teorik altyapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılırken ise çeşitli yöntemler izlenmiştir. Kültürlerarası etkileşim hakkındaki teorik alt yapının hazırlanması aşamasında online veritabanlarında ve arkeolojik yayın ağırlıklı kütüphanelere sahip enstitülerde literatür taramaları yapılarak en güncel tarihli yayınlar da dahil olmak üzere ilgili literatür bir araya getirilmiştir. Tezin özgün malzemesini oluşturan buluntular elde edilirken ise Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde 2006 yılından bu yana Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU tarafından yürütülen arkeolojik yüzey araştırmaları çalışmanın temel araştırma yöntemini oluşturmuştur. Yüzey araştırması sırasında ise Çerçili, Karaböcülü, Hisarkale, Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinde keşif yapılmış, total station ile yerleşimlerdeki yapıların planının çıkarılmış, arkeolojik buluntuların teknik çizimleri yapılmıştır. Böylelikle bu yerleşimlerde tespit edilen buluntuların gerek bölge özelinde gerekse diğer bölgelerdeki benzer örnekleri ile karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Bunların yanı sıra çalışma içerisinde değerlendirmeye alınan daha önce yayınlanmış epigrafik buluntular kültürlerarası etkileşim açısından değerlendirilirken özellikle Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin kırsal yerleşimlerinden elde edilen kişi isimleri için tablolar oluşturulmuş, böylelikle bunların yayılımları ve söz konusu dönemler içerisindeki etkiler belirlenebilmiştir.

BÖLÜM I

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM TEORİLERİ

Hellenizasyon ya da Romanizasyon terimleri araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmış ve bu süreçlerin birbirleri ile ilişkileri de dahil olmak üzere incelenmiştir. Ancak, bu tez kapsamında yapılan çalışmalar, incelemelerin genellikle tarihsel süreç çerçevesinde yapılması ve süreçlerin birbirinden bağımsız incelenmesinin bazı eksikliklere yol açtığını düşündürmüştür. Bu sebeple, gerek tarihsel gerekse kültürel sürekliliğin bulunduğu coğrafyalarda, bu kavramların bir arada değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Özellikle, Doğu Dağlık Kilikia bölgesi gibi kültürel izleri Hellenistik Dönem ile birlikte takip edilmeye başlayan ve kültürel anlamda içine kapalı bölgelerde, Roma Döneminde artan etkinin anlaşılabilmesi, bu dönemin hemen öncesindeki Hellenistik Dönemin irdelenmesi ile mümkündür. Hellenizasyon ve Romanizasyon kavramlarının bir arada değerlendirilebilmesi ise bu süreçlerin teorik açıdan incelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde Hellenizasyon ve Romanizasyon terimleri çerçevesinde söz konusu süreçleri değerlendiren araştırmacıların yöntemleri ve görüşleri bir araya getirilecektir. Böylelikle kültürlerarası etkileşim kavramının içeriğini doldurmaya yardımcı olacak bir teorik alt yapı oluşturulabilecektir.

Çalışmanın işleyişi sırasında Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen ve ilk kez değerlendirilecek arkeolojik buluntuların büyük çoğunluğu Roma Dönemine aittir. Çalışma içerisinde Hellenistik Dönem içerisindeki kültürlerarası etkileşim sürecine işaret eden tarihsel ve arkeolojik buluntular ayrıntılı olarak incelenecek olmakla birlikte, Roma

Dönemindeki kültürel değişim süreci olarak değerlendirilen Romanizasyon kavramına ve bu süreç üzerine ortaya atılan teorilere bu bölüm içerisinde ayrıca önem verilecektir. Bu sebeple tez içerisinde kullanılan coğrafi yer isimleri, eyalet adları ve İmparator isimlerinin yazımında Latince yazım kuralları benimsenerek kullanılacaktır.

I.1. Romanizasyon Üzerine Terimsel Yaklaşımlar

Son yıllarda yapılan çalışmalar Romanizasyon kavramının terimsel karşılığının ortaya koyulmasına odaklanmıştır. Bunun yanı sıra Romanizasyon kavramını karşılayacak yeni terimler de önerilmiştir. C. M. T. Mommsen ve F. Haverfield¹ gibi araştırmacıların Romanizasyon terimini, 19. ve 20. Yüzyıllarda, kendi görüşleri çerçevesinde objektiflikten uzak, yayılmacı bir İmparatorluk politikası yaklaşımı ile ortaya attıkları önerilir². R. Syme 1988 yılındaki yayınında “Romanizasyon” terimi için, çirkin ve kaba tabirlerini kullanmaktan da öteye giderek, bunun kronolojik bir yanlış anlama olarak tanımlamaktadır. Syme’ye göre bu yanlış anlaşılma araştırmacılar tarafından bilinçli olarak yürütülen bir politikadır³. Gerçekten de birçok araştırmacı Hellenizasyon ve Romanizasyon terimlerini kendi bakış açıları ile yorumlamışlar ve tartışmışlardır. Bu bakış açısındaki eksiklik, burada yaşayan yerli halkın inisiyatifini görmezden gelmektir ve Romayı başından itibaren burada yaşayan halkın kültüründen daha yüksek bir kültüre sahip sömürgeci bir perspektif içerisinde göstermektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım, Romanizasyon sürecinin Roma İmparatorluğu tarafından bir devlet politikası olarak

¹ Haverfield, 1915.

² Schörner, 2005b: 24-33; Rothe, 2005: 1-13; Mattingly, 2004: 5-6; Freeman, 1997: 26-47.

³ Keay, 2001: 122.

bilinçli bir şekilde uyguladığını ve bu işleyişi savunan kişilerin de “baskın model” olarak adlandırılan modelin savunucuları oldukları önerilmektedir⁴.

1970’lerde İtalyan ve İspanyol bilim insanlarının ortaya atmış olduğu ve baskın sistemle ilişkili diğer bir yaklaşım için ise “entegrasyon” terimi kullanılmaktadır. D. Graen ve H. Galsterer’in bu modelin beş aşamalı olarak uygulandığını aktarır. H. Galsterer bu aşamaları, askeri zafer, merkezileşme ve kentleşme⁵, bir sosyal sistem oluşturulması, bir ekonomik sistem oluşturulması ve son olarak Roma dili ve dini sisteminin yerleştirilmesi olarak sıralar⁶.

K. Deppmeyer ise “akkültürasyon” terimini Romanizasyon ile ilişkisini değerlendirdiği yayınında akkültürasyonun tek başına Romanizasyon ile ilişkilendirilemeyeceğini, bunun bir süreç olarak, elitler üzerinden yürütülen politika, etkileşimsel süreç, direniş konsepti ve synkretizm gibi kavramlar ile birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanacağını önermektedir⁷.

S. Matz ise J. Webster tarafından ortaya atılan bir görüş olarak kreolizasyon (melezleştirme) kavramının Romanizasyon kavramı yerine kullanılması üzerine görüş bildirir. S. Matz *kreolizasyonun* Romanizasyon kavramı içerisinde uygulanabilecek bir görüş olduğunu ancak Romanizasyonun kavramsal açıdan içeriği karşılamadığını da aktarır⁸.

⁴ Pihlöfer, 2005: 12; Tin Lee, 2003: 7; Picard, 1993: 384-385.

⁵ Galsterer; 2006: 468-481; Zanker, 2000: 25, 28-41.

⁶ Graen, 2005: 36-38.

⁷ Deppmeyer, 2005a: 57-63.

⁸ Matz, 2005: 65.

M. Baliga ise özellikle son yüzyılda ortaya çıkan “*synkretizm*” kavramını Romanizasyon ile ilişkilendirmeye çalışır. Ancak bu kavramın özellikle son yüzyılda ortaya çıkması ve Romanizasyon kavramı ile sadece dinsel açıdan bir ilişki kurmasının yanı sıra synkretizmin çok netleşmemiş bir kavram olması da bunun bir denemeden öteye gidememesine neden olmaktadır⁹.

Bütün görüşler bir arada değerlendirildiğinde Romanizasyon’u terimsel olarak en yaygın kullanımı ile ele almak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Romanizasyon; Roma İmparatorluğu içerisinde yaşayan yabancı halkların Roma yaşantısına entegre olacak şekilde kendi geleneklerini ve kültürel unsurlarını kaçınılmaz olarak kademeli bir şekilde bırakıp birer Romalı’ya dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır¹⁰.

1.2. İşleyiş Açısından Hellenizasyon mu ? Romanizasyon mu?

Bilim dünyasında Romanizasyon kavramı terimsel olarak bu tanımı ile kabul görse de, terimi bir süreç olarak değerlendiren araştırmacıların işleyiş bakımından farklı bakış açılarına sahiptirler. Romanizasyon sürecinin coğrafi olarak farklı bölgelerde farklı şekillerde ve boyutlarda işlediğine yönelik yaklaşım bu farklı görüşler arasında en çok benimsenenler arasındadır. Bu görüşe göre; Roma’nın yayılmacı bir politika yürütmeye başladığı Orta ve Geç Cumhuriyet ile Erken ve Orta İmparatorluk Dönemlerinde devam ettiği önerilen Romanizasyon süreci, Roma’nın doğusunda ve batısındaki topraklarında farklılıklar göstermektedir. Bu ayırımın temelinde de coğrafi bir ayırımdan çok bu iki ayrı bölgede yaşanan tarihsel süreç içerisindeki kültürlerin varlığının etkili olduğu

⁹ Baliga, 2005: 39-44.

¹⁰ Keay, 2001: 118; Saddington, 1989: 413;

düşünülmelidir. G. Woolf bu ayrımı şu şekilde açıklar: “Doğudaki eyaletlerde yaşayan yerel elitler Hellen ve Roma kültürünün bazı unsurlarını benimsemiş ve kullanmışlar ancak, kendilerine özgü unsurları da koruma yoluna gitmişlerdir. Bu durum batıdaki eyaletlerde ise farklıdır. Roma kültürünün etkisine maruz kalmadan önce Hellenizasyon benzeri bir süreç yaşamayan batı eyaletlerinin bazı bölümleri, Romanın bölgeyi ele geçirdiği süreç boyunca Roma’nın kültürel etkilerine daha yoğun maruz kalmışlardır”¹¹. Bu sebeple Romanizasyon süreci üzerine yapılan araştırmaların Batı eyaletlerine odaklanmıştır. Çünkü araştırmacılara göre bu bölgede yerel halk üzerinde takip edilen kültürel değişim süreci oldukça açıktır¹².

Bu çerçeveden değerlendirildiğinde R.Y. Tin Lee’nin de vurguladığı gibi, özellikle Doğu Eyaletlerine yönelik, Romanizasyon sürecine değinmeden önce Hellenizasyon sürecini anlamak önemlidir¹³. Benzer şekilde Doğu eyaletlerindeki Roma kültürel etkilerini tartışan G. Woolf’a göre de, doğudaki Romanizasyon sürecini açıklayabilmenin yolu, daha önce doğuda var olan Hellenistik kültürü anlamaktan geçer. Çünkü Roma kültürünün sözü geçen bölgeye ulaşmasından önce Hellenistik kültür buraya ulaşmıştır ve Roma kültüründen daha etkili konumdadır. Bu sebeple, Yakın Doğu ve Yunan’daki Romanizasyon ve Hellenizasyon süreçleri birbirlerinin ayrılmaz birer parçası halindedirler ve bu iki süreç her zaman bir bütün olarak düşünülmelidir¹⁴.

Bu görüşü paylaşan araştırmacılardan biri R. Y. Tin Lee’dir. R. Y. Tin Lee, Palaestina bölgesindeki Romanizasyon sürecinin tartışılmasının yerine Hellenizasyon

¹¹ Pilhöfer, 2005: 15.

¹² Schörner, 2005c: 95-99; Tin Lee, 2003: 7.

¹³ Tin Lee, 2003: 6.

¹⁴ Tin Lee, 2003: 7.

sürecinin tartışılmasının daha yerinde olacağını önermektedir¹⁵. F. Colivicchi ise İÖ 4 yüzyılda bir Syracusae kolonisi olarak Italia yarımadasında kurulan Ancona kentindeki çalışmalar sonucunda ele geçen sikkeler, mezarlar ve buluntuları, mezar stelleri ve mimari buluntular üzerinden yapmış olduğu değerlendirmelerde bu görüşü savunmaktadır. Italia yarımadasının sosyal, ekonomik ve politik olarak Roma'nın Erken Cumhuriyet Döneminde birliğini sağlamış olmasına rağmen gerek burada yaşayan, Yunan kökenli elit sınıfa mensup yerleşimcilerin ve gerekse de Ancona'lı yerel elitlerin baskın bir şekilde Yunan kültürünün etkisi altında kaldıklarını önermektedir.

Bununla birlikte Ancona'lı yerel elitlerin değişen sosyal ve politik çevrede Roma dünyasına entegre olduklarını ancak, Yunanlı etkilerini de kültürel açıdan devam ettirdiklerini ekler. T. P. Wiseman'ın "Hellenizasyon aynı zamanda Romanizasyondur" sözünden alıntı yaparak Hellenizasyon kavramının Romanizasyon kavramı ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini de önerir¹⁶.

H. Schörner ise özellikle Yunan kültürünün etkili olduğu doğu bölgelerinde Romanizasyon'un, bölgede yaşayan Yunanlılar ve yerel halk üzerinde kesin bir etkisinin olmadığını öne sürer. Roma'nın Roma İmparatorluğunun merkezinde yer alıyor olmasına rağmen çevresindeki diğer kültürlerin etkisi altında yaşayan diğer halkların sahip olduğu kimlik anlayışı sebebiyle homojenize bir Roma kültürü yaratmaya elverişli olmadığını aktarır¹⁷.

¹⁵ Tin Lee, 2003: 7.

¹⁶ Colivicchi, 2008: 31-46.

¹⁷ Schörner, 2005a: 15-23.

I.3. Romanizasyon: İmparatorluk Politikası mı? Kendi Kendini Romalılaştırma mı?

Araştırmacıların farklı görüşler ortaya koyduğu diğer bir konu ise Romanizasyon sürecinin bir politik yaklaşım mı yoksa kendi kendine işleyen bir süreç mi olduğuna yöneliktir. Bu konuda farklı modeller geliştirilmiştir.

Bunlardan ilki “Baskın Model” olarak adlandırılmaktadır. Bu modele göre Roma kendi kültürünü fethettiği bölgelerdeki halka zorla kabul ettirmeye çalışmaktadır ve bunu bir imparatorluk politikası olarak yürütülmektedir¹⁸.

M. Millett’in önderliğinde ortaya çıkan, kültürel değişim öğelerini kendi kendini Romalılaştırma olarak ifade eden ve yerel elitler üzerinde bu etkiyi arayan diğer görüş ise “Elit Model”in temsilcileri tarafından savunulmaktadır. Bu yaklaşım, yerel halkın elitlerinin avantaj sağlayabilmek için Roma kültürü tarafından asimile edilmeye gönüllü olduklarını varsaymaktadırlar. Bu görüşü savunanlara göre Romanizasyon’un devam eden sürecinde eyaletlerde sadece küçük gruplar içerisinde bir etkileşimden bahsetmek mümkün olmaktadır¹⁹.

Romanizasyon sürecinin incelendiği bazı çalışmalarda ise sürecin çok yönlü olarak ele alınması ve kültürel etkilerin araştırılması gerektiği aktarılmaktadır. Özellikle kültürel kimlik, yerel unsurlar, maddi kültür öğeleri, yazıtlar ve mimari anlayış gibi çok yönlü değerlendirmelerin yapılması gerektiği önerilir. Millett’in önerdiği gibi yerel elitler

¹⁸ Schörner, 2005b: 24-33; Rothe, 2005: 1-13; Mattingly, 1997b: 7 vd.; Freeman, 1997: 26-47; MacMullen, 2000; Durukan, 2011.

¹⁹ Pilhöfer, 2005: 12; Mattingly, 2004: 6; Tin Lee, 2003: 7; Bloemers, 1989: 451-454; Matz, 2005: 65-72; Barrett, 1997: 51-63; Hanson, 1997: 78; Kenzler, 2013: 140; Zuiderhoek, 2013: 173 vd; Whittaker, 1997.

üzerinden ya da F. Haverfield'in önerdiği gibi bir İmparatorluk politikası olarak Roma'nın etkisinin hissedildiği her alanda eşit şekilde kültürel etkileşimin yaşanmamış olduğu konusunda da vurgu yapılır²⁰.

I.4. İmparatorluk Eyaletlerinde Roma Etkilerine Yaklaşımlar

Roma'nın yayılcı politika izlemeye başladığı en erken süreçler olan Orta ve Geç Cumhuriyet Dönemlerinde ve Erken ve Orta İmparatorluk Dönemlerinde yaşanan kültürel etkileşimlere bölgesel, tarihsel ve yerel halkların yaşanan süreçlere verdikleri tepkiler açısından belirli bir düzen içerisinde değinilmesi, sürecin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Çünkü, yukarıda da değinildiği gibi, kültürlerarası etkileşim süreci eyaletlerin daha önceden karşılaşmış oldukları kültürlere göre farklılıklar gösterir.

İber yarımadası ve burada kurulan *Provincia Hispania* Roma'nın en erken eyaletlerinden birisidir ve Roma'nın kültürel etkilerinin kanıtları erken dönemlerde bir batı eyaleti olması sebebi ile bu yarımadada izlenebilmektedir. Hispania'da Roma hakimiyeti İÖ 200 yıllarında başlamış ve İÖ 19 yılında tamamlanmıştır²¹. Bu açıdan Italia dışında var olan Romanın etkilerinin hissedildiği süreç hakkındaki önerileri anlamak için yerinde bir örnek olacaktır²². Bölgeden ele geçen arkeolojik veriler göstermektedir ki, İber yarımadasının güney ve doğu kıyısında yaşayan halklar öncesinde *orientalizm* ya da kentleşme gibi etkileri alabilecekleri Fenike ve Yunanlılar'la iletişime geçmişlerdir. Bunun yanı sıra İber yarımadasında Yunan ve Fenikelilerin doğrudan ya da dolaylı etkilerinin Geç

²⁰ Hingley, 1997: 81; Mattingly, 2004: 5-25.

²¹ Keay, 2001: 117.

²² Keay, 2001: 117; MacMullen, 2000:52 vd.

Bronz Çağından itibaren hissedildiği elde edilen verilerde görülmektedir²³. Ancak yarımadanın kuzeyi ve batısı bu durumdan uzak kalmıştır ve bundan dolayı Roma etkilerinin hissedilmeye başlanması yarımadanın kuzeyinde daha yavaş ve uzun bir süreç olarak yaşanmış olduğu önerilir²⁴. Söz konusu sürecin bu bölgede farklı boyutlarda işlediği bölgenin İÖ 197’de *Provincia Hispania Citerior* ve *Ulterior* olarak iki ayrı alana ayrılması ile kendini gösterir. Bu ayırım yarımadanın iki bölümü arasındaki kültürel etkileşimdeki farklılıktan kaynaklanır. Net bir şekilde görülmektedir ki, Roma öncesi kültürlerle etkileşime girmiş bölgeler, girmemiş olanlara göre farklı bir süreç yaşamaktadır ve bu durum Hispania’da açıkça kendini göstermektedir²⁵. Burada yaşanan süreç S. Keay gibi araştırmacıların, ilk olarak Hispania’nın doğu kıyısı ve güney Hispania, bu bölgelerin ardından da Ebro vadisi, Keltiberia ve Lusitania gibi İber yarımadasının Kuzey batısı ve Portekiz bölgesinde Romanizasyon olarak tanımladıkları sürecin tamamlandığını önermelerine neden olmuştur²⁶.

Eyaletlerdeki sürecin benzer şekilde işlemesiyle ilgili, D. B. Saddington Romanizasyonun değişkenlerini tartıştığı çalışmasında Gallia, Hispania, Batavia ya da Germania gibi kuzeydeki bölgeleri ele alır. Buralarda, Romanizasyon sürecine işaret ettiğini düşündüğü bazı değişkenleri değerlendirir. Bunlar arasında, eyalet sisteminin varlığı, doğrudan ya da vassal Krallar yolu ile yönetim, koloni statüsündeki yerleşimlerin ya da veteran yerleşimlerin kurulması ve yayılımı, lejyonların varlığı, vergi sistemi, dinsel uygulamalar ve yazıtlar üzerindeki yerel ya da Romalı isimlerin belirlenmesi gibi çok

²³ Keay, 2001: 124.

²⁴ Rind, 2005: 155.

²⁵ İki ayrı yönetim alanı oluşturması da bir bölgesel düzenlemeden çok bölgede yaşayan halkların farklılığına göre bir sorumluluk alanı oluşturarak güçlendirilmiş bir hakimiyet alanı yaratmak kaygısından ileri geliyor olmalıdır, Keay, 2001: 127.

²⁶ Keay, 2001: 118; Schierl, 2005: 101-135; Garcia ve Bellido, 1972: 462-500; Curchin, 2004; Tsirkin, 1993: 271 vd.

sayıda veri vardır. Çalışmada değişkenler birkaç örnek ile değerlendirilmiş ve Roma'nın sınır bölgelerindeki yerel halk üzerindeki Roma etkisinin belirlenmesinin mümkün olmadığı, buna rağmen Roma'nın eyalet sistemi içerisine entegre olan ve sınırdan uzak eyaletlerdeki sürecin ise daha çok yerel elitler üzerinden izlenebildiğini savunmaktadır. D. B. Saddington yerel elitlerin yönetsel haklarını korumak amacıyla Roma vatandaşlık hakkı elde ederek Roma tarzı yerleşimlerde ve Roma tarzı villalarda yaşadıklarını ve hatta çocuklarına Roma tarzı eğitim verdirerek Romalılaşma yoluna gittiklerini de öne sürer²⁷.

M. E. Downs da D. B. Saddington gibi özellikle Güney İber yarımadasında Batavia bölgesindeki Romanizasyon süreci ile ilgili yayınında kentleşme, kolonileşme ve ticaret ile adı geçen bölgede Roma ile etkileşimin İÖ 6.-5. yüzyıllarda başladığını ve İS 2. yüzyılda özellikle yerel elitler üzerinden yürüyen bir politika halinde maddi kültür öğelerinde, sikkelerde, kıyafetlerde, mimari yapılarda ve yazıtlar üzerinde rastlanan yerel kökenli Romalılaşmış isimlerde kendisini hissettirdiğini söyler²⁸.

Gallia bölgesindeki Romanizasyon süreci ve yerel kültür etkileri üzerine yapılan diğer bir çalışmada ise, bu bölgede yaşayan Kelt ve Germanic kökenli halkların özellikle İS 1. yüzyıldan sonra Romalı etkileri sosyal yaşantılarına katmış olmakla beraber gerek yerel isimlerini, giyim tarzlarını, yerel tanrılarını ve ölü gömme geleneklerini korudukları aktarılmaktadır²⁹.

Güney Italia'daki Paestum'da İÖ 3. yüzyıldaki Romanizasyon sürecini incelediği çalışmasında H. W. Horsnæs, özellikle bu bölgedeki Roma Dönemi öncesi yerel

²⁷ Saddington, 1989: 413-417.

²⁸ Downs, 2000: 197-199, 208-210.

²⁹ Galsterer ve Galsterer, 1992: 377-389.

yerleşimciler olan Lucanianlar ile Romalı gelenekleri değerlendirmeye almıştır. Buradan ele geçen sikkelerden ve Spinazzo bölgesindeki Lucanian tipi sandık mezarlar ile Roma tipi mezar odalarındaki duvar resimleri üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur. H. W. Horsnæs, yerel elit Lucanian'ların Yunanlı etkileri de taşıdıklarını ancak değişen siyasal çerçevede özellikle kendilerini ifade biçimlerinde Roma tarzını da benimsediklerini önermektedir³⁰.

G. Walser, Aosta ve Wallis yerleşiminden ele geçen yazıtlardaki isimler, vatandaşlık hakları ve küllere yönelik kanıtlar ile antik kaynaklardan elde ettiği bilgiler üzerinden Orta Alpler'deki Romanizasyon sürecini tartışmaktadır. Bu süreçte özellikle Aosta'daki Romanizasyon sürecinin İS 25 yılında buraya Augustus tarafından yerleştirilen 3000 veteran yerleşimci ile başladığını, daha sonraki süreçlerde ise özellikle senatörlük seviyesine kadar çıkan yerel elitler üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır³¹. P. Luczkiewicz ise benzer bir görüşü savunarak özellikle Roma ordusunda hizmet veren yerel elitlerin kullandıkları Romalı silahlar ve simgelerini bir prestij unsuru olarak kullanıldığını ve bu yolla toplumun belirli bir tabakasının diğer tabaka üzerinde etki sahibi olduğunu savunur. Bunun yanı sıra özellikle gömü geleneklerinde ve tiplerinde de yerel özelliklerini koruduklarını aktararak yerel kimliklerini korumaya yöneldiklerini de söyler³².

L. Allason-Jones, *Provincia Hispania*'da benzer bir durum gösteren diğer bir bölge ise Britania'dır. Britania'da yerel halkın rahatlıkla tanımlanabildiği Kuzey Britania'da Northumberland bölgesinde, -Hadiran duvarı ile Antoninus duvarı arasında kalan bölge- Demir Çağı ve öncesinde herhangi bir küçük buluntuya ya da yerleşime

³⁰ Horsnæs, 2004: 305-311.

³¹ Walser, 1994, 52, 59, 72.

³² Luczkiewicz, 2009: 101

rastlanmadığı ancak, Roma'nın bu bölgeye ulaşmasından sonra bölgede kurulan korunaklı kale yerleşimler sonrasında yerleşimlere ve küçük buluntulara rastlandığı aktarılmaktadır. Bu bölgede tarım yapmaya çok müsait olmayan alanlarda yaşayan yerel halkın Roma'nın varlığı ile birlikte ticaret yapmaya başladığı ve böylelikle etkileşimin ortaya çıktığı önerilmektedir. Bölgede ticarete dayalı bir etkileşim yaşanmış olmakla birlikte, kültürel etkinin çok yoğun olmadığı, sadece ticaret olanaklarının yerel halk tarafından değerlendirilerek küçük buluntuların üretilmeye başlandığı aktarılmaktadır. L. Allason-Jones tarafından yapılan bu çalışma küçük buluntular üzerinden yapılmış kültürel etkilerin izlenebileceği diğer arkeolojik buluntular değerlendirmeye alınmamıştır³³.

T. F. C. Blagg, Britania'nın güney ve kuzey bölgelerindeki tespit edilen yazıtlar üzerinden hareketle bölgede yaşayan Romalı, yerel ya da yabancı halklar, azatlı köleler ve veteran askerlerin bağışları ile yapılan yapıları değerlendirmeye almış ve Roma etkisini belirlemeye çalışmıştır. Burada eyalet yöneticileri ya da ordu kumandanları tarafından inşa ettirilen kale yapıları, İmparatorların adını taşıyan mil taşları, kutsal yapılar, heykeller ve heykel kaideleri, forum, basilika, tiyatro ya da amphitiyatro gibi sivil yapılara ait yazıtları değerlendirmeye almış, L. Allason-Jones gibi kültürel etkilerin izlenebileceği diğer arkeolojik buluntulara değinmemiştir³⁴. R. Hingley ise Britania'da bazı yerel elitlerin avantaj sağlama adına Roma geleneklerine göre davranmayı seçmiş olmalarına rağmen Britania'nın tümündeki Romanizasyon sürecinin basit ve tahmin edilebilir bir süreç olmaktan uzak olduğuna vurgu yapmaktadır³⁵. H. Waberisch ise Britania'daki

³³ Allason-Jones, 1989: 1-4.

³⁴ Blagg, 1989: 28-34.

³⁵ Hingley, 1997: 97.

Romanizasyon sürecine çoğunlukla yerel halkın kültürel olarak direniş gösterdiğini önermektedir³⁶.

M. L. Okun, Yukarı Ren bölgesindeki Germania Superior olarak adlandırılan alandaki yerel elitlerin bölgeye özellikle İS 1. yüzyılda Roma ile birlikte giren politik, ekonomik ve sosyal farklılıklar ile karşılaştıklarını aktarmaktadır. Bu farklılıkların bölgeye Roma tarafından yerleştirilenler veya Roma kültürüyle yaşayan sivil yerleşimcilerin veteran yerleşimciler ile iç içe yaşamalarının bir sonucu olarak yerel elitlerin konumlarını koruma çabası ile kendi geleneklerini tamamen bırakmadan yeni kültürün özelliklerini de kullanmaya başladıklarını önermektedir. M. L. Okun, bu önerilerde bulunurken yerel elitlerin Roma tarzı kırsal evlerde yaşamaya başlamış olmalarını, Roma yerleşimlerinde ya da yerel elitlerin yoğun olarak yaşadıkları yerleşimlerde ele geçen Roma sikkelerinin varlığından, yeme alışkanlıklarındaki değişikliklere işaret eden seramik buluntuların tipolojik karşılaştırmalarından ve sıklıkla kabartmalarda ve heykellerde izlenebilen kıyafetler üzerindeki değişimlerden yola çıkmaktadır³⁷.

Dacia ve Moesia bölgesinden ele geçen seramikler, yazıtlar, sikkeler ve fibulalar gibi mezar buluntuları üzerinden yaptığı değerlendirmede S. Sanie, bölgede yaşanmış oldukça güçlü bir Romanizasyon sürecinden bahseder. Yazıtlarda bulunan Romalı isimlerinin yanı sıra, bölgeden ele geçen sikkelerin ve Roma tipi kap formlarının ticarete işaret ettiğini ve bu ilişkinin oldukça güçlü bir kültürel etkileşim ile sonuçlandığını önerir. Hatta bu yoğun ve köklü etkileşimin Constantinus Dönemi karakteristik yapıları olarak adlandırdığı polygonal kulelerin İS 4. yüzyıla kadar bölgede varlıklarını sürdürmüş

³⁶ Waberisch, 2005: 45-52.

³⁷ Okun, 1989: 437-438; Rothe, 2005: 169.

olmaları ile desteklemeye çalışır³⁸. H. Daicoviciu ise sözü geçen bölgede Romanizasyon sürecinin bir İmparatorluk politikası olarak yürütüldüğünü öne sürer. Caesar ve Augustus Dönemlerinde başlayan bir süreç olarak Romanizasyon'un Dacia bölgesinde Traianus Dönemi ile giriş yaptığını ve Severuslar Döneminde yenilenecek devam ettiğini aktarır. Bölgede görülen amphitiyatrolar, forumlar ve hamamlar gibi kamu yapılarının yanı sıra kırsal ve kentsel villaların, mezar yapılarının ve Latince yazıtların varlığının Romanizasyon sürecinin en güçlü kanıtları olduğunu söyler³⁹.

A. G. Poulter, Dacia bölgesinde yaşanan tarihsel sürecin bu alanda görülmeğe başlanan garnizon tipi yerleşimler ile yakından ilişkili olduğuna vurgu yapar. Buradaki garnizon yerleşimlerin aynı zamanda tarımsal ve pastoral açıdan bölge ekonomisine canlılık getirmiş olmasına rağmen bu durumların bölgede yaşanmış olması muhtemel bir Romanizasyon sürecine açık şekilde işaret etmediğini önerir⁴⁰. Dacia bölgesine yakın bir diğer alan olan kuzeybatı Pannonia bölgesindeki erken dönem Romanizasyonu üzerine değerlendirmelerde bulunan D. Gabler ise bu bölgede özellikle Roma lejyonları ile ilişkilendirdiği Roma varlığını, Roma tipi yerleşimler, mezar yapıları, mezarlar üzerindeki semboller ve yazıtlar üzerinden elde edilen verilerle ilişkilendirir. Buna rağmen bölgede yaşayan Kelt kökenli halkın kendi geleneklerini korumuş oldukları görülse bile, özellikle İS 2. yüzyılda Roma etkisinin halk üzerindeki etkilerinin yoğun olarak hissedildiğini aktarmaktadır⁴¹. Dacia ve Moesia Superior bölgelerindeki Latince yazıtları değerlendiren

³⁸ Sanie, 1993: 145,148,150.

³⁹ Daicoviciu, 1973: 234-241; Oltean, 2007.

⁴⁰ Poulter, 1986: 149.

⁴¹ Gabler, 2003: 385-393.

A. Mócsy ise burada bulunan Latince yazıtları Romanizasyon sürecinin en belirgin kanıtları olarak değerlendirmeye alır⁴².

G. Mihailov, Trakya bölgesindeki Romanizasyon ve Hellenizasyon süreçlerini tartıştığı bir çalışmada bu bölgede yaşanan süreçte özellikle yazıtlarda izlenen değişime değinir. Bununla birlikte bölgenin maddi kültür öğeleri açısından olduğu kadar askeri, idari ve dinsel anlamda baskın kültürün etkisi altında kalmış gibi görünse bile bu etkinin sadece yerel elitler üzerinde hissedilebildiğini öne sürer. Özellikle kırsal kesimde yaşayan yerel elitlerin bu süreç içerisinde giderek güçlendiğini, villa rustikaların birer korunaklı yerleşime dönüşerek toprak sahibi olan yerel elitlerin daha da zenginleşmesini sağlamış olmakla beraber köylü halkın ya da alt tabakanın durumunun gittikçe daha da kötü bir hal aldığı önerir. Bu sebeple G. Mihailov, Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerinin sadece yerel elitlere fayda sağlayacak şekilde işleyen bir süreç olduğu ve yerel halkın alt tabakasına ait olan çoğunluğun bu etkilerden uzak kaldığını savunarak elit görüşü benimsemektedir.⁴³

H. Schörner, Roma'nın *Provincia Asia*'da Romanizasyon sürecinin göstergeleri olarak mezar yapılarını değerlendirmeye almıştır. Buradan hareketle özellikle Priene'de bulunan ve içerisinde heykel sergilenen *aedicula*'lı mezar yapısını ve buradan ele geçen buluntuları değerlendirir. H. Schörner *Provincia Asia*'da yerel elitlerin kendi kendilerini Romalılaştırma çabası ile hareket ettiklerine yönelik önerisini bu mezarda izlenen Romalı etkiler ile açıklamaya çalışır⁴⁴.

⁴² Mócsy, 1967: 397 vd.

⁴³ Mihailov, 1980: 216-218.

⁴⁴ Schörner, 2005d: 219-234.

Benzer şekilde K. Deppmeyer, *Provincia Asia* sınırları içerisindeki Pisidia bölgesindeki kentlerden biri olan Ariassos'u ve burada bulunan arkeolojik bazı verileri değerlendirmeye almıştır. Ariassos'daki mezar yapıları, mimari yapılar, Antoninianuslar ve Severuslar Dönemi imparatorlarına yerel eliteler tarafından adanan heykellerin kaideleri hakkında yapılan değerlendirmeler ile yerel eliteler üzerinden yürütülen bir Romanizasyon sürecinin var olduğu önerilmektedir⁴⁵.

G. Schörner, tarımsal yerleşim tabanlı ve çok farklı kültürel bir bölge olarak değerlendirdiği Phrygia'da ele geçen mezar stellerindeki etkilerden yola çıkarak Romanizasyon sürecini tartışmıştır. Değerlendirilen mezar stellerinde yerel kültürün yoğun olarak hissediliyor olması sebebiyle Romanizasyon sürecinin yerel elitler üzerinden yürütülen bir süreç olmadığını, özellikle Phrygia'nın diğer bölgelerden farklı bu durumuyla değerlendirilmesi gerektiğini öne sürer⁴⁶.

U. Kenzler, *Provincia Asia*'da yaşanan Romanizasyon sürecinin özellikle Augustus Dönemi ile birlikte değişen politik yaklaşımların bir sonucu olarak geniş çapta etkili olduğunu savunur. U. Kenzler'e göre özellikle Ephesos ve Pergamon gibi büyük kentlerde görülen Roma mimari unsurlarının Romanizasyon sürecinin en büyük yansıması olarak algılanması gerektiğini aktarır. U. Kenzler, aynı zamanda adı geçen kentlerde yaşayan yerel elitlerin de aldıkları Roma vatandaşlık hakları ve edindikleri kamu görevleri ile statülerini koruma ya da yükseltme çabası içinde hareket ederek Romanizasyon

⁴⁵ Deppmeyer, 2005b: 235 vd.

⁴⁶ Schörner, 2005e: 253-264.

sürecinin işleyişini hızlandırmak suretiyle yayılmasına yardımcı olduklarını önermektedir⁴⁷.

D. Braund, Roma'nın Kuzey Doğu Küçük Asia'da bugünkü Trabzon civarındaki yerel halk olan Sanniler ile Roma arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında bölgedeki tarihsel süreci, inşaa faaliyetleri ve vergilendirme sisteminin yanı sıra bölgenin vassal krallık yolu ile yönetimi açısından değerlendirmiştir. Roma'nın sınır bölgelerinden biri olan bu coğrafyada yürütülen sürecin ise Romalılar ile yerel elitler arasındaki karakteristik ilişkinin bir sonucu olduğunu savunur⁴⁸.

D. J. Mattingly, *Provincia Africa*'daki Romanizasyon sürecini değerlendirdiği yayınında bu bölgedeki Roma etkisinin yayılması açısından diğer bölgelere oranla daha uygun bir ortama sahip olduğunu aktarır. Roma'nın bu coğrafya ile ilk temasının İÖ 146 yılında Kartaca'nın yıkılmasından sonra kurulan *Provincia Africa Vetus* ile başladığını ve İÖ 46 yılında I. Iuba tarafından başlatılan ayaklanmanın bastırılmasından sonra kurulan *Provincia Africa Nova* bölümü ile kalıcı bir egemenliğin kurulduğu bilinir. Roma'nın bu süreçten sonra özellikle bölgenin kırsal üretimi üzerinden yaptığı düzenlemeler sayesinde bölgenin ekonomik açıdan zenginleşmesi ile Roma etkisinin yaygınlaşmasına olanak sağladığı önerilmektedir⁴⁹. D. J. Mattingly, Achaia bölgesi ile Afrika arasındaki benzerlik ve farklılıklara da değinerek *Provincia Africa*'da yaşanan Roma etkisinin aynı derecede Achaia bölgesini etkilememiş olmasına vurgu yapar. Mattingly *Provincia Africa*'da Kartaca'nın, Achaia'da Macedonia ve Seleukosların Roma ile giriştikleri mücadelelerde yıkıcı savaşlar yaşanmış olması ve Afrika'da Iugurtha savaşı ile Achaia'da Korinth

⁴⁷ Kenzler, 2013: 140.

⁴⁸ Braund, 1989: 420, 422; Grassl, 1983: 737.

⁴⁹ Mattingly, 1997a: 118.

ayaklanmasının sonucu adı geçen bölgelerde Roma etkisine karşı bir direnç oluşturmuş olmalarını iki bölge arasındaki benzerlikler olarak gösterir. Ancak, Achaia coğrafi yapısının ekonomik tabanlı bir toprak düzenlemesi yapmaya olanak sağlayacak şartlara sahip olmaması sebebiyle Achaia'da *Provincia Africa*'da ulaşılan ve ekonomik başarı getiren toprak düzenlemesinin uygulanamadığını aktarır⁵⁰. Bunun yanı sıra Achaia bölgesindeki köklü Yunan geleneğinin var olmasının da bu düzenlemenin başarısını etkilediği önerilmektedir⁵¹. Gerek S. E. Alcock gerekse Mattingly bu önerilerde bulunurken elit görüşün birer savunucusu durumundadırlar. Adı geçen bölgelerde yaşanmış olması muhtemel Romanizasyon süreçlerinin genellikle bölgede yaşayan elitler ile yürütüldüğü çalışmalarında sıklıkla dile getirilmektedir.

Palaestina bölgesindeki Romanizasyon sürecini incelediği yayınında R. Y. Tin Lee, kültürel ve etnik olarak Roma İmparatorluğu'nun bir bütünlük sağlayacak şekilde başarıya ulaşamadığını söyler ve Roma'nın zaten böyle eyaletlerde yaşayan halk üzerinde bir asimilasyon politikası yürütme niyetinde olmadığını ekler. R. Y. Tin Lee bu önerilerde bulunurken, Palaestina ve diğer yakın doğu bölgelerinden ele geçen maddi kültür öğelerini ayrıntılı olarak ele almış ve sadece Palaestina bölgesindeki yerel ve etnik kültürlerin kesin sınırlar ile değişmeden varlıklarını sürdürdüklerini önermiştir⁵².

Görüldüğü gibi, Hellenizasyon ve Romanizasyon sürecine farklı kültürler ve geleneklere sahip topluluklar tür ve hız açısından farklı tepkiler göstermişlerdir. Sürecin bir devlet politikası olarak yürütüldüğü ya da bölgede yaşayan toplulukların üyelerinin - sınıfsal anlamda farklılıkları olsa da- bu süreci kendi kendilerine işlettikleri de diğer bir

⁵⁰ Mattingly, 1997a: 133.

⁵¹ Alcock, 1997: 110 vd.

⁵² Tin Lee, 2003: 11-32, 66-78, 82.

önemli ayrıntıdır. Bunların yanı sıra sürecin, sadece tarihsel ya da politik olarak değerlendirilmemesi gerektiği mimari, plastik eserler, seramikler, yazıtlar ve sikkeler gibi maddi kültür öğeleri aracılığı ile ya da dinsel inanışlar ve gelenekler gibi manevi kültür öğeleri üzerindeki değişimin izlenmesi ve böylelikle yukarıda sayılan değişkenler ile birlikte değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeple, Hellenizasyon ve Romanizasyon kavramlarını tekil anlamlarıyla kullanmanın yetersizliği açıkça görülmektedir ve tez içerisinde Hellenizasyon ya da Romanizasyon gibi terimler kullanmak yerine bu iki terim ile araştırmacılar tarafından ifade edilmeye çalışılan süreçleri bir çatı altında toplayarak ifade etmeyi mümkün kılan “kültürlerarası etkileşim” teriminin kullanımı tercih edilecektir. Romanizasyon ve Hellenizasyon gibi terimler üzerine değerlendirmede bulunan araştırmacıların terimsel olarak bir görüş birliğine varamamış olmalarının yanı sıra işleyiş açısından da bir fikir birliğinin sağlanamamış olduğunun görülmesi bu terimin tercih edilerek kullanılmasında büyük pay sahibidir.

Bu süreç irdelenirken de araştırmacıların politik yaklaşım, tarihsel süreç ve işleyiş açısından da bir ortak paydada buluşmamış olmaları ayrıca önemli bir ayrıntıdır. Bu sebeple bölgede yaşayan halkların kültürlerarası etkileşim sürecine gösterdikleri tepkinin türü, arkeolojik materyallerin ayrıntılı olarak incelenmesi ve bu materyallerin tarihsel süreç ve politik yaklaşım ile birlikte değerlendirilmesi ile anlam kazanacaktır.

BÖLÜM II

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİNDEKİ KENTLER, KIRSAL YERLEŞİMLER VE MİMARİ

Kırsal ve kentsel yerleşim düzenlemeleri ve yerleşimlerin sahip oldukları kalıntılar Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki (Resim 1) kültürlerarası etkileşim süreci açıklanırken değinilecek önemli unsurlardan biridir. Hellenistik ve Roma Dönemlerindeki kültürlerarası etkileşim süreçleri üzerine yapılan birçok çalışma metropolis kentler ve bunların sahip oldukları kalıntılar üzerinden yürütülmüş, kırsal yerleşimler ve buralardaki mimari yapılar ile bunların oluşturdukları yerleşim düzenlemeleri üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu açıdan, kırsal yerleşimler ve buradaki mimari yapıları ile ön plana çıkan Doğu Dağlık Kilikia bölgesi özelinde yapılacak incelemeler ayrıca önem kazanmaktadır. Bu sebeple bölgede dönemler içerisinde görülen imar hareketlilikleri ve bunların kırsal yerleşimler üzerindeki etkilerinin anlaşılması gerekmektedir. Bunun için öncelikle bölgede tespit ettiğimiz ve bölgenin kırsal yerleşim düzenlemesi hakkında önemli veriler sağlayan Güvercinlik ve Kümbetbeleni yerleşimleri ve bunların sahip olduğu yapıların incelenmesi sonucunda ortaya koyulan yerleşim düzenlemesi ele alınacak, ardından buradan elde edilen veriler ve bölgedeki diğer çalışmalar ışığında kültürlerarası etkileşimin yerleşimler üzerindeki etkisi ve kanıtları tartışılacaktır. Bununla birlikte, bölgedeki metropolis kentlerin sahip oldukları yapılar ve yerleşim düzenlemeleri de ele alınacak ve kültürlerarası etkileşim açısından bütün veriler, özellikle kentleşme ve kırsal yerleşimlerdeki kentsel mimari izler, bir arada incelenecektir.

II.1. Bölgedeki Kırsal Yerleşim Örnekleri: Güvercinlik ve Kümbetbeleni

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kültürlerarası etkileşim süreci açıklanırken özellikle çalışmanın ana hedefleri arasında yer alan kırsal yerleşimler ve bunların kültürlerarası etkileşim sürecindeki durumları incelenecektir. Bu amaçla, bölgedeki yüzey araştırmaları sırasında tespit ettiğimiz iki önemli yerleşim bu amaçla ele alınmıştır. Bu yerleşimler Demircili köyü yakınlarındaki Güvercinlik mevki ve Karadedeli köyü yakınlarındaki Kümbetbeleni yerleşimleridir.

Güvercinlik yerleşimi ve buradaki buluntular daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Ancak, Kümbetbeleni yerleşimi bir bütün halinde olmasa da buradaki bir kaç tapınak, mezar ve anıtsal sütun bazı çalışmalarda ele alınmıştır. J. Keil ve A. Wilhelm 1931 yılındaki yayınlarında Kümbetbeleni yerleşimini Topalların Çeşme olarak isimlendirmiştir. S. Cormack ise 2004 yılındaki yayınında J. Keil ve A. Wilhelm'in yayınından fotoğraf ve bilgileri alıntılararak aynı isim ile tapınak mezarları yayınlamıştır⁵³. Bununla birlikte C. Berns de benzer şekilde J. Keil ve A. Wilhelm'in yayınından alıntı yaparak buradaki mezarları değerlendirmiştir⁵⁴. D. Kaplan ise 2014 yılındaki yayınında buradaki bazı mezarlara ait detaylandırılmamış plaster korinth başlıklarını değerlendirmeye almıştır⁵⁵. Tapınak mezarların yanı sıra B. Söğüt de Kümbetbeleni'ndeki bazı mezarları ve anıtsal sütunları yayınlamıştır⁵⁶. Bunların yanı sıra daha önce Topalların Çeşme olarak adlandırılan çalışma içerisinde Kümbetbeleni olarak anılacak olan yerleşim ve buradaki buluntular bir bütün olarak ilk kez değerlendirilmiştir.

⁵³ Cormack, 2004: 324; Keil ve Wilhelm, 1931: 30. Fig. 44-45.

⁵⁴ Berns, 2003.

⁵⁵ Kaplan, 2014:75.

⁵⁶ Söğüt, 2005: 120 – 121.

II.1.1. Konutlar ve Kuleler

Mersin ili Silifke İlçesi Demircili Köyü Güvercinlik mevkiinde yer alan antik yerleşimin kalıntıları tarımsal üretim alanlarına hakim konumu ile dikkat çeken, topografik olarak nispeten yüksek bir tepelik alan üzerinde ve bunun çevresinde yer almaktadır. (Resim 2-3). Yerleşimde tespit edilen yapılar arasında polygonal duvar tekniğine sahip kuleli ve avlulu bir çiftlik evi, zeytinyağı atölyeleri, presler ve diğer üretim donanımları, kilise, depo yapıları, sarnıçlar, yerleşimin içerisinde izlenen bir antik yol ile ulaşılan çok sayıda ve farklı tipte mezar ve bu mezarlar ile birlikte kullanılan yuvarlak sunaklar bulunmaktadır.

Mersin ilinin, Silifke ilçesi Karadedeli köyü Kümbetbeleni mevkiinde bulunan antik yerleşim, ise Korasion'nun (Susanoğlu) yaklaşık 15 km kuzey batısında yer alır. Yerleşiminin kalıntıları, yüksek bir tepelik alan üzerinde ve yamaçlarında izlenebilmektedir (Resim 4). Bu tepelik alan, tarımsal aktivitelerin rahatlıkla yapılabileceği vadi çöküntüsüne hakimdir.

Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimleri buldukları konum itibari ile ana antik yollar ile bağlantılı rotalar üzerindedir. Kümbetbeleni, Seleukeia Kalykadnos (Silifke) – Imbriogon Kome (Demircili) – Diokaesarea (Uzuncaburç) ana rotasında iken, Güvercinlik, Korasion (Susanoğlu) – İmamlı – Keşlitürkmenli – Diokaesarea (Uzuncaburç) yerleşimlerini birbirine bağlayan ana antik yol hattı üzerindedir. Bunların yanı sıra bu yerleşimler, bu ana rotalar ile diğer yerleşimleri de birbirine bağlayan vadi içi yollarına da hakimdir (Resim 5). Yerleşimin bu stratejik öneminin yanı sıra sahip olduğu

tarımsal üretime uygun alanlar da yerleşimin burada kurulmasının başlıca nedenlerinden birisidir. Yerleşim vadi kenarında tepelik alandaki konumu ile bu yolları ve tarımsal alanları kontrol eder durumdadır. Yerleşimin sahip olduğu arkeolojik kalıntılar arasında, çok sayıda konut, çiftlik evi işlevi gören *peristyle* avlulu konut, atölyeler, depolar, çok sayıda ve farklı tipte mezarlar ve bir kilise vardır.

Güvercinlik Kuleli Çiftlik Evi

Yerleşimde tespit edilen Kuleli Çiftlik evi konum itibari ile tarımsal alanlara ve vadi içi yollara hakimdir. (Resim 6a-b) Yapı 21.5 x 21.5 metre ölçüleri ile kare bir plana sahiptir. Çiftlik evinin inşasında özenli işçilikli polygonal duvarlar kullanılmıştır, duvarlar 1.22 metre ile 0.98 metre arasında yer yer değişen kalınlıklara sahip çift kabuklu örgüye sahiptir. Yapının girişi güneydedir ve doğu batı doğrultusunda yapıya sonraki bir evrede eklendikleri anlaşılan birbiri ile bağlantılı üç oda olduğu görülür (Resim 7).

Yapının güney duvarı üzerine sonraki bir kullanım evresinde yapı tekniği açısından farklılık taşıyan bir kapı daha eklenmiştir. Yapının kule bölümüne ait olan güney batı yönündeki odada yer alan mazgal deliği dikkat çekicidir. Çiftlik evinin ana girişinin hemen karşısında yapının kuzeyine doğru uzanan avlusuna açılan ikinci bir kapı daha bulunmaktadır. Yapıya avludan erişimi sağlayan bir başka geçişin bulunup bulunmadığı ise avlu duvarlarının oldukça tahrip edilmiş olmasından dolayı anlaşılamamaktadır. Ancak, olasılıkla yapıya avludan erişimi sağlayan bir başka kapı bugün avlunun diğer duvarlarına oranla çok daha fazla yıkılmış olan kuzey duvar üzerinde yer alıyor olmalıdır.

Yapının konumu, yapı tekniği ve çevresindeki üretim donanımları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bölgede Hellenistik Dönem ile birlikte görülmeye başlanan kuleli ve avlulu çiftlik yapılarının bir örneği olduğu anlaşılmaktadır. Yapının batı kısmında yer alan ve ana girişin hemen yanındaki oda, çiftlik yapısının kulesi olmalıdır. Çiftlik evinin bu bölümünün tarımsal alanlara hakim konumu, odanın duvar kalınlıkları ve ikinci kata işaret eden mazgal deliğinin varlığı bu görüşü destekler niteliktedir. Yapının kuzeyindeki geniş açıklık ve yapıya entegre biçimde izlenebilen polygonal duvarlar bu alanın bir avlu işlevine sahip olduğunun göstergeleridir.

Kümbetbeleni *Peristyle* Avlulu Konut (Çiftlik Evi)

Peristyle avlulu konut, tepelik alanın güney yamacındadır. Konutun geneli tahrip olmuştur. Yapı çift kabuklu özensiz işçilikli polygonal duvar örgüsüne sahiptir. Duvar kalınlıkları 0.70 metre ile 0.75 arasındadır. Güney – kuzey doğrultusunda uzanan yapının girişi güney yönündedir ve geniş bir avluya açılmaktadır. (Resim 8a-b) Avluda altı farklı sütuna ait olan parçalar tespit edilmiştir. Sütun parçaları buradaki bir *peristyle* işaret eder. Sütunlar iki tanburdan oluşur ve sahip oldukları özensiz işçilik alt tanburlarında, özellikle kaide ile birlikte çalışılmış olan bölümde izlenebilmektedir. Yapının genelinde izlenen tahribat sebebi ile *peristyle* avlunun çevresinde bulunması gereken portikoları oluşturabilecek sadece iki oda tespit edilmiştir. Yapının oldukça tahrip olması oda sayısı hakkında kesin verilere ulaşılmasını engeller. Yapının iç bölümünde büyük bir sarnıç ve yapının hemen dışında ikinci bir sarnıcın varlığı önemlidir.

Peristyle avlulu konutun kuzeyinde çok sayıda mekan bulunmaktadır. Kuzey dış cepheye açılan dört kapı açıklığı ile bu mekanlara ulaşılmaktadır. (Resim 9) Kümbetbeleni *Peristyle* Avlulu konutun kuzeyinden bir sokağın geçtiği tespit edilmiştir. Bu sokak boyunca *peristyle* avlulu konut ve etraftaki diğer yapıların sıralandıkları ve kapı lentolarının sokağa dönük olduğu görülür. Buradaki iki kapı lentosu üzerinde bir yazıt ve dört figürün bulunması dikkat çekicidir. Üzerinde kabartmaların bulunduğu kapı lentosu devrilmiş olsa da kapı lentosu bu yapıya aittir ve yapının dış cephesine açılan kapı güneydoğu kapısına aittir.

Peristyle avlulu konutların Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde örnekleri bilinir. Karaböcülü⁵⁷, Emirzeli, Imbriogon Kome⁵⁸, Paslı⁵⁹ ve Karakabaklı⁶⁰ yerleşimlerinde *peristyle* avlulu konut örnekleri Roma Dönemi mimari özelliklerini yansıtır⁶¹ ve Roma Döneminde kullanılmaya başlanarak Geç Antik Dönem içerisinde de eklenen yeni odalar ve onarımlar ile kullanımlarının devam ettiği önerilir⁶². *Peristyle* avlulu konutların Hellenistik Dönem geleneği olduğu⁶³ ve Roma'nın Küçük Asia'da oluşturduğu ayrıcalıklı yönetici sınıfın bu plan tipini bir gelenek olarak kendi konutlarında, Roma'ya özgü mimari unsurları da ekleyerek, kullanmaya devam ettikleri de önerilir⁶⁴. *Peristyle* avlulu konutların

⁵⁷ Efe, 2013: 57.

⁵⁸ Hild ve Hellenkemper, 1990: 249, 275; Zeyrek, 2005: 42; Efe, 2013: 59.

⁵⁹ Aydınöğlü, 2013: 71 vd.

⁶⁰ Eichner, 2004: 76-77; Çakmak, 2010: 38-40; Eichner, 2011: 224-241; Zeyrek, 2005: 45.

⁶¹ Bölgede tespit edilen peristyl avlulu konutların sütunları üzerinde yer alan arşitrav bloklarının ve diğer mimari unsurların bölgedeki tapınak mezarlarda kullanılan mimari elemanlar ile yakın benzerlikleri olduğu önerilmekte ve bu yapılar için yapılan tarihleme önerilerinin İS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başı tarih aralığının peristyl avlulu konutların inşası için de önerilebileceği ileri sürülmektedir. Efe, 2013: 67.

⁶² Aydınöğlü, 2013: 14; Efe, 2013: 67.

⁶³ Hellenistik Döneme tarihlenen Italia ve Yunan anakarası örneklerinin gelişkin planları ve bu yapıların mekan kullanımına yönelik ayrıntılı açıklamalar için ayrıca bkz. Westgate, 2000: 391 vd.; Little, 1935: 360 vd.

⁶⁴ Bazı yazarlar Roma konut mimarisini şekillendiren asıl unsurun Etrusk konut mimarisi olduğunu öne sürmektedir. Etruskler Hellenistik Dönem ile birlikte Peristyl avlulu konutlar ile tanıştıklarında Etrusk konut mimarisinin temelini teşkil eden Atrium bölümüne peristyl ekleyerek burada oluşan açıklığın avantajından faydalanmak istedikleri önerilmektedir. Böylelikle mimari avantajları yüksek olan bu plan tipi Roma

Roma Dönemine tarihlendirilen örneklerine aynı zamanda Kuzey Afrika'da⁶⁵, Küçük Asia'da⁶⁶, İsrail'de⁶⁷, İtalya'da⁶⁸, Fransa'da⁶⁹ ve Yunan anakarasında⁷⁰ da rastlanmaktadır.

Peristyle avlulu konutların bölgede toprak sahipliğinin sembolleri olduğu ve bunların çiftlik villası olarak kullanıldıkları atölye ve depo amacıyla kullanıldıkları bilinen mekanları sayesinde anlaşılmaktadır. Bölgede çok sayıda benzer, avlulu çiftlik villasının tespit edilmiş olası bir geleneğe işaret eder ve Kümbetbeleni için de bir çiftlik yerleşimi tanımlamasının yapılmasına olanak sağlar.

Kümbetbeleni - Kule

Kümbetleni yerleşiminin güneydoğu yamacında isodomik duvar örgülü bir kule tespit edilmiştir. Kule sahip olduğu konum itibari ile yerleşime ulaşımı sağlayan güneydoğu yönündeki vadiye oldukça hakimdir. 10 x 10 metre ölçülerindeki kulenin duvar kalınlığı 0.60 metredir (Resim 10a-b). Kulenin girişleri 1.04 ve 1.22 metre ölçülerindedir ve güney duvar üzerinde yer alır. Yapıda kullanılan isodomik duvar örgüsü kaliteli işçiliktir (Resim 11).

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bu tipteki kule yapılanmalarına sıklıkla rastlanır. Bölgede Hellenistik Dönem yerleşim düzenlemesi içerisinde⁷¹ polygonal duvar

mimarisinde yoğun olarak kullanılmaya başlanmış olmalıdır. Boëthius, 1934: 160; Boëthius, 1948: 399; Zeyrek, 2005: 39 vd.; Schoenauer, 1981: 136 vd.; Aberle, 2012: 99-100; Waites, 1914: 132.

⁶⁵ Ellis, 2000: 31

⁶⁶ Zeyrek, 2002: 35-38; Zeyrek, 2005: 40; Wulf, 1998: 306; Vandeput ve Köse, 2002: 150.

⁶⁷ Roll ve Tal, 2008: 137.

⁶⁸ Dwyer, 2001: 332; Metraux, 1999-2000: 395.

⁶⁹ Ward Perkins, 1970: 4.

⁷⁰ Boëthius, 1948: 401; Papaioannou, 2007: 352 vd.

⁷¹ Aydınoglu, 2004; Aydınoglu, 2007.

tekniki ile kırsal alanlarda inşa edilen kulelerin yanı sıra Akkum, Boyan, Sarayın, Gömeç ve Yalama gibi⁷² isodomik duvar tekniği ile inşa edilen örnekler de bulunmaktadır⁷³. Bu tip kulelerin İÖ 65 yılında Pomopeius'un bölgedeki düzenlemeleri sırasında yapılmaya başlandığı ve İS 72'de bölgenin Roma Eyaleti olduğu⁷⁴ döneme kadar bu kule geleneğinin devam ettiği önerilmektedir⁷⁵. Kümbetbeleni'nde tespit edilen kulenin gerek duvar inşa tekniği gerekse konumu ve kullanım amacı göz önüne alındığında bölgedeki kuleler ile yakın benzerlikleri olduğu görülür. Bu benzerliklere rağmen Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki isodom kuleler için önerilen İÖ 1. yüzyıl ile İS 1. yüzyıl tarih aralığına tarihlendirilmesine imkan verecek veriler tespit edilememiştir. Yine de Kümbetbeleni yerleşiminin genelinde izlenebilen İS 2. yüzyıl ve sonrasına ait yapılanmalar dikkate alındığında kulenin bu tarih aralığında da kullanıldığını önermek mümkündür.

Üretim Donanımları (Üretim Donanımları Kataloğu)

Güvercinlik ve Kümbetbeleni'nde yapılan çalışmalarda bu yerleşimlerin tarımsal karakterinden dolayı çok sayıda üretim donanımı tespit edilmiştir. Tarımsal üretime yönelik üretim donanımları⁷⁶ üretilen ürünün cinsine bağlı olarak çeşitlilik

⁷² Durugönül, 1998a: 54 vd.

⁷³ Durugönül, 1998b: 122.

⁷⁴ Bickerman, 1947: 357.

⁷⁵ Durugönül, 1998b: 124. Bu süreçte inşa edilen kulelerin bölgede meydana gelen ayaklanmalar ile ilişkili olduğu önerilmektedir. Adak, 2006; Kaplan, 2014b: 73-77;

⁷⁶ Mattingly, 1993: 485. Zeytinyağı ve şarap üretmek için kullanılan yöntemler temelde birbirine çok benzemektedir. Her iki üründen elde edilecek olan sıvı temini için uygulanan ezme aşamasında ortak bir donanım olan ezme düzleminin ve çıkan sıvıyı toplamak amacıyla oluşturulan toplama fiçisi kullanıldığı bilinmektedir. Bunların dışında kalan üretim donanımları ise üretilen ürünün cinsine göre çeşitlilik göstermektedir. Üzümün ve zeytinin ezme düzlemi üzerinde ezilmesi sırasında da kullanılan diğer bir ortak donanımsa ahşap kalaslardır ve bu ahşap kalaslar kaldırma prensibine göre çalışmaktadır. Bu yöntemin Geç Bronz Çağdan itibaren, özellikle de Demir Çağında Levant bölgesinde ve Kıbrıs'da kullanıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Ezme işlemi için kullanılan bu temel donanımların tarihsel süreç içerisindeki teknolojik gelişmeler hakkında İÖ 1. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Plinius bilgileri sunmaktadır. Plinius ilk olarak kaldırma prensibine dayanan ezme düzeneğinin, daha sonra Hellen tipi olarak adlandırılan

göstermektedir⁷⁷ ve bu çeşitlilik Güvercinlik ve Kümbetbeleni yerleşimindeki üretim donanımlarında da izlenebilir.

Güvercinlik yerleşiminde iki adet zeytinyağı atölyesi (Kat. No.3-4) ve bu atölyeler ile birlikte iki adet kırma teknesi tespit edilmiştir (Kat. No.15-16). Yerleşimde zeytinyağı üretiminin yanı sıra şarap üretimi yapıldığını gösteren buluntular da vardır. Bu buluntular, açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımları ve çan biçimli pres ağırlık taşlarıdır (Kat. No. 10-11). Yerleşimde dört adet açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres vardır. Bütün pres donanımları birbirlerine ve zeytinyağı atölyelerine yakın konumları ile dikkat çekerler. Yerleşimde tespit edilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarının üçü tek ezme düzlemlidir (Kat. No. 7-9) ve her üç örnekte de toplama fiçileri kısa kenarlarda yer alır. Yerleşimdeki tespit edilen diğer örnek ise çift ezme düzlemlidir ve tek toplama fiçilidir (Kat. No. 6) ve toplama fiçisi her iki ezme düzleminin hemen ortasında bulunur.

kaldıraç ve vida presin, son olarak da direkt olarak ezme işlemini yapan tek bir vida presin kullanıldığından bahsetmektedir. *Plinius, Naturalis Historia* 18.74.317; Frankel ve diğerleri, 1994: 31.

⁷⁷ Bu ortak donanımların yanında iki ürün için de farklı olarak kullanılan çeşitli formlarda donanımlar bulunmaktadır. Zeytinin yağını elde etmek için ezilecek olan ürünün çekirdeklerinin kırılması ve üründen ayrılması gerekmektedir. Üretim sırasındaki bu aşamada düz bir zemin üzerinde dönerek hareket eden bir taş ve yuvarlak bir kırma teknesi donanımları kullanılmaktadır. Zeytini kırmak ve çekirdeği üründen ayırmak için kullanılan yuvarlak formlu kırma tekneleri mortarium olarak adlandırılmaktadır. Bu forma sahip kırma teknelerinin Hellenistik Dönemden itibaren görülmeye başladığı bilinmektedir. Mortarium üzerinde kırma işlemi gerçekleştirilmek için kullanılan ve mortariumun ortasında, yukarı doğru yükselen miliarium adı verilen bir kırma taşı yer almaktadır. Miliariumun ortasındaki delikten geçen yatay çevirme desteği, Mortariumun ortasındaki dikey çevirme desteği ile bağlantılıdır. Miliariumun ortasından geçen bu ahşap desteğe cupa adı verilmektedir. (Hadjisavvas 1992, 8; Frankel, 1997, 180). Cato, İÖ 2 yüzyılda trapetum üzerine verdiği bilgilerle hem zeytinin nasıl kırılacağını hem de kırma taşının nasıl ve ne kadara satın alınacağını tanımlamaktadır (*Cato, De Re Rustica* 20-22). Trapetum, iç bükey kırma teknesi ve orbes olarak adlandırılan dış bükey iki kırma taşından oluşan bir donanımı tanımlamaktadır (Frankel, 1999, 74; White 1984, 71). Columella ise mola olarak tanımladığı donanımın trapetum'dan çok daha kullanışlı olduğunu söylemektedir. Columella buna gerekece olarak da mola donanımının, yüksekliği ayarlanabilen bir donanım olmasına bağlamaktadır. Yüksekliği ayarlanabilen mola donanımında zeytin doğru oranda kırılır ve ürün zarar görmediği için de elde edilen yağın tadı bozulmadığı bozulmaz bu durumda da ürünün kalitesi artar, *Columella, De Re Rustica* 12.52.6-7. Frankel, 1999: 46.

Kümbetbeleni yerleşiminde ise çok sayıda zeytinyağı ve şarap üretim donanımı tespit edilmiştir. Bu donanımlar içerisinde iki adet zeytinyağı atölyesi ve bir adet açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres vardır. Tespit edilen zeytinyağı atölyelerinden biri yerleşimin güneyinde (Kat. No.1) diğeri ise *peristyle* avlulu konutun arkasıdır (Kat. No.2). Bu atölyelerin içerisinde zeytinyağı üretimi sırasında kullanılan mortar formlu kırma tekneleri, vida pres ağırlık taşları ve toplama tankları tespit edilmiştir (Kat. No. 13-14 17-18). Kümbetbeleni yerleşiminde aynı zamanda şarap üretiminde kullanıldığı bilinen bir açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres de tespit edilmiştir. Bu pres donanımı tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili tiptedir (Kat. No.5). Presin hemen yakınlarında bu presler ile birlikte kullanıldığı bilinen bir çan biçimli pres ağırlık taşı vardır (Kat. No.12).

Güvercinlik ve Kümbetbeleni yerleşimlerinde tespit edilen üretim donanımları, bölgenin genelindeki örneklerle benzer özelliklere sahiptir. Zeytin meyvesinin kırılıp çekirdeğinden ayrılmasını sağlayan mortar formlu kırma tekneleri⁷⁸ ve tekerlek formlu kırma taşları⁷⁹, vida pres ağırlık taşları, sıvı toplama çukurları ve sıvı toplama tankları bölge örneklerini tekrarlar. Bu donanımlar, bölge genelinde olduğu gibi Kümbetbeleni'nde de atölye olarak tanımlanan kapalı mekanlar içinde yer alırlar ve içlerindeki taş destekli

⁷⁸ Dağlık Kilikia bölgesinde son dönemlerde yapılan çalışmalarda çok sayıda mortar formlu kırma teknesi tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kırma tekneleri üzerinde yapılan çalışmalarda bölge özelinde bir tipolojik sınıflandırma yapılmıştır. Bu tipolojik sınıflandırma mortarium üzerinde bulunan ahşap *cupa* desteğinin yerleştiği deliklerin formuna göre yapılmıştır. Bu özelliklerden yola çıkılarak Ü. Aydınoglu tarafından üç ana grup ve bu üç ana grubun alt grupları belirlenmiştir. Bunlar; Tip 1: Merkezi oyuğa/deliğe sahip kırma teknesi tipi, Tip 2: Merkezi çıkıntıya sahip kırma teknesi tipi ve Tip 3: Düz zeminli kırma teknesi tipi'dir. Bu üç ana grup içerisinde sadece Tip 1 kendi içerisinde alt gruplara ayrılmaktadır. Bu alt gruplar; Tip 1a: Merkezi Küçük Oyuklu Tip, Tip 1b: Merkezi Çöküntülü Tip ve Tip 1c: Merkezi Kare Delikli Tip'tir. Aydınoglu, 2009: 41.

⁷⁹ Bölgede tespit edilen çok sayıdaki kırma taşı ise tekerlek biçiminde bir forma sahiptir. Cupa desteğinin geçtiği delik kırma taşının merkezinde yer almaktadır. Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen bütün kırma taşları aynı forma sahiptir ve yaklaşık olarak aynı ölçülerdedirler. Dağlık Kilikia bölgesinde Erdemli Hayrat Köşkerli ve Erdemli Şahar yerleşimlerinde tespit edilen tekerlek formlu kırma taşlarının merkezlerinde kare bir deliğe sahip oldukları görülmektedir. Aydınoglu, 2009: 41.

baskı kollu pres ile üretimin gerçekleştirildiği bilinir⁸⁰. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Öküzlü, Kanytellis⁸¹, Karadedeli Işıkkale⁸², Sömek Özköy⁸³ yerleşimlerinde tespit edilen zeytinyağı atölyelerinde taş destekler aynı duvar hattı üzerinde yer almaktayken Karakabaklı antik yerleşiminde bulunan atölyede ise karşılıklı duvarlara çapraz olarak yerleştirildikleri görülmektedir⁸⁴. Bu örneklerin, bir çatıdan destek olarak kullanıldıkları ve Roma Dönemine tarihlenmeleri gerektiği önerilir⁸⁵.

Her iki yerleşimde de tespit edilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu presler ve ağırlık taşları söz konusu yerleşimlerde şarap üretimi de yapıldığına işaret eder. Presler, bölgedeki çok sayıdaki benzer örnekte olduğu gibi açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kolludur ve bu tip preslerin hem kendi içlerinde farklı formlara sahip oldukları hem de iç donanımları açısından değişiklikler gösterdikleri bilinir⁸⁶. Çan biçimli pres ağırlık taşları ise bölgede sıklıkla karşılaşılan formlara sahiptir, Son yıllarda yapılan araştırmalarla Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde şarap üretimine işaret eden çok sayıda üretim donanımı bulunmuştur⁸⁷.

Bölgede tespit edilen açık alanda, anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarının farklı formları olduğu görülmektedir. Bu tipolojik sınıflandırma ezme

⁸⁰ Aydınöğlü, 2009: 45.

⁸¹ Aydınöğlü, 2015; Aydınöğlü, Mörel ve Kerem: 2015, Aydınöğlü ve Mörel, 2015.

⁸² Aydınöğlü, 2009; Düzenli, 2013.

⁸³ Mörel, 2014.

⁸⁴ Aydınöğlü, 2009: 45.

⁸⁵ Mattingly ve Hitchner 1993, 441-444; Aydınöğlü, 2010: 71 vd.

⁸⁶ Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarının sahip oldukları iç donanımların farklılıkları hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Aydınöğlü, 2009.

⁸⁷ Aydınöğlü, 2009: 61.

düzlemlerinin ve sıvı toplama çukurlarının konumlarına ve sayısına göre yapılmaktadır⁸⁸. Kuzey Suriye'de⁸⁹, Kıbrıs adasında⁹⁰, Kuzey Afrika'da⁹¹, İsrail'de⁹² ve Küçük Asya'da Phrygia'da⁹³ bu tipte pres donanımlarının farklı malzemelerle yapılmış, farklı dönemlere tarihlenen ve Dağlık Kilikia bölgesi örnekleri ile temelde benzerlikleri olan örneklerine rastlanmaktadır⁹⁴.

Mezarları (Mezarlar Kataloğu)

Güvercinlik ve Kümbetbeleni yerleşimlerinde çok sayıda ve farklı tipte mezar tespit edilmiştir. Bunlar arasında en yoğun grubu oluşturan lahit mezarlardır. Bunların yanısıra, Kümbetbeleni yerleşiminde kaya mezarları, tonozlu mezar ve tapınak mezarlar da yerleşimin nekropol işlevi gören kuzey doğu yamacında tespit edilmiştir. Mezarlar, bölgedeki dış etkinin en net görüldüğü yapılardır. Özellikle kırsal yerleşimlerdeki anıt mezarların varlığı, kültürlerarası etkileşim konusundan önemli veriler sağlar. Bu sebeple, yerleşimlerdeki mezarlar gruplar halinde incelenecek ve değerlendirilecektir.

⁸⁸ Bu ayırımı göre bölgede; tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili tip, çift ezme düzlemlili ve çift toplama fiçili tip, tek ezme düzlemlili çift toplama fiçili tip ve tek ezme düzlemlili ve toplama fiçisi uzun kenarda yer alan tipte presler bulunmaktadır, Aydınöğlü ve Alkaç, 2008; Aydınöğlü, 2009: 56 vd.

⁸⁹ Frankel ve diğerleri, 1994: 48.

⁹⁰ Hadjisavvas, 1992: 21.

⁹¹ Rodziewicz, 1999: 29.

⁹² Frankel, 1999: 153.

⁹³ Sivas, 2003: 10 vd.

⁹⁴ Antik dünyada açık alanda bulunan baskı kollu pres donanımları ezme işleminin teknolojik olarak en en basit yolu olduğu için en erken dönemlerden bu yana formunda büyük değişiklikler olmadan kullanılmıştır. Bu durum bu tipteki pres donanımlarının tarihlenmeleri için temel bir problem oluşturmaktadır. Erken Bronz Çağına ait birçok örneğe Girit, Kıbrıs ve Suriye'de rastlamak mümkündür. Filistin'deki en erken örnek ise Demir Çağa tarihlenmektedir (Dayyeh, 2004: 31). Ras Shamra-Ougarit'de bulunan örnek, Dağlık Kilikia bölgesi örnekleriyle benzerlik göstermektedir ve Bronz Çağa tarihlenmektedir (Brun, 2004: 56). Bu erken örneklerin yanı sıra Filistin'in güney sahillerinde Gaza civarında tespit edilen örnekler ise Geç Antik Dönemde –özellikle İS 5 yüzyıl ve devamına- tarihlenmektedir (Mayerson, 1985: 75). Açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarında olduğu gibi, bu tipteki pres ağırlık taşlarının da uzun dönemler boyunca formunun değişmeden kullanıldığı bilinmektedir. Geç Bronz Çağından bu yana İsrail ve Kıbrıs'da bulunan çan biçimli ağırlık taşlarının varlıkları bilinmektedir (Frankel, 1999: 99). Özellikle Kıbrıs'da Maroni de bulunan ve Demir Çağına tarihlenen örnekler Dağlık Kilikia bölgesi örnekleri ile yakın benzerlikler göstermektedir Hadjisavvas, 1992: 21.

Lahit Mezarlar

Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinde en yoğun mezar grubunu lahit mezarlar oluşturur. Yerleşimlerde arazide duruşlarına göre beş farklı lahit tipi tespit edilmiştir: *Khamosorium* lahitler, serbest duran lahitler, podyumlu lahitler, hypsoriumlu lahit, kaya lahitleri⁹⁵ bu formlar içerisinde yer almaktadır. Lahit mezarlar yerleşimlerin yamaçlarında yer alırlar ve arazide duruşlarındaki farklılıklar haricinde, lahit tekneleri ve bunlara ait kapakların formları ve boyutları açısından benzer özelliklere sahiptirler.

Lahitler, bölge örneklerinde olduğu gibi yerel kireç taşından yapılmışlardır⁹⁶. Dikdörtgen tekneler 2 - 2.5 metre uzunluğa ve 0.80 - 0.90 metre derinliğindedir. Semerdam (kırma) çatı şeklinde kapaklara sahip bu mezarların kapakları akrotersiz olabildiği gibi köşe akroteri bulunan örneklere de rastlanmaktadır⁹⁷.

***Khamosorium* Lahitler (Katalog No. M1-M12)**

Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinde tespit edilen bu tipe ait oniki mezar ele alınmıştır ve bunlar yerleşimlerdeki en yoğun lahit grubunu oluştururlar⁹⁸. Bu

⁹⁵ A. Machatschek, 1967 yılında yaptığı yayında Dağlık Kilikia Bölgesi lahitlerini arazi üzerindeki duruşlarına göre sınıflandırmıştır: I. Sabit Lahitler 1. Anakayaya Oyularak Yapılan Lahit Kapaklı Mezarlar (*Khamosorium*lar) 2. Anakayadan Yapılmış Lahitler (Kaya Lahitleri) II. Serbest Lahitler 1. Alt Yapısı Olmayan Lahitler 2. Alt Yapısı Olan Lahitler (Podyumlu) 3. Alt Yapısında Mezar Odası İçeren Lahitler (Hyposorionlu Lahitler) Machatschek, 1967:34. E.E. Schneider lahitleri A,B,C,D, ve E olmak üzere beş gruba ayırmıştır. Sadece B kendi içinde farklılık göstermektedir, Schneider, 2003a: 436.

⁹⁶ Machatschek, 1967: 33.

⁹⁷ Schneider, 2003a: 436 fig. 413.

⁹⁸ Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen bu tipteki mezarların büyük çoğunluğunda yerleşimin kurulduğu tepelik alandaki oldukça dik yamaçlarda yer almaları sebebiyle yoğun olarak doğal tahribata maruz kalmışlardır. Bunun bir sonucu olarak yamaçlardan akan topraklar lahit teknelerinin içlerine dolmuştur. Bunun yanı sıra kaçak kazılar sonucunda oluşan tahribat sebebiyle bu tip mezarlara ait olan kapakların tespit edilmesi de oldukça güçleşmektedir.

mezarlarların teknelerinin çoğunluğu aşağıya doğru genişleyerek bir armut formu oluşturur. Çevrelerinde, yamaçlardan akan sudan korumak amacıyla 0.10-0.15 metre eninde yine anakayaya kullanılarak şekillendirilmiş kanallara yer verildiği de görülür⁹⁹. Kapağın lahit teknesine tam oturması amacıyla, teknenin kenarları çerçeve şeklinde tıraşlanır ve ortada, kabartma şeklinde dikdörtgen alan bırakılır. (Resim 12-13).

Serbest Duran Lahitler (Katalog No. M15-18)

Bu tip lahitler Güvercinlik yerleşiminde iki (M13-14), Kümbetbeleni yerleşiminde ise dört (M15-18) örnek ile temsil edilir. Kireçtaşından yapılmış bu lahitlerde kabartmalara ya da yazıtlara sık rastlanmaktadır. Lahit teknelerinin alt ve üst kısımları silmeli profillere sahiptir ve lahit teknelerinin arka bölümleri işlenmeden bırakılmıştır. Tespit edilen dört serbest duran lahitten üçünün teknelerinin ağız ve kaide kısımlarında yer alan silmeler profillendirilmeden bırakılmışlardır. Lahit teknelerinde izlenen kaba işçilik bu teknelere ait olduğu düşünülen kapaklarda da izlenebilmektedir. Yerleşimde tespit edilen M16 katalog numaralı serbest duran lahidin ise ağız ve kaide kısımlarının özenli bir işçilik ile profillendirildiği görülmektedir. Bu lahitte izlenen özenli işçilik lahit teknesine ait olduğu düşünülen kapak üzerinde de kendisini hissettirir.

Burada iki büst kabartmasının bulunmaktadır. Kapak üzerindeki yoğun tahribat sebebiyle sağda yer alan figür oldukça tahrip olmuştur. Diğer figür ise daha iyi korunmuştur ve bu bir erkek figürüdür. Figür göğüs hizasına kadar betimlenmiştir ve giymiş olduğu *chimationun* göğüs hizasında kabartmanın son bulduğu bölüme doğru

⁹⁹Machatschek, 1967: 35.

kalınlaşan kat izleri görülebilmektedir. Figürün yüz bölümündeki detaylar doğal tahribat sebebiyle izlenememektedir. (Resim 14-15)

Kaya Lahitleri (Katalog No. M 19-22)

Yerleşimlerde kaya lahitleri de tespit edilmiştir. Lahit teknesinin bir kısmının anakayaya bağımlı olduğu bu tip lahitlerin, *khamosorium* lahitlerden farklı olarak, bir ya da birden çok yüzünün işlenebildiği görülmektedir. Dağlık Kilikia bölgesinde de sıkça rastlanan bu formun kaide ve ağız kısımları basit silmelerle profillendirilmektedir. Kapaklarında da yazıtlara ve kabartmalara rastlamak mümkündür. Yerleşimlerde tespit edilen dört kaya lahdi de detaylandırılmamış ağız ve kaide kısımları profillendirilmemiştir. Ancak lahit teknelerinden birisine ait olan kapak üzerinde iki adet çelenk kabartmasına yer verilmiştir (Resim 16-17).

Podyumlu ve Hyposoriumlu Lahitler (Kat. No. M23-27, M29)

Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinde tespit edilen podyumlu lahitler beş örnekle temsil edilmektedir. Bölgede örnekleri görülen bu tip lahitlerin alt yapılarının içeriye gömü yapmayı engelleyecek kadar küçük oldukları görülmektedir. Kümbetbeleni ve Güvercinlik'te tespit edilen podyumlu lahitler de bu açıdan bölge lahitleri ile benzerlikler gösterir. Bu tip mezarlarda altta yer alan bölümün lahit teknesini yerden yükselterek mezara daha anıtsal bir görünüm kazandırmak amacıyla yapıldığı düşünülür¹⁰⁰. Genellikle tek sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan podyum bölümüne sahip

¹⁰⁰ Aydınoglu, 2012: 132.

olan mezarların yanı sıra düzleştirilmiş bir anakaya ile oluşturulmuş podyuma sahip örneklerin de var olduğu bilinmektedir¹⁰¹. Bunlardan M23-24 ve M26 katalog numaralı lahitlerin podyum bölümü düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulmuştur. M25 katalog numaralı örnekte podyum için yüksek bir anakaya kullanılmış ve anakaya üzerine basamaklar yapılmıştır. Podyumlu lahit mezarların üzerinde yer alan lahit teknelerinin arka yüzleri işlenmeden bırakılmıştır. Ön ve yan yüzlerde ise ağız ve kaide bölümlerinin bir örnek dışında profillendirildiği görülmektedir (Resim 18-19).

Podyumlu lahitler içerisindeki M26 katalog numaralı lahit mezar, teknesi üzerindeki kabartmaları ile ayrıca dikkat çekicidir (Resim 20a). Lahit teknesinin ön uzun yüzünde üç askı çelenginden oluşan bir girland bezemesi bulunur. Girland çelenkleri üst kısımlarda kurdelalar ile bağlanmıştır ve çelenkler alt kısımlarda boğa başları ile birbirlerine tutturulmuştur. Çelenkler arasında ve boğa başları ile tutturulan bölümlerin altlarında ayrıca kabartmalar vardır. Sağda yer alan çelenk içerisinde bir kadın büstü, ortada yer alan çelenk içerisinde bir çiçek rozeti ve solda yer alan çelenk içerisine de bir erkek büstü yerleştirilmiştir. Sağdaki kadın figürü başını kapatacak şekilde bir manto giymektedir ve göğüs hizasına kadar betimlenmiştir. Soldaki kısa kıvrıkcık saçlı erkek figürü ise khimation giymiştir ve khimationu sol omuz üzerinde bir broş ile tutturulmuştur. Her iki figüründe göğüs hizasına kadar betimlenmiş olmaları sebebiyle kol ve elleri betimlenmemiştir. Ön yüzde girland çelenklerini birbirine bağlayan boğa başlarının alt kısımlarında ise demirci işliklerinde kullanılan çekiç ve kıskaç aletlerinin kabartmalarına yer verilmiştir. (Resim 20b) Ortada yer alan çelengin içerisindeki çiçek rozeti kabartmasının hemen üzerinde, çiçek rozetine göre simetrik yerleştirilmemiş ters şekilde

¹⁰¹ Aydınoglu, 2012: 131.

duran ve men kültü ile ilişkilendirilebilecek bir ay kabartması ayrıca dikkat çekicidir. Her iki kısa yüzde de bir askı çelenginden oluşan girland bezemeleri vardır. İç kısımlarında çiçek rozeti kabartmalarına yer verilen bu askıların bulunduğu yüzler ile uzun yüzdeki girland çelenklerini birbirine bağlayan köşelerde ise bağlayıcı olarak Nike kabartmalarının bulunduğu görülmektedir. Nike kabartmaları köşelerde yer almaları sebebiyle oldukça tahrip olmuş durumdadırlar. Yan yüzler ile işlenmeden bırakılan arka yüzün birleştiği köşelerde ise koç başları girland çelenklerinin son bağlayıcıları olarak kullanılmışlardır.

Güvercinlik yerleşimindeki lahit mezarın (M28) teknesinin alt ve üst bölümleri silmeler ile profillendirilmiştir. Lahit teknesinin izleyiciye dönük olan yüzünde ince uzun formlu bir tabula ansata bulunmaktadır (Resim 21a). Tekne, kısa kenarında yer alan tek sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan bir podyum üzerinde yer alır. Lahit teknesinin hemen önünde ise bir adet dikdörtgen sunak dikkat çeker. Dikdörtgen sunağın üzerinde de bir adet tabula ansata bulunmaktadır. Bununla birlikte lahit teknesine ait olan kapağın üzerinde üç adet büst kabartması ve çelenk kabartmaları yer alır. Lahit kapağı üzerindeki figürler sırasıyla soldan sağa bir kadın bir erkek çocuğu ve bir erkeğe ait büst kabartmalarıdır. Büstler bel hizasına kadar betimlenmişlerdir. Erkek ve kadın figürleri benzer bir duruş sergilerler. Her iki figür de sağ elleri ile *chimation*larının sol yakalarını tutar iken sol kolları ile sağ kollarına destek olacak şekilde betimlenmişlerdir. Ortada duran çocuk figürü ise göğüs hizasında birleştirdiği kolları ile ellerinde tahribat sebebiyle tanımlanamayan bir obje tutmaktadır (Resim 21b).

Kümbetbeleni yerleşiminde bir *hyposorium*lu lahit de tespit edilmiştir (M29). *hyposorium*lu lahitlerin alt yapıları podyumlu lahitlere oranla daha geniştir. Bu örneklerde

lahit teknesi, düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan ya da yüksek bir anakayanın içerisi oyularak şekillendirilen bir mezar odasının üzerinde yer almaktadırlar. Bu odaların işlevleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır¹⁰². Kümbetbeleni'ndeki bu tip bir mezar, gösterdiği farklı mimari anlayış ve boyutlarıyla dikkat çekicidir (M29). Yapı 4.75 x 4.40 metre ölçülerindedir. Mezar odası 2.54 metre yüksekliğindedir (Resim 22a). Bu yüksekliğe 1.65 metrelik lahit yüksekliği de eklendiğinde 4.19 metrelik yapı oldukça anıtsal bir yüksekliğe erişir. Mezar yapısı iki sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan bir zemin üzerinde yükselmektedir. Bu zeminin hemen üzerinde üç sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan mezar odası yer almaktadır. Mezar odasını oluşturan üç sıra taşın alt ve üstte yer alan sıraları faskiasız arştirav bloğu biçiminde şekillendirilmişlerdir. Mezar odasına giriş güneybatı yöndeki küçük bir kapı yoluyla yapılmaktadır. Sonraki dönemlerde kapının üzerine kazıma yöntemi ile bir haç işlenmiştir¹⁰³. Mezar odasının üst yapısı yine düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulmuştur ve bunlar mezar odasının üzerinde yer alan lahit teknesini taşımaktadır. Lahit teknesi sade bir işçilik gösterse de bütün yüzleri işlenerek sergilenmiştir. Mezarın anıtsallığı da göz önünde bulundurulduğunda bu durum oldukça normal görünmektedir (Resim 22b).

Mezar yapısının yakınlarında aynı zamanda bir aslan kabartmasına baş bölümüne ait olan parçalar ve bunların ait olabileceği lahit kapağı tespit edilmiştir. Aslan kabartmalarının bölgede sıklıkla ve lahit mezarların kapaklarında kullanıldıkları

¹⁰² Elaiussa Sebaste'de tespit edilen örneklerde alt odalarının yeni gömüye yer açmak amacıyla eski gömülerin kemiklerinin koyulduğu oda olarak işlev gördüğü öne sürülmektedir. Schneider,2003b:, 268, Lev. 56, Fig.10. Lykia bölgesindeki örneklerde de hyposoriumlu lahitlerin alt odalarının hizmetlilerin/kölelerin gömülmesi amacıyla kullanıldığına yönelik görüşler de bulunmaktadır. Machatschek, 1967: 41-42; Keil ve Wilhelm, 1931, pl. 47, 163, 211, 212; Bean ve Mitford, 1970: 225, nos. 256-261.

¹⁰³ Bölgede Hıristiyanlık dininin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte, erken dönemlerde yapılan lahitlerinin ve diğer mezar yapılarının yeniden kullanıldıkları bilinmektedir. Mezar yapılarının üzerine kazıma tekniği ile işlenmiş haç motifleri ya da bir yazıt eklendiği gözlenmektedir. Dağlık Kilikia bölgesinde Takkadın, (Keil ve Wilhelm, 1931: 32 vd.), Diokaesarea, (Keil ve Wilhelm, 1931: 74 vd. Nr. 79), ve Korasion, (Keil ve Wilhelm, 1931: 108-116 Nr. 113-195) gibi yerleşimlerde de bu tip örneklere rastlamak mümkündür.

bilinmektedir. Bu sebeple bu parçaların hypsoriumlu lahdin yakınlarında tespit edilen kapağa, bu kapağın da mezara ait olduğunu söylemek mümkündür (Resim 22c).

Lahit Mezarların Tarihlemesi

Hadrianus Dönemi ile birlikte ölü gömme adetlerinin değiştiği, kremasyon ölü gömme geleneğinin yerine inhüstasyon ölü gömme biçiminin yaygınlaştığı bilinir ve imparatorluğun hakim olduğu coğrafyalarda lahitlerin kullanımı yaygınlaşır. Bu durum *sarcophagus* kelimesinin anlamın genişlemesine ve bir mezar formunun genel adı olarak kullanılmasına neden olur¹⁰⁴. Lahit teknesi veya kapakları üzerlerindeki yazıtlar ve/veya kabartmalar bu mezarların tarihlendirilmesi için kullanılır. Bunlar, mezarın sahibinin ekonomik durumuna ve kişisel tercihlerine göre çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik aynı zamanda lahit mezarın kullanıldığı dönemin dinsel özelliklerine ve bölgede hakim konumda bulunan siyasi gücü ikonografik olarak da yansıtmaktadır.

Elaiussa Sebaste'nin kuzeydoğu nekropolünde de ve Korykos'da tespit edilen lahit mezarların sahip oldukları işçilik, yazıt ve kabartmalar buradaki lahitlerin İS 2. yüzyıl ile İS 3. yüzyıl aralığına tarihlenmeleri sağlamıştır¹⁰⁵. Bu iki kentte tespit edilen bazı lahit mezarlar sahip oldukları kabartmalar ve işçilik açısından Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen lahit mezarlar benzerlikler gösterir. Özellikle üzerinde girland kabartması olan lahitler arasındaki benzerlik tarihleme kriteri olarak kullanılabilir. Elaiussa Sebaste'deki

¹⁰⁴ Koch, 2001: 25.

¹⁰⁵ Schneider, 2003b: 268; Koch, 2001: 165; Alföldi-Rosenbaum, 1980: 34; Schneider ve Morselli, 2003: 466.

girlandlı lahit sahip olduğu özellikler açısından İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenir¹⁰⁶. Korykos'da tespit edilen bir lahdin sağ alt köşesinde yer alan sunak ve girland kabartmasının işçilik özellikleri nedeniyle İS 2. yüzyılın sonuna ya da İS 3. yüzyılın başlarını ait olabileceği önerilmektedir¹⁰⁷. Girlandlı bezemelerine aynı zamanda Canbazlı¹⁰⁸, Imbriogon Kome¹⁰⁹ Kanytellis¹¹⁰ yerleşimlerinde tespit edilen lahit mezarlar üzerinde de rastlanmaktadır.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen podyumlu lahit (M26) (Resim 20a-b) üzerindeki kabartmaların Elaiussa Sebaste ve Korykos'dan ele geçen örnekler ile benzer oldukları görülmektedir. Mezardaki büstler, girland ve girland askılarının bağlayıcıları olarak kullanılan boğa başı, koç başı ve nike kabartmaları bu benzerlikler arasında gösterilebilir. M26 mezarı üzerinde aynı zamanda bir adet demirci kısıkaçı (*forceps*¹¹¹) ile demirci çekici (*malleus*¹¹²) kabartması bulunmaktadır. Bu tip betimlemeler Hephaistos (Vulcanus) kültü¹¹³ ile de ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda Roma Döneminde demircilik yapan kişilerin, yaptıkları işi vurgulamak amacıyla mezar kabartmalarında da bu tip betimlemeleri tercih ettikleri de bilinir¹¹⁴. S. Durugönül'ün, Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan kabartmalar üzerinde yaptığı çalışmalar, lahitlerin ya da yuvarlak sunaklar üzerinde yer alan büstlerin İS 2. yüzyılın ikinci yarısı ve sonrasına tarihlendirilebileceğini

¹⁰⁶ Girland askıları arasında ve üzerinde kullanılan kabartmalar ve girland bağlayıcıları olarak kullanılan figürler farklılık gösterir, Schneider, 2003a: 450 Fig. 444, 451 Fig. 445.

¹⁰⁷ Koch ve Sichtermann 1982, 552 Fig. 543; Machatschek, 1967: 46.

¹⁰⁸ Keil ve Wilhelm, 1931: 36, Taf. 18 Fig. 57.

¹⁰⁹ Wegner, 1974: 580, Fig. 25.

¹¹⁰ Aydınoglu, 2015: 38 fig. 49b.

¹¹¹ Gaitzsch, 1980: 220, 227 Abb. 40.

¹¹² Gaitzsch, 1980: 72, 227 Abb. 9.

¹¹³ Gaitzsch, 1978: 14, 30 Abb. 1.

¹¹⁴ Gaitzsch, 1978: 16, 34 Abb. 7; 18, 37 Abb. 8; Richter, 1958: 10, Pl. 1 Fig. 1; Zimmer, 1982: 180-184.

göstermektedir¹¹⁵. M26 lahit mezar üzerindeki kabartmalar gerek bölgedeki girlandlı lahitler gerekse diğer bölgelerdeki örnekleri ile göstermiş olduğu paralellik sebebiyle İS 2. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilebilir.

Kümbetbeleni'ndeki bir diğer lahit üzerinde de iki büst kabartması vardır (M 16). Bu büstlerin, gerek M26 katalog numaralı mezar üzerindeki büstler gerekse bölgedeki diğer büst kabartmaları ile yakın benzerlikler içerisinde olması bu kabartmaların ve lahit mezarın İS 2. yüzyılın sonu ile İS 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmesine olanak sağlar.

Kümbetbeleni'nde üzerinde aslan kabartması olan beş lahit kapağı da tespit edilmiştir (Resim 23) ve bu tip örneklere Olosada, Lausada ve Lamos gibi Batı Dağlık Kilikia, Isauria bölgesi ve Lykia bölgesi yerleşimlerinde rastlamak mümkündür¹¹⁶. Bir Isauria bölgesi yerleşimi olan Adrassos'dan¹¹⁷ ve Balboura'dan¹¹⁸ benzer örnekler ele geçmiştir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde ise Diokaesarea¹¹⁹, Takkadın¹²⁰ ve Imbriogon Kome¹²¹ yerleşimlerinde de aslan kabartmalı lahit kapaklarının benzer örneklerine rastlamak mümkündür. Bugün Silifke Müzesinde sergilenen aslan kabartmalı lahit kapağının, buluntu yeri tam olarak bilinmese de, bölge örnekleri ile yakın benzerlikler göstermektedir ve İS 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹²². Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen M29-32-33 katalog numaralı mezarlar ve bu mezarların yüksek aslan kabartması

¹¹⁵ Durugönül, 1998a: 71 vd; Alföldi-Rosenbaum, 1980: 34; Aydınoglu, 2012: 135, Res. 16; Mörel, 2014: 152-153, 168 Fig.6.

¹¹⁶ Er Scarborough, 1998: 82; Er Scarborough, 1991: 224-225 Fig. 56-57, 319 Fig. 92, 348-355 Fig. 98-101; Money, 1990:

¹¹⁷ Bunlar Geç Antik Döneme kadar kullanılmış olsalar da Roma Dönemi içerisinde yapıldıkları ve ilk kullanımlarının da bu döneme işaret ettiği önerilmektedir Alföldi-Rosenbaum, 1980: 52, 59-62, 65,73,79, Pl. 44-51.

¹¹⁸ Hallet ve Coulton, 1993: 41 vd; Money, 1990: 29 vd.; Coulton, 2012: 157 vd.

¹¹⁹ Linnemann, 2013: 69 vd.

¹²⁰ Er, 1991: 119 Fig. 11.

¹²¹ Machatschek, 1974: 256-257 Fig. 55.

¹²² Tepebaş ve Durugönül, 2013: 127 Kat. No: 95.

şeklindeki kapaklarının Dağlık Kilikia ve Isauria bölgesindeki diğer yerleşimlerde ele geçen örnekler ile tipolojik olarak karşılaştırmak mümkündür. Kapaklar üzerinde yatan aslan kabartmalarında işçilik açısından bölgesel farklılıklar izlenebiliyor olsa da ikonografik olarak benzerlikleri bulunmaktadır. Gerek bu benzerlikler gerekse de Kümbetbeleni yerleşiminden ele geçen diğer mezarların İS 2. ve 3. yüzyıllarda yapılmış olmaları sebebiyle aslan kabartmalı lahit kapaklarının da bu tarih aralığında yapıldıkları önerilebilir.

Kümbetbeleni yerleşiminde bulunan bazı lahit mezarlar üzerinde çelenk, üzüm salkımı, çiçek rozeti ve tabula ansata kabartmalarına yer verilmiştir. Bu tip bezemelere Dağlık Kilikia bölgesi lahit mezarlarında sıklıkla rastlanır ve çelenk¹²³, üzüm salkımı, sarmaşık yaprağı, rozet, büst¹²⁴, sunak¹²⁵, tabula ansata¹²⁶, girland¹²⁷, hilal¹²⁸, dioskur başlıkları¹²⁹, Medusa başları¹³⁰, Eros figürleri ve lahit kapakları üzerindeki çatı kiremidi bezemeleri bölge örneklerinde bilinir.

Kümbetbeleni'nde bir lahit mezarın kapağı üzerinde iki çelenk kabartması (M9) bir lahit teknesinin kapağı üzerinde üzüm kabartması (M34) bulunur. Aynı mezarın

¹²³ Alföldi-Rosenbaum, 1980: 43.

¹²⁴ Schneider, 2003b: 268; Alföldi-Rosenbaum, 1980: 32-33 Pl. XVI-1, XVII-1, XIX-2-3.

¹²⁵ Aydınoglu, 2012: 134; Mörel, 2014: 152-153, 168 Fig.6.

¹²⁶ Uzatılmış dikdörtgen forma sahip tabula ansataların İS 3. yüzyılın ikinci yarısının bir özelliği olduğu ve Iustinianus Dönemine kadar kullanıldığının bilinmesi bu tip lahitlerin tarihlenebilmesi için önemli bir veri sağlamaktadır. Lahit teknelerinde ve bazı durumlarda da lahit kapakları üzerinde yazıtlara rastlamak da mümkündür. Yazıtların genellikle lahit teknesinin ön yüzüne direkt işlendiği veya kulplu ya da kulpsuz tabula ansataların içlerinde yer aldıkları görülmektedir. Dağlık Kilikia bölgesi lahitleri üzerinde ise en sıklıkla rastlanan tabula ansataların uzatılmış dikdörtgen bir forma sahip oldukları gözlenmektedir. Lahit mezarlara Elaiussa Sebaste antik kentinin kuzey doğu nekropolünde rastlanmaktadır. Schneider, 2003a: 433; 450 Fig. 444; 451 Fig. 445

¹²⁷ Schneider, 2003b: 268 Lev. 57 Fig. 12-13; Schneider, 2003a: 444-449, Fig. 427-441; Machatschek, 1967: 40.

¹²⁸ Durukan, 2006b: 69-70.

¹²⁹ Durugönül, 1998b: 5 vd.

¹³⁰ Er Scarborough, 1998: 81 vd.;

teknesi üzerinde çiçek rozetleri ve ince uzun bir tabula ansata da yer alır. Bölgede tespit edilen ve üzerinde yazıt ya da kabartma bulunan lahit mezarlar üzerinde yapılan çalışmalar bunların İS 2. yüzyıl ile İS 3. yüzyıl aralığına tarihlenmelerini sağlamaktadır¹³¹. Kümbetbeleni yerleşimindeki M16 ve M34 katalog numaralı lahit mezarların, sahip oldukları kabartmalar açısından, bölge mezarları ile yakın benzerliklere sahip olmaları sebebiyle İS 2. yüzyıl ile İS 3. yüzyıllar arasında yapılmış olduklarını söylemek mümkündür.

Kaya Mezarlar (Katalog No. M30-31)

Kümbetbeleni'nde iki kaya mezar tespit edilmiştir¹³². M30 katalog numaralı mezar küçük kare bir girişe sahiptir ve mezarın muhtemel klineleri yoğun bitki örtüsü ve dolgu toprak nedeniyle görülemez durumdadır. Kapının dış bölümünde çıkıntı olarak bırakılmış olan yaklaşık 0.20 metrelik kalınlığın bir kapak taşı yerleştirilmesi için kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Ancak arazide yapılan çalışmalarda herhangi bir kapak taşı tespit edilememiştir (Resim 24-25).

Yerleşimdeki diğer bir kaya mezar ise M35 tapınak mezarın hemen yanındadır. M31 katalog numaralı mezarın gömü odası yamaçta yer alan anakaya oyularak şekillendirilmiştir. Mezar odasının genişliği 2.60 metre iken 1.80 metrelik derinliğe sahiptir. Mezarın hemen önünde düzgün kesilmiş isodomik yapı taşları ile örülmüş bir dromos bulunur. Dromosun genişliği 2.16 metredir (Resim 25).

¹³¹ Schneider, 2003a: 453; Schneider, 2003b: 268; Koch, 2001: 165; Alföldi-Rosenbaum, 1980: 34; Machatschek, 1967: 46; Schneider, 2003a: 433 vd.

¹³² Yerleşimde nekropolis olarak kullanılan yamacın oldukça dik olması ve burada yaşanan doğal ve kaçak kazı tahribatları yamaçta yer alması muhtemel diğer kaya mezarlarının toprak altında kalmasına neden olmalıdır.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen kaya mezarların benzer örneklerine Dağlık Kilikia bölgesinde rastlanmaktadır ve Hellenistik Dönemden Geç Antik Döneme kadar geniş bir tarih aralığında kullanıldıkları bilinir¹³³. Bu tipteki mezarların en iyi örneklerine ise Elaiussa Sebaste ve Kanytellis’de rastlanmaktadır. Kanytellis’den ele geçen örneklerin en erken kullanımları için İÖ 1. yüzyıl tarihi önerilmekte iken bu mezarların İS 1. ve 2. yüzyıllarda da kullanımlarının devam ettiği bilinir. Buradaki kaya mezarları üzerindeki yazıtlar ve bu mezarlara ait olan kabartmaların stilistik gelişimleri birbirleri ile örtüşmektedir¹³⁴. Elaiussa Sebaste kentinde yapılan kazılardan elde edilen veriler de Kanytellis kaya mezarları ile örtüşmektedir. Buradaki kaya mezarları sahip oldukları buluntular ile İS 1. ve 2. yüzyıllar aralığına tarihlendirilmektedir¹³⁵.

Benzer kaya mezarlarına Lykia¹³⁶ ve Pisidia¹³⁷ bölgesinde de rastlanmaktadır ve bu mezarların da Kanytellis’de olduğu gibi Roma Dönemine tarihlendirilmesi gerektiği önerilmektedir. Kümbetbeleni yerleşiminde bulunan kaya mezarları kesin bir tarihleme yapmaya olanak sağlayabilecek yazıt ve ya da kabartmalara sahip değildir. Bununla birlikte, kaya mezarların bulunduğu nekropol alanında yer alan diğer mezarların İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmeleri kaya mezarının da aynı dönemler içerisinde yapıldığını önermeye imkan sağlamaktadır.

¹³³ Alföldi-Rosenbaum, 1980: 27.

¹³⁴ Machatschek, 1967: 59; Hicks, 1891: 230 no. 10; Heberdey ve Wilhelm, 1896: no. 133, 134; Elton, 2003: 231; Durugönül, 1989: 22, 35, 92; Aydınoglu, 2015: 47.

¹³⁵ Schneider ve Morselli, 2013: 247.

¹³⁶ Çevik, 2003: 112.

¹³⁷ Özsait, 2002: 181.

Tapınak Mezarlar (Katalog No. M 32-36)

Kümbetbeleni yerleşiminde beş tapınak mezar bulunur. Bunlardan üçü tahrip olmuştur, Arakçıkale olarak adlandırılan (M 36) tapınak mezar ise oldukça sağlam durumda korunmuştur. Arakçıkale mezar anıtı, yerleşimin bulunduğu tepenin aşağısında yer alırken diğer dört mezar yerleşimin kurulduğu tepelik alanda birbirlerine çok yakın konumda yer alırlar.

M32 Tapınak Mezarı (Resim 26a-b-c-d)

M32 katalog numaralı tapınak mezar *di stylos in antis* planlıdır. Büyük kesme blok taşlar kullanılarak yapılmıştır. Yapı dikdörtgen bir plana sahiptir. Ön cephesi kuzey doğudadır ve açık bırakılmıştır. Ayrıca bu bölümde kısa kenarlarda plaster sütun işlevi gören çıkıntılar dikkat çekicidir. Bu plaster sütunlar ön uzun cephenin kısa kenarlar ile kesiştiği alanlarda yer alır. Mezar ile birlikte kullanılan plaster sütun başlıkları Korinth düzenindedir ve mezarın önünde yere düşmüş şekilde durmaktadır. Bunlar tahrip olmuştur. Başlık üzerinde kalathos, çift sıra akanthus yaprak çelenkleri, kaulis kökü ve kaplama yaprakları seçilebilmektedir. Buna rağmen akanthuslar detaylandırılmamış tipedirler ve yaprakların yüzeyindeki orta damarlar işlenmemiştir. Mezarın önünde yer alan sütun parçaları ve bu sütunlar ile birlikte kullanıldığı anlaşılan korinth başlıkları mezarın ön cephesinde bulunması muhtemel sütunlara işaret eder. Mezarın yıkıntıları arasında tek faskialı arşitrav bloklarının "S" profilli firz blokları ile birlikte çalışıldığı yapı taşları da tespit edilmiştir. Bu bloklar, yapının üst bölümünün kapatıldığını ve olasılıkla üst yapısının tonozla taşınan üçgen alınlığa sahip olduğunu düşündürmektedir. Mezarın içerisinde bir

kaya lahdi yer almaktadır. Bunun ön yüzü ve kısa yan yüzlerinde yer alan ağız ve kaide silmeleri profillendirilmiştir. Lahit teknesi üzerinde bir kabartma yoktur. Ancak, mezarın önünde tespit edilen ve üzerinde bir aslan kabartması bulunan lahit kapağının bu tekneye ait olduğu tekne ve kapak ölçülerinin örtüşmesinden anlaşılmaktadır. Lahit kapağı üzerinde yer alan aslan kabartması kapak üzerine yatar biçimde tasvir edilmiştir. Aslanın baş kısmı tahrip olmuş olsa da yelelerin, ön ve arka pençelerinin oldukça ayrıntılı işlendiği izlenebilmektedir.

M33 Tapınak Mezarı (Resim 27-a-b-c-d)

M33 katalog numaralı diğer tapınak mezar da *di stylos in antis* planlıdır. Yerleşimin kurulduğu tepenin kuzey doğu yönündeki antik yolun kenarında ve kuzeydoğu kıyısında yer almaktadır. İnşasında düzgün kesilmiş blok taşların kullanılmış olduğu görülen tapınak mezar 4,16 x 4.61 metrelik ölçüsü ile kareye yakın bir plan göstermektedir. Tapınak mezarın ön cephesi güneybatıya bakmaktadır. Yapının batı yan duvarında bir kemer ayağı ve kemerin günümüze ulaşan bir bölümü görülebilmektedir. Yapının içerisinde yer alan bu kemer mezarın tam ortasında yer almamaktadır ve yapıya ait olabilecek başka bir kemer izine de rastlanmamıştır. Bu konumda inşa edilmiş olan kemer taşıyıcı elemanı ile ön bölümünde kalan yan duvarlara bir ante duvarı özelliği kazandırılmıştır.

Tapınak mezarın yakınlarında detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları, sütun gövdeleri ve yine detaylandırılmamış korinth plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Tespit edilen plaster sütun başlıklarının ante duvarları üzerinde kullanılmış

oldukları tahmin edilmektedir. Aynı zamanda yapının çevresinde dağınık halde plaster sütun kaideleri de tespit edilmiştir. Benzer şekilde tespit edilen diğer sütun başlıkları da tapınak mezarın ön cephesinde, ante duvarları arasında yer alması muhtemel sütunlar ile birlikte kullanılmış olmalıdırlar. Tapınak mezara ait olan plaster sütun başlıkları kalathos ve abakhus kısmından oluşmaktadır. Kalathos üzerinde çift sıra akanthus yaprak çelenkleri, kaulis kökü, kaplama yaprakları, *helyks* ve volütler bulunmaktadır. Abakhus ise taç ve levha kısmına sahiptir. Alt çelenge ait akanthusların hizasında üçüncü bir stilize yaprak bulunmaktadır. Bunun taç kısmı aşağı doğru sarkar ve sarmal yapar. Üçüncü yaprağın bu formu İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir. Başlıklar üzerindeki yaprakların yüzeyi düz bırakılmış, detaylar işlenmemiştir. Kaulisler ise huninin akar kısmına benzerdir. Kaplama yapraklarının iç kısımlarındaki taç bölümleri içe sarmal yapar. *Helyks* ve volütler kalathosa bağımlıdır. Aynı zamanda volütler dış kaplama yaprakları üzerine sarmal yapar. Abakhus çiçeği de başlığın geri kalanı gibi detaylandırılmamıştır.

Tapınak mezarın üst yapısı tahrip olmuştur. Ancak, çevrede tespit edilen, sütun başlıklarının üzerinde durarak üst yapıyı oluşturan iki faskialı arşitrav bölümleri ve bunlarla birlikte çalışılmış "S" profilli friz blokları üst yapı hakkında fikir edinmemize imkan sağlar. Yapının bulunduğu alanda üçgen alınlık parçalarına da rastlanmıştır. Bu parçalar içerisinde köşe akroterli alınlık parçası ayrıca dikkat çeker. Aynı zamanda tapınak mezarın içerisine çökmüş olduğu anlaşılan büyük blok taşlar çatı bölümünün bu büyük düz bloklar ile kapatıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte tapınak mezarın içerisinde oldukça tahrip olmuş olmakla birlikte serbest duran lahite ait tekne ve kapak parçaları da tespit edilmiştir. Bu parçalar içerisinde lahit kapağı üzerinde yer alan bir aslan kabartmasına ait sağ arka bacak, bu bacağa ait pençe ve kuyruk bölümü izlenebilmektedir. Eldeki veriler bir arada değerlendirildiğinde tapınak mezarın üçgen alınlıklı olduğu, *di stylos in antis* plan gösteren bir tapınak planında yapıldığı ve ön cephesi açık bırakılmak sureti ile burada yer alan lahitin de sergilendiği önerilebilmektedir.

M34 Tapınak Mezarı (Resim 28a-b-c-d-e-f)

M34 katalog numaralı tapınak mezar antik yolun güneybatı kıyısında yer almaktadır. Tapınak mezar daha önceki mezarlar gibi *di stylos in antis* planlıdır. İnşasında düzgün kesilmiş blok taşların kullanılan tapınak mezar 4.30 x 5.65 metrelik ölçülerinde bir plana sahiptir. Mezarın ön cephesi kuzeybatıya bakmaktadır. Yapının kuzey/arka duvarında bir kemer ayağına ait izler görülebilmektedir. Tapınak mezarın yıkıntıları arasında, detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları ve yine detaylandırılmamış Korinth plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Başlıklar kalathos ve abakhus kısmından oluşmaktadır. Kalathos üzerinde çift sıra akanthus yaprak çelenkleri, kaulis kökü, kaplama yaprakları, *helyks* ve volütler bulunmaktadır. Abakhus ise taç ve levha kısmına sahiptir. Başlık üzerindeki yaprakların yüzeyi düz bırakılmış, detaylar işlenmemiştir. Kaplama yapraklarının iç kısımlarındaki taç bölümleri içe sarmal yapar. *Helyks* ve volütler kalathosa bağımlıdır. Aynı zamanda volütler dış kaplama yaprakları üzerine sarmal yapar. Kaulisler ise huninin akar kısmına benzerdir. Alt çelenge ait akanthusların hizasında üçüncü bir stilize yaprak bulunmaktadır. Bunun taç kısmı aşağı doğru sarkar ve sarmal yapar. Üçüncü

yaprağın bu formu sebebiyle başlık İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir¹³⁸.

Aynı çevrede tapınak mezarın üst yapı elemanı olan üç faskialı arşitrav bölümü ile birlikte çalışılmış "S" profilli friz blokları da tespit edilmiştir. Yapının bulunduğu alanda üçgen alınlık parçalarına ve aslan başlı çörtlen bölümlerine de rastlanmıştır. Tapınak mezarın içerisinde bir adet serbest duran lahit yer almaktadır. Lahit teknesi oldukça detaylı bir şekilde işlenmiştir. Teknenin ön uzun yüzünde sol bölümde çelenk içerisinde çiçek rozeti kabartması ve ince uzun tabula bölümü yer almaktadır. Kapak üzerinde ise oldukça detaylı işlenmiş üzüm salkımı kabartması dikkat çekicidir. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımlarında yer alan silmeler profillendirilmişlerdir. Aynı zamanda lahit kapağının kısa yüzünde yer alan iki çıkıntı dikkat çeker. Bunların pelekinos¹³⁹ deliği ile aynı görevi yerine getirmek amacıyla bırakıldıkları önerilebilir.

M35 Tapınak Mezarı (Resim 29a-b-c-d-e) Kümbetbeleni Tapınak Mezar M35

M35 katalog numaralı tapınak mezar *di stylos in antis* planlıdır. Mezar 4.37 x 4.10 ölçülerinde ve 5.75 metre yüksekliğindedir. İnşasında düzgün kesilmiş blok taşlar kullanılan tapınak mezar üç sıralı blok taşlar ile oluşturulan bir zemin üzerindedir. Zemin bölümünde yer alan son sıra taşlar yapının kısa yan yüzler ile birleştiği bölümde faskiasız arşitrav bloğu biçiminde şekillendirilmişlerdir. Bunların üzerinde ise plaster sütunlara ait

¹³⁸ Kaplan, 2014a: 59.

¹³⁹ Mezarlar nesiller boyunca kullanıldığı için, lahit kapaklarının istenildiğinde açılması amacıyla, uzun ve kısa kenarlara metal kancalarla kaldırabilmek amacıyla bir bölüm oluşturulduğu görülmektedir. Elaiussa Sebaste kentindeki sekiz lahite bu metal kancalar için oluşturulmuş yuvalar görülebilmektedir. Tekne ve kapağın 'pelekinos' adı verilen demir kenet yuvaları ile birbirlerine tutturulmasının güvenlik için yapıldığı da düşünülmektedir. Schneider, 2003a: 433 vd.; Çelgin, 1994: 166.

plaster kaideler yer almaktadır. Plaster kaideler profillendirilmeden bırakılmış ancak silmeleri belirtilmiştir. Tapınak mezarın yakınlarında detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları ve yine detaylandırılmamış kornith plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Bunlar oldukça tahrip olmuştur. Kalathos üzerinde çift sıra akanthus yaprak çelenkleri, kaulis kökü, kaplama yaprakları seçilebilmektedir. Kaulisler yüksek tiptedir. *Helyksler* tahrip olmuştur ve volütler kırıktır. Akanthuslar yaprakların yüzeyindeki orta damarlar işlenmemiştir, bu sebeple başlıklar detaylandırılmamış tiptedirler. Mezar yapısının yedi sıra yapı taşı günümüze ulaşmıştır. Bu yapı taşlarından en üst kısımda, yapının arka yüzünde yer alan iki sıra, üst yapı taşıyıcı elamanlar hakkında bilgiler sağlamaktadır. Burada ikinci sırada yer alan, üç faskialı arşitrav bölümü ile birlikte çalışılmış "S" profilli friz bloğu oldukça iyi işlenmiştir. Son sırada yer alan yapı taşı ise yapının üçgen bir alınlığa sahip olduğunu göstermektedir.

Tapınak mezarın içerisinde aynı zamanda serbest duran bir lahit mezara ait tekne tespit edilmiştir. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımlarında yer alan silmeler profillendirilmişlerdir. Aynı zamanda lahit teknesinin ön yüzünde üç askı çelenginden oluşan bir girland bezemesi bulunmaktadır. Çelenkler alt kısımlarda üzüm salkımları ile birbirine tutturulmuşlardır.

M36 Tapınak Mezar (Resim 30a-b-c-d)

Yerleşimdeki diğer bir tapınak mezar ise M36 katalog numarası ile adlandırılmaktadır¹⁴⁰. Mezar yapısı 3.54 x 3.68 ölçülerinde ve 4.80 metre yüksekliğindedir.

¹⁴⁰ Bu tapınak mezar daha önce D. Kaplan tarafından değerlendirilmiştir. Ayrıntılar için ayrıca bkz. Kaplan, 2014.

İnşasında düzgün kesilmiş blok taşlar kullanılan tapınak mezar tek sıra düzgün kesilmiş bir podyum üzerinde yükselmektedir. Yapının dört köşesinde plaster sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunların üzerinde yer alan korinth başlıkları ise detaylandırılmamış tiptedir. Plaster sütunlara ait kaideler profillendirilmeden bırakılmış ancak silmeleri belirtilmiştir. Yapı altı sıra düzgün kesilmiş blok taş sırasından ve üst yapı elemanı olarak arşitrav friz, konsollu korniş, alınlık ve sima bölümleri bulunur. Bunların üzerinde ise düz tek parça çatı kaplama blokları kırma çatıyı oluşturmaktadır. Bunun hemen üzerinde ise oldukça düzgün işlenmiş pişmiş toprak çatı kiremitlerinin yerel kireç taşından yapılan örnekleri görülmektedir. Burada yer alan kalipter ve stroter örnekleri oldukça iyi detaylandırılmıştır.

M36 tapınak mezarının üst yapı elemanlarının plastik işçiliği ayrıca dikkat çeker. Burada arşitrav ve friz aynı blok üzerinde çalışılmıştır. Arşitravlar üç faskialıdır ve taç kısmında *ion kymation*ları ile birlikte oluk dil yivler mevcuttur. Friz kuşağı ise oluk dil yiv ve onların aralarındaki akanthuslar ile süslüdür. Bunun üzerinde ise *ion kymationu* bezeli bulunan taç kısmı yer alır. Frizin üzerinde konsollu kornişler bulunmaktadır. Friz ile konsollu kornişler arasında dış sırası yoktur. Alınlık üzerinde ve yapının yan yüzlerinde yer alan konsollu kornişler sima blokları ile birlikte çalışılmıştır. Konsollar arasında, çiçek, kozalak, lyra, şimşek demeti, kama gibi betimlemeler mevcuttur. Yapının alınlığı üzerinde tam ortada ise bir kalkan kabartmasının varlığı ayrıca dikkat çeker.

Tapınak Mezarların Değerlendirilmesi ve Tarihlemesi

Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan tapınak mezarların¹⁴¹ ön cephelerinde iki ya da dört sütun bulundurdıkları, bir pronaosa ya da ön cephesinde sütun bulundurmeyen kemer nişli pronaoslara sahip oldukları bilinmektedir. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen tapınak mezarlar da bölge örnekleri ile çoğunlukla benzerlikler gösterir. Özellikle burada tespit edilen tapınak mezarların ön cephe düzenlemelerinde *di stylos in antis* planın tercih edilerek kullanılmış olması burada var olan bir geleneğe işaret ediyor olması açısından önemlidir.

Bu mezarlarda dörtgen kesme blok taşların kullanıldığı¹⁴² bunun yanında naos bölümünde kesme blok taşlarla bir zemin oluşturulduğu görülmektedir¹⁴³. Üçgen bir çatıya sahip olan bu mezar tipinin ön ve arka cephelerinde alınlıklar mevcuttur. Çatı konstrüksiyonlarında genellikle tonoz kullanıldığı gözlenmektedir. Tonoz kullanılan örnekler olduğu kadar çapraz üçgen bir form oluşturacak şekilde düz kesme taşlarla çatıların oluşturulduğu ve bu çatı formu üzerinde de pişmiş toprak çatı kiremitlerinin (kalipter ve stroter) yerel kireç taşından kabartmalar şeklinde yapıldığı örneklerde bulunmaktadır. Çatı tiplerindeki farklılıklar tapınak mezarların tarihlemesi için oldukça önemli birer ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Tapınak mezarların erken örneklerinde ağır tonozların çatı konstrüksiyonlarında kullanıldığı, geç dönemlere ait mezarlarda ise daha hafif ve daha popüler kemerli çatıların kullanıldığı ortaya koyulmuştur¹⁴⁴. Dağlık Kilikia

¹⁴¹ Machatschek, 1967 Taf. 51 – 52 – 53 – 54; Machatschek, 1974: 254-258; Durukan, 2006a: 135, res. 10–11–12; Durukan, 2007; Wegner, 1974: 576; Wegner, 1974: 577 vd.

¹⁴² Machatschek, 1967: 86.

¹⁴³ Machatschek, 1967: 88.

¹⁴⁴ Durkan, 2005:109.

bölgesinde bulunan tapınak mezarlarda genellikle; sima bölümünde aslan başlı çörtenler¹⁴⁵, bitkisel motifler ile bezenmiş frizler ile genellikle üç faskiyalı arşitrav bloklarına sahiptirler¹⁴⁶. Tapınak mezarların ön cephelerinde sıklıkla Korinth düzenine sahip sütun başlıklarının kullanıldığı ve bazı örneklerde ise aynı yapı üzerinde Korinth düzenine sahip plater başlıklarının naos duvarının köşelerinde kullanıldığı görülmektedir¹⁴⁷. Kümbetbeleni'nde tespit edilen tapınak mezarlarda da benzer şekilde büyük kesme blok taşların kullanıldığı üst yapı düzenlemelerinde de benzer şekilde iki ya da üç faskiyalı arşitrav blokları tercih edildiği görülür. Bunun yanı sıra üçgen çatılı olarak inşa edilen bu mezarların üst yapılarının taşınmasında da tonoz, kemer ve düz kapatılan farklı örneklerin olması üst yapılarda uygulanan tercihler açısından da Kümbetbeleni mezarlarının bölge örnekleri ile yakın benzerlikleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Bölgedeki tapınak mezarlar genelde tek katlı yapılar da iki katlı örnekler de bulunmaktadır. İki katlı olan tapınak tipli mezarlarda ilk kata giriş genellikle yan duvarlarda bulunan kapı açıklıkları ile sağlanmaktadır. İkinci kata giriş için kullanılan kapı açıklıklarının ise sıklıkla ya ön yüzde bazı örnekler de ise arka yüzde yer aldıkları görülmektedir¹⁴⁸. Gömü odası olarak kullanılan alanlarda ise genellikle klinelere ya da serbest duran lahitlere rastlanmaktadır. Tapınak mezarların gömü odalarında yer alan klinelerin mezar yapısının duvarına aplike edildikleri görülmektedir¹⁴⁹. Sıklıkla gömü odasında her üç duvar üzerinde yer alan klineler ile bir triclinium sistemi oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁵ Machatschek, 1967: 88.

¹⁴⁶ Durukan, 2005a:110.

¹⁴⁷ Machatschek, 1967: 89.

¹⁴⁸ Schneider, 2003b: 263–264.

¹⁴⁹ Durukan, 2005a:110.

Dağlık Kilikia Bölgesinde bulunan tapınak mezarlar üzerinde yapılan tarihleme çalışmaları daha çok mimari unsurların sahip oldukları süslemelerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Bu veriler ile birlikte değerlendirilen mezar yazıtları Dağlık Kilikia bölgesindeki tapınak mezarların İS 2. yüzyıl ile birlikte inşa edilmeye başladıkları ve İS 3. yüzyıl içerisinde de inşa edilmeye devam ettikleri sonucu ortaya koymuştur¹⁵⁰. Elde edilen bu veriler ile birlikte, Dağlık Kilikia bölgesinde İS 1. yüzyılın sonunda Vespasianus ile birlikte başlayan imar faaliyetleri¹⁵¹ göz önüne alındığında bu görüşü desteklemek mümkün olmaktadır¹⁵². Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen tapınak mezarların da bölgedeki tapınak mezarlar ile gerek inşa teknikleri gerekse mimari plastik eserleri açısından benzerlikler taşımaktadır. Kümbetbeleni'ndeki M33 katalog numaralı tapınak mezarın çatısının tek, M34 tapınak mezarının ise iki kemer ile desteklenmesi, Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki Demircili 1-2-3, Karaböcülü, Hüseyinler D1 ve Olba'daki tapınak mezarların çatı konstrüksiyonları ile benzerlik göstermektedir¹⁵³. Bu tapınak mezarların çatı konstrüksiyonlarındaki özellikler sebebiyle İS 193-211 yılları arasına tarihlenmeleri gerektiği önerilmektedir¹⁵⁴. M32, M33 ve M34 tapınak mezarlarını inşa tekniklerindeki benzerlikler sebebiyle bu tarih aralığında inşa edildiğini önermek mümkündür (Resim 26-29). M32, M33 ve M34 tapınak mezarlarının yakınlarında bulunan detaylandırılmamış Korinth plaster sütun başlıklarının mimari plastik özellikleri de bu tarihlendirmeyi desteklemektedir. Özellikle sütun başlığı üzerindeki alt çelenge ait akanthusların hizasında üçüncü stilize yaprak İS 2. yüzyılın sonu 3. yüzyılın başında Severuslar Dönemi ile birlikte

¹⁵⁰ Durukan, 2006a: 111, Machatschek, 1967: 106, Machatschek, 1974: 261, Wegner, 1974: 581, Schneider, 2003b: 263, Cormack, 2004: 197-199.

¹⁵¹ Dağlık Kilikia bölgesinde saptanan mezar yazıtları, imar faaliyetleri ve tapınak mezarlar için yapılan tarihleme önerileri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Durukan, 2006a.

¹⁵² MacKay, 1969: 141; Mitford, 1980: 124; Sayar, 1992b: 57.

¹⁵³ Durukan, 2009a: 359-360.

¹⁵⁴ Durukan, 2009a: 366, 369.

bölgede görülmeye başlayan bir özelliktir¹⁵⁵. Kümbetbeleni yerleşimindeki M35 tapınak mezarının çatı konstrüksiyonu hakkında net bilgiler elde etmek mümkün olmasa da burada tespit edilen detaylandırılmamış Korinth plaster sütun başlığı bu yapının İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır (Resim 29a-b-c-d-e).

M36 tapınak mezarı ise sahip olduğu üst yapı elemanlarının plastik işçiliği ayrıca dikkat çeker (Resim 30a-b-c-d-e-f). Buradaki mezar üzerinde yapılan detaylı çalışmalar neticesinde mimari plastik eserlerin ve dolayısıyla mezar yapısının İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başına tarihlendirilmesi gerektiği önerilmektedir¹⁵⁶.

II.1.4. Mezarlar ile İlişili Kabartmalar ve Heykeller

Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerindeinde yapılan çalışmalar sırasında altı aile betimlemeli kabartma¹⁵⁷, iki oturan heykel ve bir oturan heykel ile birlikte çalışılmış yuvarlak sunak tespit edilmiştir. Heykel ve kabartmaların tamamının mezarlar ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Tespit edilen kabartmaların tamamının aile betimlemeleri olması ise ayrıca dikkat çekicidir. Oturan heykel figürü ise bölge örnekleri ile gösterdiği yakın benzerlikler ayrıca önemlidir.

¹⁵⁵ Kaplan, 2014a: 59.

¹⁵⁶ Kaplan, 2014a: 86.

¹⁵⁷ Tespit edilen bu kabartmalardan ikisi Kümbetbeleni yerleşimindeki lahit mezarların tekne ve kapakları üzerinde, biri Güvercinlik yerleşimindeki lahit mezarın kapağı üzerinde yer alırken, Kümbetbeleni yerleşiminde yuvarlak sunak, kapı lentosu ve “T” biçimli anıt sütun ile birlikte kullanılan blok üzerinde birer olmak üzere üç aile betimlemesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Karaböcülü yerleşiminde tespit edilen iki aile betimlemeli kabartma ise Kültürlerarası Etkileşim Açısından Plastik Eserler başlığı altında ayrıca değerlendirilmiştir.

Kabartmalar

Kümbetbeleni’nde Tepenin batı yamacında, kapı lentosu olarak kullanılmış bir blok tespit edilmiştir. (Resim 31) Bu blok üzerine içerisinde dört büst kabartmasının bulunduğu dikdörtgen bir *naiskos* vardır. Figürler sağdan sola bir kadın, bir erkek, bir genç erkek ve bir erkek çocuğundan oluşmaktadır ve baş, boyun, omuz ve göğüs hizasında çalılımlıdır. Sağdaki kadın figürü üzerinde bir *chimation* bulunmaktadır ve onun da içerisinde bir *chiton* giymiştir. Figürün *chimationu* başını kapatmaktadır. Sol kol uzun *chimationuna* sarılmış şekilde karın üzerinde dururken sağ kolu “yukarı doğru uzanmış ve *chimationun* başını örten kısmını sağ eli ile çekmektedir.

Bu figürün solunda yer alan erkek figürü ise çıplak şekilde betimlenmiştir. Doğal sebepler ile yıpranmış olan kabartmanın kolları dirsek hizasının biraz üzerinden kırılmış/karın üzerinde üst üste binmiş şekildedir. Yoğun olarak doğal deformasyon görmüş olsa da bu erkek figürünün sakallı, kıvrıkcık saçlı olarak betimlendiği dikkatli incelemeler sonunda anlaşılabilir. Bu erkek figürünün solunda yer alan genç erkek figürü ise üzerine bir *chimation* giymiştir. Sol kolu *chimationun* içerisinde göğüs üzerindedir ve karın üzerinde duran sağ kolu ile bu kolunu desteklenmektedir. Dolgun yüz hatlarına sahip figür sakalsızdır ve diğer erkek figürü gibi kıvrıkcık saçlara sahiptir.

Sahnenin en sonunda yer alan figür ise bir önceki figürden daha genç olan bir erkek çocuğuna aittir. Figür üzerinde kıvrımsız düz bir *chimation* bulunmaktadır. Bu

chimationun içerisinde ve göğüs üzerinde çapraz şekilde tuttuğu kolları dirsek hizasından kırıktır. Figür diğer erkek figürlerinde olduğu gibi kıvrıkcık saçlıdır ve dolgun yüz hatlarına sahiptir. Kabartmadaki bütün figürlerin gözleri oldukça derin ve büyük çalışılmıştır.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen aile betimlemeli büst kabartmalarının benzerlerine bölge örneklerinde rastlanmaktadır. Hüseyinler Köyü Yapılıkaya mevkiinde tespit edilen Yapılıkaya Y1 kabartması hem bu tip kabartmalar içerisinde hem de bölgedeki en erken kabartmalardan biridir. Kabartma, sahip olduğu yazıt yardımıyla İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹⁵⁸. Aile betimlemeli kabartmalar içerisindeki en erken örnek ise Kanytellis antik yerleşimindeki obruğun içerisinde yer almaktadır. Kanytellis'deki K. Dol.1 olarak adlandırılan kabartma üzerinde yer alan yazıtın yardımı ile İÖ 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir¹⁵⁹. Bölgede tespit edilen diğer aile betimlemeli büst kabartmaları gerek yuvarlak sunaklar üzerinde, gerekse mezar kabartmaları olarak doğrudan anakayaya çalışılmış olsun genellikle İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir¹⁶⁰. Kümbetbeleni yerleşimlerinde tespit edilen aile betimlemeli büst kabartmalarının ise göstermiş oldukları işçilikler sebebiyle İS 2. yüzyıl sonu İS 3. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir.

Oturan Heykeller

Kümbetbeleni yerleşiminin güney batı yamacında katlanır sandalye üzerinde oturan bir erkek figürünün betimlendiği oturan heykel tespit edilmiştir. (Resim 32a-b) Heykelin vücudunun büyük kısmı günümüze ulaşmış durumdadır. Figürün üzerinde

¹⁵⁸ Durugönül, 1989: 145.

¹⁵⁹ Durugönül, 1989: 114-115; Durugönül, 2015: 103-104.

¹⁶⁰ Durugönül, 1989: 71 vd.; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 116-121; Özbay, 2010: Kat No 14-15.

oturduğu sandalyenin katlanır çapraz bacakları sol yanda görülebilmektedir. Figürün üzerindeki uzun *chimationun* birbirine paralel kıvrımları sol üst bacağının bulunduğu bölümden sırtına kadar takip edilebilmektedir. Figürün bacakları açıktır. *Chimationun* sol alt kısmı sol bacağı üzerinden, sağ alt kısmı da sağ bacak üzerini sol bacağa doğru kaptarak pile yapmaktadır. Figürün sol dizi üzerindeki kabarıklık sol kolunun sol diz üzerinde duruyor olması ihtimalini akla getirmektedir. Figür sağ kolunu göğüs üzerinde çapraz tutmuş ve aynı kolunu *chimationun* içerisinde bilek kısmına kadar çıkararak sol yakasını kavramış şekilde betimlenmiştir. Bu tip betimlemelerin genellikle erkek figürlerinde kullanılması bu parçanın da bir erkek figürüne ait olduğunu önerebilmemizi sağlamaktadır. Figürün *chimationu* oldukça başarılı detaylandırılmıştır. Sağ omuz üzerinde birbirine paralel ve sağdan sola doğru çapraz uzanan kalın pileler ve sağ kolun altında yeralan benzer çapraz paralel pileler oldukça başarılı işlenmiştir. Figürün üzerinde oturduğu yarım arkalıklı, çapraz bacaklı katlanır sandalyenin detayları oldukça iyi belirtilmiştir. Bu kısımda sandalyenin çapraz bacaklarının ayak bölümü düz bırakılmışken üst bölümü yuvarlak yapılmıştır. Sandalyenin oturak bölümündeki aşağıya doğru "S" yapan kıvrım ve yukarı kısımları yuvarlak bırakılan bacak bölümü sandalyenin katlanabilmesini sağlamak amacıyla teknik bir detay olarak yapılmış ve bu ayrımı heykeltıraş tarafından esere başarıyla aktarılmıştır.

Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen oturan heykele ait parça ise yerleşimin kuzey doğusunda bulunmuştur (Resim 33a). Heykelin günümüze ön kısmının dizden itibaren alt kısmı ulaşmıştır. İnce bir platform üzerinde yükselmekte olan heykel sandalye/tabure üzerinde oturuyor olmalıdır. Figürün bacakları ayırık durmaktadır. *Chimationun* dışında kalan ayak bileği ve ayakları oldukça az detaylandırılmıştır. Sınırlı

detaylandırılmış ayaklarının çıplak olduğu herhangi bir sandalet giymediği anlaşabilmektedir. Figürün üzerindeki *chimationun* yay biçimli kıvrımları ve *chiamtionu* üst gövdesinden dolayarak vücudunun önüne, ayak bileklerine kadar düşen kıvrım yapan parçası görülmektedir. Bu durumda bu kıvrımı sol dizi üzerinde ve bacakları arasında muhtemelen günümüze ulaşmayan sol eli ile tuttuğu söylenebilir. Giysinin bu bölümü birbirine paralel şekilde pile yapmaktadır. Bu detayların dışında *chimationun* pile detayları figürün bacakları arasında kalan küçük bir bölümde oldukça stlize şekilde bırakılmıştır.

Figürün bulunduğu alanda eserin yaklaşık olarak 15-20 metre kadar yakınında bir adet tonozlu mezar anıtı bulunmaktadır (Resim 33b). Tonozlu mezarın ön cephesinde yer alan ve tonozu destekleyen ayakların alt ve üst taşları düz silmeler halinde bırakılmış ancak profillendirilmemişlerdir. Mezar anıtının ön yüzündeki tonoz bölümünün ön yüzünde yer alan yapı taşları ise üç faskialı arşitrav blokları gibi profillendirilmiş ve mezarın ön cephesine hareket kazandırılmıştır. Mezar anıtının içerisinde ise bir adet *chamosorion* lahit ve mezarın hemen önünde de bu lahit ait kapak yer almaktadır.

Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen diğer bir oturan heykel ise, konutların ve tarımsal üretim atölyelerinin yoğun olarak bulunduğu alanda yani yerleşimin merkezinde tespit edilmiştir (Resim 34a-b). Bu heykel bölgede olduğu kadar Antik Dünya'nın geri kalan bölgelerinde karşılaşılmayan bir örnek olması açısından dikkat çekicidir. Bu örnekte heykel tek parça yerel kireç taşı blok halinde bir yuvarlak sunak ile birlikte çalışılmıştır. Sunağın kaidesi *plinthos*, *torus*, *trokhilos*, *torus* ve gövdeye geçişte bir *astragalden* oluşan profile sahiptir. Aynı zamanda sunağın üzerinde sarmaşık dalları, üzüm kabartmaları, çiçek rozetlerinin yanı sıra gövdenin ortasında bir adet tabula ansata yer alır. Heykelin üzerinde

durduğu sunak *trokhilos*, *torus* ve *kyma* sıralamasını kullanılarak şekillendirilmiş profilli bir *kyma* rektalı üst/taç bölümüne sahiptir.

Sunağın üzerinde yarım arkalıklı katlanır bir sandalye üzerinde oturan figür ise bir erkeğe aittir. Figürün başı kırılmış ve günümüze ulaşamamıştır. Figürün bacakların arası açıktır ve üzerine *chimation* giymektedir. *Chimationun* alt bacak hizasındaki bölümleri çapraz pileler ile hareketlendirilirken üst bacak üzerinde duran bölümü ise paralel düz pileler ile şekillendirilmiştir. Figürün her iki kolu da *chimationun* içerisinde ve sağ kolu karın üzerinde ve göğüs üzerinde çapraz duran sol koluna destek olacak şekilde durmaktadır. Göğüs ile boyun arasında kalan bölüm de zengin pileler ile şekillendirilmiştir. Figürün üzerinde oturduğu yarım arkalıklı katlanır sandalyenin ayakları oldukça dikkat çekicidir. Sandalyenin birbirine çapraz duran iki bacağı şekillendirilirken düz ve masif dikdörtgen form yerine yumuşak “S” formunda geçişe sahip bacaklar kullanılmıştır.

Bölgede serbest duran oturan figürlü heykellerin çok sayıda örneği bulunmaktadır ve bu örnekler Kümbetbeleni yerleşiminden ele geçen örnekler ile büyük benzerlikler göstermektedir. Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimleri olan Tapureli¹⁶¹, Çaltıbozkır¹⁶², Imbriogon Kome (Demircili)¹⁶³, Sarıveliler¹⁶⁴ ve Sömek¹⁶⁵ köylerinden ele geçen serbest duran oturan figürler için İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başı tarihi

¹⁶¹ Durugönül, 1989: 46-47.

¹⁶² Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a; Durugönül, 2003: 107-108 Abb. 11-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 88. Kat. No 54.

¹⁶³ Çalık, 1997: 132-133 Pl. 14b; Durugönül, 2003: 110-111 Abb. 12-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 49.

¹⁶⁴ Çalık, 1997: 222 Pl. 68b; Durugönül, 2003: 108-109 Abb. 5-7; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 48.

¹⁶⁵ Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a-b; Durugönül, 2003: 108-109, 111-112, 117 Abb. 1-3, 18-20; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 87-88. Kat. No 52-53-55.

önerilmektedir. Silifke Müzesinde sergilenen oturan figürlü heykeller için de benzer bir tarihleme yapıldığı ve bunların da İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başına tarihlenmeleri gerektiği önerilmektedir¹⁶⁶. Serbest duran oturan figürlere diğer bölgelerde de rastlanmaktadır. Kuzey Suriye bölgesindeki Membij¹⁶⁷ ve Damaskus yerleşiminden ele geçen bir oturan erkek figürü de yine bölge örnekleri ile yakın benzerlikler göstermektedir İS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹⁶⁸. Yine bölgedeki yuvarlak sunakların da ilk kullanım evreleri için aynı tarih aralığı¹⁶⁹ önerilmektedir. Güvercinlik yerleşimindeki yuvarlak sunağın üzerinde oturan figür ile birlikte çalışılmış olması da bu değerlendirmeye katıldığında hem Güvercinlik yerleşimindeki yuvarlak sunak ve üzerinde oturan figür için aynı tarih aralığını önermek hem de yukarıda önerilen tarihlendirmeyi desteklemek mümkündür. Bütün veriler bir arada değerlendirildiğinde Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinden ele geçen serbest duran oturan figürler için de İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başı için tarihleme önerisinde bulunmak yerinde olacaktır.

Yuvarlak Sunaklar Üzerindeki Kabartmalar

Kümbetbeleni yerleşiminde nekropolis alanında iki adet yuvarlak sunak tespit edilmiştir. Bu yuvarlak sunakların her ikisinin üzerinde de büst kabartmaları bulunmaktadır. Çalışma içerisinde M37 (Resim 35) katalog numarası ile adlandırılan sunağın kaide kısmında yer alması muhtemel *pinthos* toprak altındadır. Sunağın kaidesi *torus*, *trokhilos* ve *torus* sırasını takip ederek şekillendirilmiştir. Kaideden gövdeye geçiş bölümünde astragal kullanılmıştır. Sunağın üst bölümü *kyma* rekta ile profillendirilmiştir.

¹⁶⁶ Durugönül, 2003: 116-117.

¹⁶⁷ Comfort ve Ergeç, 2001: 44 Fig. 28-30.

¹⁶⁸ Parlasca, 1982: 13.

¹⁶⁹ Durugönül, 1989: 71 vd.; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 116-121; Özbay, 2010: Kat No 14-15; Kırdemir Diler, 2001: 71; Kırdemir Diler, 2000.

Sunağın taç kısmı tahrip görmüş ve günümüze ulaşamamıştır. Sunağın üzerinde bir adet kadın/erkek büstü kabartması yer almaktadır. Büst kabartması omuz hizasına kadar betimlenmiştir. Kabartmadaki işçilik oldukça özensizdir. Bu sebeple detaylar hakkında veri elde etmek mümkün görünmemektedir. Kadının/erkek saçlarında ve boyun/omuz orantısızlığında da aynı özensiz işçilik izlenebilmektedir.

Kümbetbeleni'nde tespit edilen diğer sunak ise M38 katalog numarası ile çalışma içerisinde değerlendirilmiştir (Resim 36). Sunak 1.18 metre yüksekliğindedir. Bu sunağın kaide bölümü dairesel bir *plinthos*, *torus*, *trokhilos*, *torus* ve astragalden oluşmaktadır. Sunağın taç kısmı ise günümüze ulaşamamıştır. Sunak üzerinde baş kısmı kırılmış bir figür bulunmaktadır. Figürün baş kısmı günümüze ulaşamamış olsa da üzerindeki *chimation* ve diğer anatomik özellikleri sebebiyle figürün bir erkeğe ait olması oldukça muhtemeldir. Figür bel hizasına kadar betimlenmiştir. Üzerindeki *chimationun* içerisinden çıkardığı sağ kolu sol yakasına doğru uzanmaktadır ve burada sağ eli ile bu yakasını tutmaktadır. Sol kolu da benzer şekilde himatonu içerisinden çıkar ve karın bölgesinde *chimationun* kıvrımlarını kavrar şekilde betimlenmiştir.

Kümbetbeleni yerleşiminde aynı zamanda bir kartal heykeline ait olduğu düşünülen pençe fragmanı ele geçmiştir (Resim 37). Pençenin uzunluğu 0.34 metre iken korunan yükseklik 0.18 metredir. Pençenin hemen altında yer alan 0.12 x 0.22 metre ölçülerinde şekillendirilmiş olan yuva dikkat çekicidir. Yerleşimin nekropol alanı olarak işlev gören güney batı yamaçta tespit edilen bu fragmanın mezarlar ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ancak, kırık bir fragman olması sebebiyle hangi mezar ile birlikte kullanıldığına işaret eden herhangi bir veri elde edilememiştir.

Anıtsal Sütun ve Aile Betimlemeli Kabartma

Kümbetbeleni yerleşiminde M32 ve M35 tapınak mezar ile aynı yamaçta üzerinde üç büst kabartması¹⁷⁰ yer alan "S" profille şekillendirilmiş bir blok parça bulunmaktadır (Resim 38a-b-c-d-e-f). Bu blok çevrede ve yamaçta bulunan iki parça halindeki korinth sütun başlığı ve sütun tanburlarına ait olan parçalar burada "T" biçimli anıtsal bir sütunun bulunduğu işaret eder. Bu "T" biçimli anıtsal bir sütunun M35 tapınak mezarına ait olduğu B. Söğüt tarafından önerilmektedir¹⁷¹. Bu tip anıtsal sütunların tonozlu mezarlar ile birlikte kullanıldığı gerek bölge örneklerinden gerekse bölge dışı örneklerden bilinir. Buradaki örnekte ise bu sütunun tek başına durduğu J. Keil ve A. Wilhelm 1931 yılındaki yayınlarından elde edilen bir fotoğraftan anlaşılmaktadır¹⁷². B. Söğüt tarafından M35 tapınak mezarı ile ilişkilendirilen anıtsal sütunun aslında tek başına durduğu anlaşılmaktadır. Kabartma ve sütunun sonraki dönemlerde tahribat görecer yamaca doğru yıkılmıştır ve parçaların birbirlerinden çok da uzak olmayan konumlara sürüklendikleri görülmektedir. Her ne kadar anıtsal sütuna ait sütun gövdeleri ve başlıklar, formları sebebiyle birbirlerinden daha uzak konumlara yuvarlanmış olsalar da, kabartmaların işlendiği parça formu sebebiyle tahribat sonrası anıtsal sütunun in situ konumundan çok da uzak olmayan bir konumda duruyor olmalıdır. Üzerinde kabartmaların bulunduğu ve sütuna "T" şeklini veren blok işçilik açısından oldukça başarılı ve düzgün çalışılmıştır. Arkası düz bırakılmış olan bloğun ön yüzünde üç büst kabartması bulunmaktadır. Büst kabartmaları soldan sağa bir erkek bir kadın ve bir erkek figürleri

¹⁷⁰ Kabartmalar çalışma içerisindeki Kültürlerarası Etkileşim Açısından Plastik Eserler başlığı altında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

¹⁷¹ Söğüt, 2005:115-119.

¹⁷² Keil ve Wilhelm 1931 yılındaki yayınlarında Kümbetbeleni yerleşimini Topalların Çeşme olarak isimlendirmiştir. S. Cormack ise 2004 yılındaki yayınında Keil ve Wilhelm'in yayınından fotoğraf ve bilgileri alıntılararak aynı isim ile tapınak mezarları yayınlamıştır. Cormack, 2004: 324; Keil ve Wilhelm, 1931: 30. Fig. 44-45.

olmak üzere sıralanmışlardır. Kabartmalar alışılmış büst kabartmalarında olduğu gibi boyun hizasından yukarıya betimlenmişlerdir. En soldaki erkek kabartması sakallı betimlenmiş saçları ise kıvrıkcık çalılmıştır. Kabartma doğal sebepler ile oldukça tahrip olmuş olmasına rağmen çıkık elmacık kemikleri ve gözlerin büyük çalılmış olduğu anlaşılabilir. Ortadaki kadın figürü de diğer figürler gibi doğal sebepler ile oldukça yıpranmış olsa da başını örten bir mantosu olduğu ve saçların bu mantonun altından görülebildiğini söylemek mümkündür. Figürün üzerindeki aşınmalar sebebiyle yüz yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler edinilmese de ince boyun yapısı bu kabartmanın bir kadın figürüne ait olduğu konusundaki görüşümüzü desteklemektedir. Kadın figürünün solunda yer alan diğer figür ise bir erkeğe ait olmalıdır. Figür aynı blok üzerindeki diğer erkek figürü gibi kıvrıkcık saçlı betimlenmiştir. Saç ile alın arasındaki bölüm şişkin ve büyük çalılan gözleri ve kaş betimlemesi sebebi ile oldukça dardır. Birinci erkek figürünün aksine bu erkek figürü sakallı olarak betimlenmemiştir.

Son dönemlerde yapılan çalışmalarla birlikte bu tipteki anıtsal sütunların tonozlu mezarlar ile birlikte kullanılan örnekleri tespit edilmiştir. Bu tipteki mezarların önlerinde bulunan sütunlar genellikle tek parça olarak yapılmaktadır. Sütunun üzerinde bir adet başlık¹⁷³, başlığın üzerinde de "T" formu oluşturacak biçimde bir blok yerleştirilmektedir. Bu blok üzerinde de mezarın sahibini kahramanlaştırmak adına yapıldığı düşünülen kabartmalara yer verilmektedir. Sakızlı Harman örneğinde bir aile mezarı vurgulaması amacıyla kabartmada beş kişiye yer verildiği görülmektedir. Kabartmalarda betimlenen kişi sayısı iki ila altı arasında değiştiği elde edilen örneklerden

Mezarın önünde bulunan sütunlarda başlık olarak farklı düzenlerin kullanıldığı görülmektedir. Dağlık Kilikia bölgesinde Kümbet, Yukarı Hüseyinler, Korykion Antron (Cennet - Cehennem), Sakızlı Harman, Sancı Ören ve Tülü yerleşimlerinde tespit edilen örneklerinde Dor düzeninde sütun başlıkları kullanıldığı görülmektedir. Imbriogon - Kome, Direktaş, Kümbet Beleni ve Beyören yerleşimlerinde tespit edilen örneklerinde ise korinth düzeninde sütun başlıkları kullanılmaktadır. Sögüt, 2005:115-119.

anlaşılmaktadır. B. Söğüt bu tipteki anıtlar ile çiftlik yerleşimlerinde sıklıkla karşılaşıldığını ve tarımsal alanla birlikte çiftlik yerleşimine hakim konumda yapılan mezarlar ile ilişkili bu anıtların ve kabartmaların çiftlik sahibinin bu alanları sürekli olarak kontrol ettiği izlenimi uyandırmak istemesi ile ilişkilendirilmektedir.

Bu anıtsal sütun uygulamalarının Suriye bölgesinde de benzer özellikler gösteren örnekleri bulunmaktadır¹⁷⁴. Aynı zamanda Kommagene bölgesindeki Karakuş ve Sösenk tümülüsleri önünde bulunan sütunların Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen örneklerle ile ikonografik benzerlik gösterdikleri görülmektedir¹⁷⁵. Tonozlu mezarlar ile birlikte kullanılan “T” formlu kabartmalı blok taşıyan anıtsal sütunlar ve lahitler, bu tip mezarları tarihleme için kullanılacak kriterler olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede lahit mezarlar ya da sunaklar üzerindeki kabartmaların büyük bir çoğunluğunun İS 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihleniyor olmaları Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen anıtsal sütunun da aynı dönemlerde kullanılmış olması gerektiğini düşündürmektedir.

Kiliseler

Kümbetbeleni yerleşimindeki kilise yerleşimin güneybatı yamacında yer almaktadır ve konumu itibari ile yerleşime ve bulunduğu alana hakim durumdadır. Tahribata rağmen, kilisenin planı ve inşa tekniği açısından bilgiler edinmek mümkündür. Kilisenin korunan bölümünde izlenebilen duvar işçiliği büyük kesme blok taşların yapının inşasında kullanıldığını gösterir (Resim 39a). Kilisenin güney bölümü iyi korunmuştur. Buradaki apsisli oda 3.45 metre ölçülerindedir ve bunun bir yan oda olduğu görülmektedir

¹⁷⁴ Söğüt, 2005: 120 – 121.

¹⁷⁵ Söğüt, 2005: 125.

Kilisenin içerisinde ve çevresinde on bir korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. Bunlardan dördü plaster sütun başlığıdır. Kilisenin güney duvarı üzerindeki geniş bir kapının varlığı kiliseye giriş için başka bir kapının varlığına ve muhtemel bir avluya işaret eder. Eldeki veriler yapının üç nefli bazilikal planlı bir kilise olduğunu gösterir. Kilisede tespit edilen sütun başlıkları ise yapının tarihlenmesi için kriter oluşturmaktadır (Resim 39b). Buna göre, korinth başlıkları ince dişli iki akanthus yaprak çelengi ile dış helikslerden oluşmaktadır. Bu tip başlıkların bölgedeki kiliselerde sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir ve İS 6. yüzyılın ilk yarısını tarihlendirilmektedir¹⁷⁶. Yapının sahip olduğu başlıkların özellikleri dikkate alındığında kilisenin de İS 5. ve 6. yüzyıllarda inşa edildiğini önermek mümkündür.

Güvercinlik yerleşiminde yürüttüğümüz çalışmalar sırasında tespit ettiğimiz kilise yerleşimin kuzey doğusunda yer almaktadır (Resim 40). Yerleşime çok da uzak olmayan konumu Kilisenin yerleşimin kuzey sınırında yer alıyor olabileceği fikrini akıllara getirmektedir. Kilisenin görmüş olduğu tahribata rağmen, planı ve inşa tekniği hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Kilisenin korunan bölümünde izlenebilen duvar işçiliği büyük kesme blok taşların yapının inşasında kullanıldığını gösterir. Yapının üç nefli bazilikal bir plana sahip olduğu doğu bölümünde yer alan iki yan odadan ve ana yapının ana nefini ve yan neflerini oluşturan alanda tespit edilen sütun parçalarından anlaşılmaktadır.

Yerleşimdeki kilisenin tarihlendirilmesine olanak sağlayacak bir yazıt veya başlığa çevrede rastlanamamış olması kilisenin inşası için net bir tarih aralığı önerilmesini

¹⁷⁶ Aydın, 2013: 260-271 Kat. No. 317-327.

engeller. Yinede bölgedeki kiliseler ile plan ve inşa teknikleri açısından gösterdiği benzerlikler Kilisenin inşa tarihi olarak bölge kiliselerin yoğun olarak inşa edildiği İS 5. ve 6. yüzyıllar tarih aralığı önerilebilmektedir.

II.2. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Kırsal Yerleşimler

Bugüne kadar, kültürlerarası etkileşim tartışmalarında kentleşme ve bu kentlerdeki kamu yapılarından yola çıkılarak önerilerde bulunulmuşken, bu çalışmada kırsal yerleşimler öncelikle ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu, kültürlerarası etkileşim tartışmaları için bir yenilik ve katkı olarak görülmelidir. Nitekim, tezin konusunu oluşturan bölgenin dağlık olması, bugüne kadar sadece sahildeki kalıntılardan yola çıkarak etkileşim hakkında tartışmalar yapılmasına imkan sağlamıştır. Ancak sürdürmekte olduğumuz arkeolojik yüzey araştırmalarıyla çok sayıda kırsal yerleşim tespit etmiş olmamız ve bunların sahip olduğu zengin arkeolojik kanıtlar kırsal yerleşimlerin ve yerleşim düzenlemesinin kültürlerarası etkileşim hakkında önemli veriler sağlayabileceğini göstermektedir.

Araştırmanın yapıldığı alanda Hellenistik Dönem ile birlikte oluşan bir kırsal yerleşim düzenlemesine ait kanıtların var olduğu, son dönemlerde yürüttüğümüz çalışmalar ile ortaya koyulmuştur. Bu tez içinde değerlendirilen Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen polygonal duvar işçilikli yapının sahip olduğu özellikler bu kanıtlar arasındadır (Resim 6a-b). Bu yapı, bölgedeki diğer Hellenistik Dönem yerleşimlerinde karakteristik olarak kullanılan özenli işçilikli polygonal duvarlara ve bir kuleye sahiptir. Bununla birlikte bölgedeki diğer Hellenistik Dönem kale yerleşimlerin karakteristik

özelliklerini taşımaz. Vadi kenarında, tepelik bir alanda yollara hakim bir noktada değildir ve bir kale yerleşim gibi kulelere ve surlara sahip olmaması, yerleşimin farklı amaçlarla kullanıldığını gösterir. Etraftaki tarımsal alanların ve üretim donanımlarının varlığı, sonraki dönemlerde de kullanılmaları burasının Hellenistik kırsal yerleşimlerden biri olduğunu düşündürür. Son dönem araştırmalarıyla benzer örneklerin sayısı artmıştır. Sömek Özköy gibi, bölgenin diğer kırsal yerleşimlerinde de benzer yapıların tespit edilmiş olması bunun bir gelenek halinde kullanıldığının kanıtıdır. Özköy Kuleli Çiftlik 1 ve Kuleli Çiftlik 2 çiftlik evleri, hakim oldukları tarımsal üretime oldukça uygun alanlarının yanı sıra, çevresinde yer alan avlu duvarları, tarımsal üretim donanımları ve sarnıçlar ile birlikte değerlendirildiğinde burada merkezinde çiftlik evi olan kırsal bir yerleşim olduğuna işaret eder¹⁷⁷. Hayatınbaşı yerleşimi de benzer bir örnektir. Burada çiftlik evinin ve inşasında kullanılan duvar işçiliği bölgedeki kuleler ile paralellik içerisindedir¹⁷⁸. Burada tespit edilen tarımsal üretim donanımları da bu yapının Hellenistik Dönemden itibaren kullanılan kule formu bir çiftlik evi olduğu fikrini destekler. Son yıllarda yapılan çalışmalar Korykos antik kentinin çevresinde ve art alanında Hellenistik Dönemin karakteristik özelliklerine sahip bu tür çok sayıda çiftliğin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Korykos'taki tarımsal yapıların polygonal duvar işçiliğine sahip kuleler oldukları ve yakınlarında açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarına sahip oldukları görülmektedir. Bunların yanı sıra yine bu kulelerin yakınlarında yer alan ve polygonal duvar tekniği ile inşa edilmiş olan mezar yapılarının varlığı dikkat çekicidir. Açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarının istisnasız olarak her kule

¹⁷⁷ Mörel, 2014: 149-150, 158.

¹⁷⁸ Aydınoglu, 2010: 250.

yapısının hemen yanında yer alması, kuleler ile pres donanımlarının aynı dönem içerisinde kullanıldıklarını gösterir¹⁷⁹.

Bugüne kadar, Kilikia kuleleri olarak bilinen yapıların bazılarının çiftlik evi olarak kullanıldıkları önerisi, bölgedeki Hellenistik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesi için eldeki tek veriydi. Korykos sınırları içerisinde yer alan Güçük kule ve Dibisulu kuleler bu açıdan önemli örneklerdir. Bu kulelerin hemen yakınlarındaki pres donanımları ve tarım alanlarına hakim noktada çok katlı inşa edilmiş olmaları burasının ikamet edilebilen, üretim yapılan ve depo amacıyla kullanılan bir kule olduğunu gösterir¹⁸⁰. Bununla birlikte son dönemlerde sürdürdüğümüz arkeolojik yüzey araştırmaları benzer çok sayıda Hellenistik Dönem kırsal yerleşimine ait kanıtlar tespit edilmesini sağlamıştır¹⁸¹. Tespit edilen kırsal yerleşimlerdeki duvar örgü teknikleri ve kulelerin varlığı bu dönem içerisindeki savunma karakterli yerleşim düzenlemesinin ve mimari anlayışın küçük tarımsal yerleşimlere kadar etki ettiğini gösterir. Bu durum aynı zamanda, bölgede Hellenistik Dönemde kullanıldığı bilinen tek başına duran tarımsal kule geleneğinin bölge halkı tarafından ihtiyaçları doğrultusunda geliştirildiği ve bu kulelere avlu eklenerek kırsal karakterinin geliştirdiğini gösterir. Bölgede Hellenistik Döneme tarihlenen ve zeytinyağı ve şarap üretimi yapıldığına işaret eden çok sayıda epigrafik kanıtın olması da tarımsal üretimin ve buna bağlı bir organizasyonun, bu dönemin yerleşim düzenlemesi içerisinde, önemli bir yeri olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir¹⁸².

¹⁷⁹ Aşkın, 2010c: 36-40.

¹⁸⁰ Durugönül, 1998b: 25; Aydınoglu, 2010: 257.

¹⁸¹ Doç.Dr. Ümit Aydınoglu tarafından sürdürülen Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında tespit edilen bu veriler yayına hazırlanmaktadır.

¹⁸² Aşkın, 2010c: 40.

Bölgede buna ait örneklerle sıklıkla rastlanır. Tez çalışması içerisinde ayrıntılı olarak ele alınmamış olsa da bölgede 2006 yılından bu yana yürüttüğümüz yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Hisarkale yerleşiminden elde edilen verilere bu kapsamda burada ilk kez yer verilecektir. Hisarkale yerleşiminde yaptığımız çalışmalar burasının Hellenistik Döneme tarihlendirilen bir kale yerleşim olmasının yanı sıra aynı dönem içerisinde kullanıldığı anlaşılan üretim donanımları nedeniyle kırsal karaktere sahip olduğunu göstermektedir (Resim 41-42). Özellikle yerleşimin sur duvarları içerisinde kalan doğudaki dik yamacın teraslar halinde düzenlendiği ve buradaki altı terasta tespit edilen mekanların inşasında polygonal duvar işçiliği kullanıldığı görülmüştür. Buradaki yapılarda kullanılan polygonal duvarların akropoldeki Hellenistik Dönem duvarlarında kullanılan işçilik ile tipolojik benzerlikler bu yapıların aynı dönem içerisinde inşa edildiklerini göstermektedir. Bu yapıların yan yana inşa edildikleri ve aralarında dar sokakların oluşturulduğu görülmektedir. Bazı yapıların arka duvarlarının ise aynı zamanda üstteki terasın duvarı olarak kullanılması da bu yapıların ortak bir imar hareketiyle inşa edildiklerini kanıtlar. Bunun yanı sıra yapıların içerisinde bulunan zeytinyağı üretimine işaret eden üretim donanımları yerleşimin Hellenistik Dönem içerisinde aynı zamanda tarımsal karaktere sahip olduğu fikrini destekler¹⁸³. Bunun yanı sıra yerleşimde bulunan harman alanı ve bunun yapı taşları üzerindeki Olba sembolleri de bu görüşü doğrular niteliktedir¹⁸⁴.

Bölgede, Hellenistik Dönemden gelen kırsal yerleşim geleneğine ait kanıtların son dönemlerde ortaya çıkıyor olmasına karşın kırsal yerleşimlerin Roma Dönemiyle

¹⁸³ Hisarkale yerleşiminin sahip olduğu savunmaya yönelik yapılanmalarından başka burda tespit edilen üretim donanımları ve atölyelerin yerleşimin tarımsal üretime yönelik kırsal karakteri ile ilişkili olduğuna işaret eden ayrıntılı veriler bölgede tespit edilen diğer yerleşimler ile birlikte yayına hazırlanmaktadır.

¹⁸⁴ Aşkın, 2010b: 251.

birlikte artan ve Geç Antik Dönemde devam eden varlığı bilinmektedir. Bölgedeki kırsal yerleşimlerde tespit edilen arkeolojik kanıtlar, özellikle İS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başıyla birlikte artarak devam eden bir üretim sürecinin varlığını destekler¹⁸⁵. Bölgenin tarihi, kırsal yerleşimlerin özellikle M.S. 2 yüzyıl sonu-3 yüzyıl başlarında artma sebeplerinin açıklanması için veriler sağlar. Kilikia ve Isauria bölgelerinde Roma hakimiyetinin sağlanması ile birlikte bu bölgelerin sosyal yaşam ve ekonomik yapısının kültürlerarası etkileşim sürecine dahil olduğu anlaşılmaktadır. Bölge kentlerinde bu süreçte su kemerleri, tapınaklar, anıtsal kapılar, çeşmeler ve mezarlar, sütunlu caddeler gibi kentsel mimari doku oluşturan yapıların inşa edilmesi, kültürlerarası etkileşim sürecinin bu kentlerde mimari formlarla kimlik bulduğuna işaret eder¹⁸⁶. Kırsal alanlarda da bu etki hissedilir. Kırsal bölgeler ekonomik canlanmanın yaşandığı bu süreçte üretime etkin olarak dahil edilir ve bu süreçte kırsal alanlarda çiftlik yapılarının ait kanıtlar çoğalır, kentsel yaşamın genişlemesi ile birlikte özellikle çiftlikler ekonomik hayatın vazgeçilmez unsuru olur. Kırsal alanlarda kentsel mimari izleri taşıyan yeni yapıların inşasına da yine bu dönemde başlanır¹⁸⁷, çeşitli yapılarda mozaikli süslemeler, portikolu avlular, anıtsal kapılar ve görkemli anıtsal mezarlar gibi öğeler sıklıkla kullanılmaya başlanır. İS 3. yüzyılda ise imparatorluğun genelinde yaşanan ekonomik krizin Kilikia ve Isauria bölgesindeki kırsal yerleşimleri de etkilediği, bu bölgelerde İS 3. yüzyıl ile birlikte yeni yerleşim düzenlemelerine ait izlerin, kırsal yerleşimlerde görülmeye başlamasından anlaşılır¹⁸⁸.

¹⁸⁵ Bölgedeki üretim faaliyetlerinin M.S. 2 yüzyıl sonu-3 yüzyıl başlarından itibaren yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, M.S. 1 ve 2 yüzyıllarda da bölgede kırsal yerleşimler olmalıdır, ancak dönemler boyu sürekli kullanım sebebiyle arkeolojik kalıntıların kendine özgü tanımlama ve tarihlendirme problemleri olması nedeniyle şimdilik bu dönemlerdeki çiftliklerin varlığına ilişkin arkeolojik kanıtlar net değildir, bkz. Aydınoğlu, 2010.

¹⁸⁶ Dodge, 1990: 106 vd.; Waelkens, 1990: 94 vd.

¹⁸⁷ Durukan, 2001: 164.

¹⁸⁸ Mitchell 1999, 193 vd.

Bölgede, çiftliklerin sahip oldukları çiftlik evleri, mezarlar, konutlar, üretim ve depolama yapılarının görülmesi bu tarihsel süreçle uyum içerisinde¹⁸⁹.

Bu tarihsel süreç kapsamında, tez içerisinde yukarıda değerlendirilen kırsal yerleşimler de arkeolojik veriler sağlarlar ve bölgedeki bu kırsal yerleşimlerin antik kentlerin khoralarında yer aldıklarını ve bu kentler ile bağlantılarının antik yollar ile sağlandığını gösterirler. Yerleşimlerde tespit edilen çiftlik evleri, atölyeler, üretim donanımları, konutlar, antik yollar, mezarlar gibi yapılar bu yerleşimlerin ortak özellikleri arasında gösterilmektedir¹⁹⁰.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerin Hellenistik Dönemden itibaren kullanımının olduğu açıkça görülür ve yukarıda bunun örneklerinden bahsedilmiştir. Bu durum, Hellenistik geleneğin Roma Dönemindeki yerleşimlerin karakterini ve sonrasındaki dönemleri de etkilediğini gösterir. Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen kanıtlar bu durum için oldukça açıklayıcı bir örnektir. Polygonal duvarlı çiftlik evi, yerleşimin tarımsal üretim karakterini ortaya koyar ve yerleşimde tespit edilen presler ve zeytinyağı atölyeleri bu görüşü destekler. Yerleşimde sadece Hellenistik Döneme ait buluntuların değil aynı zamanda Roma ve Geç Antik Döneme ait buluntuların da bulunmuş olması yerleşimin karakterini koruyarak geliştiğini ve bölgenin Roma Dönemi kırsal yerleşim düzenlemesi içerisinde yer almaya devam ettiğini gösterir. Özellikle yerleşimde bulunan zeytinyağı atölyeleri ve Roma Dönemine tarihlenen mezarlar ve mezarlar ile birlikte kullanılan plastik eserler bu görüşü destekler.

¹⁸⁹ Aydınöğlu, 2010: 253 vd.

¹⁹⁰ Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşim düzenlemesi ve bu yerleşim düzenlemesinin genel özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Aydınöğlu, 2010; Aydınöğlu ve Çakmak, 2011: 80-84; Aydınöğlu, 2013: 73 vd.; Mörel, 2014.

Bununla birlikte, bölgedeki çok sayıdaki Hellenistik Dönem yerleşiminin sonraki kullanım evrelerinde kırsal yerleşim karakteri kazandığı da bilinir. Paslı yerleşimi bu tip yerleşimler arasındadır. Yerleşimin Hellenistik Dönemdeki savunmaya yönelik karakterinin Roma Döneminde yerleşime eklenen çok sayıda zeytinyağı atölyesi ile kırsal bir karakter kazandığı bilinir. Roma Dönemi içerisinde yerleşimin geçirdiği değişimi en iyi gösteren buluntular arasında ise Hellenistik Dönem sur duvarının sonraki dönemlerde bir zeytinyağı atölyesinin duvarlarından biri olarak kullanılmaya başlanmış olmasıdır. Bunun yanı sıra yerleşimdeki *peristyle* avlulu konut da yerleşimde çiftlik evi olarak kullanılan diğer bir Roma Dönemi yapısı olarak ön plana çıkar¹⁹¹.

Tez kapsamında incelenen Kümbetbeleni yerleşimi ise özellikle Roma Dönemi kırsal yerleşim düzenlemesi hakkında önemli veriler sağlar. Ana yol rotaları üzerinde bulunan Seleucia ad Calycadnum kentinin khorasında yer alan bu kırsal yerleşimdeki bazı yapılanmalar kentsel mimari izleri taşır ve Roma etkilerinin kırsal alanlardaki yerleşimlere ne derecede etki ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Çiftlik villası, konut tiplerinin yanı sıra anıt mezarlar ve lahit mezarların bulunduğu alanda uygulanan mezar caddesi uygulaması, kentsel mimarinin izler olarak karşımıza çıkar.

Yerleşimdeki çiftlik evi en dikkat çeken yapılardan biridir (Resim 8a-b). Bölgedeki benzer kırsal yerleşimlerde çiftlik evleriyle karşılaşılır, bunlar sahip oldukları yapılanmayla kırsal villa görünümündedirler ve kırsal alandaki toprak sahipliğinin simgesi durumundadırlar. Çiftlik evi olarak kullanılan bu kırsal villaların kullanımı bir Roma

¹⁹¹ Aydınoglu, 2003, 256; Aydınoglu, 2013: 75.

geleneğidir ve Italia yarımadasında olduğu kadar imparatorluğun sahip olduğu coğrafyadaki eyaletlerin kırsal alanlardaki yerleşimlerinde bunun örneklerine rastlanır. Italia yarımadasındaki Caserta yakınlarındaki Pompeii¹⁹², San Rocco'da ve Boscoreale'de¹⁹³ üretim donanımları ve depolama alanları ile birlikte kullanılan bir atriuma ya da *peristyle* avluya sahip villa yapılarının çiftlik evi olarak kullanıldığı bilinir.

Italia yarımadasında olduğu kadar imparatorluğun diğer bölgelerinde de aynı amaçla kullanılan kırsal villalar bulunur. Nero Döneminde *Provincia Africa*'da tarımsal üretim yapılan kırsal kesim yerleşimleri oluşturulur¹⁹⁴. Bu süreçte inşa edilen çiftlik evlerinin de üretilen ürünün depolanması ve korunması amacıyla kullanılan ve bu dış duvarın köşelerinde yer alan kule benzeri yapılanmalara sahip olduğu bilinir. Bu plan tipine sahip çiftliklerin plan tipi hakkında en ayrıntılı bilgiyi ise Tabarka yerleşiminden ele geçen bir mozaik üzerinde elde etmek mümkündür¹⁹⁵. *Provincia Syria*'da tarımsal üretime uygun kırsal alanlarında da çok sayıda yerleşim bulunduğu ve bu yerleşimlerin Roma Döneminde geliştiği bilinir. Bunlar içerisinde kent mimarisi özellikleri gösteren Serjilla, Barad ve Babisqa gibi kırsal yerleşimlerin, sahip olduğu hamam ve tapınak gibi kamusal yapıların yanı sıra yol ağı ile kentlere bağlanıyor olması açısından bu kırsal yerleşimlerin kentsel mimari izler taşıyor olmaları, bölge örnekleri ile benzerlik gösterir. Bunun yanı sıra bu bölgedeki kırsal yerleşimlerin hiçbirinin etrafının surla çevrili olmaması, ihtiyaç duyulan güvenliğin yerleşimdeki bir kule ile sağlanıyor olması da önemli bir ayrıntıdır¹⁹⁶. Bölgedeki kırsal yerleşimlerde görülen yapılanmaların çoğunun ikamet amacıyla

¹⁹² Laurence, 1996: 51; Allison: 1997: 136.

¹⁹³ Percival, 1976: 55; Rossiter, 1981: 348.

¹⁹⁴ *Provincia Africa* bu açıdan önemlidir. İS 42 yılında Claudius tarafından kesin olarak sağlanan Afrika hakimiyetinden önce Roma Cumhuriyet Döneminde burada ve tarımsal üretime yönelik üretimi temelinde bulunduran bir kolonizasyon hareketinden bahsetmek mümkündür, Percival, 1976:63.

¹⁹⁵ McKay, 1975: 235; Percival, 1976: 64 vd.; Raven, 1993: 165.

¹⁹⁶ Ball, 2001: 209-212.

kullanıldığı bilinir. Bu konutlar çoğunlukla iki katlı inşa edilir ve verandalı olarak önünde bir sütunlu merkezi avlusu ile *peristyle* tipi konut özellikleri yansıtır¹⁹⁷.

Küçük Asya'nın birçok bölgesinde de benzer çiftliklere rastlamak mümkündür. Lykia bölgesi örnekleri coğrafi ve topografik durum açısından değerlendirildiğinde Doğu Dağlık Kilikia bölgesi örnekleri ile paralellik gösterir. Kentten çok uzak olmayan konumlarda bulunmaları, kente bir yol ağı ile bağlı olmaları, çiftliklerin yakınlarda depolama ve üretim amacıyla kullanılan yapıların bulunması bu özellikler arasında gösterilebilir¹⁹⁸. Lykia bölgesinde, merkezinde bir çiftlik evi bulunan çiftlik yerleşimlerine, Lyrboton Kome¹⁹⁹, Neapolis²⁰⁰ ve Trabenna²⁰¹ antik kentlerinin territoriumlarında bulunan Onobara²⁰², Dipsiz Mevkii²⁰³, Typallia²⁰⁴, Hurma²⁰⁵, Kocaköy²⁰⁶, İn Önü²⁰⁷, Kelbessos²⁰⁸, Üç Tepeler²⁰⁹, Mersincik²¹⁰, Gedeller²¹¹, Yalnız Mezar²¹², Gazelin İni²¹³,

¹⁹⁷ Ball, 2001: 218.

¹⁹⁸ Bulut, 2007a: 24.

¹⁹⁹ Çevik, 1997.

²⁰⁰ Çevik ve Diğerleri, 2007: 92; Çevik ve Diğerleri, 2006: 148; Çevik ve Diğerleri, 2005a: 104 – 105, Bulut, 2007a:30; Çevik, 2008: 29.

²⁰¹ Çevik ve Diğerleri, 2005b.

²⁰² Çevik ve Diğerleri, 2003a: 52; Çevik, 2008:22.

²⁰³ Çevik ve Diğerleri, 2006: 143; Bulut, 2005:192 – 193.

²⁰⁴ Çevik ve Diğerleri, 2007: 92; Bulut, 2005:192 – 193.

²⁰⁵ Bulut, 2005:192 – 193; Çevik, 1995.

²⁰⁶ Çevik ve Diğerleri, 2006: 145; Bulut, 2005:192 – 193.

²⁰⁷ Çevik ve Diğerleri, 2006: 149–150; Bulut, 2005:192 – 193; Çevik, 2008: 28.

²⁰⁸ Bulut, 2005:192 – 193; Çevik, 2008: 27.

²⁰⁹ Bulut, 2007a:32; Bulut, 2005:192 – 193.

²¹⁰ Bulut, 2007a:24.

²¹¹ Çevik ve Diğerleri, 2006: 142, Bulut, 2007a:24; Bulut, 2007b: 418.

²¹² Bulut, 2007b: 418.

²¹³ Çevik ve Diğerleri, 2007: 92; Bulut, 2007b: 419.

Darıözü/Kastabara²¹⁴, Geyikbayırı²¹⁵, Kessener²¹⁶, Doyran Özü²¹⁷, Gökdere²¹⁸, Kocaköy²¹⁹, Çitdibi²²⁰ gibi birçok yerleşimde rastlamak mümkündür.

Dağlık Kilikia bölgesinde Gökkale, Üçayak, ve Şahmurlu Eşkintepe’de tespit edilen²²¹ çiftliklerin merkezinde bir çiftlik evinin bulunduğu görülür ve bu alanda ayrıca tarımsal üretim ve depolama yapılarının bulunması, çiftliklerdeki yerleşim düzenlemesini ve yapılanmayı göstermesi açısından dikkat çeker²²².

Bölgedeki çiftlik evlerinin genel özellikleri arasında avlulu olmaları vardır. Bu plan tipinin bölgede Roma Döneminde yaygın olarak görülmesinin sebeplerinden biri ise bölgede Hellenistik Dönemde var olan avlulu çiftlik evi geleneği olmalıdır. Bölgede Hellenistik Dönemde gördüğümüz ve yukarıda değinilen avlulu çiftlik evlerinin korunaklı yapısı ve avlunun tarımsal üretim sırasında kullanılacak işlevseliği bu plan tipinin tercih edilerek kullanılmasında büyük pay sahibi olmalıdır.

Kümbetbeleni’ndeki kırsal villa *peristyle* bir avluya sahiptir ve bu anlamda farklılık gösterir. Dağlık Kilikia bölgesinde çiftlik evi olarak kullanılan kırsal villaların bazılarının *peristyle* avlulara sahip olduğu tespit edilmiştir (Resim 9). Roma İmparatorluğu süresince yaygın olarak kullanılan tipte olduğu bilinen bu konutların Dağlık Kilikia’da

²¹⁴ Çevik ve Diğerleri, 2003b: 200.

²¹⁵ Çevik ve Diğerleri, 2003a: 52.

²¹⁶ Çevik ve Diğerleri, 2003a: 52; Bulut, 2007b: 418.

²¹⁷ Çevik ve Diğerleri, 2003a: 52.

²¹⁸ Çevik ve Diğerleri, 2003a: 52.

²¹⁹ Bulut, 2005:192 – 193; Çevik ve Diğerleri, 2006: 142.

²²⁰ Çevik ve Diğerleri, 2007: 92.

²²¹ Aydınoglu, 2010: 246

²²² Aydınoglu, 1999: 158.

toprak sahipliğini vurgulama amacıyla kırsal yerleşimlerde kullanıldığı görülür²²³. Bölgede Karaböcülü²²⁴, Emirzeli, Imbriogon Kome²²⁵, Paslı²²⁶ ve Karakabaklı²²⁷ yerleşimlerinde *peristyle* avlulu konut örneklerine rastlamak mümkündür.

Peristyle avlulu konutların sadece bölgede değil Hellenistik Dönem ile birlikte Italia yarımadasındaki kırsal yerleşimlerde ve diğer eyaletlerde de kullanıldığı bilinir. *Peristyle* konut tipinin Roma Döneminde özellikle doğu eyaletlerinde kırsal alanlarda kullanıldığı önerilir. Bunlar kırsal alanlarda tarımsal üretim amaçlı olarak kullanılır ve villa ya da çiftlik evi olarak tanımlanırlar²²⁸. Avlulu konutların zengin kişilere ait geniş konutlar olduğu ve kentlere özgü özel bir yapı karakteristiği taşıdıkları düşünülmele birlikte, kırsal yerleşimlerde kullanılması kentsel mimari geleneği kırsalda da devam ettirerek toprak sahipliğini vurgulamak olduğu düşünülmelidir. Bu tür tarımsal ve diğer üretimlerin gerçekleştirildiği kırsal yerleşimler, Akdeniz'deki Roma ekonomisinin temeli kabul edilirler²²⁹.

Bölgedeki çiftlik evlerinin bir diğer özelliği ise bazılarının kulelere sahip olmasıdır. Dağlık Kilikia bölgesinde tarımsal üretime yönelik yapılanmaların kule geleneği ile Hellenistik Dönemden itibaren başladığı ve bunun Roma Dönemi çiftlik yapılarını

²²³ Peristyle avlulu konut tipi, sütunlarla çevrili merkezi avlu ve bunun gerisindeki portikolara açılan mekânlardan oluşan bir plana sahiptir. Peristyle konutun, önemli mekânlarının yer aldığı kanadın vurgulanma biçimine göre alt grupları vardır. Vitruvius, güneye bakan portiği diğer üç portikten daha yüksek ve geniş olan konutların Rhodos peristyli olarak adlandırıldığını söyler. Akdeniz iklimine uygun şekilde adapte edilmiş konutun geniş ve önemli odaları, Vitruvius'un ifadesine göre güneye yönelirler. Buradaki mekânların cephesinde yer alan kuzey portik, iklimin etkilerini azaltmaktadır (*Vitruvius, VII.3*). Peristyl avlunun gerisinde yer alan portiklerden her hangi biri diğerlerinden daha geniş ve yüksek olmadığı örnekler ise normal peristyl olarak adlandırılır, (Karydi, 1998: 11). Koridorun peristylin gerisinde korunmuş olduğu örneklere ise pastas peristyl denir Gürler, 1987: 88.

²²⁴ Efe, 2013: 57.

²²⁵ Hild ve Hellenkemper, 1990: 249, 275; Zeyrek, 2005: 42; Efe, 2013: 59.

²²⁶ Aydınoglu, 2013: 71 vd.

²²⁷ Eichner, 2004: 76-77; Çakmak, 2010: 38-40; Eichner, 2011: 224-241; Zeyrek, 2005: 45.

²²⁸ Ellis 2000, 13.

²²⁹ Rostovtzeff, 1957: 552.

etkilediği bilinir²³⁰. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde yürütülen çalışmalarda tarımsal üretime yönelik kule geleneğinin çiftlik yapılarında devam ettiği ortaya koyulmuştur. Keşlitürkmenli, Çildiremez'deki Karakabaklı, Sömek Vakıf, Gacırlar, Sömek Özköy²³¹ ve Hayatınbaşı'nda²³² bulunan çiftlikler, çiftlik evlerinin etrafını çeviren avlu duvarları, üretim donanımları ve sarnıçlar tarımsal üretime yönelik bu yerleşim düzenlemesinin birer parçasıdır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde kule geleneğinin Hellenistik Dönemden beri bilindiği ve bazı kulelerin çiftlik olarak kullanıldığına yukarıda değinilmiştir. Hellenistik Dönem kule geleneğinin Roma Dönemindeki çiftlik yapılarında da görülmeye devam etmesi Hellenistik geleneğin bir etkisi olmalıdır.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerde görülen, özellikle anıtsal mezar mimarlığı, buralardaki Roma etkisi hakkında önemli veriler sunar. Ayrıca, lahitler ve diğer mezar tipleri de kırsal yerleşimlerde sıklıkla karşımıza çıkar. Tez içerisinde ele alınan Kümbetbeleni yerleşiminde, Roma Dönemi ile birlikte görülmeye başlanan tapınak mezar mimarisinin önemli örnekleri yer alır (Resim 15-28). Gösterdikleri mimari çeşitlilik ve özellikler, bölgedeki tapınak mezar tipolojisini tercihler doğrultusunda geliştirildiğini ortaya koyar. Bununla birlikte, bir kırsal yerleşimdeki bu derece zengin bir nekropolisin varlığı kentsel mimarinin yansımaları olarak görülmelidir.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen beş adet tapınak tipli anıt mezar, kırsal bir yerleşim için dikkat çekicidir. M32-35 katalog numaralı tapınak mezarlar distylos *in antis* planlıdır. M35 katalog numaralı tapınak mezar ise sahip olduğu podyum diğer mezarlara oranla daha anıtsal bir görünüme sahiptir. M36 tapınak mezarda bir kapı açıklığı

²³⁰ Durugönül, 1998b: 89.

²³¹ Mörel, 2014.

²³² Aydınoglu, 2010: 245-250.

ile gömü odasına ulaşılabilir olması bu mezarı plansal açıdan yerleşimdeki diğer tapınak mezarlardan ayırır. Bu mezardaki mimari plastik eserlerde görülen kaliteli işçilik, yerleşimdeki diğer mezarlarda görülmez. Bütün bu durumlar mezar mimarisinde tercih edilen plansal ve işçilik özelliklerinin mezar sahibinin tercihleri doğrultusunda şekillendiğini gösterir (Resim 26-30).

Tapınak mezarlar Roma mimarlığında sıklıkla kullanılan mezar formları arasında yer alır. Özellikle Küçük Asia'da görülen tapınak mezarların yaygın örnekleri Roma Döneminde karşımıza çıkmaktadır. Küçük Asia'da²³³ yerel bir gelenek olarak görülen anıtsal mezar tercihlerinin Roma Döneminde Tapınak Mezar formu ile yaygınlaşmış olması ise süregelen etkinin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Bu mezarların örneklerine Ephesos'da²³⁴ Patara'da²³⁵, Mylasa'da²³⁶, Pergamon'da²³⁷, Sagalassos'da²³⁸, Aizanoi'da²³⁹ rastlamak mümkündür. Bu tip mezarlar Roma Döneminde hem değişen mezar mimarisi anlayışını hem de bununla bağlantılı olarak değişen ölü gömme gelenekleri açısından kültürlerarası etkileşim için önemli veriler sağlar.

Kümbetbeleni yerleşimde tespit edilen diğer mezar tipleri de Roma etkilidir ve tapınak mezar mimarisindeki farklılıklar yerleşimdeki bu mezar tiplerinde de görülür. Özellikle *khamasoriumlu* ve serbest duran lahitlerin yanı sıra *podyumlu* ve *hyposoriumlu* lahitlerin yerleşimde görülüyor olması çeşitli mezar tiplerinin tercih edilerek kullanıldığını gösterir. Bununla birlikte yerleşimdeki M 29 katalog numaralı *hyposoriumlu* lahit (Resim

²³³ Cormack, 2004: 22 vd.; Durukan, 2005a, 109. Ayrıca Roma hakimiyetinin mimariye olan etkisi için bk. Spanu, 2003: 22 vd.

²³⁴ Cormack, 2004: 219.

²³⁵ Işık, 1995: 161; Cormack, 2004: 261.

²³⁶ Cormack, 2004: 246-247.

²³⁷ Cormack, 2004: 248.

²³⁸ Berns, 2003: 235.

²³⁹ Cormack, 2004: 166.

22a-b-c), yapılanması sebebi ile diğer mezarlardan ayrılır. Bu örnekte yüksek bir podyumun tercih edilmiş olması oldukça önemlidir. Mezarın inşasında kullanılan bu yüksek podyum ile anıtsallığın artırılması amaçlanmış olmalıdır. Mezar odası işlevi gören *hyposoriumun* bölgedeki diğer örneklere oranla daha geniş yapılması ve bu alana bir kapı ile ulaşım sağlanması da bölge örneklerinde görülmeyen bir özelliktir. Bölgede yüksek bir podyum üzerinde ve geniş bir gömü odası olan *hyposoriumlu* lahit örneğine Kanytellis antik yerleşiminde rastlanır ve bu mezar tek örnek ile temsil edilir. M 29 katalog numaralı mezarın da Kanytellis *hyposoriumlu* mezarı gibi tek örnek olması, bölgedeki *hyposorium* tipli lahit geleneğinin bölge insanının tercihleri doğrultusunda şekillendiğini ve geliştiğini gösterir.

Yukarıda söz edilen kanıtların yanı sıra, bölgedeki kırsal yerleşimlerde çok sayıda plastik eser de tespit edilmiştir ve bunlar arasında serbest duran heykeller gibi, pişmiş toprak figürinler vardır. Kaya kabartmaları ise bu eserler içerisinde de en yoğun grubu oluşturur. S. Durugönül'ün değindiği gibi “Bir bölgede yaygın olan ikonografik özellikleri ve stilistik gelişmeleri en doğru şekilde aktaran veri, taşınabilir özelliği olmayan anakayaya işlenmiş kabartmalardır”²⁴⁰ ve bölgenin kırsal yerleşimleri kaya kabartmaları açısından oldukça zengindir. Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan eserlerde bölgeye özgü genel bir tarz ve işçiliğin yoğun olarak hissedilmesine neden olmuştur. S. Durugönül'ün de değindiği bu genel tarz ve işçilik İÖ 3. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar uzanan geniş tarih aralığında kaya kabartmalarının ve diğer taş eserlerin kısıtlı bir çerçevede gelişmesine, gerek ikonografik gerekse de stilistik açıdan birbirlerine oldukça benzemelerine sebep olmuştur²⁴¹. Bu durum bölgedeki heykeltıraşlık eserlerinin en temel yerel özelliğidir.

²⁴⁰ Durugönül, 2009: 64.

²⁴¹ Durugönül, 2009: 68.

Tez içerisinde ele alınan kırsal yerleşimlerdeki plastik eserlerde görülen ikonografik anlatımlarda, Hellenistik Dönem ile birlikte ilk defa kendini ifade edebileceği bir alan bulan bölgenin yerel aristokratları ve yöneticilerinin bu alanı değerlendirme yoluna giderek dönemin baskın kültürünün özelliklerini ve ifade biçimini kullanmaya başlamalarının kanıtları görülür. Hatta bazı örneklerde bu ifade biçimini kendi tercihleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmiş ve yerel özelliklerin eserde daha da yoğun hissedilmesini sağlamıştır.

Bunlarla birlikte bazı mimari plastik parçaların ve kabartmaların sahip olduğu kaliteli işçilik, nitelik ve nicelik açısından bir kırsal yerleşimin ulaşabileceği seviyeyi göstermesi açısından önemlidir. Kümbetbeleni'nde tespit edilen oturan figürlü mezar heykeli kaliteli işçiliği ile önemli bir örnektir. Heykelin kıyafetinde ve oturduğu taburenin ayaklarındaki detaylar, işçiliğin oldukça kaliteli olduğunu gösterir. M36 tapınak mezarının üç faskiyalı arşitrav ve taç kısmında Ion *kyma* tionları ile birlikte oluk dil yivler, friz kuşağı boyunca görülen oluk dil yiv ve akanthuslar ve bunların üzerinde ion *kyma* tionu bezeli bulunan taç kısmındaki işçilik oldukça kalitelidir.

Ayrıca, Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen büst kabartmalarının da, aile betimli ya da tek figürlü olsun, değişiklik göstermesi plastik eserlerdeki işçilik ve çeşitliliği gösterir. Burada yuvarlak sunaklar, lahit mezarlar, kapı lentoları ve “T” biçimli anıtsal sütunlar üzerinde sergilenen büst kabartmalarının varlığı, kabartmaların sahiplerinin çeşitli biçimlerde kendilerini ifade etmeyi seçmiş olduklarının göstergeleridir. Güvercinlik

yerleşiminde tespit edilen oturan heykel ile birlikte çalışılmış yuvarlak sunak da yerel özelliklerin oldukça yoğun hissedildiği bir örnektir.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen aslan heykelli lahit kapaklarının sayısı ise aslan heykellerinin bölgedeki kırsal yerleşimler arasındaki etkileşimin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Demircili ve Kümbetbeleni yerleşimleri arasındaki mimari benzerlik tapınak mezarlar içerisinde ya da tek başına sergilenen lahit mezarların kapaklarında da karşımıza çıkar. Demircili yerleşimindeki tapınak mezarlarda görülen aslan kapaklı lahitlerin Kümbetbeleni'nde de görülüyor olması kırsal yerleşimler arasındaki etkileşimin diğer bir göstergesidir. Bununla birlikte Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen altı aslan kabartmalı lahit kapağı, yerleşimdeki plastik eserlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin diğer göstergeleri olarak algılanmalıdır.

Yukarıda söz edilen kentsel mimarlık izlerinin yanısıra, kırsal yerleşimlerde yazıtlar da tespit edilmiştir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimlerden ele geçen yazıtlardan yerel isimlerin ve bunların durumlarının belirlenmesi kültürlerarası etkileşim açısından ayrıca önemlidir.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerde heykeltıraşlık yapan yerel sanatçıların²⁴², kamu binaları yaptıran ya da tamir ettiren yerel elitlerin bulunması ayrıca dikkat çekicidir²⁴³. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen bir yazıt bölgenin kırsal yerleşimlerinde yaşayan kişilerin ve yerleşimlerin durumlarının anlaşılmasına ışık tutar (Resim 43). Bir kapı lentosu

²⁴² Durugönül, 1989: 24; Durugönül, 2009: 67; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal 2; Hicks, 1891: 238 Nr. 23.

²⁴³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81, 373 Dös 5, Sel 137; Keil ve Wilhelm, 1931; 25 No. 49; Borgia, 2013: 121; Şahin, 2009: 269.

üzerindeki altı satırlık Yunanca yazıtta Ouasis oğlu Trokonazas'ın mezarı karısı Na, Kızkardeşi Ma, annesi Ainis ve damadı Ouprasetas için yaptırdığı bilinmektedir. Yazıtın sonuna da bir ceza formula eklenmiş mezarı tahrip edenler, İmparatorluk kasasına (fiskus) ve köye (kome) 1200 denaria ödemekle yükümlü tutulmuştur. Yazıt Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir²⁴⁴. Yazıt yerel isimler taşıyan yerleşimcilerin Kümbetbeleni'nde yerleşik olduklarını göstermektedir. Yazıtta geçen yerel isimlerden ilki Ουασις²⁴⁵, dir. Bu isime Adamkayalar A3 kabartmasının altında yer alan yazıtta ve Demircili'deki (Imbriogon Kome) bir mezar yazıtında daha rastlanmaktadır. Diğer yerel isimler olan Αιγις ve Να²⁴⁶ ise yine Demircili ve Kanytellis'deki mezar yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Ουπρασητας²⁴⁷ ismine ise sadece bu yazıtta rastlanmaktadır. Tez içerisinde epigrafik verilerin değerlendirildiği bölümdeki kırsal yerleşimlerde tespit edilen Yunanlı, Romalı yabancı ve yerel isimler dikkate alındığında yerel isimlere daha çok kırsal yerleşimlerde tespit edilen yazıtlarda rastlandığı görülür. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen yerel isimlerin diğer kırsal yerleşimlerdeki isimler ile benzerlikler göstermesi bu görüşü destekler²⁴⁸.

Bununla birlikte Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen ve yerleşim içi cadde uygulamasının bir parçası olan yapıya ait kapı lentosu üzerindeki yazıtta geçen *kome* sözcüğü Demircili yerleşimi ile Kümbetbeleni arasında statü açısından de benzerlikler

²⁴⁴ Şahin, 2009: 266; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82.

²⁴⁵ Durugönül, 1989: 22; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal3;81 Dös 6; 364 Sel 82.; Bent, 1891: 238 Nr. 22.

²⁴⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82, 80-82 Dös 3-8, 132 Kan 4; Keil ve Wilhelm, 1931; 30 No. 52; Bent, 1891: 229 Nr. 6f.

²⁴⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82.

²⁴⁸ Tez içerisinde yapılan çalışmalarda değerlendirilen yayınlanmış olan yazıtlardan elde edilen veriler bölgede çok sayıda yerel isim taşıyan kişilerin bulunduğunu ortaya koymuştur ve bu kişilerin isimlerine çoğunlukla kırsal yerleşimlerden ele geçen yazıtlarda rastlanıyor olması dikkat çekicidir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı veriler Kültürlerarası Etkileşim Açısından Epigrafik, Nümizmatik ve Seramik Eserler konu başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmış ve sonuçlar bölüm içerisinde ve tablolar kısmında sunulmuştur.

olduğunu ortaya koyar. Kümbetbeleni yerleşimindeki bu yazıt, yerleşimin bir kome olduğunu gösterir. Bu çerçevede Kümbetbeleni yerleşimi arkeolojik buluntular, konum ve yerleşim düzenlemesi açısından karşılaştırıldığında Demircili yerleşimi ile yakın benzerlikleri olduğu görülür. Her iki yerleşimin yüksek bir tepelik alan üzerinde kurulması, çiftlik evi işlevi gören *peristyle* avlulu konutların her iki yerleşimde de bulunuyor olması ve yine her iki yerleşimde benzer mezar mimarisi örneklerine rastlanmasının yanı sıra mezarlar üzerindeki yazıtlarda da karşılaşılan yerel isimlerin benzer olması dikkat çekicidir. Demircili yerleşiminin Antik Dönemdeki isminin Imbriogon olması ve kome statüsünde olduğu bilinir²⁴⁹. Gösterdikleri yakın benzerlikler sebebi ile de Kümbetbeleni yerleşiminin Antik Dönemdeki adı bilinmese de bir *kome* olduğu yazıtlardan dolayı da oldukça nettir.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerin sayısının oldukça fazla olmasına rağmen bunların birer kome mi oldukları yoksa farklı bir karaktere mi sahip oldukları konusunda net bilgiler bulunmaz. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen yazıt ve bu yerleşimde yürüttüğümüz çalışmalar bu tip yerleşimlerin tanımlanmasına olanak sağlar. Bir kome ne tür bir konuma, karaktere ve yapılanmaya sahip olması gerektiği Demircili ve Kümbetbeleni yerleşimlerinin yapılanmaları ve konumu göz önüne alınarak açıklanabilmiştir ve durum bölgedeki diğer kırsal yerleşimlerin tanımlanabilmesine olanak sağlayacaktır.

II.3. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Kentler ve Yerleşim Düzenlemesi

²⁴⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81 Dös 6.

Hellenizasyon ve Romanizasyon üzerine çalışma yapan araştırmacılar bu süreçleri açıklamak üzere farklı bölgelerdeki yerleşim düzenlemelerine değinirler ve kentleşme ve kent planlamalarındaki Roma etkilerinin Romanizasyonun varlığına işaret ettiğini öne sürerler²⁵⁰. Bu kapsamda, Roma'nın kent planlama sistemi olan *cardo* ve *decumanus*un varlığı bir kanıt olarak kullanılır. Örneğin M. Waelkens, İmparatorluk Döneminde -özellikle Augustus Döneminden başlayarak- eklenen birçok yapı ile Sagalassos'un karakteristik bir Roma kentine dönüştüğünü önererek Romanizasyon sürecini açıklamaya çalışır²⁵¹. Benzer şekilde Hispania bölgesinde çalışan S. Keay²⁵² ve Galya bölgesindeki Romanizasyon süreci için görüş bildiren G. Woolf²⁵³ mimari yapıları Romanizasyon süreci açısından değerlendirmişlerdir. Özellikle S. Keay Hispania bölgesinde görülen Roma tarzı ev yapılarının varlıklarının Romanizasyona işaret edip etmediğini tartışmıştır²⁵⁴. Buna karşın F. Sear, İmparatorluğun doğusundaki mimari anlayışın yoğun Yunanlı etkiler gösterdiğini ve mimari anlayış üzerindeki Yunanlı unsurların bu alanda ulaşabileceği son noktada etkili olduğunu iddia ederek mimari unsurlar üzerinden Romalılaşmanın izlenmesinin zor olduğunu, bunun yerine bir Hellenizasyon sürecinin izlenmesi gerektiği öne sürer²⁵⁵.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin kıyı şeridinde kurulan bazı yerleşimler, bölgenin Hellenistik ve Roma Dönemi yerleşim düzenlemesi ve mimari yapıları hakkında bilgiler sunar. Bölgedeki kıyı yerleşimleri Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kentsel karaktere sahiptir. Bu sebeple, bu bölüm içerisinde dağlık bölgedeki önemli kentler ve

²⁵⁰ Aşkın, 2010b: 238.

²⁵¹ Waelkens, 2002: 332, 335 vd.

²⁵² Keay, 2001: 133-137.

²⁵³ Woolf, 2001a: Woolf, 2001b: 181.

²⁵⁴ Keay, 2001: 130, 135.

²⁵⁵ Sear, 1982: 231; Tin Lee, 2003: 7.

içerdikleri mimari yapılara değinilerek, yukarıda belirtilen teoriler kapsamında bölgedeki kültürlerarası etkileşimin kanıtları tartışılacaktır.

Hellenistik Dönemde Yerleşim Düzenlemesi ve Mimari

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen en erken arkeolojik veriler Hellenistik Döneme aittir. Bu sebeple kültürlerarası etkileşimin izleri, bölge özelinde, bu dönemden başlayarak takip edilebilmektedir. Bölgede Hellenistik Dönemde taş mimari görülür ve bunun kalıntıları, etkileşimin izlenebilmesi için veri sağlar. Hellenistik Dönemdeki mimarinin iyi korunmuş örnekleri savunmaya yönelik olduğuna işaret eder ve bölgedeki yerleşim düzenlemesinin bu kaygı ile şekillendirildiğini ortaya koyar²⁵⁶. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bu dönemde ortaya çıkan mimari yapıların da bölgede dönemin baskın gücü olan Seleukoslar'ın maddi desteği ile inşa edildikleri ve dönemin siyasi durumu ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir²⁵⁷.

²⁵⁶ Yukarıda da değinildiği gibi, son dönem araştırmalarında benzer mimariyle inşa edilmiş kırsal yerleşimler tespit etmiş olmamız bölgedeki Hellenistik Dönem yerleşim düzenlemesinin farklı yapılanmaları da kapsadığına işaret eder.

²⁵⁷ Bu süreçte, Dağlık Kilikia bölgesi, hem Akdeniz ile Küçük Asia arasında hem de doğu ile batı arasında askeri amaçlı bir köprü olarak öne çıkması sebebiyle önemli bir bölgedir. Birbirini kontrol etmek zorunluluğu bulunan Seleukoslar ve Ptolemaioslar bu sebeple sık sık karşı karşıya gelir ve bölge, dönemin iki önemli gücü arasında sık sık el değıştirir, bkz. Durukan, 2005b:7; Wheatley, 1998; Mitchell, 2004: 131; Durukan, 1998: 88; Durugönül, 2004: 30. Bölgede, Olba Territoriumu olarak adlandırılan alanın öne çıkması ise, Seleukosların, İÖ 190 yılında Roma İmparatorluğu ve müttefiklerine karşı Magnesia savaşından yenik ayrılması sonrasında olduğu görülür. İÖ 188 yılında Romalılar ile Apamea Antlaşması imzalanır (McDonald, 1967: 1). Bu antlaşma ile Küçük Asia'daki egemenlikleri büyük ölçüde sona eren Seleukoslar, bugün Taşucu civarında lokalize edilen Sarpedon burnuna kadar geri çekilir (Arslan, 2003a: 91; McDonald, 1967: 4). Bu sınır aynı zamanda Olba Territoriumunun da sınırına işaret eder. Apamea antlaşmasının ardından Kilikia bölgesi için karışıklıkların yaşanacağı bir dönem başlar. İÖ 188 yılında yapılan Apamea antlaşmasının Kilikia bölgesi için stratejik ve politik önemini arttıracak olan önemli hükümler içermektedir. Bu hükümlerden en önemlisi Seleukosların donanma gücünün sınırlandırılmasına yönelik getirilen kısıtlamadır. Antlaşma hükmüne göre, Seleukoslar on iki savaş teknesi dışında kalan donanmasını Romalılara bırakır ve elinde kalan donanmayı ise Sarpedon (Taşucu) burnundan daha batıya geçiremez, (Özsait, 1985: 354). Bu sebepten dolayı Seleukoslar Calycadnus (Göksu) ve Lamus (Limonlu) nehirleri arasında kalan bu bölgeye büyük önem verir. Olba Bölgesi, Seleukosların aynı zamanda batı sınırınıdır. İki nehir arasında kalan topraklar, özellikle Sertavul geçidinden dolayı büyük önem taşımaktadır. Burada yaşayan yerli halklara bazı imtiyazlar verilir, imar faaliyetlerine girişilerek bölge güvenlik altına alınır, (Durugönül, 1999: 113; Jones, 1983: 198.). Bu durum, bölgenin koruma altında bulundurulması amacıyla kurulan yerleşimlerin askeri nitelikli olmasına

Bölgedeki yerleşim düzenlemesini oluşturan yapılanmanın coğrafi şartların etkisiyle şekillendiği görülür. İç kesimler ile kıyı kesimler arasındaki bağlantıların vadi içlerindeki ya da üstlerindeki yollar ile sağlandığı bilinir. Bu yollar boyunca yer alan yerleşimler de yollara hakim stratejik konumlara sahiptirler²⁵⁸.

Hellenistik Döneme ait savunma amaçlı yerleşimlerin etraflarının sur ile çevrelendiği ve bu surların kulelerle desteklendiği görülür²⁵⁹. Bu durum Seleukosların bölgede bilinçli bir imar politikası yürüttüklerini gösterir²⁶⁰. Hellenistik Dönemde görülen bu yoğun imar faaliyeti sırasında inşa edilen yapıların duvarları ise polygonal

yol açar, (Durugönül, 2002a: 109 vd). Bu şekilde yerleşimlerin ortaya çıkmasının temel nedeni ise, batı sınırını kontrol altında tutmak olmalıdır. Bu alan aynı zamanda bir tapınak devlet konumundadır ve sahip olduğu bu ayrıcalıklı bir durum bulunmaktadır. Antik yazarlardan Strabon, Dağlık Kilikia’da da bir tapınak devlet yönetimi bulunduğundan bahseder. Strabon, Geographika adlı eserinde, Teukros oğlu Aias’ın kurduğu Zeus Tapınağı’nın rahibi, Kilikia Trakheia’nın da hükümdarı olduğunu belirtir, (Strabon, XIV.5.10). Olba Territoriumunu kontrolü altında bulunduran Teukros hanedanlığının, Seleukoslar tarafından maddi olarak desteklendikleri bilinmektedir, Aydınöğlü, 2005: 169.

²⁵⁸ Aydınöğlü, 2003: 257-258.

²⁵⁹ Durugönül, 1998a: 28; Durugönül, 2002: 113; Aydınöğlü, 2003: 257. Bu yerleşimler içerisinde Paslı, Adamkayalar, Takkadın, Hisarkale ve Çatıören yerleşimleri ön plana çıkmaktadır. Paslı yerleşimi bugün Yenibahçe deresi vadisine hakim konumdaki bir tepelik alanda yer almaktadır. Bu yerleşimin Korasion kentinden, territoriumun dini merkezi olan Diokaesarea’ya giden vadi yolunu korumak amacıyla kurulduğu konumundan anlaşılmaktadır. Tepenin batı kısmında koruna gelmiş olan polygonal duvarlar 45 metre boyunca uzanır. Tepenin kuzey yamacı ve güney yamacında takip edilebilen sur duvarı bir kule ile desteklenmiştir (Aydınöğlü, 2003: 256; Aydınöğlü, 2013: 75). Tapureli yerleşimi ise Lamos vadisine hakim yüksek bir tepelik üzerinde yer almaktadır, Hellenkemper ve Hild 1990, 428. Yerleşimin kurulduğu Doğu tepesinin güney yamacı üzerindeki 4 metre yüksekliğinde bir kule bulunmaktadır ve bu kulenin tek başına duran bir kuleden daha çok sur sisteminin bir parçası olduğu görülmektedir. Yine doğu tepesi üzerinde bulunan ve inşasında polygonal duvar işçiliğinin kullanıldığı sivil yaşam alanlarında Hellenistik Dönem yerleşimlerinin tarihlenmesini sağlayan Olba sembollerine rastlanmaktadır. Yerleşimin etrafını çevreleyen sur sistemi ve bu sur sistemini destekleyen kulenin bulunmasının yanında yerleşimde tespit edilen sivil yerleşim alanlarının varlığı, yerleşimin, dönem içerisinde territoriumda çokça görülen kale yerleşimlerden biri olduğunu göstermektedir. Hellenistik Dönem içerisinde Olba territoriumu sınırlarında bulunan kale yerleşimlerden bir diğeri ise Çatıören yerleşimidir. Çatıören yerleşimi Elaiussa Sebaste antik kentinin 8 kilometre kuzeyinde yer almaktadır (Hild ve Hellenkemper, 1990: 224). Yerleşimin etrafını çevreleyen sur ve bu sur sistemi içinde yer alan kule polygonal duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Yerleşimin askeri olduğu kadar sivil karakterini yansıtan en önemli yapılardan birisi ise Hermes’e adanan tapınaktır. Tapınağın duvarlarının aynı zamanda polygonal duvar tekniği ile yapıldığı görülmektedir. Yerleşimin içerisinde sivil yaşama yönelik yapılanmaların olduğu da gözlenir. Genellikle iki katlı olarak inşa edildiği anlaşılan yapıların konut olarak kullanıldığı önerilmektedir. Ayrıca yerleşimin içerisinde yerleşime su sağlayan büyük bir sarnıç da bulunmaktadır, Durugönül, 1998a: 28; Durugönül, 2002: 113; Aydınöğlü, 2003: 257.

²⁶⁰ Aydınöğlü, 2005: 169.

tekniktir²⁶¹. Bölgede inşa edilen ve Hellenistik Döneme tarihlenen kale yerleşimlerde²⁶², kulelerde ve yalancı kulelerde²⁶³ ve hatta birçok mezar yapısında²⁶⁴ bu duvar örgü sistemini görmek mümkündür²⁶⁵. Bölgede Hellenistik Dönemde görülmeye başlayan bu savunma mimarisinin erken örnekleri ise Ionia'da, Aiolis bölgesinde²⁶⁶, Lykia²⁶⁷ bölgesinde ve Kıta Yunanistan'da Thesselia'da²⁶⁸ İÖ 7. ve 2. yüzyıllar arasında görülür ve bunun bir Yunan geleneği olduğu bilinir.

Bölgede, Hellenistik Dönem yerleşim düzenlemesinin bir parçası olarak tek başına duran kuleler de görülür. Bu kulelerin, gözetleme, tarım arazilerini kontrol altında tutma gibi işlevlere sahip olduğu önerilir. Kulelerin çok katlı inşa edilmiş olmaları da

²⁶¹ Polygonal duvar işçiliğine sahip yapılar ve bu yapılar üzerindeki yazıtlardan yola çıkılarak yapılan tarihlendirme önerileri için ayrıca bkz. Durukan, 2004.

²⁶² Aydınoglu, 2005: 165 vd.

²⁶³ Durugönül, 1998b: 79 vd.

²⁶⁴ Durukan, 1999: 80.

²⁶⁵ Kabaca yontulmuş irili ufaklı polygonal taşlardan inşa edilmiş duvar sistemlerine her dönemde her alanda rastlanmak mümkündür, (Akarca, 1987: 113). Ancak, bölgede taş mimarisinin Hellenistik Dönem ile birlikte görülmeye başlaması ve bu döneme tarihlenen birçok yapıda bu duvar tekniğini kullanılması polygonal duvarları Hellenistik Dönem için Dağlık Kilikia bölgesinin karakteristik duvar örgü sistemi yapmaktadır, Durugönül, 1998b.

²⁶⁶ Bu bölgelerde Pers dönemine tarihlenen savunma yapılarının bulunması, territoriumda uygulanan savunma sisteminin Hellenistik dönemden öncesine uzandığını göstermektedir. Aydınoglu, 2005: 173. Ege Kıyılarının İç Batı Küçük Asia topraklarına açılmasını sağlayan ve Bornova ile Olympos dağları ve Manisa ovalarını birbirine bağlayan Belkahve geçidinin İÖ 7. yüzyıldan İÖ 2. yüzyıllar arasında güçlü sur duvarları ile korunduğu bilinmektedir. İzmir çanağının güney sınırı olan Olympos dağı, Kokluca tepeleri ve Tekke dağı arasında Arap ve Meles çayları ile parçalanmış olan iki vadi Kaystros havzasına geçit vermektedir. Bu rota üzerinde görülen Sivrikaya – Kaletepe, Kaynaklar Kalesi, Kaletepe, üzerinde iki adet gözetleme kulesi ile, Demirci – Çakraktepe ve Kocadağ kalelerinin bu geçitleri korumak amacıyla yapıldıkları düşünülmektedir. Kokluca tepeleri ve Pagos yükseltileri arasındaki ikinci geçit de Hellenistik dönem ile önem kazanan Yeşildere vadisini Görece ve Akçakaya mevkilerinde bulunan kalelerle korunduğu düşünülmektedir. Doğer, 2001: 18.

²⁶⁷ Telmessos, Tlos, Pınara, Xantos gibi yerleşimlerin ana karakterlerinin Akropol yerleşimler ve Kuleli Kaleler oldukları bilinmektedir. Ancak bugün izlenebilen birçok yapı kalıntısı Roma ve Bizans döneminde yeniden yapılanmalar sırasında tahrip edilmişlerdir. Lykia bölgesi sınırları içerisinde yer alan, yönetiminde Lykia'nın yerel hanedanlıklarının bulunduğu, merkezinde Kyeneai kentinin, batıda Tüse, kuzeyde Korba, doğuda Trysa, güneydoğuda Hoyran, güneyde Avşar tepesi ve deniz kenarında Teimiusa liman kentinin yer aldığı Kyeneai Territoriumu, Dağlık Kilikia'da ki Olba Territoriumu ile büyük benzerlikler göstermektedir. Orta Lykia'da yeri belirlenemeyen ancak sikkelerde ve yazıtlardan adı bilinen Zagaba kenti, Kolb'un önerisine göre Avşar Tepesinde lokalize edilmelidir²⁶⁷. Yerleşimin savunmalı bir akropol üzerinde yer alması ve bu akropolün kuleli ve üç kapılı bir sur duvarı ile çevrili olması, batı ve güney yamaçlarda bulunan konut yapıları bulunmaktadır. Kolb, 1998: 39-40.

²⁶⁸ Kıta Yunanistan'da Thesselia bölgesinde ki Othyris dağında da benzer bir savunma sistemi bulunmaktadır. Burada bulunan çok sayıda kale yerleşimin derin vadi kenarlarında yer aldığı ve bu sistem içerisinde tek başına duran kule yapılarının da bulunduğu bilinmektedir. Aydınoglu, 2005: 172.

bunların hem konut amacıyla kullanıldıklarını hem de üretilen ürünün saklandığı depo işlevini üstlendiğini ortaya koyar²⁶⁹.

Polygonal duvar örgüsünün bölgedeki mezarlarda da kullanıldığı görülür ve bölgede çok sayıda polygonal duvar örgülü mezar evi örneği tespit edilmiştir. A. Tırpan, bu mezarların ve bunlar içerisindeki klinelerin kremasyon gömü amacıyla kullanılan *urnelerin* ve ölü hediyelerinin yerleştirilmesi amacıyla kullanıldığını önerir²⁷⁰. M. Durukan ve B. Söğüt ise bu klinelerin ölü hediyeleri ya da *urneler* koyulması için oldukça geniş olduğunu bu sebeple klineler üzerine inhüstasyon geleneğe uygun olarak ölümlerin yerleştirilmiş olması gerektiğini önerir²⁷¹. Bu tip mezarlarda her iki gömü tipinin aynı anda kullanılmış olabileceğın ihtimali üzerinde durmak uygun görünmektedir. Her ne kadar, Hadrianus Dönemi ile birlikte ölü gömme adetlerinin değiştiğı, kremasyon ölü gömme geleneğinin yerine inhüstasyon ölü gömme biçiminin yaygınlaştığı önerilse de²⁷² bölgede inhüstasyon gömü geleneğinin Hellenistik Dönemde de olduğunu gösteren kanıtlar bu mezarlarla ortaya çıkar.

Bölgedeki Hellenistik Dönem imar hareketliliğı sırasında tapınakların da inşa edildiğı bilinir. Zeus Olbios, Çatıören Hermes, Korykion Antron, Yapılıkaya Hermes ve

²⁶⁹ Bugün Ovacık yerleşimi içerisinde yer alan ve Hançerli kule polygonal duvar tekniğı ile inşaa edilmiştir. Girişi güney yönünde bulunan kulenin kapı lentosu üzerinde; kalkan, Herakles labutu, kılıç ve dioskur takkesi yer almaktadır. Kulenin güney ve kuzey duvarları üzerinde birer adet mazgal deliğı bulunmaktadır. Kulenin içinde ise, merdiven ve balkon yapılanmalarına işaret eden hatıl delikleri yapının ikinci bir katının olduğuna ve tarımsal üretim alanlarını gözetlediğine işaret eder, (Durugönül, 1998a, 14; Durugönül, 1998a,126). Bugün Kızkalesi ilçesinde yer alan Güçük kulenin girişi güney yönündedir. Kule polygonal duvar tekniğı ile inşa edilmiştir. Kuzey yönündeki duvarında büyük bir pencere bulunan kuleden yaklaşık olarak 50 metre kadar uzakta bulunan açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımları bu kulenin hem hakim olduğu tarım alanını gözetleyen aynı zamanda da konut ve depo amacıyla kullanılan bir kule olduğunu ortaya koymaktadır Durugönül, 1998a: 25.

²⁷⁰ Tırpan, 1990: 414 vd.

²⁷¹ Söğüt, 2006: 38-39; Durukan, 2007: 147. Durukan, 1999: 82, 88.

²⁷² Koch, 2001: 25; Toynebee, 1971: 40; Durukan, 2007: 152.

Sulucin Hermes tapınakları bu dönem eserleridir. Diokaesarea Zeus Olbios, Korykion Antron Zeus ve Çatıören Hermes tapınakları Yunan tapınak mimarisinin karakteristik plan ve mimari anlayışı ile inşa edilmişlerdir²⁷³. Ancak, Yapılıkaya Hermes ve Sulucin mağara tapınaklardır ve Hellenistik Dönem öncesi bölgede var olan bir tapınım geleneğine işaret ederler. Bununla birlikte, bu iki mağara tapınağın ön cephelerinin dönemin inşa tekniği olan polygonal duvarlarla ile mimarileştirilmesi Yunan geleneğinin yerel gelenek üzerindeki etkisi olarak görülmelidir.

Bölgenin topografik yapısı çok sayıda mağara ve obruk oluşumuna olanak sağlar. Bu sebeple mağaraların kutsal kabul edilerek buralarda bir gelenek olarak tapınım yapıyor olması bölgede bu tip tapınımların Hellenistik Dönem öncesinde sıklıkla uygulanmış olması gerektiğini düşündürmektedir. Antik Dönem boyunca birçok coğrafyada mağara, obruk, vadi, nehir ve dağ gibi doğa şekillerinin ve bunlar ile ilişilendirilen tanrıların kutsal sayıldıkları bilinir. Bölgedeki tapınım alanlarının Küçük Asia'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi topografik özelliklere ve bölgede yaşayan insanların gereksinimlerine göre şekillenmiş olması muhtemeldir²⁷⁴. Hellenistik Dönem öncesinde var olan mağara tapınımı geleneği bu süreçte bölgeyi etkileyen mimari yapılanmaların etkisi altında kalmış ve mağaraların önleri, alanın kutsallığını arttırmak amacıyla polygonal duvarlar ile örülmüş olmalıdır. Bölgede Yunan tapınak mimarisinin özelliklerini gösteren tapınakların da aynı dönemde kullanıldıkları bilinmektedir. Bununla birlikte T. Bent, Zeus Olbios tapınağından önce burada var olabilecek bir tapınağın ya da kutsal alanın üzerine yeni mimari anlayışla bir tapınak inşa ettirilmiş olabileceğini önerir.

²⁷³ Çatıören Hermes tapınağı in antis bir plana sahiptir. Zeus Olbios tapınağı ise peripteral bir plan gösterir. Korykion Antron tapınağı için ise prostylos, amphiprostylos ya da in antis planlı olabileceğine yönelik farklı görüşler bulunmaktadır.

²⁷⁴ Sayar, 1999: 131.

Ancak söz konusu kutsal alan ya da tapınak hakkında herhangi bir veri günümüze ulaşmamıştır²⁷⁵. Bütün veriler bir arada değerlendirildiğinde mağara tapınak mimarisinin ve Yunan tapınak mimarisin özelliklerini gösteren tapınakların aynı dönemde görülüyor olması, bölgede yaşayan yerel halkın, dönemin mimari anlayışından etkilenmiş olsalar da kendi geleneklerini de devam ettirdiklerinin bir göstergesi olarak görülmelidir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde görülen bu programlı yerleşim düzenlemesi kıyı yerleşimlerinde de kendini gösterir. Bölgede Hellenistik Dönemde iskan gördüğü kesin olarak bilinen iki kıyı yerleşimi Elaiussa Sebaste ve Korykos'dur. Bu kentler coğrafi konumları ve topografik yapıları ile birbirlerine oldukça benzemektedirler. Her iki yerleşim de doğal liman işlevi gören koylara ve bu koylar ile iç kesimler arasındaki bağlantıyı sağlayan vadilere hakim noktalara kurulmuşlardır. Bu yerleşimlerden Elaiussa Sebaste, Hellenistik Dönemde ada üzerinde iskan görmeye başlamıştır. Bu ada anakaraya ince uzun bir kıstak ile bağlanmaktadır²⁷⁶. Yerleşimde Hellenistik Dönemde imar faaliyetlerinin olduğunu gösteren en önemli arkeolojik veriler ise adanın kuzey doğu ucunda yer alan polygonal duvarlar ve anakaranın adaya bakan güney yamacında yer alan aynı teknikte inşa edilmiş mezarlardır²⁷⁷. Korykos yerleşiminin bu dönemdeki durumu ile ilgili arkeolojik ve tarihsel veriler Elaiussa Sebaste yerleşimine oranla daha zengindir. Korykos'un adı ilk olarak İÖ 197 yılında III. Antiokhos'un Ptolemaiosların elinden aldığı yerleşimlerin arasında geçer²⁷⁸. Bu tarihsel verilerin yanı sıra yerleşimin merkezinde yer alan polygonal duvar tekniği ile yapılmış sur²⁷⁹ ve yerleşimin yakın civarında tespit edilen

²⁷⁵ Bent, 1891: 220.

²⁷⁶ Schneider, 1999: 367.

²⁷⁷ Aydınoglu, 2002: 251 vd.

²⁷⁸ Aşkın, 2012: 292. Machatschek, 1967: 14.

²⁷⁹ Aşkın, 2010a: 79.

aynı duvar tekniğine sahip tarımsal kuleler, çiftlik evleri²⁸⁰ ve mezarlar yerleşimin Hellenistik Dönemi ile ilgili diğer arkeolojik verilerdir²⁸¹. Hellenistik Dönemde I. Seleukos Nikator tarafından kurulan Seleucia ad Calycadnum kentinden ise günümüze ulaşan herhangi bir Hellenistik Dönem yapılanması bilinmemektedir. Bununla birlikte sikkeler, yazıtlar ve literatür kaynaklar kentin Hellenistik Dönem tarihi hakkında veri sağlar²⁸². Diokaesarea kenti ise Elaiussa Sebaste ve Korykos'dan farklı olarak bir kıyı kenti değildir. Toros dağlarının yüksek kesimlerinde yer alan kentin diğer iki kent gibi Hellenistik Dönemde kurulduğu, hatta bu dönemde bölgedeki Rahip Krallık hanedanlığının yönetim merkezi olduğu bilinmektedir²⁸³.

Seleukoslar'ın bölgeyi bir sınır olarak korumak zorunda oluşları bölgede görülen kale yerleşimlerin ve kırsal yerleşimlerin korumaya yönelik bir karakter geliştirmelerine sebep olmuştur. Bölgede, Seleukos hakimiyetinde görülmeye başlayan savunmaya yönelik yapılanmaların ve bu tür kırsal yerleşimlerin Seleukos hakimiyetinin kırılmasının ardından da savunmaya yönelik karakteriyle birlikte varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Bu durum Roma İmparatorluğu'nun bölgede tam bir hakimiyet kurmasına kadar devam eder. Özellikle, Seleukoslar'ın bölgedeki hakimiyetinin son bulmasının ardından Roma hakimiyetinin kurulmasına kadar bölgede korsanların²⁸⁴ aktif bir şekilde

²⁸⁰ Aşkın, 2010c, 39.

²⁸¹ Aşkın, 2012: 292; Aşkın, 2010a: 78 vd.; Aşkın, 2010c: 36-40.

²⁸² Hellenistik Dönem sikkeleri İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllara tarihlenmektedir. Sikkeler üzerinde ya ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ya da ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΙΡΟΣ ΚΑΛΥΚΑΔΝΟΙ olarak geçtiği görülmektedir Cohen 1995, 369.

²⁸³ Durugönül, 1998b: 70-74; Gotter, 2001: 319 vd.

²⁸⁴ Dağlık Kilikia bölgesinde yaşanan bu iktidar boşluğunun Dağlık Kilikia'nın sahil kesimlerinde olduğu kadar iç kesimlerde yaşayan halkı da olumsuz etkiler ve bölgede bir gerilimin doğmasına neden olur. Bu dönemde bölgede yaşanan korsanlık faaliyetlerinin Doğu Akdeniz ticaretini ve bu bölgede yer alan

yer almaları savunmaya yönelik yapıların yer aldığı kırsal yerleşimlerin savunmaya yönelik karakterlerini korumalarının nedenleri olarak görülmelidir.

Roma Döneminde Yerleşim Düzenlemesi ve Mimari

Roma mimari unsurlarının ve kentleşme özelliklerinin Romanizasyon sürecinin açıklanmasındaki en önemli unsurlardan biri olarak kullanıldığı görülür²⁸⁵. Roma İmparatorluk Döneminde Roma kentinin kentleşme ve mimari yapılanma özellikleri açısından sembolik olarak imparatorluğun diğer bölgelerindeki büyük kentler için bir örnek teşkil ettiği ve diğer kentlerin bu çerçevede şekillendiği önerilir. Özellikle *Provincia Asia* için Ariassos²⁸⁶, Ephesos²⁸⁷ ve Pergamon²⁸⁸, Patara, Cadynda, Tralleis²⁸⁹ gibi büyük kentlerde görülen Roma mimari unsurlarının Romanizasyon sürecinin en büyük yansıması olarak algılanması gerektiği aktarılır²⁹⁰.

yerleşimlerin durumunu etkileyen diğer bir gelişme olduğu görülmektedir. Roma'nın Rhodos'un gücünün sınırlandırılması ve Rhodos limanlarına karşı Delos adasının açık bir liman haline getirilmesinin ardından, Rhodos iyice güçsüzleşir ve kendi içine kapanık bir ada halini alır. Seleukoslar'ın da bölgede baskın bir güç oluşturacak askeri yapılanmaya sahip olmadığı görülmektedir, (Özsait, 1985: 358). Bu durumda Küçük Asia'nın Güney Akdeniz kıyılarında hiçbir askeri-siyasal yapılanmanın bulunmaması ve Roma'nın bu bölgenin öneminin farkında olamaması, Pamphylia, Dağlık Kilikia ve Lykia üs olmak üzere bu bölgelerde birçok küçük çapta korsan prensliklerin kurulmasına neden olur, (Özsait, 1985: 359). Bu bakımdan Küçük Asia'nın güney sahillerinde bölgede baskın güç tarafından desteklenmeden tarım ve ticaret yapamayan, dağlık alanlarda yaşayan insanlar, korsanlığı güçsüzleri beslemenin ve zenginleşmenin bir yolu olarak görür ve gelirlerinin büyük bir kısmını korsanlıktan sağlamaya başlar. Böylelikle korsanlık kısa süre içinde halkın yaşam biçimi haline gelir, (Arslan, 2003a: 92; Arslan, 2003b: 195 vd.) İÖ 139'da Antiokheia'da taht kavgası yaparak Dağlık Kilikia bölgesine kaçan Diodotos önderliğinde güçlü idari ve askeri bir yapılanmaya kavuşur, (Durukan, 2009b). Sayıları en az yirmi bin civarında olan bu korsanlar, nerdeyse küçük bir devlet oluşturacak konuma gelir, (Ulansey, 1998: 105). İÖ 102 yılında preator Antonius, Kilikia korsanlarına karşı bir sefer düzenler, (Sherwin White, 1977: 69; Ormerod, 1922: 35; Berger, 1999: 455). Korsanlık faaliyetlerinin büyük bir artış göstererek Roma'nın Akdeniz'deki ticaretini yoğun olarak etkilemesi de bu müdahaledeki temel nedenlerden birisi olarak gösterilebilir, Arslan, 2003a: 107.

²⁸⁵ Downs, 2000: 197-199, 208-210.

²⁸⁶ Deppmeyer, 2005b: 235 vd.

²⁸⁷ Lyttelton, 1990: 39.

²⁸⁸ Thomas, 2007: 8, 92

²⁸⁹ Mitchell, 1990: 22 vd.

²⁹⁰ Woolf, 1997: 2 vd.; Kenzler, 2013: 140.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kentlerde de mimariye ve tarihsel sürece ait çok sayıdaki kanıt Roma mimari etkilerinin takip edilebilmesi için veri sağlar. Bölgede Roma imparatorluğunun hakimiyeti ile başlayan Pax Romana sürecindeki barış ve refah dönemi, kentlerin ve kent yaşamının gelişmesine öncü olduğu kadar Roma Dönemine tarihlenebilecek çok sayıda mimari buluntunun günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bu dönemle birlikte, bölgede ciddi bir mimari hareketliliğin başladığı bilinir. İS 1. yüzyılın ortasından sonraki tarihlerde kıyı şeridinde daha önceki dönemlerde kurulan kentlerde hızlı mimari açıdan hızlı bir gelişme görülür²⁹¹. Bölgedeki bir diğer imar faaliyeti dönemi ise İS 2. yüzyılın sonlarında görülür. Bu dönemde çok sayıda yol inşa ya da tamir edilir. Olba-Diokaesarea arasında İS 197/198 yılına tarihlenen iki mil taşı²⁹² ve Ramsay tarafından İS 197 yılına tarihlenen, Korykos antik kentinden Canbazlı'ya giden yol üzerindeki bir başka miltaşı²⁹³ ve Seleukeia Kalykadnos, Elaiussa Sebaste, Korykos ve Diokaesarea gibi kentlerde yapıldığı bilinen tak²⁹⁴, tapınak²⁹⁵, lahit mezarlar²⁹⁶, anıtsal mezarlar²⁹⁷, agora²⁹⁸, su kemerleri²⁹⁹, sütunlu caddeler³⁰⁰, hamamlar³⁰¹, yol ağırları ve köprüler³⁰², tiyatro³⁰³ ve çeşme³⁰⁴ yapılarının inşa edilmesi bu süreçte yürütülen imar faaliyetlerinin en açık göstergeleridir. Bütün bu çalışmalar bölgedeki Roma etkisinin boyutlarını gösterir. Bu

²⁹¹ Sayar, 1992a: 175; MacKay, 1968: 41.

²⁹² MacKay, 1968: 41.

²⁹³ MacKay, 1968: 50.

²⁹⁴ Kaplan, 2006: 97; Hild ve Hellenkemper, 1990; MacKay, 1968: 116; Boysal, 1962: 9; Hild ve Hellenkemper, 1990: 240.

²⁹⁵ Durugönül, 2002b:158 vd.; Söğüt, 1999: 309; Söğüt, 2001; Kaplan, 2006: 91; Kaplan, 2008: 238; Borgia, 2008: 267, Kaplan, 2009: 28; Baldassari, 1999: 372.

²⁹⁶ Koch, 2001: 25; Schneider, 2003a: 453; Machatschek, 1967: 46.

²⁹⁷ Durukan, 2003:234; Durukan, 2005a:109; Durukan, 2006a: 111; Durukan, 2007; Durukan, 2009a; Machatschek, 1967: 106, Machatschek, 1974: 261, Wegner, 1974: 581, Schneider, 2003b: 263, Cormack, 2004: 197 -199; Söğüt, 2005: 130 vd.

²⁹⁸ Giobbe ve Morselli, 2010: 367 vd.

²⁹⁹ Özbay, 1999; Özbay, 2001.

³⁰⁰ Kaplan, 2006: 97, Baldassari, 1999: 389; Pensabene, 1997: 403 vd.; Peschlow-Bindokat, 1975: 373 vd.

³⁰¹ Spanu, 1999: 371; Spanu, 2003: 12; Borgia ve Spanu, 2003: 247-331; Hild ve Hellenkemper, 1990: 162,294,380; Keil ve Wilhelm, 1931:7; Yegül, 2003: 66; Tekocak, 2008: 134.

³⁰² Aydınoglu, 1998: 139

³⁰³ Spanu, 1999: 420; Spanu, 2001: 453; Kirsten, 1974: 783; Wannagat, 2005: 117 vd.

³⁰⁴ Wannagat ve diğerleri, 2005: 359-360; Erten, 2002: 186.

yapıların inşasında kullanılan inşa teknikleri ve mimari uygulamalar da Roma etkisinin diğer göstergeleridir. Özellikle, Roma Dönemi ile birlikte yaygınlaşan bu inşa teknikleri ve mimari uygulamalar arasında *opus caemanticum*, *opus mixtum* ve *opus reticulatum* gibi duvar teknikleri ile üst yapının taşınmasında kullanılan kemer ve tonoz³⁰⁵ uygulamaları önemli bir yer tutar³⁰⁶.

Roma Döneminde görülmeye başlayan bu hareketlilik bölgede yaşanan tarihsel süreç ile paralellik içerisindedir. Araştırmacılar Antik Dönemde ordu seferleri ile ekonomik canlanma arasındaki bağlantıya dikkat çeker. Tarihsel süreç içerisindeki ekonomik canlanma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan imar hareketlilikleri bölgenin jeostratejik önemi ile ilişkilidir. Bölgenin sahip olduğu yollar ve geçitler İS 2. yüzyılda Roma İmparatorluğunun doğusundaki Parth meselesi için stratejik olarak ne denli önemli olduklarını göstermişlerdir³⁰⁷. Bu süreçte bölgede görülen imar hareketliliklerindeki artış, bölgeye gösterilen önem ile bağdaştırılmıştır. Kıyı kentlerindeki mimari inşa faaliyetlerindeki yoğunluk ve ekonomik canlanma bu kentleri besleyen kırsal yerleşimlerin de gelişmesine olanak sağlamış ve bu süreç içerisinde kırsal yerleşimlerdeki inşa faaliyetlerinde de artış olduğu görülmüştür³⁰⁸.

Benzer bir kentleşme süreci, Dağlık Kilikia'nın da kıyısının bulunduğu Akdeniz kentleri için de yaşanmıştır. En dikkat çekici örneklerden biri Antiokheia

³⁰⁵ Kemer ve tonoz tekniğinin Hellenistik Dönem içerisinde uygulanan örnekleri biliniyor olmasına rağmen (Boyd, 1978: 83 vd.) Antik Dönem mimari uygulamalarında Roma Dönemi mimari anlayışı çerçevesinde yaygınlaşmış olması bu mimari tekniklerin Roma Dönemi özelliği olarak anılmasına neden olmaktadır.

³⁰⁶ Adam, 1994: 142, 254, 277, 319.

³⁰⁷ Kurt, 2011: 6 vd.

³⁰⁸ Kaplan, 2011: 110 vd.

kentidir³⁰⁹. Burası, Roma'nın doğu eyaletlerindeki Hellenistik Dönemin erken süreçlerinde kurulan ve Seleukos imparatorluğuna başkentlik yapmış bir kent olmasının yanı sıra Roma Döneminde eyalet başkenti olarak geçirdiği mimari değişim ve gelişim ile önemli bir örnektir. Antiokheia'ya yönelik Roma Dönemindeki bu ilginin temelinde iki önemli sebebin var olduğu görülür. Bunlardan ilki kentin Hellenistik kökenidir. İkinci ve daha da önemlisi ise kentin stratejik konumudur. Hellenistik Dönemde Seleukoslar tarafından kurulan ve başkent olarak hizmet veren kent özellikle Vespasianus, Traianus, Hadrianus ve Marcus Aurelius Dönemlerinde doğudaki Parth tehlikesine karşı konumu ile önemli bir yerdedir. Özellikle Lucius Verus'un doğudaki yönetimi sırasında kenti imparatorluğun bu bölümünün başkenti olarak ilan ederek Parth seferini buradan idare etmiş olması kentin önemini ayrıca vurgulamaktadır³¹⁰. Kentin Hellenistik Dönemdeki Yunan, Makedon, Yahudi ve yerel Suriyeliler'den oluşan yoğun nüfusu, Pompeius'un bölgedeki eyalet sistemini kurarken kenti başkent olarak seçmesinde önemli bir etken olmuştur. Bunun sonrasında ise özellikle İÖ 1. yüzyılda Caesar Döneminde kente Roma mimarisinin erken amphitiyatro örneklerinden biri inşa edilmiş, bunun yanı sıra bir Basilica (Kaisarion), yeni bir tiyatro, su kemerleri ve hamam yapılarının eklenmiş, İS 1. yüzyılda da kente Herod ve Tiberius tarafından finanse edilen bir sütunlu cadde ile tetrapylon yapılmıştır. Antiokheia'da bu süreçte başlayan Roma kentleşme sistemi diğer İmparatorlar döneminde kente eklenen diğer yapılar ile devam eder³¹¹.

Benzer şekilde *Provincia Syria*'da Hellenistik kökenleri bulunan kentlerin Roma Döneminde eklenen yapıları ile birer Roma kentine dönüştükleri

³⁰⁹ Downey, 1961.

³¹⁰ Ball, 2001: 155.

³¹¹ Will, 1997: 102; Ball, 2001: 150-152; Mitchell, 1990: 21.

önerilmektedir. Bu kentler içerisinde Seleucia, Laodicea ve Aleppo³¹² gibi kentler bulunurken Apameia kenti konumu ve sahip olduğu yapılanmalar ile ön plana çıkar. Kentin İS 2. yüzyılda sahip olduğu görkemli Cardo Maximus ve bunun merkezinde yer alan agorası, yerel elit aileler tarafından finanse edilen Nymphaeum'u ve Doğu eyaletlerindeki en büyük tiyatrolardan birine sahip olması ile Apameia'nın önemli bir Roma kentine dönüştüğü görülür³¹³.

Dura Eurpos ise sahip olduğu kozmopolit pantheonu ve bunlarla ilişkili mimarisi ile ön plana çıkar. Kentin İran ile Roma imparatorluğunun sınırında yer alması bu dinsel çeşitliliğin en önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Burada yerel tanrılar kadar Yunan ve Roma tanrılarına adanan tapınakların ve Synagogların bir arada görülmesinin yanı sıra bazı yerel tanrı *epitheton*larının Roma ya da Yunan tanrılarına adapte edilmiş olması Roma Döneminde dinsel uygulamalar ve inanışlardaki tercihlerin ve dönüşümlerin görülmesi açısından önemlidir³¹⁴.

Doğu eyaletlerinde Roma Dönemi kentleşme ve mimari özellikleri gösteren diğer bir önemli kent ise Herod tarafından İÖ 22 ve 10 yılları arasında kurulan Caesarea kentidir. Burada Herod tarafından yürütülen mimari hareketlilik sonrasında Roma teknikleri ile inşa edilen, tetrapylon, forum, Augustus ve Roma Tapınağı, liman ve saray ile *Provincia Phoenicia* eyaletinin başkenti haline getirilen kentte Herod tarafından sistematik bir Romalılaştırma politikası yürütüldüğü önerilmektedir³¹⁵.

³¹² Ball, 2001: 152-166.

³¹³ Balty, 1988: 91 vd.; Ball, 2001: 160.

³¹⁴ Ball, 2001: 167-169.

³¹⁵ Ball, 2001: 177-180; Durukan, 2011: 152.

Phoenice kıyısında Roma kent özellikleri gösteren diğer önemli kentler arasında ise Damascus³¹⁶ ve Gerasa ön plana çıkar. Ancak Gerasa sahip olduğu yapılanmalar ile özellikle önemlidir. Burada bulunan sütunlu cadde, hippodrom, anıtsal tak, sütunlu cadde, nymphaeum, hamam, tiyatro, tapınaklar ve forum alanı kentin bir Roma kentine dönüşümünü göstermesi açısından önemlidir. Ancak kentin stratejik bir konumda yer almaması ve ticaret rotaları üzerinde bulunmayan küçük bir kent olmasına rağmen bu denli yoğun bir imar hareketliliğinin burada da görülüyor olması dikkat çekici bir ayrıntıdır³¹⁷. Burada yer alan oval forum Roma mimarlığının kentleşme etkileri içerisinde doğu eyaletlerinde sıklıkla kullanılan bir unsur halini alır. Roma mimarlığının oval ya da yuvarlak formlu ya tamamen açık ya da kentin girişinde bir anıtsal kemerli bir kapı ile vurgulanan açık pazar alanları Palmyra, Bosra, Jerusalem ve Gerasa gibi kentlerde örneklerine rastlamak mümkündür³¹⁸.

Yukarıda sayılan örneklerin Roma Dönemi kentleşme özelliklerinin coğrafi ve tarihsel süreç açısından Doğu Dağlık Kilikia kentleri ile benzer oldukları görülür. Özellikle Hellenistik bir başkent olan Antiokheia'da yaşanan hızlı gelişmenin bölgede Hellenistik Dönem içerisinde yerleşim gören Elaiussa Sebaste ve Korykos gibi kentlerde görülüyor olması önemlidir.

Doğu eyaletlerinde görülen bu kentleşme etkinliklerinin diğer kanıtlarını da Dağlık Kilikia kentlerinde izlemek mümkündür. Bölgede Roma Dönemindeki imar hareketliliklerinden etkilenen dört önemli kent bulunmaktadır. Bunlar, Seleucia ad Calycadnum, Elaiussa Sebaste, Korykos ve Diokaesarea'dır. Bu kentlerden Elaiussa

³¹⁶ Ball, 2001: 184.

³¹⁷ Ball, 2001: 190 vd.

³¹⁸ Ball, 2001: 297.

Sebaste ve Korykos, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin sahil kentleridir ve buradaki coğrafik ve topografik durum bu kentlerin Roma Dönemindeki imar sürecine doğrudan etkide bulunmuştur. Bu süreçte bu kentlerin topografyayı dikkate alarak şekillendikleri ve yerleşim düzenlemesinin coğrafi duruma uydurulduğu bilinir. Elaiussa Sebaste’de ada üzerinde yer alan ve yuvarlak alan olarak adlandırılan bölüm de İmparatorluğun doğu eyaletlerinde Palmyra, Bosra, Jerusalem ve Gerasa gibi kentlerde³¹⁹ sıklıkla kullanılan formun bir örneği olarak karşımıza çıkar. Yuvarlak alanın kentin limanlarından birine olan yakınlığı ve adaya ulaşımı sağlayan kapılardan birine sahip olması ise diğer benzer özellikleri arasında gösterilebilir.

Roma Dönemindeki kolonizasyon ve kentleşme hareketliliklerinde temel bir kent planlama sistemi kullanıldığı bilinir. Bu sistem kuzey-güney ve doğu batı doğrultusunda uzanan cardo-decumanus merkezli kentlerdir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kıyı kentlerinde sütunlu cadde ve bunlar ile ilişkili anıtsal kapı uygulamaların örneklerine rastlamak mümkündür. Bunlar içerisinde Diokaesarea kenti sütunlu caddesi³²⁰ ve Korykos kenti sütunlu caddeleri³²¹ aynı zamanda anıtsal kapıları ile bu kentlerin Roma kentleşme karakteri kazandığını gösterir. Bunun yanı sıra Elaiussa Sebaste yerleşimindeki sütunlu cadde uygulaması ise topografyanın, kentlerin yapılanmalarında oldukça etkili olduğunu gösteren önemli bir örnektir³²².

Bölgedeki kentlerde bulunan ve Roma mimari anlayışını gösteren diğer bir önemli yapı grubu ise hamamlardır. Elaiussa Sebaste, Korykos, Seleucia ad Calycadnum

³¹⁹ Ball, 2001: 297.

³²⁰ Hild ve Hellenkemper, 1990: 240; Boysal, 1952: 236.

³²¹ Kaplan, 2010: 169-172; Aşkın, 2012: 294-303.

³²² Kirsten, 1974: 352 - 353.

kentlerinde çok sayıda hamam yapısının var olduğu bilinir³²³. Ancak bunlar içerisinde Elaiussa Sebaste'deki *opus reticulatum* tekniğinde inşa edilmiş olan hamam yapıları ayrıca ön plana çıkar³²⁴. Bu kentlerde görülen Roma tipi hamam yapılarının inşasında da Roma inşa tekniklerinin kullanılmış olması mimari anlayış açısından kentlerin maruz kaldığı etkiyi göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Bölge kentlerinde görülen Roma mimari yapılarından bir diğeri ise tapınaklardır. Tapınak mimarisinde görülen podyum ve ön cephedeki merdiven uygulaması da Roma Dönemi mimarisinin bir özelliği olarak birçok kentte görülebilmektedir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki Roma Dönemi tapınakları Seleukeia Kalykadnos, Diokaesarea, Elaiussa Sebaste ve Korykos gibi bölgenin metropolis kentlerinde bulunurlar. Bölgede çok sayıda mağara bulunuyor olmasına rağmen aynı mimari anlayışın Roma Döneminde devam ettiğini gösterecek bir veriye henüz rastlanmamıştır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki podyumlu tapınakların tamamının Roma Dönemine tarihlenmesi, bu tapınaklarda korinth başlıklarının kullanılmış olması bu paralellikler arasında gösterilebilir. Roma Dönemi tapınaklarının plansal açıdan da çeşitlilik göstermesi mimari anlayışın çeşitlendiğinin kanıtları olarak algılanmalıdır.

Bunların yanı sıra Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki Roma Dönemi tapınaklarının büyük çoğunluğu metropolis kentlerde yer alıyor iken Kurşunkalesi tapınağı dönemin kırsal yerleşimlerinden biri olan Hasanaliler yakınlarında yer alır. Ayrıca Roma Dönemi tapınakları bir podyuma sahipken Kurşunkalesi tapınağı anakaya zemin üzerinde yükselmektedir. Bu özellikler bir arada değerlendirildiğinde dönemin mimari anlayışında

³²³ Spanu, 1999: 371; Spanu, 2003: 12; Borgia ve Spanu, 2003: 247-331;

³²⁴ Aşkın, 2012: 303-306; Hild ve Hellenkemper, 1990: 162,294,380; Keil ve Wilhelm, 1931:7; Yegül, 2003: 66;

yapıları topografyaya uydurarak yerleşimleri şekillendiren bölge mimarları bu tercihlerini Kurşunkalesi tapınağında da kullanmış olmalıdırlar³²⁵.

Tapınakların yanı sıra çeşmeler ve su kemerleri de bölgedeki Roma mimari anlayışının etkilerinin yoğunluğunu gösterir. Diokaesarea ve Olba kentlerindeki nymphaeumların yanı sıra bu nymphaeumlara su taşıyan su kemerleri bölgedeki kentlerde yaşanan imar hareketliklerinin en belirgin göstergeleri arasında yer alır³²⁶.

Bu imar hareketlilikleri sırasında inşa edilen diğer bir önemli yapı grubu ise tiyatrolardır. Elaiussa Sebaste, Diokaesarea ve Seleukeia Kalykadnos³²⁷ gibi kentlerde inşa edilmiş olmaları bu kentlerin Roma Dönemi içerisinde kent karakteri kazandıklarını gösterir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Roma Dönemine ait mezar yapılarına ait veriler kültürlerarası etkileşim açısından ayrıca önemlidir. Bölgede tespit edilen tapınak mezarlar, tonozlu mezarlar, kaya mezarlarının yanı sıra çok sayıda ve farklı tipolojideki lahit mezarlar bölgede inhüstasyon gömü tipinin yaygınlaştığını ve mezar mimarisi anlayışının gelişerek değiştiğini gösterir. Özellikle tapınak tipli mezarlar gerek mimarisi gerekse de mimari süslemeleriyle önemli veriler sağlarlar.

³²⁵ Durugönül, 2001: 159; Şahin ve Özdizbay 2014: 87, 89; Söğüt, 1998: 102.

³²⁶ Wannagat ve diğerleri, 2005: 359-360; Erten, 2002: 186.

³²⁷ Spanu, 1999: 420; Spanu, 2001: 453; Kirsten, 1974: 783; Wannagat, 2005: 117 vd.; Keil ve Wilhelm, 1931: 6; Başal, 1995: 312.

Tapınak mezarların mimari planlama açısından dönemsel farklılıkları ve çeşitlilikleri bulunsa da Roma Dönemi mimari anlayışının genel özelliklerini taşırlar³²⁸. Bunlar çoğunlukla tek katlı yapılsalar da iki katlı örneklerin de bölgede inşa edildiği bilinir³²⁹. Bu tapınak mezarların cephelerinde iki ya da dört sütun olabileceği gibi, ön cephesinde sütun olmayan kemer nişli pronaoslara sahip örnekler ise bölgeye özgü bir mimari form olarak ön plana çıkmaktadır³³⁰. Tapınak mezarların erken örneklerinde ağır tonozların çatı inşalarında kullanıldığı, geç dönemlere ait mezarlarda ise daha hafif ve daha popüler kemerli çatıların kullanıldığı ortaya koyulmuştur³³¹. Korinth düzeni ile inşa edilen tapınak mezarlar çoğunlukta olsa da Ion ve Dor düzeninin kullanıldığı örnekler çeşitli mimari düzenlerin bir arada tercih edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Üçgen bir çatıya sahip olan bu mezar tipinin ön ve arka cephelerinde alınlıklar mevcuttur. Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan tapınak mezarlarda genellikle; sima bölümünde aslan başlı çörtlenler, bitkisel motifler ile bezenmiş frizler ile genellikle üç faskiyalı arşitrav bloklarına sahiptirler. Tapınak mezarların ön cephelerinde sıklıkla Korinth düzenine sahip sütun başlıklarının kullanıldığı ve bazı örneklerde ise aynı yapı üzerinde Korinth düzenine sahip plaster başlıklarının naos duvarının köşelerinde kullanılan örnekler de bulunmaktadır³³². Yukarıda sayılan bütün bu özellikler kırsal yerleşimlerde tespit edilen tapınak mezarların genel özelliklerdir ve bu Roma İmparatorluğu'nun mimari etkilerinin kırsal yerleşimlere ulaşmış olmasını göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

³²⁸ Machatschek, 1967: 33; Schneider, 2003a: 450; Aydınöğlü, 2012: 132; Aydınöğlü, 2015: 33 vd; Schneider, 2003b: 268; Wegner, 1974: 580; Machatschek, 1967: 59; Hicks, 1891: 230 no. 10; Heberdey ve Wilhelm, 1896: no. 133, 134; Elton, 2003: 231; Durugönül, 1989: 31-35; Durugönül, 1989: 92; Durukan, 2005a: 119; Sögüt, 2005: 115-119; Durukan, 2006a: 111, Machatschek, 1967: 106, Machatschek, 1974: 261, Wegner, 1974: 581, Schneider, 2003b: 263, Cormack, 2004: 197-199.

³²⁹ Schneider, 2003b: 263-264.

³³⁰ Machatschek, 1967: 86.

³³¹ Durkan, 2005: 109.

³³² Machatschek, 1967 Taf. 51- 52 – 53 – 54; Machatschek, 1974: 254-258; Durukan, 2006a: 135, res. 10-11-12; Durukan, 2007; Wegner, 1974: 576. Wegner, 1974: 577 vd.

Hadrianus Dönemi ile birlikte ölü gömme adetlerinin değiştiği, kremasyon ölü gömme geleneğinin yerine inhümasyon ölü gömme biçiminin yaygınlaştığı ile imparatorluğun hakim olduğu coğrafyalarda lahitlerin kullanımı yaygınlaşır. Bu durum Sarcophagos kelimesinin anlamın genişlemesine ve bir mezar formunun genel adı olarak kullanılmasına neden olur³³³. Dağlık Kilikia bölgesinde Roma Dönemi mezar tipolojileri ve ölü gömme gelenekleri hakkında *khamosorium* lahitler, serbest duran lahitler, podyumlu lahitler, hypsoriumlu lahit, kaya lahitleri veri sağlarlar. Bölgedeki lahit mezarların sayısının ve tipolojisinin Roma Döneminde artış göstermiş olması ayrıca önemlidir. *Khamosorium* lahitler, serbest duran lahitler, podyumlu lahitler, hypsoriumlu lahit, kaya lahitleri gibi çeşitli formlarda inşa edilen lahit mezarlar Roma Döneminde hem kıyı kentlerinde hem de kırsal yerleşimlerde sıklıkla kullanılan mezar formu haline gelir.

Bölgede Roma mimarisinin kırsal yerleşimlerdeki etkisini gösteren diğer bir buluntu grubu da anıtsal sütunlardır. Roma'nın Doğu eyaletlerinde kentleşmenin önemli unsurları arasında yer alan hamamlar, tiyatrolar ve amphitiyatroların yanı sıra sütunlu caddeler ilişkili anıtsal takların yanı sıra anıtsal sütunlar da ayrıca önemli bir yer tutar. Tek başına duran anıtsal sütunların kentsel mimari özellikleri gösteren örneklerine Palmyra ve Edessa gibi kentlerde, kırsal özellik gösteren ve mezarlar ile ilişkili olan örneklerine ise Karakuş ve Sarmada gibi kuzey Suriye yerleşimlerinde rastlamak mümkündür³³⁴. Tek başına duran anıtsal sütun uygulamaların mezarlar ile ilişkili örneklerine Doğu Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimlerinde sıklıkla rastlandığı bilinir. “T” biçimli anıtsal sütunların tek başlarına sergilenebilen örnekleri olduğu kadar Tonozlu mezarlar ile birlikte kullanılan örneklerinin varlığı özellikle Roma İmparatorluğunun Doğu eyaletlerindeki

³³³ Koch, 2001: 25.

³³⁴ Ball, 2001: 287.

kentsel mimari özelliklerin Doğu Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimlerinde de kendini gösteriyor olması önemlidir. Bu anıtsal sütunlar ile Roma Dönemi kentsel mimarisinin özelliklerini bünyesinde barındıran kırsal yerleşimlerin ortaya çıkmış olmaları Roma mimari etkilerinin kırsal yerleşimlerdeki etkilerini göstermektedir.

Roma kentsel mimarisinin önemli özelliklerinden birisi ise kentler ile ilişkilendirilen nekropol alanlarındaki mezar caddesi uygulamalarıdır. Bu uygulamalara özellikle Italia yarımadasında birçok kentte rastlamak mümkündür. Bunların kentteki kişilerin statülerine göre gruplandırıldıkları ayrı alanlar oluşturularak bir düzen içerisinde kent ile ilişkilendirilerek düzenlendikleri ve özellikle İS 2. yüzyılda yaygınlaştıkları bilinmektedir³³⁵. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kıyı kentlerinden olan Elaiussa Sebaste'de de bu uygulamanın bir benzeri olduğu görülmektedir. Özellikle kentin kuzey doğu nekropolisinde bu uygulamanın izleri net olarak izlenebilmektedir. Kentin bu nekropolünde yer alan tapınak mezarlar, lahit mezarlar ve mezar evleri olarak adlandırılan çok sayıda ve farklı tipolojideki mezarın Roma Döneminden Geç Antik Döneme kadar kullanıldığı bilinmektedir. Mezar caddesi de Roma Döneminde uygulanmaya başlanmış ve Geç Antik Döneme kadar da kullanımı devam etmiştir³³⁶.

³³⁵ Von Hesberg, 1987: 43 vd.; Boschung, 1987: 111-116; Baldassarre, 1987: 125 - 139; Ortalli, 1987: 155 vd.; Reusser, 1987: 239-250; Cambi, 1987: 251 vd.; De Jong, 2010: 600.

³³⁶ Schneider ve Morselli, 2003: 383 vd.

BÖLÜM III
KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA
BÖLGESİ PLASTİK ESERLERİ

Araştırmacıların Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerini açıklarken değindikleri en önemli buluntu gruplarından biri plastik eserlerdir. Ancak, gerek Dağlık Kilikia bölgesinde gerekse diğer bölgelerde bulunan plastik eserler üzerine yapılan çalışmalar daha çok stilistik değerlendirmeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Tez içerisinde ise plastik eserler daha çok ikonografik olarak değerlendirilecektir. Bölgede daha önceden tespit edilmiş ve yayınlanmış plastik eserler ile burada ilk kez değerlendirilecek olan yeni buluntular hakkında yapılan değerlendirmeler de bunların taşıdıkları yerel ve yabancı etkiler ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu açıdan, kültürlerarası etkileşim sürecinin açıklanabilmesinde plastik eserlerde izlenebilen değişim ve etki/etkileşimin önemli bir paya sahip olduğu düşünülmelidir. Özellikle yerel tarzda bir işçilik ile yapılmış Yunan ya da Roma tarzı giyimli betimlenen, sahip oldukları yazıtlar yolu ile de yerel kökenli oldukları bilinen kişilerin kabartma/heykellerinde, özellikle kırsal yerleşimlerde, bu etkilerin ne oranda yaygınlaştığının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bölgede çok sayıda plastik eser örneği vardır. Bunlar arasında serbest duran heykeller, pişmiş toprak figürinler gibi farklı eserler olmasına karşın kaya kabartmaları en yoğun grubu oluşturur ve temel bir ikonografiye sahiptirler. Bu ikonografik anlatımda ölü yemeği sahneleri, asker kabartmaları ve genellikle büstlerde karşımıza çıkan aile betimlemeleri geniş bir yer tutar. Ayrıca yas tutan kadınlar, kurban sahneleri, avcı betimlemeli sahneler ve çıplak erkek figürleri bir ya da birkaç örnek ile temsil

edilmektedir. Çalışma içerisinde ilk kez değerlendirilecek olan Çerçili Köyü Kaleboynu mevkiinden ele geçen oturan erkek figürlü kaya kabartması, Güvercinlik yerleşiminden ele geçen bir oturan erkek figürlü heykel parçası ve oturan erkek figürlü heykel ile birlikte çalışılmış yuvarlak sunak, Karaböcülü yerleşiminde tespit etmiş olduğumuz ölü yemeği sahneli kabartma ve aile betimlemeli iki mezar kabartması, Çatıören yerleşiminde tespit etmiş olduğumuz asker kabartmasının yanı sıra Kümbetbeleni yerleşiminden ele geçen bir oturan erkek figürlü heykel, aile betimlemeli iki ayrı mezar kabartması ve iki büst kabartmalı yuvarlak sunak da bölgedeki diğer kabartma ve heykeller ile gerek stilistik gerekse ikonografik olarak büyük benzerlikler taşır.

Olba Territoriumu olarak adlandırılan alanda tespit edilen yetmiş kadar kaya kabartması S. Durugönül tarafından farklı çalışmalarda ele alınmıştır. S. Durugönül *“Bir bölgede yaygın olan ikonografik özellikleri ve stilistik gelişmeleri en doğru şekilde aktaran veri, taşınabilir özelliği olmayan anakayaya işlenmiş kabartmalar³³⁷”* tanımlamasını yapar ve bu açıdan değerlendirildiğinde kaya kabartmaları kültürlerarası etkileşim çalışmalarında önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır.

Dağlık Kilikia bölgesinde günümüze ulaşan taş eserlerin, yazıtların ve mimari yapıların ortaya çıkmaya başlaması I. Seleukos Nikator’un Seleukeia Kalykadnos kentini kurması ile olur³³⁸. Arkeolojik buluntuların –özellikle mimari buluntular- sayısı İÖ 188’de Apameia anlaşması ile artmaya başlamış, Roma Dönemi ile birlikte de bu artışını devam

³³⁷ Durugönül, 2009: 64.

³³⁸ Durugönül, 2009: 64.

ettirmiştir³³⁹. Yine de, bölgede tespit edilen taş eserler, sayısal olarak, diğer bölgeler ile kıyaslandığında oldukça azdır. Bu durum bölgenin sahip olduğu coğrafya ve erken dönemlerdeki içe kapalı kültürel yapısı ile yakından ilişkilidir³⁴⁰ ve bu durum S. Durugönül'ün de değindiği üzere plastik eserlerde bölgeye özgü bir tarz ve işçilik yaratmıştır. Bu genel tarz ve işçilik İÖ 3. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar uzanan geniş tarih aralığında kaya kabartmalarının ve diğer taş eserlerin kısıtlı bir çerçevede gelişmesine, gerek ikonografik gerekse de stilistik açıdan birbirlerine oldukça benzemelerine sebep olmuştur³⁴¹. Bu açıdan çalışma içerisinde değerlendirilecek olan kaya kabartmaları üzerinde derinlemesine bir stilistik inceleme yapmak yerine kültürlerarası etkileşim açısından daha net veriler sağlayacak olan diğer özelliklere - ikonografi, giyim tarzları vb.- yoğunlaşmak yerinde olacaktır. Bu sebeple çalışma içerisinde taş eserler kendi içerisinde ikonografik olarak bir arada değerlendirilecektir. Bunu yaparken de göstermiş oldukları yerel ve dış etkileri kronolojik olarak bu değerlendirmeye katmak kültürlerarası etkileşimin boyutlarının anlaşılabilmesine olanak sağlayacaktır.

III.1. Büstler ve Aile Betimlemeleri

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan kabartmaların içerisinde büstler önemli yer tutar. Bunlar aile betimlemesine sahip mezar kabartmalarında ya da yuvarlak sunaklarda görülürler ve genellikle çok figürlü ve aile ilişkilerinin yansıtıldığı temel bir

³³⁹ Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bu dönem içerisinde görülen imar hareketlilikleri hakkında Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Kültürlerarası Etkileşim: Değerlendirme ve Sonuç bölümünde ayrıca bilgiler sunulmuştur.

³⁴⁰ Durugönül bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebeplerden birisi olarak bölgede önceki dönemlerde ortaya çıkmamış olan köklü bir yönetiminin olmaması ile açıklamaktadır. Bu durum fiziksel olarak kalıcı maddi kültür öğeleri üretmemiş olan bir topluluğun ortaya çıkmış olmasına sebebiyet vermiş olabilir. Durugönül, 2009: 65. Özgan tarafından bölgenin ulaşımı, günlük yaşantıyı ve dolayısıyla ekonomiyi yakından etkileyen zorlu arazi yapısının bu duruma sebep olduğu önerilmektedir. Özgan, 2008: 892.

³⁴¹ Durugönül, 2009: 68.

ikonografiye sahiptirler. Gerek sahip oldukları ikonografik benzerlikler, gerekse de gösterdikleri dış ve yerel etkilerin benzer oluşu bu eserlerin bir arada değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Kümbetbeleni ve Karaböcülü yerleşimlerinde tespit etmiş olduğumuz dört yeni aile betimlemeli büst kabartması tez içerisinde ilk kez değerlendirilecektir. Kümbetbeleni'nde kapı lentosu üzerinde dikdörtgen *naiskos* içerisinde dört figürün yer aldığı bir kabartma tespit edilmiştir (Resim 31). Figürler sağdan sola bir kadın, bir erkek, bir genç erkek ve bir erkek çocuğundan oluşmaktadır. Figürlerin, baş, boyun, omuz ve göğüs hizasında çalışılmışlardır. Sağdaki kadın figürü üzerinde bir *chimation* vardır ve onun da içerisinde bir *chiton* giymiştir. Figürün *chimationu* başını kapatmaktadır. Sol kol uzun *chimationuna* sarılmış şekilde karın üzerinde dururken, sağ kolu “yukarı doğru uzanmıştır ve *chimationun* başını örten kısmını sağ eli ile çekmektedir. Bu figürün solunda yer alan erkek figürü ise çıplak şekilde betimlenmiştir. Doğal sebepler ile yıpranmış olan kabartmanın kolları dirsek hizasının biraz üzerinden kırılmış ve karın üzerinde üst üste binmiş şekildedir. Yoğun olarak doğal deformasyon görmüş olsa da bu erkek figürünün sakallı, kıvrıkcık saçlı olarak betimlendiği dikkatli incelemeler sonunda anlaşılabilir. Bu erkek figürünün solunda yer alan genç erkek figürü ise üzerine bir *chimation* giymiştir. Sol kolu *chimationun* içerisinde göğüs üzerindedir ve karın üzerinde duran sağ kolu ile bu kolunu desteklenmektedir. Dolgun yüz hatlarına sahip figür sakalsızdır ve diğer erkek figürü gibi kıvrıkcık saçlara sahiptir. Sahnenin en sonunda yer alan figür ise bir önceki figürden daha genç olan bir erkek çocuğuna aittir. Figür üzerinde kıvrımsız düz bir *chimation* bulunmaktadır. Bu *chimationun* içerisinde ve göğüs üzerinde çapraz şekilde tuttuğu kolları dirsek hizasından kırıktır. Figür diğer erkek figürlerinde olduğu gibi kıvrıkcık

saçlıdır ve dolgun yüz hatlarına sahiptir. Kabartmadaki bütün figürlerin gözleri oldukça derin ve büyük çalışılmıştır.

Karaböcülü’de iki aile betimlemeli büst kabartması tespit edilmiştir. Bunlardan ilki bir kaya mezarının üzerindeki yer alan bir *naiskos* içerisindeki üç figürlü aile kabartmasıdır (Resim 44). Figürlerin içerisinde yer aldığı *naiskos aedicula* formundadır. *Naiskos* her iki yanda birer plaster ile sonlanmaktadır. *Naiskosun* içerisinde sırasıyla soldan sağa bir kadın, ve iki erkek figürü bulunur. Sahnede en solda yer alan kadın figürü tahrip olmuştur, yine de üzerinde uzun bir *chimationu* olduğunu ve bununla başını kapattığını söylemek mümkündür. Kadın figürünün sol kolu karın hizasında *chimationun* içerisinde ve göğsüne çapraz uzanan sağ koluna destek olur şekilde durmaktadır. Bu figürün hemen sağında yer alan erkek figürü de benzer şekilde uzun bir *chimation* giymiştir. Sol kolu, sol göğsü üzerinde çapraz uzanan sağ kolun destek olacak şekilde karın üzerinde durmaktadır. Figürün göğüs üzerinde duran sağ kolu bilek hizasında *chimationun* içerisinde çıkararak *chimationunun* ucunu kavramış şekilde betimlenmiştir. Figürün sağ omuzundaki tahribat sebebiyle kıyafetin bu bölümündeki pile detaylandırmalarının anlaşılması zor olsa da sağ omuzun korunmuşluk oranı ve pilelerin işlenişi figürdeki yumuşak ve başarılı işçiliğe işaret eder. Bu erkek figürünün hemen solunda, sahnenin merkezinde yer alan erkek figürüne oranla daha küçük boyutlarda betimlenmiş diğer bir erkek figürü yer almaktadır. Bu figür de diğer figür gibi uzun bir *chimation* giymiştir ve sol kolu göğüs üzerinde çapraz uzanan sağ koluna destek olacak şekilde karın üzerinde durmaktadır. Göğüs üzerindeki sağ kolu bilek hizasında *chimationun* içerisinde çıkararak sol omuz üzerinde yaka bölümünü kavrar şekildedir. Figürün yüzü tahribata maruz kalmış olsa da sağ kulağı korunabilmiştir. Günümüze ulaşan sağ kulağın oldukça büyük ve stilize

çalışıldığı görülmektedir. Kulağın iç detaylandırılması bir volütü andırır. Kabartmaların hemen altında anakayanın düzleştirildiği alanda yedi satırdan az olmamak üzere Yunanca bir yazıt da yer almaktadır. Yazıtın okunabilmesi, uğradığı doğal tahribat sebebiyle mümkün değildir.

Karaböcülü’de tespit edilen ikinci aile betimlemesi ise kaya mezarlarının bulunduğu alanda düzleştirilmiş bir anakaya üzerinde yer almaktadır (Resim 45). Sahnede, sağda bir kadın figürü ve solda küçük bir çocuk figürü bulunur. Figürlerdeki tahribata rağmen kadının üzerinde uzun bir *chimationu* olduğunu ve bu *chimationunun* başını kapattığı söylenebilir ve başını kapatan örtüsünün altından saç detayları görülebilmektedir. Gözleri ve göz kapakları derin ve büyük işlenmişlerdir ve sol kolu göğüs üzerinde yer almaktadır. Bu figürün sağında yer alan küçük çocuk figürü tahrip olmuştur. Her iki aile betimlemeli büst kabartmasının da bel hizasından betimlenmiş olmaları ayrıca dikkat çekicidir.

Dağlık Kilikia bölgesindeki aile betimlemeli büst kabartmalarının Kümbetbeleni ve Karaböcülü yerleşimlerinde tespit edilen örnekler ile yakın benzerlikleri olduğu görülmektedir. Yapılıkaya³⁴², Hüsametliler³⁴³, Ovacık³⁴⁴ Sarıveliler³⁴⁵ yerleşimlerinde tespit edilen mezar kabartmaları, Silifke Müzesi’nde sergilenmekte olan yuvarlak sunaklar³⁴⁶ üzerindeki büst kabartmaları ile Karadedeli Aşağıdünya³⁴⁷,

³⁴² Durugönül, 1989: 17-18, 61-64, 144.

³⁴³ Durugönül, 1989: 48-49.,

³⁴⁴ Durugönül, 1989: 54.

³⁴⁵ Durugönül, 1989: 56.

³⁴⁶ Tepebaş ve Durugönül, 2013: 116-121.

³⁴⁷ Özbay, 2010: Kat No 14-15.

Ovacıkalanı Kepez ve Ovacıkalanı Camininbaşı³⁴⁸ ile Çatıören³⁴⁹ yerleşimindeki yuvarlak sunaklar üzerinde yer alan büstlerin yanı sıra Kümbet³⁵⁰, Sakızlı Harman³⁵¹ ve Sancıören³⁵², yerleşimlerinde bulunan kabartmalar ile Kümbetbeleni ve Karaböcülü yerleşimlerinde tespit edilen kabartmalar ikonografik açıdan benzerlikler göstermektedir. Dağlık Kilikia bölgesi örneklerinin yanı sıra ikonografik açıdan benzer örneklere diğer bölgelerde de rastlanmaktadır. Lykia'da³⁵³, Italia'da³⁵⁴, Kyzikos'da³⁵⁵, Palmyra'da³⁵⁶ ve Seleukeia Euphrates'de (Belkıs)³⁵⁷ tespit edilen örnekler farklı dönemlere tarihleniyor olsalar da ikonografik olarak benzerlikler içermektedirler.

III.2. Ölü Yemeği Sahneleri

Dağlık Kilikia bölgesi plastik eserleri arasında ölü yemeği sahnesi betimlemeleri önemli bir yer tutmaktadır. Kökenleri çok daha öncesine uzanan bu tip betimlemelerin bölgede görülmeye başlanması ise Hellenistik Dönem ile birlikte olur. Bölgedeki araştırmalarımız sonucu kline sahnesi gösteren kabartmalara bir yenisini eklemek mümkün olmuştur (Resim 46). Karaböcülü'de kaya mezarlarının bulunduğu alandaki kabartmada *naiskos* içerisinde, symposium pozisyonunda uzanan bir erkek figürü vardır. *Naiskos* tapınak formunda üçgen bir alınlığa sahiptir ve her iki yanda birer adet plaster ile sonlanmaktadır. Bölgede tespit edilen ölü yemeği sahnelerinde alışılmış olan

³⁴⁸ Özbay, 2010: Kat No 16-17.

³⁴⁹ Özbay, 2010: Kat No 19.

³⁵⁰ Söğüt, 2005: 106.

³⁵¹ Söğüt, 2005: 111-112.

³⁵² Söğüt, 2005: 112-113.

³⁵³ Milner, 2004: 56.

³⁵⁴ Parlasca, 1978: 115; Davies, 1985: 633. Fig. 7; D'ambra, 1995: 678; Huskinson, 2007: 324-325; Fejfer, 2008: 115.

³⁵⁵ Korkut, 1999-2000: 186.

³⁵⁶ Sadurska, 1982: 269 vd.; Parlasca, 1985: 347-356; Parlasca, 1969-1970: 169-185; Parlasca, 1988: 236 vd.; Meischner ve Cussini, 2003: 97-99.

³⁵⁷ Parlasca, 1982: 10,11,12.

diğer örneklerden farklı olarak buradaki anlatıda klinenin yer almaması dikkat çekicidir. Bunun yerine figür *naiskosun* zemininde uzanır şekildedir. Figür sol kolundan destek almaktadır ve yine bu kolunun altında bir adet destek yastığı bulunmaktadır. Üst gövdesi çıplak olarak betimlenmiş olan figürün alt gövdesine sarılı *chimationunun* bir bölümü sol koluna dolanmış şekildedir. Çıplak olarak bırakılan üst gövdesi profilden betimlenmiştir. Sağ kolu bükük ve dik konumda duran sağ dizinin üzerinde uzanmaktadır ve sağ eli ile sağ dizini tutarak duruşunu desteklemektedir. Sağ ayak bileğinden sonrası açıkta bulunan figürün sağ ayağı da duruşu ile bağlantılı olarak sağ iç bölümü ile yerden destek almaktadır. Figürün sol dizi ise arkaya doğru kıvrılarak sağ bacağının arkasından geçerek bağdaş kurar bir pozisyon almasını sağlamaktadır. Figürün bel hizasından bacaklarına doğru uzanan *chimationu* çapraz ve yatay pileler yaparak *chimationa* hareketlilik kazandırmaktadır. Figürün baş kısmı oldukça tahrip olmuştur ancak yine de uzun kıvrıcık saçlı ve sakallı bir erkek figürünün hatları seçilebilmektedir.

Dağlık Kilikia bölgesinde birkaç yerleşimde tespit edilen Ölü Yemeği kabartmalarından dört tanesine Adamkayalar³⁵⁸ yerleşiminde rastlanmaktadır. Ölü yemeği sahnesinin betimlendiği diğer örnekler ise Kanytellis³⁵⁹, Olba³⁶⁰ ve Veyselli³⁶¹ yerleşimlerinden ele geçmiştir. Tespit edilen ölü yemeği sahnelerinde anlatıda yer alan figürlerin sayıları değişkenlik gösterse de ikonografik olarak Karaböcülü örneği ile benzer oldukları görülmektedir. Ancak bölgede tespit edilen örnekler içerisinde Adamkayalar

³⁵⁸ Durugönül, 1989: 20, 22, 24-25, 28.

³⁵⁹ Durugönül, 1989: 33-34.

³⁶⁰ Durugönül, 1989: 39-42.

³⁶¹ Durugönül, 1989: 42-43.

yerleşimindeki A3³⁶² kabartmasının tek figürlü anlatımının Karaböcülü örneği için ikonografik olarak en yakın örnek olduğu önerilebilir.

Ölü yemeği sahnesi betimlemelerine diğer bölgelerde de rastlamak mümkündür. Ölü yemeği sahnelerinin mezar anıtlarında kabartma olarak kullanılan erken örneklerinden biri Paros'dan ele geçmiştir ve şair Archilochos'un heroonuna aittir³⁶³. Ölü yemeği sahnelerinin Lykia bölgesi duvar resimlerinde kullanılmaya başlanması ise İÖ 5. yüzyıla kadar geri gider. Ancak, bu anlatımın kabartmalarda uygulanmaya başlaması erken Klasik Dönemde olur³⁶⁴. Lykia bölgesi kırsal yerleşimlerinden olan Oinoanda'da Roma Dönemine tarihlendirilen yuvarlak sunak üzerinde bu sahnenin kullanılmaya devam ettiği de görülmektedir³⁶⁵. Ölü yemeği sahnelerinin Hellenistik Dönem'de Küçük Asia'daki mezar kabartmalarında kullanıldığı bilinmektedir³⁶⁶. Bu ikonografin Roma'da ilk görülmeye başlaması ise İS 1. yüzyılın ilk yarısında olur³⁶⁷ ve İS 3. yüzyılın ortalarına kadar da kullanılmaya devam edilir. Ancak serbest duran örnekler, lahit kapakları üzerinden bu betimlemelerin ayrılması sonucu ortaya çıkmıştır³⁶⁸. Yukarıda anılan örnekler bölge örnekleri için gerek stilistik gerekse ikonografik açısından birebir karşılaştırma örneği olarak kullanılamasa da ikonografinin diğer bölgelerde görülmeye başladıkları dönemlere işaret ediyor olmaları açısından önem taşır.

³⁶² Durugönül, 1989: 22.

³⁶³ Stewart, 1990: Fig. 176. Yaklaşık olarak İÖ 500 yıllarına tarihlendirilen bu kabartma gerek bölge örnekleri gerekse de diğer örnekler için burada stilistik bir karşılaştırma örneği olarak kullanılmamıştır. Ancak, özellikle ikonografik olarak karşılaştırıldığında Dağlık Kilikia bölgesi yerleşimlerinden Olba'da bulunan ve Ol kabartması olarak adlandırılan ölü yemeği sahnesi ile benzerlik gösterdiği de gözardı edilmemelidir. Yine de burada gerek bu kabartmanın gerekse bölgedeki diğer ölü yemeği sahnesi kabartmalarının doğrudan bu eserden etkilendiğini söylemek doğru olmayacaktır. Bu sebeple bu örnek ölü yemeği sahnesi anlatımının erken dönemlerde bilindiği ve kullanıldığını belirtmek amacıyla burada değerlendirilmiştir.

³⁶⁴ Bruns Özgan, 1987: 238-239.

³⁶⁵ Milner, 2004: 61 Fig. 33.

³⁶⁶ Pfhul ve Möbius, 1977: Taf. 221 Nr. 1535, Taf. 222 Nr. 1540, Taf. 225 Nr. 1555.

³⁶⁷ Wrede Roma da görülen ölü yemeği ya da kline sahnelerinin Hellenistik Dönem Etrüsk sanatının etkisi olarak Roma anıtlarına aktarıldığını önermektedir. Wrede, 1977: 396 vd.

³⁶⁸ Wrede, 1977: 395; Fejfer, 2008: 130.

III.3. Asker Kabartmaları

Dağlık Kilikia bölgesindeki plastik eserler içerisinde geniş yer tutan diğer bir buluntu grubu ise asker kabartmalarıdır. Asker kabartmaları ya zırh giymiş kabartmalar ya da sadece *chiton* ile birlikte *chimation* giymiş olan savaşçılar olarak bir elleri ile mızrak diğer elleri ile çoğunlukla kılıçlarını tutar şekilde betimlemeleri ile dikkat çekerler. Gerçekleştirdiğimiz araştırmalar ile bölgedeki asker kabartmalarına bir yenisini daha eklemek mümkün olmuştur. Çatıören yerleşiminde Hermes tapınağının bulunduğu alanda tespit ettiğimiz asker kabartmasının (Resim 47) günümüze bel ile diz seviyesi arasında kalan bölümü ulaşmış, geri kalan kısımlar tahrip olmuştur. Kabartmadaki askerin üzerinde *pteryges* (zırh) bulunmaktadır ve dikey şekildeki deri şeritler ile etek bölümünü görülmektedir. Bu bölümün aynı zamanda çapraz dikişler ile birbirine tutturulduğunu gösteren izlerin de detaylandırılmış olması dikkat çekicidir. Bunun hemen altında ise zırhın altından giyilen *chitonun* bir kısmı görülebilmektedir. Kabartmanın günümüze ulaşan üst bacakları sayesinde sağ bacağı hareket bacağı, sol bacağı da duruş bacağı olarak kullanırken sağa doğru adım atar şekilde betimlendiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda kabartmanın yine bu bölümünde sol bacağın hemen arkasında yer alan dışa doğru kavisli bölüm, kabartmanın tahrip olmadan önce bir *naiskos* içerisinde yer alıyor olabileceğini de düşündürmektedir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki asker kabartmaları Yapılıkaya, Adamkayalar, Korykos, Kanytellis, Olba, Veyselli, Tapureli, Efrenk, Hüsametliler, Diokaesarea, Mara³⁶⁹, Dağlı³⁷⁰, Kayacı-Sulucin³⁷¹ ve Kayacı-Gücüş yerleşimlerinden ele

³⁶⁹ Durugönül, 1989: 18, 20-27, 28, 30, 32-33, 39, 43-44, 45, 47, 48-49, 56, 57.

³⁷⁰ Durugönül, 1998c: 278.

geçmişlerdir. Bu asker kabartmaları genellikle üzerlerine kısa kollu *chiton* giymiş şekilde betimlenmişlerdir. T1³⁷², D³⁷³, M1 ve M2³⁷⁴ gibi örneklerde ise bu *chiton*ların üzerine bir *pteryges* (zırh) giydikleri görülmektedir. Çatıören'den ele geçen asker kabartması için de Tapureli, Diokaesarea ve Mara örneklerini birer karşılaştırma örneği olarak kullanmak mümkündür.

III.4. Oturan Figürlü Kaya Kabartmaları ve Serbest Duran Oturan Figürler

Bu çalışma içerisinde ilk kez değerlendirilecek olan kaya kabartması şeklinde yapılmış oturan figür ise Çerçili köyünde tespit edilmiştir. Dağlık Kilikia bölgesinde kabartmaların yanı sıra serbest duran heykeller de vardır. Bunlar da kabartmalarda olduğu gibi çoğunlukla mezarlara aittir ve yerel kireç taşından yapılmışlardır. Yeni tespit edilen beş örnek bu çalışmada ilk kez değerlendirilecektir. Bunlardan ikisi Karadedeli yakınlarındaki Kümbetbeleni yerleşiminden ele geçmişken diğer ikisi yine Demircili yakınlarındaki Güvercinlik yerleşiminde bulunmuştur.

Çerçili köyündeki erkek figürü masif bir anakaya kütlesi kullanılarak şekillendirilmiş yay formundaki *naiskos* içerisinde betimlenmiştir (Resim 48). Figür, *naiskos* içerisindeki yükseltilmiş düz bir zemin üzerinde oturmaktadır. Üzerine uzun bir *chimation* giymiş olan figürün sağ kolu sağ dizi üzerinde uzanırken, sol kolu *chimationun* içerisinde çıkarak sol yakasını tutmaktadır. Figürün yüz ve kıyafet detayları doğal şartlar sebebiyle oldukça tahrip olmuştur. Ancak yine de kısa kıvrık saçlı ve sakallı bir figürün

³⁷¹ Durugönül, 1998c: 277-278

³⁷² Durugönül, 1989: 45.

³⁷³ Durugönül, 1989: 56.

³⁷⁴ Durugönül, 1989: 57.

bu sahnede yer aldığını söylemek mümkündür. Bu yıpranmışlık etkisine rağmen kıyafetinin boyun ve bacak bölgesindeki pileleri izlenebilmektedir. Ancak figürün alt ve üst gövdesi arasındaki orantısal bozukluk ayrıca dikkat çekicidir.

Kümbetbeleni yerleşiminde yapılan çalışmalarda yerleşimin kurulduğu tepelik alan güney batı yamacı yerleşiminin nekropolisi olarak işlev göstermektedir ve bu alanda çok sayıda ve farklı tipte mezarlar bulunmaktadır. Yürüttüğümüz çalışmalar sırasında bu alanda katlanır sandalye üzerinde oturan bir erkek figürü tespit edilmiştir (Resim 32a-b). Heykelin başı kırılmış durumdadır. Figürün üzerine bir *chimation* giydiği bunun da içerisinde *chitonun* yer aldığı görülmektedir. Sağ kolunu göğüs üzerinde çapraz tutmuş ve aynı kolunu *chimationun* içerisinde bilek kısmına kadar çıkararak sol yakasını kavramış şekilde betimlenmiştir. Bu tip betimlemelerin genellikle erkek figürlerinde kullanılması bu parçanın da bir erkek figürüne ait olduğunu önerebilmemizi sağlamaktadır. Figürün *chimationu* oldukça başarılı detaylandırılmıştır.

Sağ omuz üzerinde birbirine paralel ve sağdan sola doğru çapraz uzanana kalın pileler ve sağ kolun altında yeralan benzer çapraz paralel pileler oldukça başarılı işlenmiştir. Figürün üzerindeki uzun *chimationun* birbirine paralel kıvrımları sol üst bacağına bulunduğu bölümden sırtına kadar takip edilebilmektedir. *Chimationun* pilelerinin sadece her iki bacağın ön kısmında korunmuştur ve stilistik açıdan ışık gölge etkisi yaratacak kadar derin ve başarılı çalışılmıştır. Figürün sol dizi üzerindeki kabarıklık sol kolunun sol diz üzerinde durduğunu düşündürmektedir.

Figürün üzerinde oturduğu yarım arkalıklı, çapraz bacaklı katlanır sandalyenin detayları oldukça iyi işlenmiştir ve çapraz bacakları her iki yanda da görülebilmektedir. Bu kısımda sandalyenin çapraz bacaklarının ayak bölümü düz bırakılmışken üst bölümü yuvarlak yapılmıştır. Sandalyenin oturak bölümündeki aşağıya doğru "S" yapan kıvrım ve yukarı kısımları yuvarlak bırakılan bacak bölümü sandalyenin katlanabilmesini sağlamak amacıyla teknik bir detay olarak yapılmış ve bu ayrıntı heykeltıraş tarafından esere başarıyla aktarılmıştır. Bu tip oturan figürler çoğunlukla yakınlarında bulunan mezarlar ile ilişkilidirler. Ancak, yerleşimde yaşanmış olan yoğun tahribat nedeniyle, bu eseri yerleşimde tespit edilen mezarlardan herhangi birisi ile ilişkilendirmek mümkün olmamıştır.

Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen oturan heykelin ise günümüze belden aşağısı ve ön kısmı ulaşmıştır (Resim 33a-b). İnce bir platform üzerinde yükselmekte olan heykel, sandalye/tabure üzerinde oturuyor olmalıdır. Figürün bacakları açıktır. *Chimationun* dışında kalan ayak bileği ve ayakları oldukça az detaylandırılmıştır. Bu sınırlı detaylandırma ayaklarının çıplak olduğu herhangi bir sandalet giymediğini göstermektedir. Figürün üzerindeki *chimationu* önce vücudunun sağ bölümünden sarılarak sağ dizi üzerinde, daha sonra vücudunun sol bölümünden sol dizi üzerinde duracak şekilde sarılmıştır. Bu durumda sol dizi üzerinde ve bacakları arasında muhtemelen günümüze ulaşmayan sol eli ile tuttuğu *chimationun* ucu yer alıyor olmalıdır. Giysinin bu bölümü birbirine paralel şekilde pile yapmaktadır. Bu detayların dışında *chimationun* pile detayları figürün bacakları arasında kalan küçük bir bölümde oldukça stlize şekilde bırakılmıştır.

Güvercinlik’de tespit edilen diğer bir oturan heykel ise, bölgede olduğu kadar Antik Dünya’nın geri kalan bölgelerinde de çok sık karşılaşılan bir örnek olmaması açısından dikkat çekicidir (Resim 34a-b). Bu örnekte heykel tek parça yerel kireç taşı blok halinde bir yuvarlak sunak ile birlikte çalışılmıştır. Sunağın kaidesi *plinthos*, *torus*, *trokhilos*, *torus* ve gövdeye geçişte bir *astragalden* oluşan profile sahiptir. Aynı zamanda sunağın üzerinde sarmaşık dalları, üzüm kabartmaları, çiçek rozetlerinin yanı sıra gövdenin ortasında bir adet *tabula ansata* yer alır. Heykelin üzerinde durduğu sunak *trokhilos*, *torus* ve *kyma* sıralamasını kullanılarak şekillendirilmiş profilli bir *kyma rektalı* üst/taç bölümüne sahiptir. Sunağın üzerinde yarım arkalıklı katlanır bir sandalye üzerinde oturan figür ise bir erkeğe aittir. Figürün başı kırılmış ve günümüze ulaşmamıştır. Figürün bacakları açıktır ve üzerine *chimation* giymektedir. *Chimationun* alt bacak hizasındaki bölümleri çapraz pileler ile hareketlendirilirken üst bacak üzerinde duran bölümü ise paralel düz pileler ile şekillendirilmiştir. Figürün her iki kolu da *chimationun* içerisinde ve sağ kolu karın üzerinde ve göğüs üzerinde çapraz duran sol koluna destek olacak şekilde durmaktadır. Göğüs ile boyun arasında kalan bölüm de zengin pileler ile şekillendirilmiştir. Figürün üzerinde oturduğu yarım arkalıklı katlanır sandalyenin ayakları oldukça dikkat çekicidir. Sandalyenin birbirini çapraz duran iki bacağı şekillendirilirken düz ve masif dikdörtgen form yerine yumuşak “S” formunda geçişe sahip bacaklar kullanılmıştır.

Heykelin bulunduğu alanda yaptığımız çalışmalarda aynı zamanda ayak bölümleri aslan pençeleri şeklinde olan bir adet sunak kaidesi de tespit edilmiştir. Kaidenin yuvarlak biçimde şekillendirilmiş bölümü 1.02 metre ölçülerindedir ve bu ölçü sunağın alt çap ölçüsü ile örtüşmektedir. Kaidenin gerek sunak ile olan yakın konumu gerekse

ölçülerin sunağın alt çapı ile örtüşmesi bu iki parçanın birlikte kullanıldığını göstermektedir.

Bölgede bulunmuş serbest duran heykel örnekleri bugün Silifke, Mersin ve Anamur müzelerinde korunmaktadır. Yukarıda değinilen oturan figürlü kaya kabartması ve serbest duran oturan figürler Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimleri olan Tapureli³⁷⁵, Çaltıbozkır³⁷⁶, Imbriogon Kome (Demircili)³⁷⁷, Sarıveliler³⁷⁸ ve Sömek³⁷⁹ köylerinden ele geçen ve bugün Silifke Müzesi'nde sergilenen örnekler ile büyük benzerlikler göstermektedirler. Daha önceden yayınlanmış olan eserler için İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başı tarih aralığı önerilmektedir.

Burada ilk kez değerlendirilen eserlerin göstermiş oldukları ikonografi ve yakın işçilik benzer tarih aralığının bu eserler için de önerilmesini mümkün kılmaktadır. Serbest duran oturan figürlere diğer bölgelerde de rastlanmaktadır. Kuzey Suriye bölgesindeki Damaskus yerleşiminden ele geçen bir oturan erkek figürü de yine bölge örnekleri ile yakın benzerlikler göstermektedir ve İS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁸⁰.

³⁷⁵ Durugönül, 1989: 46-47.

³⁷⁶ Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a; Durugönül, 2003: 107-108 Abb. 11-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 88. Kat. No 54.

³⁷⁷ Çalık, 1997: 132-133 Pl. 14b; Durugönül, 2003: 110-111 Abb. 12-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 49.

³⁷⁸ Çalık, 1997: 222 Pl. 68b; Durugönül, 2003: 108-109 Abb. 5-7; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 48.

³⁷⁹ Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a-b; Durugönül, 2003: 108-109, 111-112, 117 Abb. 1-3, 18-20; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 87-88. Kat. No 52-53-55.

³⁸⁰ Parlasca, 1982: 13.

III.5. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Plastik Eserler

Plastik Eserlerde Yerel - Yabancı Etkiler ve Kültürlerarası Etkileşim

Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen büst kabartmalarının ve aile betimlemelerinin yerel ve yabancı etkilerin takip edilebildiği en iyi örnekler olduğu görülmektedir. Bu kabartmaların özelliklerini farklı bölgelerdeki eserler üzerinde görmek mümkündür.

Bölgedeki *naiskos* içerisinde yer alan büst kabartmalarının benzer örneklerinin diğer bölgelerde görülmesi, Dağlık Kilikia bölgesi örneklerindeki yabancı etkilerin açıklanabilmesi açısından önemlidir. *Naiskos* içerisindeki büst kabartmalarının Küçük Asia'da Hellenistik Dönemde Ionik formu olarak mezar kabartmalarında kullanıldıkları bilinmektedir³⁸¹. Bu *naiskos*lar içinde görülen yarı-büst kabartmalarının Küçük Asia'da ve Yunan anakarasında ve özellikle Kykladlar'da Hellenistik Dönemde kullanıldıkları da bilinir³⁸². Bu açıdan bakıldığında mezar yapılarında portre özellikleri gösteren büst kullanılması geleneğinin Italia yarımadasında Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk Dönemlerinde başladığı ve İS 3. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürdüğü anlaşılır³⁸³. Bununla birlikte aile ikonografisine sahip yarı-büst kabartmaları ise Roma Cumhuriyet Döneminde Italia tipi kabartmalarda da görülmektedir. Özellikle Italia yarımadasında azatlı erkeklerin aileleri ile birlikte betimlendikleri bir çerçeve içerisinde ve cepheden yarım vücut şeklinde gösteren portre özellikli büst kabartmalarına Geç Cumhuriyet

³⁸¹ Pfhul ve Möbius, 1977: 51; Durugönül, 1989: 61.

³⁸² Collignon, 1911: 301; Durugönül, 1989: 61.

³⁸³ Parlasca, 1978: 115; Davies, 1985: 633. Fig. 7; D'ambra, 1995: 678; Huskinson, 2007: 324-325; Fejfer, 2008: 105-106, 115.

Döneminde rastlanmaktadır³⁸⁴. Ancak, bu aile betimlemelerinde çocuk figürleri erken örneklerde yer almaz. İÖ 1. yüzyılın son çeyreği itibari ile çocuk figürleri bu ikonografiye dahil olurlar. Çocuk figürlerinin betimlendiği erken örneklerden biri ise Serviliuslar Dönemine ait olan İÖ 30-20 yıllarına tarihlenen kabartmadır. Bu durum ailenin kendi statüsünü vurgulamak istemesinin yanı sıra çocuklarının doğuştan birer Roma vatandaşı olduklarını vurgulama arzularından ileri gelmektedir³⁸⁵. Kutu tipi mezar kabartmaları Tiberius Dönemi ile Geç Flaviuslar-Traianus Dönemlerinde de kullanılırlar. Portre özellikleri gösteren büst kabartmalı aile betimlemelerine Kuzey Suriye örneklerinde de rastlamak mümkündür. Özellikle Seleukeia Euphrates³⁸⁶ ve Palmyra örnekleri³⁸⁷ Dağlık Kilikia bölgesi örnekleri ile yakın benzerlikler göstermektedirler. Bu örnekler içerisinde çiftler ve aile betimlemelerinin yer aldığı kabartmaların birer dikdörtgen *naiskos* içerisinde verilmeleri ve bunun yanı sıra göğüs hizasına kadar betimlenmiş olmaları da benzerlikler arasında gösterilebilmektedir. Bu yakın örnekler Suriye coğrafyasında İS 1. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar izlenebilmektedir. Ancak en yoğun gurubu İS 2. yüzyıla tarihlendirilen örnekler oluşturmaktadır³⁸⁸.

Büst kabartmalarında görülen diğer bir yabancı unsur da kadın betimlemelerinde karşımıza çıkar. Yapılıkaya Y1, Y2, Y3 ve Hüsametliler H1 kabartmalarında görülen kadın büstlerinde bir başlığının bulunması, baş örtüsünün bu başlığın üzerinden geçerek omuzlarına düşmesi ve bir halka ile tutturulması özellikle Küçük Asia'da Arkaik Dönemden Geç Antik Döneme kadar kullanılan bir özelliktir. Bu

³⁸⁴ Fejfer, 2008: 115.

³⁸⁵ Fejfer, 2008 116.

³⁸⁶ Parlasca, 1982: 10,11,12.

³⁸⁷ Sadurska, 1982: 269 vd.; Parlasca, 1985: 347-356; Parlasca, 1969-1970: 169-185; Parlasca, 1988: 236 vd.; Meischner ve Cussini, 2003: 97-99.

³⁸⁸ Parlasca, 1982: 10,11.

tip betimlemelerin en erken örneklerine Didyma'daki Arkaik Dönem kadın betimlemelerinde karşılaşılrken, Seleukeia Euphrates'de Erken Antoninler Dönemine tarihlenen örneklere rastlamak da mümkündür³⁸⁹. Yapılıkaya Y1 kabartmasındaki tespih ve çapraz bantlı giysiler, tanrısallaştırmanın ve rahiplik makamının birer göstergesi olarak Prehistorik Dönemlerden Roma İmparatorluk Dönemine kadar kullanılmıştır. En yakın örneği ise Claudiopolis yerleşiminde İS 1. yüzyıla tarihlenen bir kadın büstüdür. Bu çapraz bantlar kadın figürlerinde özellikle Kos'daki Demeter rahibeleri tiplerinde de görülmektedir³⁹⁰. Kadın betimlemelerinde *pudicitia*³⁹¹ tipi olarak adlandırılan duruşlar ise Yunan mezar kabartmalarında görülen bir özellik olarak batı etkisini göstermesi açısından önemlidir³⁹². Yapılıkaya Y1 ve Y3 kabartmalarındaki başlıklı erkek betimlemesi ise Olba sikkelerinin üzerindeki Rahip Ajax anlatımına bir geri dönüş göstermektedir ve rahiplik kurumunu temsil etmektedir. Bunun yanı sıra Yapılıkaya Y2 kabartmasındaki erkek figürünün sakallı ancak başlıksız verilmiş olması da bir Suriye bölgesi özelliği olarak görülmektedir³⁹³.

Yukarıda sözü edilen özelliklerin farklı dönemlerde farklı bölgelerde görülmesi sebebiyle, Dağlık Kilikia örneklerinin bunlardan doğrudan etkilendiğini önermek mümkün değildir. Bununla birlikte, tarihleme kriterleri gözönüne alınarak bazı değerlendirmeler yapılabilir.

İçerisinde bir Hermes tapınağı da bulunan Hüseyinler Köyü Yapılıkaya mevkiindeki Yapılıkaya Y1, Y2, Y3, Y4 kabartmaları aile ikonografisi gösteren büst

³⁸⁹ Parlasca, 1982: 10; Durugönül, 1989: 61.

³⁹⁰ Pfhul ve Möbius, 1977: 138-139 Taf. 67 Nr. 411; Durugönül, 1989: 62.

³⁹¹ Pfhul ve Möbius, 1977: 63, 139; Yaylalı 1979, 36. Yaylalı 1986, 479.

³⁹² Durugönül, 1989: 29-30, 113-114.

³⁹³ Parlasca, 1982: 10,13; Durugönül, 1989: 62.

kabartmalarıdır. Yapılıkaya Y1 kabartması hem bu tip kabartmalar içerisinde hem de bölgedeki, en erken kabartmalardan biridir ve sahip olduğu yazıt yardımıyla İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁹⁴. Aile betimlemeli kabartmaların en erken örneği ise Kanytellis K. Dol.1 kabartmasıdır ve antik yerleşimdeki obruğun içerisinde yer almaktadır. Kabartma üzerinde yer alan yazıtın yardımı ile İÖ 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir³⁹⁵. Bölgedeki diğer aile betimlemeli büst kabartmaları -gerek yuvarlak sunaklar üzerinde gerekse mezar kabartmaları olarak doğrudan anakayaya çalışılmış olsun- genellikle İS 2 ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir³⁹⁶. Kümbetbeleni ve Karaböcülü yerleşimlerinde tespit edilen aile betimlemeli büst kabartmaların ise göstermiş oldukları işçilikler sebebiyle İS 2. yüzyıl sonu İS 3. yüzyıl başlarına tarihlendirilmesi mümkündür.

Ölü yemeği sahneli mezar kabartmalarında da yabancı ve yerel unsurların bir arada oldukları görülmektedir. Adamkayalar A3 ve Olba O1 örneklerindeki gibi sağ bacağın bükülmüş ve sol bacağında açılı verilmesi, *chimation* ve *chiton* gibi giysilerin giyilmesi ve figürlerin üst kısımların çıplak bırakılması gibi uygulamalar görülür. Ölü yemeği sahnesi betimlemelerinde üst gövdenin açıkta bırakılması Küçük Asia'da İÖ 4. yüzyıldan bu yana Lykia bölgesinde kullanılan bir özelliktir³⁹⁷.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Adamkayalar A3 ve A7, Kanytellis K5, Olba O1 ve Veyselli V1 kabartmalarında figürlerdeki cepheden üst gövde betimlemesi ise Hellenistik Dönem Yunan ölü yemeği sahnelerinde sıklıkla kullanılan bir özelliktir.

³⁹⁴ Durugönül, 1989: 145.

³⁹⁵ Durugönül, 1989: 114-115.

³⁹⁶ Durugönül, 1989: 71 vd.; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 116-121; Özbay, 2010: Kat No 14-15.

³⁹⁷ Pfful ve Möbius, 1977: 73, Taf. 216 Nr. 1419, Taf. 216 Nr. 1419, Taf. 223 Nr. 1543, Taf. 225 Nr. 1555, Taf. 242 Nr. 1656; Zahle, 1979: 270-271 Abb. 16; Durugönül, 1989: 82.

Helyksler, ve düz üst gövde betimlemesi (Olba O3 ve O4'deki) ise Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Geç Hellenistik Dönemden Erken İmparatorluk Dönemine kadar kullanılmıştır.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki Olba O4 ve Veyselli V1 kabartmalarında bir taht ya da sandalyede oturan ve cepheden resmedilmiş kadın figürleri dikkat çekicidir. Bunlar, klinede yatan figüre eşlik eder durumdadırlar ve Yunan bölgesinde erken Hellenistik Dönemden itibaren kullanımları vardır. O3 örneğindeki üst gövdenin $\frac{3}{4}$ 'lük dönüşü, Yunan anakarasında İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen mezar kabartmalarında görülebilen bir özelliktir³⁹⁸. Ölü yemeği sahnesi anıtlarının Roma'da ilk görülmeye başlaması ise İS 1. yüzyılın ilk yarısı ile olur ve İS 3. yüzyılın ortalarına kadar da kullanılmaya devam edilir. Serbest duran örneklerdeki bu form lahit kapakları üzerinden bu betimlemelerin ayrılması sonucu ortaya çıkmıştır³⁹⁹.

Ölü yemeği sahnelerinde figürler ve anlatımın yanı sıra, betimlenen mobilyalarda da farklı bölgelerin özelliklerinin ve yerel unsurların bir arada kullanıldıkları görülmektedir. Adamkayalar A3, A7 ve Veyselli V1 gibi örneklerde klinelerin, ayak sehparlarının ve klinenin yanında oturan kadınların kullandıkları sandalyelerin ayakları, aslan ya da panter ayağı şeklinde betimlenirler. Hayvan ayağı formunda mobilyalar İÖ 2. binyıldan itibaren Yakın Doğu'da, İÖ 6. yüzyıl ile birlikte de Attika bölgesinde ve Yunan anakarasında kullanılmaya başlanır. Hayvan figürlü mobilya ayaklarının yanı sıra burgulu konik formlu kline ayakları Yakın Doğu'daki Greko-Pers Dönemi örneklerinde de görülmektedir. Attika ve Lykia bölgesi mezar kabartmalarında İÖ 4. yüzyıldan itibaren kullanıldığı bilinen bu tip ayakların Yunan anakarasında Hellenistik ve Roma Dönemi

³⁹⁸ Durugönül, 1989: 74.

³⁹⁹ Fejfer, 2008: 130.

örnekleri de vardır⁴⁰⁰. Adamkayalar A7 ve Veyselli V1 örneklerinde kline yanında oturan kadınların kullandıkları arkalıksız sandalyeler ve tahtların formları da Assur ve Fenike mobilyaları ile karşılaştırılabilir. Aynı zamanda dikdörtgen biçimli geometrik formlu sandalyeler Klasik ve Hellenistik Dönemlerde batıda kullanılmıştır⁴⁰¹. Adamkayalar A3, A7, Kanytellis K5, Veyselli V1 ve Olba O2 örneklerinde kline üzerinde kullanılan örtüler ve yastıkların arkalık olarak destek biçiminde kullanılmaları Pers etkisi olsa da, yine de bu konudaki en yakın örnekler de Yunan sanatında görülmektedir⁴⁰². Özellikle klinelerde uzun örtü ve yastık İÖ 4. yüzyılda Lykia mezar kabartmalarında görülür⁴⁰³. Yunan'da ise bu örnekler İÖ 2 yüzyıla tarihlendirilir⁴⁰⁴. Adamkayalar A1, Olba O1 ve O2 örneklerinde görülen kalın kline yatağı da Hellenistik Dönemde Yunan mezar kabartmalarında yoğun olarak rastlanır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesi ölü yemeği sahnelerinde Lykia bölgesi örneklerindeki gibi bir Greko-Pers etkisinin var olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun yanı sıra bölge kabartmaları özellikle mobilya detaylarında Yunan sanatı örneklerinden etkilenilmiştir. Bölgenin ölü yemeği sahnelerindeki yatış pozisyonları ise çoğunlukla doğu örneklerinden etkilenildiğini gösterir.

Adamkayalar A3 kabartması bölgedeki en erken kabartmalardan biridir ve sahip olduğu yazıt yardımıyla İÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir⁴⁰⁵. Ölü yemeği sahneli mezar kabartmalarından kesin olarak tarihlendirilebilen en geç örnek ise Kanytelis'deki K5 kabartmasıdır. K5 kabartması, bu kabartma ile ilişkili olan KF 8 mezar

⁴⁰⁰ Pfhul ve Möbius, 1977: 446 Taf. 267 Nr. 1859; Durugönül, 1989: 79.

⁴⁰¹ Durugönül, 1989: 79.

⁴⁰² Pfhul ve Möbius, 1977: Taf. 270 Nr. 1883.446 Taf. 267 Nr. 1859;

⁴⁰³ Zahle, 1979: 270 Abb.16, 340 Abb. 64.

⁴⁰⁴ Pfhul ve Möbius, 1977: Taf. 221 Nr. 1535, Taf. 222 Nr. 1540, Taf. 225 Nr. 1555.

⁴⁰⁵ Durugönül, 1989: 83.

yapısı ile birlikte değerlendirilerek İS 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁴⁰⁶. Karaböcülü’de tespit edilen kabartma ise göstermiş olduğu işçilik özellikleri sebebiyle İS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başına verilebilir.

Dağlık Kilikia bölgesindeki mezar kabartmaları içerisinde geniş yer tutan asker kabartmaları da farklı bölgelerin özelliklerinin bir arada görüldüğü örneklerdir. Tespit edilen kabartmalarda, figürler zırh ya da sadece *chiton* ile birlikte *chimation* giymiş şekilde bir elleri ile mızrak diğer elleri ile kılıçlarını tutarken resmedilmişlerdir. Bu tipte betimlemeler Hellenistik Dönemden Roma İmparatorluk Dönemine kadar görülür. Zırh giymiş olan asker kabartmaları savaşçıların askeri kimliklerini ön plana çıkararak onları kahramanlaştırmayı amaçlarken, sivil giyimli ancak silah kuşanmış şekilde betimlenen asker kabartmaları ise askeri başarılarının yanı sıra sivil yanlarını da ön plana çıkarmak istemektedirler. Bu tip anlatımlara Klasik ve Hellenistik Dönemlerde mezar stellerinde ve mezar kabartmalarında sıklıkla rastlanır. Tapureli T1, Diokaesarea D, Mara M1 ve M2 örneklerinde olduğu gibi savaşçı kabartmalarında bacağıın yan dönüşü ve zırh giyiyor olmaları Yunan örnekleri ile yakından ilişkili olduklarını göstermektedir⁴⁰⁷.

Adamkayalar’daki ölü yemeği sahneli mezar kabartması olan A3’ün bölgedeki en erken kabartmalardan biri olduğuna ve sahip olduğu yazıt yardımıyla İÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirildiğine değinmiştik. Adamkayalar A7 kabartması ile A3 kabartması arasındaki benzerlikler sebebiyle A7 kabartması için de aynı tarih önerilmektedir⁴⁰⁸. Bu sahne içerisinde yer alan ve çift mızrak taşıyan asker kabartması için de İÖ 2. yüzyıl tarihi önerilmektedir. Bölgedeki en geç tarihli asker kabartmaları ise Tapureli’ndeki T1 ve T2

⁴⁰⁶ Durugönül, 1989: 87.

⁴⁰⁷ Pfhul ve Möbius, 1977: Taf. 181 Nr. 1197, Taf. 182 Nr. 1201.

⁴⁰⁸ Durugönül, 1989: 83-84.

kabartmalarıdır. Bu kabartmalar İS 2 yüzyıla tarihlendirilmektedir⁴⁰⁹. Çatıören yerleşiminden ele geçen asker kabartması için de benzer bir tarih olan İS 2. ve/veya 3. yüzyıl önerilebilir.

Ölü yemeği sahneleri, büstler ve asker kabartmalarının yanı sıra oturan heykeller için de benzer etkilerin var olduğunu söylemek mümkündür. Oturan heykeller içerisinde Çerçili ve Tapureli yerleşimindeki filozof kabartmaları benzeşmektedir. Bu tip örneklerin bölgedeki elit sınıfa mensup kişilere işaret eder. Çaltıbozkır örneğinde görülen tekerlekli ve katlanır sandalyelerin de elit sınıfa işaret ettiği bilinmektedir⁴¹⁰.

Dağlık Kilikia bölgesindeki Tapureli yerleşimindeki T4 ve T5 oturan figürlü kaya kabartmaları İS.1. yüzyılın sonu İS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁴¹¹. Bu oturan kaya kabartmalarının Çerçili örneği ile göstermiş oldukları yakın benzerlik sebebiyle bu kabartma için de İS 1. yüzyılın sonu İS 2. yüzyıla tarihlendirilmesini yapmak mümkündür. Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimleri olan Tapureli⁴¹², Çaltıbozkır⁴¹³, Imbriogon Kome (Demircili)⁴¹⁴, Sarıveliler⁴¹⁵ ve Sömek⁴¹⁶ köylerinden ele geçen serbest duran oturan figürler için İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başı tarih aralığı önerilmektedir. Kümbetbeleni ve Güvercinlik yerleşimlerinden ele geçen serbest duran oturan figürler içinde İS 2. yüzyılın sonu İS 3. yüzyıl başı için tarihleme önerisinde bulunmak yerinde olacaktır.

⁴⁰⁹ Durugönül, 1989: 103.

⁴¹⁰ Pfhul ve Möbius, 1977: 361.

⁴¹¹ Durugönül, 1989: 108, 109.

⁴¹² Durugönül, 1989: 46-47.

⁴¹³ Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a; Durugönül, 2003: 107-108 Abb. 11-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 88. Kat. No 54.

⁴¹⁴ Çalık, 1997: 132-133 Pl. 14b; Durugönül, 2003: 110-111 Abb. 12-14; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 49.

⁴¹⁵ Çalık, 1997: 222 Pl. 68b; Durugönül, 2003: 108-109 Abb. 5-7; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 85. Kat. No 48.

⁴¹⁶ Çalık, 1997: 221-222 Pl. 68a-b; Durugönül, 2003: 108-109, 111-112, 117 Abb. 1-3, 18-20; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 87-88. Kat. No 52-53-55.

Bölgedeki yuvarlak sunaklar için de aynı tarih aralığı⁴¹⁷ önerilmektedir. Güvercinlik yerleşimindeki yuvarlak sunağın üzerindeki oturan figür ile birlikte çalışılmış olması da bu değerlendirmeye katıldığında hem Güvercinlik yerleşimindeki yuvarlak sunak ve üzerinde oturan figür için aynı tarih aralığını önermek hem de yukarıda önerilen tarihlendirmeyi desteklemek mümkündür. Bölgedeki diğer kabartmalardaki mobilya betimlemelerinde olduğu gibi serbest duran örneklerde de görülen aslan ayakları Antik Dönem Yakın Doğu bölgesinde İÖ 2. Binyıldan bu yana kullanılmaktadır. Bunun yansımaları İÖ 6. yüzyılda Attika bölgesinden Yunan'a ulaşmış olmalıdır⁴¹⁸. Ancak, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinden ele geçen örnekler için ise İS 2. ve 3. yüzyıllar tarih aralığı önerilmektedir⁴¹⁹.

Sonuç olarak, yukarıda ikonografik olarak ayrıntılı biçimde incelenen eserler az da olsa yerel özelliklere sahiptir. Bunlar içerisinde de en önemli ayrıntı ise ikonografideki anlatım tercihleridir. Bu tercihler kendisini en çok asker betimlemelerinde ve ölü yemeği sahnelerinde gösterir. S. Durugönül bölgedeki ölü yemeği sahnelerinde istisnasız tek figürlü sade anlatımların olması, *rhyton* ya da *kantharos* gibi belirli kaplar yerine basit kase formulu kapların kullanılması, yemek masanın hiçbir örnekte yer almaması gibi özellikleri bölgeye özgü bir tarz geliştirildiğinin göstergeleri olarak belirtir⁴²⁰.

Bazı örneklerde yerel işçiliğin oldukça gelişmiş bir şekilde uygulandığı da görülür. Karaböcülü'deki örnekte, bölgeye özgü sade anlatımı daha da sadeleştirilmiştir. Bu örnekte ölü yemeği sahnesinde tasvir edilen erkek figürü diğer örneklerdeki gibi üçgen alınlıklı *naiskos* içerisinde ve tek başına yatarken gösterilmektedir. Kline ve içki kabının

⁴¹⁷ Durugönül, 1989: 71 vd.; Tepebaş ve Durugönül, 2013: 116-121; Özbay, 2010: Kat No 14-15.

⁴¹⁸ Pfhul ve Möbius, 1977: 360.

⁴¹⁹ Durugönül, 2003: 116-117.

⁴²⁰ Durugönül, 2009: 64.

bu örnekte verilmemesi sadeleştirilmiş anlatımın geliştirildiğini gösterir. Bu örneğin bölgedeki ölü yemeği sahneleri ile karşılaştırıldığında dizini tutarak yatan tek örnek olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu yatış pozisyonunu ve 3/4'lük dönüş hareketinin esere işleyen ustanın profil cephe zıtlığını ortadan kaldırabilecek kadar başarılı çalışabildiği de unutulmamalıdır. Bu beceriye sahip olan ustanın, sahnede tekli figür betimlemesi, yemek masasına yer vermemesi bunun yanı sıra kline ve içki kabını da anlatıdan çıkartmış olması yerel özelliklerin eserde daha da yoğun hissedilmesini sağlamıştır.

Kilikia'lı yerel ustaların kendi anlatı tarzlarını geliştirdikleri ölü yemeği sahnelerinin Arkaik Dönem öncesinde dahi bilinen bir anlatı olduğu unutulmamalıdır. Bölgeyi etkileyebilecek en yakın coğrafya olan Lykia bölgesinde de bu anlatının Greko-Pers sanatı adı altında eklektik bir sanat etkisinde ortaya koyulduğu ve İÖ 6. - 5. yüzyıllara ait olan örneklerinin var olduğu bilinmektedir. Neredeyse bütün ölü yemeği sahnelerinde görülen cepheden üst gövde betimlemesinin Hellenistik Dönem Yunan ölü yemeği sahnesi betimlemelerinde bir kural olduğu, Olba O4 ve Veyselli V1 örneklerindeki gibi kline'in yanında yatan figürlere eşlik eden, cepheden bir taht ya da sandalyede oturan kadın figürlerinin de Yunan bölgesinde erken Hellenistik Dönemden itibaren görüldüğü ve yine kıyafetlerinin *chiton* ve *chimation* gibi Yunan kıyafeti olmaları, yabancı etkiler olarak sayılabilir. Bu durum ölü yemeği sahnelerinde var olan yerel özelliklerin yanı sıra özellikle Yunan bölgesinin Hellenistik Dönem özelliklerinden de etkilendiğini ortaya koymaktadır.

İkonografik açıdan incelendiğinde bölgenin yerel özelliklerini yansıtan diğer buluntu grubu ise asker kabartmalarıdır. Dağlık Kilikia bölgesindeki asker kabartmaları, ya tek başına durmaktadırlar ya da ölü yemeği sahnesine eşlik eder şekilde betimlenmişlerdir.

Lykia bölgesinde veya diğer bölge örneklerindeki gibi saldırı pozisyonunu ifade edecek şekilde çok figürlü sahnelerde gösterilmemişlerdir. Sadece üç tek figürlü örnekte adım atar pozisyonda betimlenen asker kabartmaları olduğu gibi sadece Diokaesarea D ve Hüsametli H1 kabartmalarındaki gibi iki ve üçlü asker grupları şeklinde betimlenmiş örnekler bulunmaktadır. Bu durum Durugönül'ün de değerlendirdiği gibi⁴²¹, bölgenin ustalarının aslında saldırı pozisyonundaki asker betimlemelerinin örneklerinden haberdar olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak, ölü yemeği sahnelerinde olduğu gibi buradaki ikonografide tek figürlü sahnelerin tercih edilmiş olması, bölgesel bir özellik olarak ön plana çıkmaktadır.

Bölgede tespit edilen asker kabartmaları, genellikle Yunan sivil kıyafetleri olan *chiton* ve *chimation* giymektedirler. Bu kıyafet tercihleri sebebiyle diğer bölge örnekleri ile paralel karşılaştırma örneği bulunmasa da İS 1. yüzyıla tarihlenen Yunan ve Güney Rusya örnekleri bilinmektedir⁴²². Zırh giyen örneklerin ise sayısı oldukça azdır. Zırh giymiş olan asker kabartmaları, savaşçıların askeri kimliklerini ön plana çıkararak onları kahramanlaştırmayı amaçlarken, sivil giyimli ancak silah kuşanmış şekilde betimlenen asker kabartmalarında ise kişiler askeri başarılarının yanı sıra ailevi anlatımları da ön plana çıkarmak istemektedirler⁴²³. Bölgede sivil kıyafetli askerlerin yoğun olarak betimlenmiş olmaları ise bölge aristokrasisinin hem yönetici hem asker vasıflarını ön plana taşıma kaygılarından ileri geliyor olmalıdır. Bölgede yerel bir hanedanlığın Hellenistik Dönem öncesinde var olduğu bilinmektedir. Hellenistik Dönem ile birlikte de dönemin siyasi güçleri ile askeri ve siyasi anlamda aynı safta yer alan yerel hanedanlık üyelerinin/rahip kralların siyasi ve askeri başarılarını vurgulamanın en iyi yolu olarak gördükleri

⁴²¹ Durugönül, 2009: 64.

⁴²² Durugönül, 1989: 149.

⁴²³ Durugönül, 1989: 104-105.

kabartmaları bu amaçla kullanma yoluna gitmiş olduklarını önermek yerinde olacaktır. Asker betimlemelerinin genel olarak zırh giyinmiş olarak aktarıldığı, günümüze ulaşan birçok buluntuda görülmektedir. Bölgede zırhlı olarak betimlenen asker kabartmalarının var olması bölge ustalarının böyle bir anlatımdan haberdar olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durumda askeri, siyasi ve ailevi yönlerini birlikte vurgulamak isteyen yerel yöneticilerin bu kabartmalarda sivil kıyafetle ancak saldırı silahları ile birlikte betimlenmek istemiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum ortaya böyle bir tarzın çıkmasına ve bu tarzın gelişmesine ön ayak olmuş olmalıdır. Bu örnekler içerisinde Adamkayalar A7 ve Veyselli V3 kabartmalarındaki sivil kıyafetli asker betimlemelerinin ellerinde çift mızrak tutuyor oluşları ayrıca önemlidir. Heredotos'un anlatımlarından bilinmektedir ki Kilikia'lı savaşçılar çift mızrakla savaşmaktadır ve Antik Dünyanın geri kalanında çift mızrakla savaşan başka bir halk yoktur. Bu durum asker kabartmalarında yerel kökenin ve kültürün ortaya koyulma çabasının en iyi örneklerinden biri olarak olarak görülmelidir.

Asker kabartmalarında ortaya çıkan bu yerel tarzın yanı sıra Yunan bölgesi özelliklerinin var olduğuna da daha önce değinmiştik. Bu etkilerden başka Dağlık Kilikia bölgesindeki Yunan anakarası, özellikle Attika bölgesi örnekleri ile benzeşen en yakın buluntunun ise Adamkayalar'daki A9 kabartmasındaki *dexiosis*⁴²⁴ sahnesi olduğu daha önce S. Durugönül tarafından vurgulanmıştır⁴²⁵. Burada *chiton* ve *chimation* gibi giysilerin yanı sıra *chlamys* giyen bir askerin betimlenmiş olması özellikle dikkat çekicidir. Bu durum kabartmalarda kullanılan yoğun Yunan tipi kıyafetlere bir yenisini eklemiş olması açısından da önemlidir. Bölgede tespit edilen kabartmaların neredeyse tamamının –Roma

⁴²⁴ Boardman, 1995: 115.

⁴²⁵ Durugönül, 1989: 147; Durugönül, 2009: 65.

Döneminde yapıldıkları bilinen kabartmalar da dahil- Yunan tipi kıyafet ile betimlenmiş olduklarının da önemli bir ayrıntı olduğu unutulmamalıdır.

Benzer şekilde Pompeii'deki örneklerde erkeklerin sadece *toga* içerisinde değil aynı zamanda *paludamentum* gibi zırhlı ya da kahramanlaştırılacak şekilde çıplak betimlenmeleri, askeri liderlik özelliklerinin ve yüksek aristokrasi üyeliğinin halka yansıtma çabası olarak yapıldığı düşünülmektedir. Kadın betimlemelerinde *pudicitia*⁴²⁶ tipi olarak adlandırılan ve bir kolu karın üzerinde diğeri ise dirseği ile dayalı eli çenenin yanında ve başa kadar olan *chimatonu* bir ucundan tutarak çekmelerinin benzer bir kaygı ile yapıldığı önerilmektedir. Bu tipin oturan pozisyonda betimlemelerinin ise rahiplik makamını temsil ettiği düşünülmektedir⁴²⁷.

Sonuç olarak Hellenistik Dönem ile birlikte ilk defa kendini ifade edebileceği bir alan bulan bölgenin yerel aristokratları ve yöneticileri, bu alanı değerlendirme yoluna giderek dönemin baskın kültürünün özelliklerini ve ifade biçimini kullanmaya başlamıştır. Elit sınıfa mensup bu kişiler Yunan tipinde kıyafetler içerisinde Yakın Doğu, Yunan ve Küçük Asia kültürlerinin sentezi olan ikonografileri kendi anlatım biçimi ile yorumlamıştır. Roma Dönemi ile birlikte de kendi yerel ifade tercihine dönemin özelliklerini de katarak önceki kültüre ait alışkanlıklarını da terk etmeden aktarmayı tercih etmiştir. Böylelikle bölgesel, bölgesel olduğu kadar da Yunan ve Roma etkilerini de bünyesinde barındıran bir anlatı yaratmıştır.

⁴²⁶ Yaylalı 1979, 36. Yaylalı 1986, 479.

⁴²⁷ Fejfer, 2008: 136 vd.

BÖLÜM IV

DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ MANEVİ KÜLTÜR ÖĞELERİ

Dinsel inanışlar ve ve bu inanışların şekillendirdiği geleneklerin kültürlerarası etkileşim süreçlerinin açıklanmasında sıklıkla kullanıldığı görülür. Tapınakların varlığı, tapınılan tanrıların çeşitliliği gibi konuların yanı sıra ölü gömme geleneklerine yönelik uygulamalardaki değişimlerin Hellenizasyon ve/veya Romanizasyonun varlığına işaret ettiği araştırmacılar tarafından öne sürülür⁴²⁸. Dağlık Kilikia bölgesindeki Hellenistik ve Roma Dönemi ve öncesine ait tapınaklar ve tapınım gören tanrıların yanı sıra, bölgede tapınım gören ancak herhangi bir tapınağı olmayan, tanrı ve tanrıçaların varlığına işaret epigrafik ve numismatik buluntulardan elde edilen verilerin bir arada değerlendirilmesi bölgedeki kültürlerarası etkileşim sürecinin bu çerçevedeki işleyişinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda, bölgedeki Hellenistik ve Roma Dönemlerinden önce tapınım gören tanrılar ve tapınım gördükleri tapınaklar ve/veya kutsal alanlar incelenecek ve geçirdikleri değişim izlenebilecektir. Ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişimlerin değerlendirilmesi de inanışların şekillenmesinde ve değişimin oranlarının belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu amaçla bölgede ölü gömme geleneklerinin değişimine işaret eden yazıtlar ve kabartmalar gibi veriler bir arada değerlendirilecektir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesi sınırları içerisinde Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenen çok sayıda tapınak bulunmaktadır. Ancak bölgede, mimari

⁴²⁸ Galsterer ve Galsterer, 1992: 377-389; Zanker, 1987.

yapılanmaların Hellenistik Dönem ile izlenmeye başlamış olması sebebiyle bu döneme tarihlenen tapınaklara ayrı bir önem verilmiştir. Söz konusu dönemin hemen öncesinde var olan kutsal alanların bu dönemde ortaya çıkan mimari gelenekten etkilenmesi ve bu çerçevede, kendi geleneklerini de koruyarak, gelişmiş olması ihtimali oldukça yüksektir.

IV.1. Hellenistik Dönem Tapınakları ve İnanışlar

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Hellenistik Dönemde inşa edildiği bilinen beş tapınak bulunur. Bunlar; Zeus Olbios, Çatıören Hermes, Korykion Antron, Yapılıkaya Hermes ve Sulucin Hermes tapınaklarıdır. Bu tapınaklar plansal açıdan farklılıklar göstermektedirler. Çatıören Hermes tapınağı *in antis* bir plana sahiptir. Zeus Olbios tapınağı ise *peripteral* bir plan gösterir. Korykion Antron tapınağının ise *prostylos*, *amphiprostylos* ya da *in antis* planlı olabileceğine yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Bütün bu tapınaklar Yunan tapınak mimarisi özellikleri gösterirken, Yapılıkaya Hermes ve Sulucin mağara tapınaklarıdır ve buldukları mağaranın ön cephesi dönemin karakteristik inşa tekniği olan polygonal duvarlar ile örülerek kapatılmıştır.

Yapılıkaya Hermes tapınağının mağara içerisinde yer alması yerel bir özelliktir. Bununla birlikte, tapınakta Yunanlı ve Romalı özellikler de görülür (Resim 49). Mağaranın önüne örülen polygonal duvarlar ve bu duvar üzerinde bulunan Yapılıkaya Y1 ve Y2 kabartmalarının da üçgen alınlıklı *naiskoslar* içerisinde yer alıyor olmaları bu açıdan önemlidir⁴²⁹. Yapının ilk inşa tarihi olarak İÖ 2. yüzyıl önerilmektedir⁴³⁰. Yapının sahip olduğu polygonal duvarların bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte girdiği ve aynı duvar

⁴²⁹ Durugönül, 1989: 15 vd., 144.

⁴³⁰ Durugönül, 1989: 68; Durugönül, 1999: 115.

üzerinde yer alan Y1 kabartmasının yazıtı üzerinden elde edilen bilgiler ile bir arada değerlendirilmesi bu görüşü destekler. Yapıda aynı zamanda bir *Propylon* bulunmaktadır. *Propylon* oldukça tahrip olmuştur. Çevrede bulunan polygonal ve isodomik duvar yapı taşları, yapının inşasında bu parçaların kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. *Propylona* ait olduğu düşünülen yivli ve yivsiz çok sayıda sütun ve bunlara ait kaideler yine yakın çevrede bulunmaktadır. *Propylonun* hemen üzerinde duran Y4 kabartması ve buna ait olan yazıtın İS 1. yüzyıla tarihlendirilemesi *propylonun* ve tapınağın Roma Döneminde de kullanıldığını gösterir⁴³¹.

Sulucin tapınağı da bir mağara içerisinde yer alır (Resim 50). Ancak, tahribat sebebiyle yapının duvarları günümüze kadar ulaşmamıştır. Yine de çevrede bulunan polygonal yapı taşları yapının önünde var olan bir polygonal duvara işaret eder. Yapının içerisinde ise çok sayıda niş yer almaktadır. Bu nişler gerek aydınlatma gerekse sunu armağanlarının koyulması amacıyla kullanılmış olmalıdır. Burada aynı zamanda bir yazıt tespit edilmiştir. Yazıtta adı geçen Teukros oğlu Zenophanes isminin Korykion Antron'daki rahipler listesinde yeniden karşımıza çıkması ve tarihlendirilebilmesi yapının İÖ 2./1. yüzyıllara verilebilmesini sağlamıştır. Yazıtın tarihi de yapının polygonal duvar tekniği ile paralellik gösterir⁴³².

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Hellenistik Dönem tapınakları içerisinde Yunan tapınak mimarisinin özelliklerini gösteren yapılar da bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Zeus Olbios tapınağı dikkat çeker (Resim 51). Tapınak bir krepis üzerine

⁴³¹ Durugönül, 1989: 66.

⁴³² Durugönül, 1999: 116.

Korinth düzeninde inşa edilmiştir ve 6 x 12 sütun dizi ile *peripteros* planlıdır⁴³³. Yapının *temenos* duvarında yer alan bir yazıttan Zeus Olbios'a adandığı öğrenilmektedir. Yazıtta “Büyük rahip Teukros, Zenophanes’in oğlu, Zeus Olbios’un kral Seleukos Nikator tarafından yaptırılan çatılarını yeniledi” ifadesi dikkat çekicidir⁴³⁴. Tapınağın tarihlendirilmesine yönelik İÖ 3. ve 2. yüzyıllar arasında değişen öneriler mevcuttur⁴³⁵. Bu öneriler farklı tarihleme unsurları kullanılarak yapılmıştır. Bölgede yaşanan tarihsel süreci ve tapınağın *temenos* duvarındaki yazıtı birlikte değerlendiren S. Durugönül’ün tespitlerine göre yapı İÖ 2. yüzyılın ortalarında yani IV. Antiokhos’un bölgedeki hakimiyeti sırasında inşa edilmiş olmalıdır⁴³⁶.

Bölgede Hellenistik Dönemde yapılan ve Yunan mimarisinin özelliklerini gösteren diğer bir tapınak ise Çatıören Hermes tapınağıdır (Resim 52). Tapınak bir anakaya yükseltisi üzerinde yer alır ve *in antis* plana sahiptir⁴³⁷. Naos duvarı üzerinde yer alan iki adet *kerykeion* yapının tanrı Hermes’e adandığını göstermektedir. Yivsiz sütunlara sahip olan tapınağın Dor düzeninde olduğuna işaret eden başlık parçaları yakın çevrede tespit edilmiştir⁴³⁸. Tapınağın hemen önünde üzerinde bir kuş kabartması bulunan *metop-triglyph* dizisine ait bir parça bulunmuştur. Tapınağın başlıkları ve *metop-triglyph* parçası yapının Dor düzeninde inşa edildiğinin kanıtlarıdır. Tapınağın üst yapısı hakkında araştırmacılar öneride bulunmasalar da *metop-triglyph* parçası ve Dor düzenine ait sütunlar, tapınağın üst yapısının üçgen bir alınlığa sahip olduğu fikrini akıllara

⁴³³ Williams, 1974: 406; Boysal, 1952: 236; Börker, 1971: 97; Rumscheid, 1994: 87; Wannagat, 1999: 359; Wannagat, 2005:117; Wannagat, 2007.

⁴³⁴ Trampedach, 2001: 273.

⁴³⁵ Boysal, 1952: 240; Herzfeld, 1909: 441; Williams, 1974: 414; Rumscheid, 1994: 91; Börker, 1971: 54.

⁴³⁶ Durugönül, 1998b: 71.

⁴³⁷ Bent, 1891: 210; Hellenkemper ve Hild, 1986: 75; Hild ve Hellenkemper, 1990: 224; Durugönül, 1998b: 28, 111, 120.

⁴³⁸ Hellenkemper ve Hild, 1986: 74; Durugönül ve Gabelmann, 1997: 215.

getirmektedir. Yapının tarihlendirilmesi üzerine farklı görüşler bulunmaktadır⁴³⁹. Yapı, Kanytellis'deki kule ile mimari açıdan benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple kule için önerilen İÖ 3. yüzyıl tarihi tapınağın ilk inşa evresi için de önerilmektedir⁴⁴⁰.

IV.2. Roma Dönemi Tapınakları ve İnanışlar

Bölgede Roma Dönemine inşa edildiği bilinen altı tapınak vardır ve bunlar Seleukeia Kalykadnos, Diokaesarea, Elaiussa Sebaste ve Korykos gibi bölgenin metropolis kentlerinde bulunurlar.

Bu yapılar Roma tapınak mimarisinin temel özellikleri arasında yer alan podyuma sahiptir. Seleukeia Kalykadnos kentindeki Iupiter tapınağı⁴⁴¹(Resim 53) Seleukeia Kalykadnos Iupiter Tapınağı, Diokaesarea'daki Podyumlu ya da Tiberius tapınağı olarak adlandırılan yapı⁴⁴²(Resim 54), Diokaesarea'daki Tykhe tapınağı⁴⁴³ (Resim 55), Korykos tapınağı⁴⁴⁴(Resim 56) ve Elaiussa Sebaste Augustus⁴⁴⁵ tapınağı (Resim 57) Podyumlu tapınaklardır. Kurşunkalesi tapınağı anakaya üzerine inşa edilmiş olması ile bu tapınaklardan ayrılır⁴⁴⁶.

Bölgedeki Roma Dönemi tapınaklarının genel özelliği olan Korinth başlıklarının bu tapınaklarda kullanıldığı görülür. Seleukeia Kalykadnos Iupiter⁴⁴⁷,

⁴³⁹ Hellenkemper ve Hild, 1986: 76.

⁴⁴⁰ Durugönül ve Gabelmann, 1997: 218; Alkaç, 2007: 39.

⁴⁴¹ Şahin, 2002: 76; Berns, 1998: 138; Topçu, 1982: 50; Söğüt, 1998: 91;

⁴⁴² Wannagat, 200: 140

⁴⁴³ Söğüt, 1998: 96.

⁴⁴⁴ Kaplan, 2008: 233.

⁴⁴⁵ Borgia ve Monaco, 2007: 27; Borgia, 2008: 256; Keil ve Wilhelm, 1931: 222; Berns, 1998:147.

⁴⁴⁶ Şahin ve Özdizbay, 2014: 86.

⁴⁴⁷ Söğüt, 1998: 92; Keil ve Wilhelm, 1931: 7.

Elaiussa Sebaste⁴⁴⁸, Diokaesarea Podyumlu ya da Tiberius⁴⁴⁹, Diokaesarea Tykhe⁴⁵⁰, Korykos⁴⁵¹ tapınaklarında buna ait kanıtlar tespit edilmiştir. Bu tapınaklar plansal açıdan çeşitlilik gösterirler. Seleukeia Kalykadnos'daki tapınak *pseudodipteros* planlıdır⁴⁵². Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı⁴⁵³ ve Korykos Tapınağı⁴⁵⁴ *peripteros* planlı olarak inşa edilmiştir. Diokaesarea Tykhe Tapınağı ise *hexastylos prostylos* planlıdır⁴⁵⁵. Kurşun Kalesi'ndeki tapınağın *tetrastylos prostylos* planda inşa edilmiş olması gerektiği araştırmacılar tarafından önerilmektedir⁴⁵⁶.

IV.3. Tanrılar/Tanrıçalar ve İmparatorluk Kültü

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan tapınaklar, gerek mimari yapılanmaları gerekse adanmış oldukları tanrı/tanrıça ya da imparator kültü ile kültürlerarası etkileşim hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar. Bölge tapınaklarının adandıkları tanrı/tanrıçalar dönemsel olarak çeşitlilik gösterir. Bunlar içerisinde en önemli tanrı Zeus'dur. Hellenistik Dönem tapınaklarından Diokaesarea, Korykion Antron ile Roma Dönemi tapınaklarından Kurşunkalesi tapınakları Zeus'a adanmıştır. Hellenistik Dönem tapınaklarından Çatiören, Yapılıkaya ve Sulucin tapınaklarının Hermes'e adandıkları gerek yazıtlardan gerekse tapınaklar üzerindeki *kerykeion* kabartmalarından anlaşılmaktadır. Elaiussa Sebaste Augustus ve Diokaesarea Tiberus tapınakları bölgede İmparatorluk

⁴⁴⁸ Schneider, 2005: 184; Borgia, 2008: 252; Söğüt, 1998: 110; Keil ve Wilhelm, 1931: 222; Berns, 1998: 148.

⁴⁴⁹ Kaplan, 2012: 185; Wannagat, 2005: 144.

⁴⁵⁰ Wannagat ve diğerleri, 2006: 5.

⁴⁵¹ Kaplan, 2008: 230; Söğüt, 1998: 104.

⁴⁵² Keil ve Wilhelm, 1931: 8; Topçu, 1983: 272.

⁴⁵³ Berns, 1998: 148; Söğüt, 1998: 109; Pohl, 2002: 17, 61, 202; Schneider, 2005: 184; Borgia, 2008: 252;

⁴⁵⁴ Kaplan, 2008: 232.

⁴⁵⁵ Pohl, 2002: 11.

⁴⁵⁶ Durugönül, 2001: 159; Şahin ve Özdzibay 2014: 87, 89; Söğüt, 1998: 102.

kültünün varlığını kanıtlar. Diokaesareadaki *hexastylos prostylos* planlı tapınağın Tyhke'ye adanmış olması ise bu dönemde bölgede sadece imparatorluk kült tapınaklarının inşa edilmediğini, söz konusu dönemde bir Hellenistik Dönemde Antiocheia çıkışlı Roma tanrıçası olan Tyhke'nin de tapınım gördüğünü göstermesi açısından önemlidir. Bunların yanı sıra Korykos tapınağının hangi tanrı/tanrıça ya da imparatora adanmış olabileceğine yönelik bir veriye henüz rastlanmamıştır.

Bölgede tespit edilen yazıtlarda ve sikkeler üzerinden elde edilen veriler ile tapınakların adandığı tanrı/tanrıçalar arasında paralellik bulunmaktadır. Bölgenin Hellenistik Dönem sikkeleri İÖ 2. ve 1. yüzyıllara tarihlenmektedir ve sikke basan kentlerden olan Korykos, Seleucia ad Calycadnum'dan ve Elaiussa Sebaste'den ele geçen sikkelerde Athena, Zeus, Hermes ve Tykhe betimlemelerine rastlamak mümkündür⁴⁵⁷. İS 1. yüzyılda ise bölgede varlığını sürdüren Olba Rahip Krallığının bir süre sikke basımına devam ettiği bilinmektedir. Bu sikkeler üzerinde ise Zeus ve Hermes betimlemelerinin varlığı dikkat çeker⁴⁵⁸. İS 2. ve 3. yüzyıllarda ise sikkelerin ön yüzlerinde İmparator ya da İmparatoriçe büstleri bulunurken arka yüzlerde tanrı ve tanrıça betimlemelerine yer verilir. Bu döneme ait olan sikkeler üzerindeki Zeus⁴⁵⁹, Hermes⁴⁶⁰, Tykhe⁴⁶¹, Nike⁴⁶², Athena⁴⁶³, Dionysos⁴⁶⁴, Isis ve Serapis⁴⁶⁵, Artemis ve Apollon⁴⁶⁶, Aphrodite⁴⁶⁷ ve Asklepios⁴⁶⁸ betimlemeleri dikkat çeker.

⁴⁵⁷ Hill, 1900: lxxvii, Ziegler 1988; 74; Cohen 1995, 369; Tekin, 1998: 153.

⁴⁵⁸ Hill, 1900: lii; Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 361.

⁴⁵⁹ Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 360, 367, 370-372, 377, 380, 381, 388, 394, 446, 486, 576.

⁴⁶⁰ Ziegler, 1988: Kat. No: 361, 379, 493, 540, 542, 546, 548, 551, 552, 570.

⁴⁶¹ Ziegler, 1988: Kat. No: 377, 385, 391, 412, 429, 445, 473, 487, 495, 501, 504, 511, 520, 540, 542, 546, 570.

⁴⁶² Ziegler, 1988: Kat. No: 386, 389, 395, 396, 423, 451, 479-481, 483, 527, 559, 564, 566, 571, 573.

⁴⁶³ Ziegler, 1988: Kat. No: 414, 415, 396, 430, 494, 533.

⁴⁶⁴ Ziegler, 1988: Kat. No: 438-441, 443, 457, 572, 578.

⁴⁶⁵ Ziegler, 1988: Kat. No: 376, 500, 517.

⁴⁶⁶ Ziegler, 1988: Kat. No: 404, 422, 437, 474.

⁴⁶⁷ Ziegler, 1988: Kat. No: 477, 491, 558.

Tespit edilen Hellenistik Dönem yazıtları içerisinde adına en çok rastlanan tanrı ise Zeus'tur⁴⁶⁹. Zeus ismine aynı zamanda Roma Dönemi yazıtlarında da sıklıkla rastlanır⁴⁷⁰. Helios⁴⁷¹ ve Selene⁴⁷² isimleri ise Zeus'tan sonra en sık karşılaşılan tanrı ve tanrıça isimleridir. Bunların yanı sıra Athena⁴⁷³, Asklepios⁴⁷⁴, Demeter⁴⁷⁵, Dionysos⁴⁷⁶, Hera⁴⁷⁷, Tykhe⁴⁷⁸, Nemesis⁴⁷⁹, Nymphe⁴⁸⁰, Pan⁴⁸¹ gibi tanrı ve tanrıçalar ile mitolojik figürlerin isimlerine, az da olsa, yazıtlarda rastlanmaktadır. Bölgede Hermes'e adanmış tapınaklar olmasına rağmen sadece üç yazıtta⁴⁸² adına rastlanabilmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır. Buna rağmen bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimlerinde, kulelerde ve Roma Dönemine ait evlerin kapı lentolarında Hermes kültü ile ilişkilendirilen *kerykeion* ve *phallus* kabartmalarına sıklıkla rastlanmaktadır (Resim 58).

Epigrafik ve numismatik verilerin tamamında anılan tanrı ve tanrıça isimlerinin Yunan pantheonuna ait olması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Bunun yanı sıra bölgeden ele geçen yazıtlarda Yunan isimli tanrı ve tanrıçaların bölgenin coğrafi ve topografik özelliklerine vurgu yapan yerel *epithetonlar* ile birlikte anıldıkları görülmektedir. Bu tanrılardan en önemlisi Diokaesarea'da tapınım gören Zeus Olbios'dur. Zeus Olbios bir

⁴⁶⁸ Ziegler, 1988: Kat. No: 577.

⁴⁶⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: Kan1,3,8.

⁴⁷⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 134-136; Kan1,3,8,11,16,17; 157 Kzb 7; 190,191 KrA 2,4; 203 Kry 50; 331, 335, 340 OID 36, 56, 86; 361, 369, 377 Sel 69, 115, 151.

⁴⁷¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998:88 EIS 23; 132,134,136-137 Kan 3, 11, 16, 17, 21; 282 Kry 528; 313 Lam 7.

⁴⁷² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 88 EIS 23; 132,134,136; Kan 3, 11, 16, 17; 313 Lam 7.

⁴⁷³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134, 136; Kan 11, 16; 315 Lam 19.

⁴⁷⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 277 Kry 505.

⁴⁷⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 137 Kan 22; 326 OID 9b.

⁴⁷⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 326 OID 9a.

⁴⁷⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 203 Kry 51.

⁴⁷⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 377 Sel 149.

⁴⁷⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 188 KrA 1B3.

⁴⁸⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 361 Sel 68.

⁴⁸¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 191 KrA 3.

⁴⁸² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 156, Sel 137; Mey. 3; Kzb 3. Durugönül, 1989: 53; Hicks, 1891: 271 Nr.75.

dağ tanrısıdır ve Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Hellenistik Dönem öncesinde de tapınım gördüğü düşünülen Luwilerin⁴⁸³ gökyüzü tanrısı Tarhu ya da Tarhunt ile özdeşleştirilmiştir⁴⁸⁴. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde sıklıkla tapınım gördüğü bilinen diğer bir tanrı olan Hermes'in de kökenlerinin Luwi pantheonuna dayandığı bilinmektedir. Luwi inanişındaki karşılığı Runt'un olan Hermes Hellenistik Dönem ile birlikte bir dönüşüm geçirmiş ve tapınımı devam etmiştir⁴⁸⁵. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Luwi pantheonundaki tanrılar olan Tarhunt ve Runt'un Zeus'un ve Hermes'e dönüşümlerindeki ilişki Luwi mitolojisindeki Illuyanka miti ile Yunan mitolojisinde ki Typhon ve Zeus'un mücadelesi mitinde de karşımıza çıkar. Bazı kaynaklarda Kilikia kökenli olduğu aktarılan⁴⁸⁶ Illuyanka⁴⁸⁷ mitolojisinde ejderha olarak figürleştirilen Illuyanka ile fırtına tanrısının mücadelesi ile Zeus ve Typhon miti ile arasında bağ kurulmaktadır⁴⁸⁸.

⁴⁸³ Doğu Dağlık Kilikia bölgesi özelinde yaşanan kültürlerarası etkileşim sürecinin gerek tarihsel süreç, gerek politik yaklaşımlar ve gerekse bölge halkının göstermiş olduğu reaksiyonlar ve tercihler açısından çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Hellenistik Dönem öncesine ait veriler sınırlı olduğu bölgede ve çoğunlukla yazılı kaynaklardan elde edilen veriler yolu ile bölge ve bölgede yaşayan yerel halk ve yerel yönetimler hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Özellikle Kilikia bölgesinin Hitit dönemi ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Hitit tabletlerinde ise Kilikia bölgesini de içine alan Akdeniz kıyıları Kizzuwatna olarak geçmektedir (Sayce, 1931: 427.). Özellikle Kizzuwatna'daki Hitit egemenliği I. Suppiluliuma döneminde sağlanmıştır. (Yakar, 1976, 124; Goetze, 1962: 48; Mayer ve Garstang, 1925: 23, Garstang, 1943a:2, Garstang, 1943b: 36; Wainwright, 1939: 151). III. Hattusili'nin yıllıklarında da özellikle Nagidos'u da içine alan Dağlık Kilikia coğrafyası Lukka ülkesi olarak anılmaktadır (Gurney, 1997: 134). Assur yazılı kaynaklarında ise Que (Bing, 1971: 99-100; Salmeri, 2003: 270) Ovalık Kilikia bölgesine lokalize edilirken Hilakku (Baker ve Diğerleri, 1995: 144; Goetze, 1962: 48; Desideri ve Jasink, 1990: 11; Albright, 1922: 166). ise dağlık kesimleri ifade eder ve Kilikia bölgesinin Dağlık bölümünde hüküm süren yazlık ve kışlık olmak üzere iki başkenti olan Pirindu krallığından bahsedilir. Bazı kaynaklarda Meydancikkale merkezli olduğu ileri sürülen Pirindu Krallığına aynı zamanda Urà'nın da başkentlik yaptığı öne sürülmektedir. (Ten Cate, 1961: 17; Casabonne, 2004: 57. Ura'nın lokalizasyonu üzerine problemler için ayrıca bkz. Beal, 1992: 65 vd; Ünal, 2003: 13 vd.). Kilikia bölgesinde siyasal bir güç olmasalar da dini bir güç oldukları düşünülen yerel güç ise Olba rahipleridir. (Marksteiner, 1999; 319). Assurlar ile Que ve Hilakku arasındaki ilişkileri sırasında bölge halkının durumu hakkında bilgiler sağlar. Kilikia bölgesinde özellikle Hilakku'daki yerel halk kaybettikleri özgürlüklerinin çıkardıkları iki isyan ile geri kazanmaya çalıştıkları bilinir (Bing, 1987: 63; Ten Cate, 1961: 22, 24; Kurt, 2009: 331; Wainwright, 1959:81. Desideri ve Jasink, 1990: 112; Bing, 1987: 65-69. Sayce, 1910: 1340; Salmeri, 2003: 271; Ten Cate, 1961: 25; Illubru yöneticisi Kirua tarafından İÖ 696 yılında çıkarılan ayaklanma Sanherip döneminde bastırılmıştır. Kurt, 2009: 332. King, 1910: 327; Dalley, 1999: 74; Pinches, 1910: 391; Desideri-Jasink, 1990: 153-156).

⁴⁸⁴ Sayar, 1999: 134; Trampedach, 1999: 93; Trampedach, 2001: 273; Ten Cate, 1961: 125 vd. Jasink, 1991: 19.

⁴⁸⁵ Ten Cate, 1961: 128 vd.; Borgia, 1999: 450; Durukan, 2006b: 72.

⁴⁸⁶ Pindar, *Pythian* 8.15-16, 1-15-17; *Apollodoros, Epitome*, 1.6.3; *Nonnus, Dionysiaca* 1.140; 1.154.

⁴⁸⁷ Beckman, 1982: 11-25; Beckman, 1989: 104 vd.

⁴⁸⁸ Jasink, 1991: 20;

Korykos'un hemen kuzeyinde bulunan Gözcütepesi yerleşiminde tespit edilen iki yazıtta Zeus Kolonaios ve Koryikos *epitheton*ları ile anılmaktadır. Kolonaios *epithetonu* daha önce rastlanmamış olması sebebiyle ayrıca önemlidir. M. H. Sayar *kolonosun* Yunanca'da tepe anlamına geldiğini ve yazıtın tepelik alanda bulunmuş olması ile bu *epithetonun* yakından ilişkili olduğuna vurgu yapar⁴⁸⁹. Söz konusu alanda diğer bir yazıtta Zeus yerel bir *epitheton* olan Korykios ile birlikte anılır⁴⁹⁰.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen yazıtlarda Athena'nın da yerel *epithetonlar* ile birlikte anıldığı görülür. Athena, Seleukeia Kalykadnos'un kuzeyinden ve Sömek'ten ele geçen iki farklı yazıtta Athena Krisoa Oreia olarak anılırken, Elaiussa Sebaste yakınlarından ele geçen bir diğer yazıtta Athena Oreia olarak anılmaktadır. "Dağlarda oturan" anlamına gelen Oreia *epithetonunun* bölgenin topografyası ile yakından ilişkili Krisoa *ethnikonunun* ise bölgede bulunan bir dağ ya da tepenin Antik Dönemdeki adı olması olasılığı oldukça yüksektir⁴⁹¹. Zeus'un yerel dağ ve tepe *epithetonları* ile anıldığı bu yazıtların yanı sıra Sulucin'deki bir niş üzerinde yer alan yazıtta Karsalios ismine rastlanmaktadır. Karsalios'un Kilikia'ya özgü bir yerel bir dağ tanrıçası olduğu M. H. Sayar tarafından önerilmektedir. Dağ Tanrılarının yanı sıra Seleukeia Kalykadnos'dan ele geçen bir yazıtta Calycadnus ismine rastlanmış olması yerel nehir tanrısının Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tapınım gördüğünü göstermektedir⁴⁹².

⁴⁸⁹ Sayar, 1999: 134.

⁴⁹⁰ Sayar, 1999: 139.

⁴⁹¹ Durugönül, 1989: 50; Durugönül, 1987: 115; Sayar, 1999: 135.

⁴⁹² Sayar, 1994: 121 vd.

Bölgede tapınım gördüğü bilinen bir diğer tanrı ise kült merkezi Gaziantep yakınlarındaki Dülük tepesi olan yerel tanrı Dolichenus'dur. Roma Döneminde bölgede Iupiter Dolichenus olarak adlandırılan bu tanrı Roma Lejyon askerleri tarafından yoğun olarak tapınım görmüştür⁴⁹³. Bölgedeki bir kırsal yerleşim olan İmamlı'da tespit edilen bir kabartma bu tanrının Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tapınım gördüğünü göstermektedir⁴⁹⁴. Bölgeye yakın bir coğrafyadaki yerel bir tanrının Roma Döneminde değişim geçirmesi ve burada tapınım görüyor olması kültürlerarası etkileşim açısından oldukça önemli bir ayrıntıdır.

Bölgede İmparatorluk kültüne yönelik mimari kanıtlar da bulunmaktadır. Elaiussa Sebaste Augustus ve Diokaesarea Podyumlu ya da Tiberius tapınakları bölgedeki imparatorluk kültü ile ilişkilendirilir. Bu sebeple Elaiussa Sebaste tapınağının Augustus Döneminde bölgeyi hakimiyetinde bulduran vassal krallardan I. Arkhelaos tarafından yaptırıldığı ve İS 1 yüzyılın ilk yarısında tarihlenmesi gerektiği önerilir⁴⁹⁵. Benzer şekilde Diokaesarea'daki podyumlu tapınağın bölgedeki Vassal Krallar Dönemi olan İS 1 yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi⁴⁹⁶ ve İmparator Tiberius'a adanmış bir kült tapınağı olması gerektiği önerilir⁴⁹⁷. Yukarıda adı geçen tapınaklar bölgenin Roma Dönemi tapınakları arasında erken tarihli örnekler arasındadır. Bunların yanı sıra bir diğeri erken tarihli tapınak ise Diokaesarea Tyhke tapınağıdır. Tapınak, arşitravı üzerinde yer alan yazıttan yola çıkılarak İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir⁴⁹⁸. Bunlardan başka

⁴⁹³ Sayar, 1999: 149.

⁴⁹⁴ Durugönül, 1989: 51, 137-139.

⁴⁹⁵ Kaplan, 2009: 28; Berns, 1998: 149; Barrett, 1990; Romer, 1985.

⁴⁹⁶ Kaplan 2012: 188, 192; Wannagat, 2003: 199; Wannagat ve diğerleri, 2005: 359; Wannagat, 2005: 140 vd; Wannagat, 2007: 5.

⁴⁹⁷ Kaplan, 2012: 193. Roma Döneminde İmparatorların tanrısallaştırılmaları hakkında ayrıca bkz. Kreitzer, 1990.

⁴⁹⁸ Söğüt, 1998: 98; Wannagat ve diğerleri, 2006: 4; Keil ve Wilhelm, 1931: 56; Hild ve Hellenkemper, 1990: 240.

Seleukeia Kalykadnos⁴⁹⁹, Korykos⁵⁰⁰ ve Kurşunkalesi Zeus⁵⁰¹ tapınaklarının ise İS 2. ve/veya 3. yüzyıllar içerisinde inşa edildikleri önerilmektedir.

IV.5. Ölü Gömme Gelenekleri

Kültürlerarası etkileşim sürecinde manevi kültür öğelerinden biri olan ölü gömme uygulamaları, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde yaşayan halkların dönemler içerisindeki inanışlarının değişimi ve etkileşimi açısından önemli veriler sağlar. Bölgenin topografik yapısı da ölü gömme geleneklerini şekillendiren unsurlardan birisidir. Dağlık coğrafya nedeniyle tarımsal alanların değerli olması, doğrudan toprağa gömü tipinin çok tercih edilen bir gelenek haline gelmemesinde önemli bir etkidir. Bu sebeptendir ki bölgede *kremasyon* gömü yapıldığına işaret eden veriler bulunmaktadır⁵⁰². Küllerinin koyulduğu kapların çoğunlukla kırılğan olması bu uygulamaya ait az sayıda örneğin günümüze ulaşmasına neden olur. Bölgede kremasyon gömü yapıldığına dair en erken kanıt Kanytellis'deki Çanakçı nekropolisinde bulunan ve İS 1. yüzyıla ait olan bir yazıttan elde edilir⁵⁰³ (Resim 59). Bazı araştırmacılar yazıtın sekizinci satırında geçen *λαρνακς* kelimesinin *ostothek* ya da *urne* kabı olarak algılanması ve bunun da kremasyon gömü ile ilişkili olması gerektiğini savunur. Ayrıca, bölgedeki bir kırsal yerleşimde kaçakçıların yapmış oldukları bir kazı sonrası ele geçen Roma Dönemine ait çift kulplu bir kabın içerisinde kemik ve kül kalıntılarına rastlanması da bu dönem içerisinde *kremasyon* gömü

⁴⁹⁹ Topçu, 1982: 50.

⁵⁰⁰ Kaplan, 2008: 238; Söğüt, 1998: 105.

⁵⁰¹ Söğüt, 1998: 103; Durugönül, 2001: 159.

⁵⁰² Durukan, 2007: 155.

⁵⁰³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: Kan 17; Heberdey ve Wilhelm, 1896: 60 No. 134; Durukan, 2007: 157; Sayar, 2015: 119; Durukan, 2007: 157; Durukan, 2007: 147-148.

tipinin kullanıldığını gösterir⁵⁰⁴. Elaiussa Sebaste'deki T11 tapınak mezarın alt katındaki nişlerin de *kremasyon* gömü amacıyla kullanıldığı önerilir ve bu yapı İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir⁵⁰⁵ (Resim 60). Bu durum, Roma Dönemi içerisinde *inhümasyon* ve *kremasyon* geleneğinin bir arada kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

İmparator Hadrianus Dönemi ile birlikte ölü gömme adetlerinin değiştiği, kremasyon ölü gömme geleneğinin yerine inhümasyon ölü gömme biçiminin yaygınlaştığı önerilir⁵⁰⁶. Ancak bölgede inhümasyon gömü geleneğinin Hellenistik Dönemde olduğunu gösteren kanıtlar da vardır. Polygonal mezar evlerinin içlerinde klinelerin yer aldığı ve bunların belirli bir düzen içerisinde mezarın içerisine yerleştirildikleri bilinir. Kline sisteminin bu mezar tiplerinde farklı amaçlar ile kullanıldığına yönelik görüşler bulunmaktadır. A. Tırpan, bu klinelerin kremasyon gömü amacıyla kullanılan *urnelerin* ve ölü hediyelerinin yerleştirilmesi amacıyla kullanıldığını önerir⁵⁰⁷ (Resim 61). M. Durukan ve B. Söğüt ise bu klinelerin ölü hediyeleri ya da *urneler* koyulması için oldukça geniş olduğunu bu sebeple klineler üzerine inhümasyon geleneğe uygun olarak ölülerin yerleştirilmiş olması gerektiğini önerir⁵⁰⁸.

Bölgede tespit edilen tapınak mezarlar, tonozlu mezarlar, kaya mezarlarının yanı sıra çok sayıda ve farklı tipteki lahit mezarlar bölgede inhümasyon gömünün Roma Döneminde yaygın bir biçimde kullanıldığını gösterir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁴ Durukan, 2007: 148-157.

⁵⁰⁵ Durukan, 2009a: 369; Durukan, 2007: 151.

⁵⁰⁶ Koch, 2001: 25; Toynebee, 1971: 40; Durukan, 2007: 152.

⁵⁰⁷ Tırpan, 1990: 414 vd;

⁵⁰⁸ Söğüt, 2006: 38-39; Durukan, 2007: 147. Durukan, 1999: 82, 88.

⁵⁰⁹ Machatschek, 1967: 33; Schneider, 2003a: 450; Aydınöglü, 2012: 132; Aydınöglü, 2014: 33 vd; Schneider, 2003b: 268; Wegner, 1974: 580; Machatschek, 1967: 59; Hicks, 1891: 230 no. 10; Heberdey ve Wilhelm, 1896: no. 133, 134; Elton, 2003: 231; Durugönül, 1989: 31-35; Durugönül, 1989: 92; Durukan,

Bölgedeki ölü gömme gelenekleri ile yakından ilişkili diğer bir konu ise cenaze ritüelleridir. Bu konu ile ilgili en önemli veriler bir kırsal yerleşim olan Adamkayalar'dan elde edilmektedir⁵¹⁰. Adamkayalar kale yerleşiminin hakim olduğu vadinin içerisinde yerleşimin bulunduğu yamaçta çok sayıda kabartma ve cenaze ritüeller için kullanılan sunağın da bulunduğu bir mağara bulunmaktadır (Resim 62). Bölgede Hellenistik Dönemde başlayan ve Roma Döneminde de kullanımı devam eden mağara tapınak mimarisinin etkileri Hellenistik ve Roma Dönemi cenaze ritüellerinin uygulandığı alanlarda da etkisini gösterir. Adamkayalar kabartmalarının en erken örneklerinin Hellenistik Döneme en geç örneğinin ise Roma Dönemine tarihleniyor olması bu açıdan önemlidir⁵¹¹. Buradaki sunağın yer aldığı mağara Hellenistik Dönemde kutsallığı ile cenaze ritüellerinin gerçekleştirildiği alan olarak kullanılmaya başlamış Roma Döneminde de bu kutsallığını koruyarak kullanılmaya devam etmiş olmalıdır.

IV.6. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Manevi Kültür Öğeleri

Yazıtlar ve sikkeler üzerinde görülen manevi kültür öğelerinin çeşitliliği ve farklı tanrılara adanmış tapınakların inşa edilmiş olmaları bölgedeki inanış zenginliğine vurgu yaparlar. Ayrıca yoğun olarak karşılaşılan bazı Yunan tanrılarının kendilerinden önceki dönemlere ait yerel inanışlara ait gelenekleri devam ettirdiklerine dair kanıtlar bulunması, dinsel inanışlarda yerel etkilerin devam ettiğinin en önemli kanıtları arasında görülmelidir. Epigrafik ve numismatik veriler üzerinden elde edilen bu verilerin

2005a: 119; Sögüt, 2005:115-119; Durukan, 2006a: 111, Machatschek, 1967: 106, Machatschek, 1974: 261, Wegner, 1974: 581, Schneider, 2003b: 263, Cormack, 2004: 197-199.

⁵¹⁰ Durukan, 2007: 153 - 158.

⁵¹¹ Durugönül, 1989: 83 vd.

tamamında anılan tanrı ve tanrıça isimlerinin Yunan pantheonuna ait olması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Bunun yanı sıra bölgeden ele geçen yazıtlarda Yunan isimli tanrı ve tanrıçalar bölgenin coğrafi ve topografik özelliklerine vurgu yapan yerel *epithetonlar* ile birlikte anılırlar. Kurşunkalesi yerleşiminde Zeus Kolonaios ve Korykos⁵¹², Seleukeia Kalykadnos'un kuzeyinden ve Sömek'ten ele geçen iki farklı yazıtta Athena Krisoa Oreia⁵¹³, Sulucin'deki bir niş üzerinde yer alan yazıtta Karsaliotis, Seleukeia Kalykadnos'dan ele geçen bir yazıtta geçen Calycadnus isimleri ve tespit edilen bir kabartmada tasviri bulunan Iupiter Dolichenus⁵¹⁴, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde yerel tanrıların tapınım gördüğünü göstermektedir⁵¹⁵. Luwi pantheonundaki karşılığı Tarhu ya da Tarhunt olan Zeus⁵¹⁶ ve yine Luwi inanisındaki karşılığı Runt'un olan Hermes⁵¹⁷, Luwi mitolojisindeki Illuyanka miti ile, Yunan mitolojisindeki Typhon ve Zeus'un mücadelesi miti⁵¹⁸ bölgede Hellenistik Dönem öncesinde var olan inanışlara işaret etmesi açısından önemlidir. Bu bilgiler, Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Hellenistik Dönem öncesinde bir inanış sisteminin bulunduğunu, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde bölge halkının inanışlarına uygun olan tanrı ve tanrıçaların bu sistem içerisine adapte edildiği ve böylelikle bu tanrıların Hellenistik ve Roma Döneminde tapınım görmeye devam ettiklerini gösterir. Bölgede kökenleri Hellenistik Dönem öncesine uzandığı bilinen Zeus ve Hermes'in yanı sıra özellikle yazıtlarda ve sikkeler üzerinde tespit edilen veriler arasında adına en çok rastlanan tanrı ve tanrıçalar Helios⁵¹⁹, Selene⁵²⁰ ve Tykhe⁵²¹ dir. Bu

⁵¹² Sayar, 1999: 134.

⁵¹³ Durugönül, 1989: 50; Durugönül, 1987: 115; Sayar, 1999: 135.

⁵¹⁴ Durugönül, 1989: 51, 137-139.

⁵¹⁵ Sayar, 1994: 121 vd.

⁵¹⁶ Sayar, 1999: 134; Trampedach, 1999: 93; Trampedach, 2001: 273; Ten Cate, 1961: 125 vd. Jasink, 1991: 19.

⁵¹⁷ Ten Cate, 1961: 128 vd.; Borgia, 1999: 450; Durukan, 2006b: 72; Roscher, 1884-1890: 2342-2355.

⁵¹⁸ Pindar, Pythian 8.15-16, 1-15-17; *Apollodorus, Epitome, 1.6.3; Nonnus, Dionysiaca 1.140; 1.154; Beckman, 1982: 11-25; Beckman, 1989: 104 vd.*

⁵¹⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998:88 EIS 23; 132,134,136-137 Kan 3, 11, 16, 17, 21; 282 Kry 528; 313 Lam 7, *Helios*, Der Neue Pauly 11: 693; Dixon Kenedy, 1998: 149.

üç tanrının isimlerinin gerek yazıtlarda gerekse sikkelerde Yunanca yazılmış olmalarının yanı sıra Yunan kökenli tanrı ve tanrıçalar olmaları ayrıca önemlidir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesine Hellenistik Dönemde Yunan etkisi ile girmiş olduğu bilinen bu tanrı ve tanrıçaların, Zeus ve Hermes örneklerinde olduğu gibi, bölgede önceki dönemlerde de tapınılmış olan yerel tanrılar ile ilişkili olabilecekleri unutulmamalıdır. Öyleki bölgede Hellenistik Dönem öncesinde tapınılmış olabilecek benzer özellikler taşıyan tanrı ve tanrıçalara ilişkin herhangi bir yazıt ya da arkeolojik buluntuya rastlanamamış olsa da, yazıtlarda ve sikkelerde söz konusu tanrı ve tanrıçaların isimlerine-tasvirlerine yoğun olarak rastlanıyor olması bu dönem öncesinde var olan tanrı ve tanrıçalar ile kurulan bağ neticesinde ortaya çıkan bir kabul görmüşlüğü sonucunda olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Luwi inanışındaki karşılığı Runt olan Hermes'e⁵²² adanmış olan Yapılıkaya'daki tapınak mimari etkileşimi açısından veriler sunar. Yapılıkaya'daki tapınağın, mağara tapınak olarak inşa edilmiş olması yerel geleneğin tapınak mimarisini üzerindeki etkisine bir kanıttır. Bununla birlikte, mağara önüne eklenmiş olan *Propylon* bir Yunan mimari öğesi olarak, mimari açıdan yerel özellikler ile dış etki arasındaki ilişkinin güzel bir örneğidir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan tapınaklar, adanmış oldukları tanrı/tanrıça ya da imparator kültü ile kültürlerarası etkileşim hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar. Bölge tapınaklarının adandıkları tanrı/tanrıçaların da dönemsel olarak çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. En önemli tanrı hiç şüphesiz Zeus'dur. Hellenistik Dönem

⁵²⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998:88 EIS 23; 132,134,136; Kan 3, 11, 16, 17; 313 Lam 7; *Selene*, Der Neue Pauly 11: 354; Roscher, 1909-1915: 642, 3119-3128; Roman ve Roman, 2010:434.

⁵²¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 377 Sel 149; *Tykhe*, Der Neue Pauly 12/1: 936; Roscher, 1916-1924: 1309.

⁵²² Ten Cate, 1961: 128 vd.; Borgia, 1999: 450; Durukan, 2006b: 72.

tapınaklarından Diokaesarea, Korykion Antron ile Roma Dönemi tapınaklarından Kurşunkalesi tapınakları Zeus'a adanmıştır. Bunun yanı sıra yine Hellenistik Dönem tapınaklarından Çatıören Yapılıkaya ve Sulucin tapınaklarının Hermes'e adandıkları gerek yazıtlardan gerekse tapınaklar üzerindeki *kerykeion* kabartmalarından anlaşılmaktadır. Elauissa Sebaste Augustus ve Diokaesarea Tiberus tapınakları bölgede İmparatorluk kültürünün varlığını kanıtlar.

Bölgede görülen ölü gömme geleneklerinde de benzer bir durumun var olduğu görülür. Hellenistik ve Roma Dönemleri içerisinde inhüstasyon ve kremasyon gömü geleneğinin aynı süreçte uygulandığı bilinir⁵²³. Dolayısıyla Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Roma Döneminde artan inhüstasyon gömü geleneğinin bölge halkı için yabancı olmaması bu gömü tipindeki uygulamanın yaygınlaşmasına kolaylık sağlamış olmalıdır. Tapınak mezarlar, tonozlu mezarlar, kaya mezarlarının yanı sıra çok sayıda ve farklı tipolojideki lahit mezarlar bölgede bu durumda inhüstasyon gömünün çok yaygın bir biçimde kullanıldığını göstergeleridir⁵²⁴.

Sonuç olarak, bölgeden ele geçen yazıtlar, sikkeler, tapınak ve mezar mimarilerindeki değişim ve etkileşimler bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte giren inanışların yerel etkileri de bünyesinde barındırarak şekillendiğini ve değiştiğini göstermektedir. Özellikle sikkeler ve yazıtlar üzerindeki tanrı ve tanrıçaların bölgede yerel kökenleri olan tanrı/tanrıçalar ile olan bağlantıları bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte

⁵²³ Durukan, 1999: 82, 88; Durukan, 2007: 147-157; Durukan, 2009: 369; Tırpan, 1990: 414 vd.; Sögüt, 2006: 38-39.

⁵²⁴ Machatschek, 1967: 33; Schneider, 2003a: 450; Aydınöglü, 2012: 132; Aydınöglü, 2014: 33 vd; Schneider, 2003b: 268; Wegner, 1974: 580; Machatschek, 1967: 59; Hicks, 1891: 230 no. 10; Heberdey ve Wilhelm, 1896: no. 133, 134; Elton, 2003: 231; Durugönül, 1989: 31-35; Durugönül, 1989: 92; Durukan, 2005a: 119; Sögüt, 2005:115-119; Durukan, 2006a: 111, Machatschek, 1967: 106, Machatschek, 1974: 261, Wegner, 1974: 581, Schneider, 2003b: 263, Cormack, 2004: 197-199.

giren Yunan kökenli tanrı/tanrıçalara dönüşmelerini ve bunların kabullenilmelerini kolaylaştırmıştır. Hellenistik Dönem ile bölgeye giren bu inanışların da Roma Döneminde ki inanışları etkilediği ve Roma pantheonundaki benzer tanrılara yönelik inanç geçişlerinin daha kolay kabullenildiği görülmektedir. Bununla birlikte bölgedeki yerel geleneğin özellikle inanışlar ile ilişkili mimari yapılanmalarda kendini yoğun olarak hissettirmiş olduğu mağara tapınak geleneğinin Roma Döneminin içlerine kadar kullanılmış olmasından anlaşılabilir. Bununla birlikte ölü gömme geleneklerindeki değişimin de yerel inanışlar çerçevesinde şekillendiği inhüstasyon ve kremasyon gömünün aynı dönemler içerisinde kullanılmış olmasından anlaşılabilir.

BÖLÜM V

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ NUMİSMATİK, EPİGRAFİK VE SERAMİK BULUNTULARI

Epigrafik veriler bölgesel anlamda yabancı etkilerin rahatlıkla tespit edilebileceği buluntular arasındadır ve bu sebeple Hellenizasyon ve Romanizasyon sürecini açıklamaya çalışan araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilmiş ve yayınlanmış olan sikkeler ve yazıtlar üzerindeki verilerin de bölgenin Hellenistik ve Roma Dönemlerinde geçirmiş olduğu sosyal, toplumsal, dinsel ve ekonomik süreçlerin anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra epigrafik ve numismatik verilerin sözü edilen dönemlerin öncesinde, bölgede yaşayan toplulukların ve bunların yazı ve konuşma dillerinde meydana gelen değişimlerin durumunu ve boyutlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Çalışma içerisinde bölgedeki seramik buluntulara da değinilecek olmak ile birlikte bölgedeki seramiklerin gerek nitelik gerekse de nicelik bakımından kültürlerarası etkileşim açısından doyurucu bilgiler sağlamaktan uzak olmaları sebebiyle ayrıntılı olarak değerlendirilmeyeceklerdir.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerdeki sikke buluntularını, veriler yetersiz olduğu için değerlendirmek mümkün değildir. Sikkelerin sadece metropolis kentler tarafından basılabiliyor olmaları ve kırsal kesimde yapılan kazı çalışmalarının yok denecek kadar az olması bu durumun temel sebebidir. Bununla birlikte çok sayıdaki yazıt buluntusunun varlığı önemlidir.

Bu kapsamda bölgede tespit edilen sikkeler ve yazıtlar değerlendirilecek, bunlar üzerindeki yerel ve yabancı kökenli kişi isimleri, tanrı ve tanrıça isimleri, para birimleri ve yönetsel kurumlar kültürlerarası etkileşimin anlaşılmasına yol gösterici olacaktır. Sikkeler üzerinde yapılan çalışmalarda da benzer bir sistem izlenecek ve Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde sikke basan metropolis kentlerin sikkeleri üzerindeki tanrı/tanrıça atribüleri, isimleri ve sikkeler üzerine yansıyan kentlere tanınan ayrıcalık ifadeleri değerlendirmeye alınacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, bölgedeki sikkeler de sahip oldukları özellikleri açısından çalışma içerisinde kültürlerarası etkileşim sürecinin açıklanmasına yönelik olarak ele alınacaktır. Özellikle Korykos, Elaiussa Sebaste⁵²⁵, Seleukeia Kalykadnos⁵²⁶ ve Diokaesarea kentlerinden ele geçen sikkelerin ön ve arka yüzlerinde yer alan betimlemeler gerek bölgede var olan imparatorluk kültürleri ve bölge tanrı/tanrıçaları, gerekse de Roma Döneminde Dağlık Kilikia bölgesi kentlerinin ekonomik ve politik durumları hakkında sağlayacağı bilgiler açısından Hellenistik ve Roma Dönemlerinde bölgedeki kültürlerarası etkileşimin etkisinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır⁵²⁷.

V.1. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkeleri

Sikkeler üzerine yapılan çalışmalar, kazılardan ya da koleksiyonlardan ele geçen sikkelerin birer katalog altında toplanmasından ibarettir. Bununla birlikte sikkeler

⁵²⁵ Tekin, 1998: 153; Tekin, 1999: 55-62; Schneider, 2003b: 262.

⁵²⁶ Arslan, 1999: 440.

⁵²⁷ Sikkeler üzerinde değerlendirme yapan araştırmacılar özellikle Augustus Dönemi ile birlikte sikkeler üzerinde görülen İmparator ve İmparatoriçe betimlemelerinin yanı sıra Roma Pantheonunun tanrı ve tanrıçalarının betimlemeleri ile bir imparatorluk propagandası yapmayı amaçladıkları önerilmektedir. Zanker, 1987.

kültürlerarası etkileşim sürecini açıklamaya yönelik yapılan çalışmalarda bazı araştırmacılar tarafından değerlendirilmeye alınmıştır.

Dağlık Kilikia bölgesinin genelinde sikke basımı Arkaik/Klasik Dönemlerde başlar. Bu dönemler içerisinde özellikle Dağlık Kilikia bölgesinin batısındaki, Nagidos⁵²⁸, Kelenderis, ve Soloi⁵²⁹ gibi kıyı kentlerinde sikke basıldığı bilinmektedir. Hellenistik Dönemde Büyük İskender'in bütün doğuyu ele geçirme ve tek para biriminin kullanılmaya başlaması ile Kilikia bölgesindeki kentlerin de sikke basımları durur⁵³⁰.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesi kentleri için en erken sikke basımı İÖ 1. yüzyıl ile birlikte olur. Bölgede bu dönemlerde sikke bastığı bilinen kentler Seleukeia Kalykadnos, Elaiussa Sebaste, Korykos, Diokaesarea ve Olba'dır. Bu kentler içerisinde en erken sikke basan kent Korykos'tur. İÖ 1. yüzyılda bastığı ilk sikkeleri bronz olan kent bu sikkelerinde ön yüzde sur tacı takmış Tykhe, arka yüzde de elinde *kerykeion* ve kase tutmakta olan hermes figürü ve ΚΩΡΥΚΙΩΤΩΝ ΔΙ ΝΙ ΑΝ lejantı bulunmaktadır⁵³¹. Korykos, Kommagene Kralı Antiokhos'un Kilikia bölgesindeki hakimiyeti sırasında krallığın dört resmi darphanesinden biri olarak sikke basmaya devam etmiştir. İS 72 yılına kadar basılan sikkeler üzerinde arka yüzde ΚΩΡΥΚΙΩΤΩΝ lejantı bulunurken ön yüzde oturan kadın figürü elinde phiale tutmaktadır⁵³². Korykos kentinin Geç İmparatorluk Dönemi sikkelerinde ise kentin donanma kenti özelliği ile ilişkilendirilen Aphrodite ve

⁵²⁸ Hill, 1900: 109; Tekin, 1998: 110.

⁵²⁹ Tekin, 1998: 113.

⁵³⁰ Bu dönem ile birlikte Küçük Asia'nın genelinde olduğu gibi ön yüzünde Büyük İskenderin aslan postu içerisinde Herakles başı, arka yüzde sağ elinde kartal sol elinde asa tutan Zeus olan gümüş ya da, bronz sikkeler görülmeye başlanır. Bu süreçte Ovalık Kilikia bölgesinde Tarsus kadar olmasa da Dağlık Kilikia bölgesindeki Nagidos ve Soli gibi kentler de Büyük İskender sikkelerini basan darphaneler arasında yer alır. Mørkholm, 2000: 44 - 50

⁵³¹ Hill, 1900: lxxvii; Ziegler, 1988: 74.

⁵³² Hill, 1900: lxxviii; Arslan, 1993: 204; Arslan, 2002: 193.

Ναυαρχις ifadeleri ayrıca dikat çekicidir. Korykos bu dönem sikkelerinde aynı zamanda ΚΩΡΥΚΙΩΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ve/veya ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ lejantları ile yarı otonom/otonom özelliğini koruduğunu göstermektedir⁵³³.

Bölgedeki sikke basan kentlerden bir diğeri ise Elaiussa Sebaste'dir. Elaiussa Sebaste de Korykos gibi İÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlar. Bu sikkelerde ΕΛΑΙΟΥΣΙΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ifadeleri kentin otonom ve kutsal olduğunu vurgular. Bir seri gümüş iki seri de bronz olmak üzere bu tip sikkelerin ön yüzünde kent surları ile taçlandırılmış Tyche, arka yüzde dümen yekesi tutan bir tanrıça ve gemi pruvası yer almaktadır⁵³⁴. Kentin diğeri sikkelerinde ön yüzde Athena başı arka yüzde Aphrodite⁵³⁵, ön yüzde Zeus arka yüzde çelenk ve palmye dalı taşıyan Nike, diğeri bir seri de ise ön yüzde sur tacı takmış Tyche, arkada *patera* ve *kerykeion* taşıyan ayakta Hermes görülür⁵³⁶. İÖ 20 yılında bölgedeki hakimiyeti elinde bulunduran Kappadokia Kralı I. Arkhelaos döneminde de sikke basmaya devam eden kent bu süreçteki sikkelerde Elaiussa Sebaste lejantı seyrek olsada görülmeye devam eder. Ancak, bu dönem sikkelerinde kent ΣΕΒΑΣΤΩΝ lejantı ile sikke basar ve bölgenin metropolisi ünvanını da ΜΕΤΡΟΠΟΛΕΩΣ lejantı ile yine bu sikkeler üzerinde kullanır. Bu dönem sikkeleri üzerinde Tyche başı / Nike, Athena büstü / Nike, *Kerykeion* / yunus, Herakles Labutu / Nike betimlemeleri bulunur⁵³⁷. İS 38 yılında bölgenin Kommagene kralı IV. Antiochos'un yönetimine geçtiği süreçte kent ΣΕΒΑΣΤΗΝΩΝ ve ΜΕΤΡΟΠΟΛΕΩΣ lejantı ile sikke basmaya devam eder. Bu dönem sikkeleri üzerinde ise pruva üzerinde çıplak erkek figürü, ayakta duran Tyche

⁵³³ Hill, 1900: lxviii; Arslan, 1993: 238 Lev. Xiii Fig. 50; Ziegler, 1988: 75,76

⁵³⁴ Hill, 1900: lxix; Machatschek, 1967: 14.

⁵³⁵ Tekin, 1998: 152.

⁵³⁶ Ziegler, 1988: 77.

⁵³⁷ Tekin, 1998: 153.

ve oturan Iotape figürleri görülmektedir⁵³⁸. Roma İmparatorluk Döneminde ise Eliaussa Sebaste Commodus Döneminde yoğun olarak sikke basar⁵³⁹. Son dönemde yapılan çalışmalar Roma İmparatorluk Döneminde özellikle Antoninus Pius, Marcus Aurelius ve Lucius Verus (İS 138-169) Dönemlerinde kentin, az sayıda olsa da, sikke bastığını ortaya koymaktadır⁵⁴⁰.

Kentin adı bu dönemdeki sikkelerinde latince CEBEACTH şeklinde anılmaktadır ve μητροπολις (başkent), ιερα (kutsal), ασυλος (sığınma hakkına sahip ve dokunulmaz), αυτονομος, (bağımsız), ελευθερα (bağımsız), ναυαρχις (donanma kenti), παραλιος (deniz kıyısında bulunan) ünvanlarına sikkeler üzerinde rastlanmaktadır. Kent, İmparator Valerianus Dönemine (İS 253-260) kadar sikke basmaya devam eder⁵⁴¹.

Bölgede Hellenistik ve Roma Dönemlerinde sikke bastığı bilinen diğer bir kent ise Olba'dır. Kentin en erken sikkeleri, üzerinde tahtta oturan Zeus ve şimşek demeti betimlemeleri olan bronz sikkelerdir ve İÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir⁵⁴². Kentte bir sonraki seri sikkeler ise İÖ 10 yılında Augustus tarafından bölgenin yönetiminde bırakılan Teukroslar hanedanlığı sürecinde olur.

⁵³⁸ Hill, 1900: lxx-lxx; Tekin, 1998: 153; Ziegler, 1988: 79.

⁵³⁹ Hill, 1900: lxx; Tekin, 1998: 154.

⁵⁴⁰ Eliaussa Sebaste'nin bu dönem içerisinde az sayıda sikke basmasının nedenleri üzerine görüşler için ayrıca Bkz. Durukan ve Diğerleri, 2013: 354, 357.

⁵⁴¹ Hill, 1900: lxx; Tekin, 1998: 154; Kirsten, 1974: 794; Schneider, 2005: 108; Polosa, 2010: 172.

⁵⁴² Hill, 1900: lii;

Bu dönemde basılan sikkelerde Zeus Olbios yüksek rahibi Teukros oğlu Aiax'ın sikkeleri takip eder⁵⁴³. Bu tip sikkeler üzerinde Augustus'un / Tiberius potresi ve ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣ [ΤΟΥ] lejantı bulunurken arka yüzde yıldırım demeti ve

ΑΡΞΙΕΡΕΩΣ ΑΙΑΝΤΟΣ ΤΕΥΚΡΟΥ ΤΟΠΑΡΞΟΥ ΚΕΝΝΑΤΩΝ ΚΑΙ ΛΑΛΑΣ[ΣΕΩ Ν] ΕΤ Α lejantı görülür⁵⁴⁴. Kentte Teukros hanedanlığının hakimiyetinin sona ermesinden sonra İS 17 yılında bölgenin yönetimi Pontos Kralı M. Antonius Polemo'ya (I. Polemo) bırakılır. Bu dönemde basılan sikkeler üzerinde Polemo potresi ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ ΑΡΞΙΕΡΕΩΣ ön yüzde, arka yüzde Yıldırım demeti "ΔΥΝΑΣΤΟΥ ΟΛΒΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΝΑΤΩ ΚΑΙ ΛΑΛΑΣΣΕΠΙ ΜΑΝΕΩΝ" yazdığı görülmektedir⁵⁴⁵. Olba kentinin II. Polemo ve Domitianus Dönemlerine ait olan sikkelerinde de benzer ifadelerin yer aldığı görülmek ile birlikte Hadrianus Döneminde yarı otonom sikkeler üzerinde Herakles labutu ve bir kule yer alır. Lucius Verus Döneminde ise kentin Metropolis olarak adlandırıldığı görülmektedir⁵⁴⁶. Olba kentinin komşusu olan yerleşim Diokaesarea İS 17 yılında Tiberius tarafından yeniden adlandırılır. Burası Olba Rahip Krallık Hanedanlığının Hellenistik Dönem içerisindeki yönetim merkezidir ve bu sebeple burada bu dönemde sivil yapılanma görülmez⁵⁴⁷.

Kentin olasılıkla Antoninus Pius Döneminde Hadrianus onuruna basılan sikkelerde görülen Αἰθριανῶν, Aurelius Dönemi sikkelerinde ΟΛΒΟC, Commodus sikkelerinde ise ΜΗΤΡΟ ΚΕΝΝΑΤΩΝ ifadeleri yer almaktadır. Kentte en çok rastlanan sikkeler ise

⁵⁴³ Hill, 1900: lii

⁵⁴⁴ Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 361.

⁵⁴⁵ Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 361.

⁵⁴⁶ Hill, 1900: liv, lv; Ziegler, 1988: Kat. No: 371-376.

⁵⁴⁷ Durugönül, 1995: 79.

Septimius Severus Dönemine tarihlenmektedir ve bu sikkeler üzerinde kartal ve şimşek demeti betimlemeleri önemli bir yer tutar⁵⁴⁸.

Bölgede sikkelerin Hellenistik Dönem ile görülmeye başlanmış olması ve bunların daha çok metropolis kentlerde basılmış olması önemlidir. Her ne kadar bölgenin kırsal yerleşimlerinden elde edilen sikke buluntuları bulunmasa da burada yaşayan insanların da aynı sikkeleri kullandığı unutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında bölgedeki sikkeler üzerinde görülen özellikle tanrı ve tanrıça betimlemelerinin “Kültürlerarası Etkileşim Açısından Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Manevi Kültür Öğeleri” bölümünde değinilen yerel kültürün tanrı ve tanrıça inanışları ile örtüşüyor olması ayrıca önemlidir.

V.2. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Yazıtları

Yazıtlar üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla, bölgede yürütülen yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda elde edilen buluntuların kataloglanmasına yöneliktir. Bu sebeple bölgede tespit edilen yazıtlar üzerinden yaptığımız çalışmada bu yazıtlar içerisinde geçen kişi isimleri, yer isimleri, kamu kurumlarına işaret eden sıfat ve isimler ile tanrı/tanrıça isimleri değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın sırasında incelenen 1191 yazıttan 10 tanesi Latince yazılmış iken 1181 tanesi Yunanca yazılmıştır. Küçük Asia'nın genelinde görülen bu durum doğu Dağlık Kilikia'da da benzer şekildedir.

⁵⁴⁸ Hill, 1900: lvi.

V.2.1. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Yazıtlarında İsimler

Yazıtlar üzerinde yapılan çalışmalarda 890 kişi isminin geçtiği tespit edilmiştir. Bu isimler içerisinde ise 461 farklı kişiye ait 297 Yunanca yazılmış isim bulunur. Daha önceki çalışmalarda değerlendirilen yazıtlar içerisinde Yunanlı, Romalı, Yahudi ve yerel isimlerin var olduğu bilinir. Çalışma içerisinde Tablo 1’de diğer çalışmalarda bahsedilen yerel isimlere yer verilmiş olsa da tezin özgün malzemesini oluşturan kırsal yerleşimler ile bağlantı kurmak adına kırsal yerleşimlerden ele geçen yazıtlara ve bunlar üzerinden tespit edilen yerel ve yabancı isimlere ayrıca önem verilmiştir.

Yunan ve Romalı İsimler

Değerlendirilen epigrafik veriler içerisinde bölgede yaşayan Yunan ve Romalıları işaret eden ifadeler yer almaktadır. Hellenistik Dönemde bölgedeki Seleukos ve Ptolemaios varlığına işaret eden yazıtlar ayrıca önemlidir. Çalışma içerisinde incelenen yazıtlarda bulunan Yunanlı isimlerin bölgede Hellenistik Dönem ile birlikte hakimiyet kuran Seleukoslar ve Ptolemaioslar tarafından başlatılan “akkültürasyon” sürecinin bir parçası oldukları önerilmektedir. Özellikle Korykion Antron’daki rahipler listesinde karşılaşılan Yunanlı Rahip isimlerinin ve Yunanca yazılmış yerel isimli Rahiplerin varlığı bu görüşü desteklemektedir⁵⁴⁹.

Bununla birlikte bölgede Yunanca yazılmış Roma geleneğinde isimler de bulunur. Bunların sahip olduğu *tribus* ve *gens* isimleri ayrıca dikkat çeker. Bu isimler

⁵⁴⁹ Bölgede Hellenistik Dönem içerisinde yaşanan Akkültürasyon süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Durugönül, 1998a: 72-74.

Roma İmparatorluğunun vatandaşlık hakları ile doğrudan ilişkilidir. Roma'da özellikle Caesar ve Augustus Dönemlerinde vatandaşlık hakkı sisteminin değişmeye başladığı, böylelikle eyaletlere yerleştirilen veteranlara, paralı askerlere, çiftçilere ve iş adamlarına vatandaşlık hakkı verildiği görülmektedir⁵⁵⁰. Değişen bu süreç doğrultusunda yürütülen politikanın en yoğun yaşandığı süreçler ise Iulius Claudius'lar Dönemine⁵⁵¹ (özellikle İmparator Claudius İS 41-54) ve Caracalla'nın İS 212'de ilan ettiği Constitutio Antoniniana ile imparatorluğun bütün özgür sakinlerine vatandaşlık hakkı verdiği dönemlere rastlar⁵⁵². Benzer bir durum Flaviuslar Döneminde de görülür. Benzer şekilde Roma kolonisi statüsü olarak yeniden adlandırılan bazı -özellikle eyaletlerde- kentlerde yaşayan halka, Roma vatandaşlığı statüsü verildiği bilinmektedir⁵⁵³. Doğu Dağlık Kilikia bölgesi de yaşanan bu süreçlerden etkilenmiştir⁵⁵⁴. Bölgeye yerleştirilen veteran askerlerin büyük bir çoğunluğu Roma İmparatorluk Döneminde, yönetimde söz sahibi olan İmparator ailelerinin *gens* isimleri olan Aurelius ya da Iulius isimleri taşırlar. Bunun yanı sıra Kilikia kökenli olan ancak diğer eyaletlere yerleştirilen veteran askerlerin de benzer *gens* isimleri taşıdıkları görülmektedir⁵⁵⁵.

Yayınlanmış olan yazıtlar içerisinde *tribus* ve *gens* isimlerine de rastlanır. Elaiussa Sebaste'de Caius Iulius Caius isimli bir kişinin Iulia *gensini* taşıdığı ve Fabia *tribusunun* bir üyesi olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵⁶. Yine Elaiussa Sebaste yakınlarındaki

⁵⁵⁰ Sherwin White, 1939: 170; Sayar, 2004: 23.

⁵⁵¹ Thomas, 2004: 437

⁵⁵² Dönmez Öztürk, 2009: 280-281; Sherwin White, 1939: 181, 204.

⁵⁵³ Sherwin White, 1939: 195

⁵⁵⁴ Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen yazıtlarda geçen Yunanlı ve Romalı isimleri ile *tribus* ve *gens* isimleri için ayrıca bkz. Keil ve Wilhelm, 1931; Hagel ve Tomaschitz, 1998; Pilhofer, 2005.

⁵⁵⁵ Pilhofer, 2005: 244 Vd.

⁵⁵⁶ Borgia ve Sayar, 2003: 533-535; Pilhofer, 2005: 193.

Kızılbag mevkiindeki Yapılıkaya Hermes tapınağının rahipliğini de yaptığı bilinen Titus oğlu Lucius Maetennius Longinus'un Collina⁵⁵⁷ tribusuna ait olduğu bilinmektedir.

Yazıtlardan elde edilen diğere bir veri de bölgede yaşayan vatanlara yöneliktir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde Mara yerleşiminde bulunan bir mezar yazıtında Auelis Bianor isimli bir kişinin vatan olarak buraya yerleştiği anlaşılmaktadır⁵⁵⁸. Olba antik kentinde bulunan diğere bir yazıttan ise Lucius Agusius Marinus isimli vatanın burada yerleşik olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵⁹. Kanytellis'deki bir mezar yazıtından ise Helvia Tykhe'nin kocası Helvius Konon'un İmparator Pertinax Döneminde Albana Legionunda görev yaptığı ve daha sonra vatan olarak buraya yerleştiği anlaşılmaktadır⁵⁶⁰. Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin yanı sıra Kilikia bölgesinin diğere alanlarına yerleştirilen birçok vatan askerin bulunduğunu gösteren, İS 1. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar uzanan bir sürece tarihlenen çok sayıda yazıt da bulunmaktadır⁵⁶¹. Bunların yanı sıra Kilikia bölgesinden İmparatorluk Döneminde Senatus sınıfına kadar yükselenlerin bulunduğu ve Roma Senatosu'nda görev aldıkları bilirse de Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde böyle bir durumdan söz etmek mümkün görünmemektedir⁵⁶².

⁵⁵⁷ Durugönül, 1989: 18, 149. Aynı zamanda doğu Dağlık Kilikia bölgesinin dışında Zenonopolis ve Anazarbos kentlerinde de aynı tribusa üye başka Romalıların bölgede yaşadığına dair veriler de bulunmaktadır. İS 1. yüzyılın sonları ve 2. yüzyılın başlarında Marcus Valerius ve Marcus Valerius Aquilas'ın Zenonopolis'de, Lucius Valerius Niger ve Lucius Valerius Varus Pollio'nun da Anazarbos'da yaşayan Collina tribusuna üye kişiler olduğu bilinmektedir. Pilhofer, 2005: 208-209; 243.

⁵⁵⁸ Pilhofer, 2005: 227; Hicks, 1891: 261. Nr. 41.

⁵⁵⁹ Keil ve Wilhelm, 1931; 1931, 88 Nr. 155; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 338: OID 81; Pilhofer, 2005: 178.

⁵⁶⁰ Keil ve Wilhelm, 1931; 1931, 55 Nr. 125; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 136: Kan 18; Pilhofer, 2005: 192, 221.

⁵⁶¹ Roma İmparatorluk döneminde ortaya çıkan diğere bir durumda dönem içerisinde emekli olan askerlerin (vatan) ikamet ve hayatlarını devam ettirme sorunudur. (Mattingly, 2006: 289). Bu dönem içerisinde Augustus, emekli olan askerleri için Italia'da ya da, Roma İmparatorluğuna ait eyaletlerde geniş toprakları kendi parasıyla satın aldığı ve emekli olan askerlerine dağıttığı bilinmektedir. Finley, 2007: 136.

⁵⁶² Kilikia'dan çıkan bu senatörlerin tarımsal ya da, pastoral ekonomiye yönelik geniş olanaklar sunan Ovalık Kilikia'dan çıktıkları görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde tarımsal üretim alanı açısından daha fakir olan Dağlık Kilikia'dan senatör çıkmamış olması bu durumla açıklanabilmektedir. Bunun en geçerli açıklaması ise senatörlük için gerekli maddi imkanları ancak ticaretle ya da tarımla sağlanabilmesinden

Yahudi İsimleri

Değerlendirilen yazıtlarda etnik kökenleri net olarak tespit edilen en önemli grup Yahudilerdir. Bölgede daha önce Yahudi varlığına işaret eden arkeolojik ve epigrafik veriler değerlendirilmiştir. 2012 yılında yaptığımız bir çalışma ile de bu verilere yenilerini eklemek mümkün olmuştur⁵⁶³. İakobos⁵⁶⁴, Samouelos⁵⁶⁵, Zakharios⁵⁶⁶, Soul⁵⁶⁷, İohannes⁵⁶⁸, Sabbatios⁵⁶⁹, İsakios⁵⁷⁰, Abrahamios⁵⁷¹ gibi isimler bölgede Yahudilerin varlığına işaret eden isimler olarak ön plana çıkar⁵⁷².

Bu yazıtlarından isimlerin belirlenebilmesinin yanı sıra bu kişilerin ne işle uğraştıklarını öğrenmek de mümkündür. İakobos isimli Yahudi'nin çizme yapıcılığı⁵⁷³ ile uğraştığı diğerinin ise altın işleyiciliği⁵⁷⁴ yapıldığı bilinmektedir. Yine Moses isimli bir Yahudi'nin altın işleyiciliği⁵⁷⁵ yapıldığı, Saoul⁵⁷⁶ isimli diğer bir Yahudi'nin anahtar

kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra bu Kilikalı senatörlerin İtalik kökenli olmadıkları görülmektedir. Ertekin, 2005: 165 vd.

⁵⁶³ Ayrıntılar için ayrıca bkz. Durugönül ve Mörel, 2012: 303 vd.

⁵⁶⁴ Keil ve Wilhelm, 1931; 137, 162, 164,165, Nos. 237, 426, 428, 429; 431, 433, 435, 437; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 211, 218, 234, 241, 237, 244,256, 290, Kry 98, Kry 570, Kry 137, Kry 281, Kry 301, Kry 377, Kry 234, Kry 259.

⁵⁶⁵ Keil ve Wilhelm, 1931; 187, 198, 199 Nos. 684, 601, 683, 685, 680, 682; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 214, 232, 239, 269, 272, 297 Kry 116, Kry 265, Kry 610, Kry 473, Kry 224, Kry 454; Williams, 1992: 250;

⁵⁶⁶ Keil ve Wilhelm, 1931; 39, 154, 168, 202, 213, Nos. 55, 361, 712, 782, 460 Hagel ve Tomaschitz, 1998: 58, 246, 279, 291, 298 Çaltı-Bozkır 1, Kry 513, Kry 576; Kry 618; Kry 312;

⁵⁶⁷ Keil ve Wilhelm, 1931; 199 No. 689-Hagel ve Tomaschitz, 1998: 297 Kry 612.

⁵⁶⁸ Keil ve Wilhelm, 1931; 171 No. 483-Hagel ve Tomaschitz, 1998: 195 Kry 20.

⁵⁶⁹ Keil ve Wilhelm, 1931; 196 No. 678-Hagel ve Tomaschitz, 1998: 207 Kry 72.

⁵⁷⁰ Keil ve Wilhelm, 1931; 166 No. 451- Hagel ve Tomaschitz, 1998: 264 Kry 423a

⁵⁷¹ Keil ve Wilhelm, 1931; 108, 132, 162 No. 114, 207b, 423

Hagel ve Tomaschitz, 1998: 181, 210, 230 Krs 75, Kry 209; Kry 90b.

⁵⁷² Durugönül ve Mörel, 2012: 308-309.

⁵⁷³ Şahin, 2003: 82.

⁵⁷⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 199.

⁵⁷⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 200.

⁵⁷⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 203.

yapımcısı olduğu, Sebbatios isimli Yahudi'nin çanak çömlek işliğı sahibi olduğu, Iakobos isimli Yahudi'nin kandil yapımcılığı ile uğraştığı⁵⁷⁷ bilinir.

Samouel isimli Yahudi'nin mermecilik⁵⁷⁸ yaptığı, Zakharias⁵⁷⁹, Isakios⁵⁸⁰, Samuelos ve Iakobos⁵⁸¹ isimli Yahudi'lerin dokumacılıkla uğraştığı, Iakobos isimli Yahudi'nin yün eğiricisi⁵⁸² olduğu, Samuelos isimli bir Yahudi'nin şarap tüccarlığı ve armatörlük yaptığı⁵⁸³, Iakobos isimli diğer bir Yahudi'nin liman işçiliğı⁵⁸⁴ yaptığı, Iakobos isimli iki Yahudi'nin depoculuk⁵⁸⁵ yaptığı, Iudeos isimli Yahudi'nin rahiplik ve merhem yapımcısı⁵⁸⁶ olduğu, Abraamios ve Samuelos isimli kişilerin şarap satıcılığı⁵⁸⁷ yaptığı, Korasion'dan Abramios isimli kişinin zeytinyağı satıcılığı⁵⁸⁸ yaptığı aktarılmaktadır.

Yerel İsimler

Çalışmada değerlendirilen yazıtlar üzerinden yerel isimleri tespit etmek de mümkün olmuştur. Bunlar arasında en yoğun grubun, Hellenistik Dönemde bölgede Rahip Krallık hanedanlığının yerel Rahiplerine ve aile bireyelerine ait kişilere ait olduğu görülmektedir (Tablo-1 ve Tablo-2 Yerel İsimler Tablo – 3'de ise kırsal yerleşimlerde tespit edilen kişi isimleri bir araya getirilmiştir.) Bunlar içerisinde Πλως⁵⁸⁹,

⁵⁷⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 73.

⁵⁷⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 77.

⁵⁷⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 93.

⁵⁸⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 118.

⁵⁸¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 96,98.

⁵⁸² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134.

⁵⁸³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 139.

⁵⁸⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 143.

⁵⁸⁵ Şahin, 2003: 160,161

⁵⁸⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 244.

⁵⁸⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 283. 289

⁵⁸⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 296.

⁵⁸⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 186 KrA 1A5; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

Τερβεμασις⁵⁹⁰, Ρωζρυμερις⁵⁹¹, Τεδιαρις⁵⁹², Τροκοζαρμας⁵⁹³ ve Οζολλας⁵⁹⁴ gibi isimler bulunur. Bunun yanı sıra Meydan yerleşiminden ele geçen bir kabartma üzerindeki yazıtta Μοαρμισ ογλου Τουκολεις ile Ροαρβασις ογλου Διοδωρος'un hem Hermes rahibi oldukları hem de Roma ordusunda hizmet verdikleri anlaşılmaktadır⁵⁹⁵. Rahip isimlerinin yanı sıra bölgede heykeltıraşlık yapan yerel sanatçıların da var oldukları görülmektedir. Adamkayalar A7 kabartmasını yapan heykeltıraşın Πρηναμεοσ'lu Σαδασαμις⁵⁹⁶, Sömek'de bulunan Athena Krisoa kabartmasının heykeltıraşının ise Μαρκου Μενα⁵⁹⁷ olduğu bilinmektedir. Ayrıca bölgede yerel elitelerin özellikle Roma Döneminde kamu binaları yaptırdıkları ya da var olan binaların onarımlarına katkı sağladıkları yine yazıtlardan elde edilen bilgiler arasındadır. Bunlar içerisinde, Κανις⁵⁹⁸ yerel bir isim olarak ön plana çıkmaktadır. Κανις Seleukeia Kalykadnos vatandaşıdır ve aynı zamanda Hermes⁵⁹⁹ rahibidir. Seleukeia Kalykadnos'da bulunan bir stadionun yedi oturma sırasını kendi parasıyla finanse etmiştir ve bu sebeple kent tarafından onurlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra yine bölgenin kırsal yerleşimlerinden biri olan Kanytellis'den ele geçen bir yazıtta Bargathes ογλου Bias'ın obruğa inen merdivenleri kendi parasıyla halk için yaptırdı ifadesi yer almaktadır. Yazıtta adı geçen Bargathes'in yerel kökenli bir isim olması ayrıca

⁵⁹⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184 KrA 1A2; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁵⁹¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184 KrA 1A2; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁵⁹² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184,185 KrA 1A2, 1A4; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁵⁹³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185 KrA 1A4; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁵⁹⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185 KrA 1A3; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁵⁹⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 322 Mey 3; Bent, 1891: 271 Nr. 75.; Borgia, 2013: 120.

⁵⁹⁶ Durugönül, 1989: 24; Durugönül, 2009: 67; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal 2; Bent, 1891: 238 Nr. 23.

⁵⁹⁷ Durugönül, 2009: 67; Durugönül, 1989: 50; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 315 Lam 19.

⁵⁹⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81, 373 Dös 5, Sel 137; Keil ve Wilhelm, 1931; 25 No. 49; Borgia, 2013: 121; Şahin, 2009: 269.

⁵⁹⁹ Yazıtta net olarak okunamasa da Κανις Hermes ve diğer bir tanrının daha rahipliğini yapmaktadır. Aynı zamanda yazıtın beşinci satırında geçen δεκαπρωτοι Κανις'in görev tanımlaması hakkında da bilgi vermektedir. δεκαπρωτοι vergi ve hububat toplama/depolama ile görevli onkişilik bir collegiumu ifade etmektedir. Şahin, 2009: 270.

dikkat çekicidir⁶⁰⁰. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki bazı yazıtlarda Herakles ile özdeşleştirildiği aktarılan Asia kökenli bir tanrı olduğu bilinen Sandan-Santa'dan türetilen kişi isimlerine rastlanıyor olması bölgede yerel isimlerin kullanımının devam edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır⁶⁰¹.

Yukarıda sayılan ve yerel kökenli oldukları bilinen isimlerin yanı sıra tespit edilen ve Tablo 2'de ise Ανγλους⁶⁰², Βρουατις⁶⁰³, Γλαφυρα⁶⁰⁴, Δεμηα⁶⁰⁵, Ελπις⁶⁰⁶, Ζηνας⁶⁰⁷, Ησαιας⁶⁰⁸, Θαυμιας⁶⁰⁹, Ιμεριος⁶¹⁰, Κατραιας⁶¹¹, Λυχνας⁶¹², Μισραιος⁶¹³, Ναρινος⁶¹⁴, Οδοτομις⁶¹⁵, Πους⁶¹⁶, Ρασκας⁶¹⁷ ve Σκιουρα⁶¹⁸ gibi herhangi bir kökene ait olmayan isimlerin tespit edilmiş olması ayrıca önemlidir. Yapılan çalışma sırasında yukarıda tespit edilen isimlerin Yunanca kişi isimleri sözlüğünde⁶¹⁹ karşılıklarının olmaması bu isimlerin de yerel isimler olabileceğini düşündürür.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen bir kapı lentosu üzerindeki altı satırlık Yunanca yazıtta yerel isimlere rastlanmış olması önemlidir. Kümbetbeleni'nin kırsal bir

⁶⁰⁰ Sayar, 2015: 113.

⁶⁰¹ Borgia, 1999: 450; Durukan, 2011, 146; Ten Cate, 1961: 136-137.

⁶⁰² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81 Dös 6; Keil ve Wilhelm, 1931; 26f No. 50.

⁶⁰³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 80 Dös 2

⁶⁰⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 138 Kan 25

⁶⁰⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 80 Dös 2

⁶⁰⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 84 EIS 4a.

⁶⁰⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134 Kan 15; 158 Kzb 10

⁶⁰⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 254 Kry 371; 263 Kry 415b. Keil ve Wilhelm, 1931; 166, 147 No. 450, 307b.

⁶⁰⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 238 Kry 262; Keil ve Wilhelm, 1931; 156 No. 377.

⁶¹⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 85 EIS 8

⁶¹¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134 Kan 10; Bent, 1891: 227 Nr. 4.

⁶¹² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 214 Kry 114; Keil ve Wilhelm, 1931; 143 No. 277.

⁶¹³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184-185 KrA 1A1, 1A3; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶¹⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 260 Kry 402; Keil ve Wilhelm, 1931; 188 No. 608.

⁶¹⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 251 Kry 349; Keil ve Wilhelm, 1931; 172 No. 490.

⁶¹⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 312 Lam 5; Bent, 1891: 260 Nr. 35a.

⁶¹⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 337 OID 70; Keil ve Wilhelm, 1931; 76 No. 92.

⁶¹⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 198 Kry 32; Keil ve Wilhelm, 1931; 156 No. 379.

⁶¹⁹ Pape ve Benseler, 1911; Balzat ve diğerleri, 2013.

yerleşim olması bölgedeki kırsal yerleşimlerde tespit edilen yazıtları ve bunlardaki yerel ve yabancı isimlerin belirlenmesini önemli kılmaktadır. Bu durum çalışmamız sırasında Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin kırsal yerleşimlerinde tespit edilen yazıtlardaki yerel ve yabancı isimlerin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında Kümbetbeleni yerleşiminden ele geçen yazıttan elde edilen veriler bir arada değerlendirmek mümkün olmuştur Yazıtta, “*Ouasis oğlu Trokonazas’ın mezarı, karısı Na, Kızkardeşi Ma, annesi Ainis ve damadı Ouprasetas için yaptırdı, mezarı tahrip edenler İmparatorluk kasasına (fiskus) ve köye (kome) 1200 denar ödesinler*” ifadeleri bulunmaktadır. Yazıt Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir⁶²⁰. Yazıtta geçen yerel isimlerden ilki Ουασις⁶²¹, dir. Bu isime Adamkayalar A3 kabartmasının altında yer alan yazıtta ve Demircili’deki (Imbriogon Kome) bir mezar yazıtında daha rastlanmaktadır. Diğer yerel isimler olan Αιυις ve Να⁶²² ise yine Demircili ve Kanytellis’deki mezar yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Ουπρασητας⁶²³ ismine ise sadece bu yazıtta rastlanmaktadır.

V.2.2. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkelerinde ve Yazıtlarında Tanrılar

Doğu Dağlık Kilikia bölgesi yazıtlarından aynı zamanda bölgede tapınım gören tanrı/tanrıça isimlerinin yanı sıra dinsel ayrıcalıklara ve ünvanlara yönelik bilgilerin edinilmesi de mümkün olmuştur. Tespit edilen yazıtlardan elde edilen veriler içerisinde

⁶²⁰ Şahin, 2009: 266; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82.

⁶²¹ Durugönül, 1989: 22; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal3;81 Dös 6; 364 Sel 82.; Bent, 1891: 238 Nr. 22.

⁶²² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82, 80-82 Dös 3-8, 132 Kan 4; Keil ve Wilhelm, 1931; 30 No. 52; Bent, 1891: 229 Nr. 6f.

⁶²³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82,

adına en çok rastlanan tanrı Zeus'tur⁶²⁴. Helios⁶²⁵ ve Selene⁶²⁶ isimleri ise Zeus'tan sonra en sık karşılaşılan tanrı ve tanrıça isimleridir. Bunların yanı sıra Athena⁶²⁷, Asklepios⁶²⁸, Demeter⁶²⁹, Dionysos⁶³⁰, Hera⁶³¹, Tykhe⁶³², Nemesis⁶³³, Nymphe⁶³⁴, Pan⁶³⁵ gibi tanrı ve tanrıçalar ile mitolojik figürlerin isimlerine, az da olsa yazıtlarda rastlanmaktadır. Hermes'e bölgede çok sayıda tapınak adanmış olmasına rağmen sadece bir yazıtta⁶³⁶ adına rastlanabilmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Bölgedeki kentler tarafından basılan sikkeler üzerinde görülen tanrı ve tanrıça tasvirleri ile bölge yazıtlarından elde edilen veriler örtüşmektedir. Bölgenin en erken sikke basan kentlerinden olan Seleucia ad Calycadnum'dan ve Elaiussa Sebaste'den ele geçen sikkelerde Athena, Zeus, Hermes ve Tykhe betimlemelerine rastlamak mümkündür. İS 1. yüzyılda ise bölgede varlığını sürdüren Olba Rahip Krallığının bir süre sikke basımına devam ettiği bilinmektedir. Bu sikkeler üzerinde ise Zeus ve Hermes betimlemelerinin varlığı dikkat çeker. İS 2. yüzyılda ise sikke basan kentlerin ve basılan sikkelerin sayısında bir artış olduğu görülür. Bu artış ile sikkeler üzerinde görülen tasvirler de doğru orantılı olarak artar ve çeşitlenir. Bu süreçte sikkelerin ön yüzlerinde İmparator ya da İmparatoriçe büstleri bulunurken arka yüzlerde tanrı ve tanrıça betimlemelerine yer verilir. Bu süreçte Zeus, Hermes, Tykhe, Nike ve Dionysos betimlemelerine bu sikkeler üzerinde rastlanır. İS

⁶²⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132,134-136 Kan1,3,8,11,16,17; 157 Kzb 7; 190,191 KrA 2,4; 203 Kry 50; 331, 335, 340 OID 36, 56, 86; 361, 369, 377 Sel 69, 115, 151.

⁶²⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998:88 EIS 23; 132,134,136-137 Kan 3, 11, 16, 17, 21; 282 Kry 528; 313 Lam 7.

⁶²⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998:88 EIS 23; 132,134,136; Kan 3, 11, 16, 17; 313 Lam 7.

⁶²⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998:134,136; Kan 11, 16; 315 Lam 19.

⁶²⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 277 Kry 505.

⁶²⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998:137 Kan 22; 326 OID 9b.

⁶³⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 326 OID 9a.

⁶³¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 203 Kry51.

⁶³² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 377 Sel 149.

⁶³³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 188 KrA 1B3.

⁶³⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 361 Sel 68.

⁶³⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 191 KrA 3.

⁶³⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 156, Kzb 3.

2. yüzyılın sonu ile İS 3. yüzyılın başları ise bölgede en çok sikke basılan dönemdir. Bu döneme ait olan sikkeler üzerinde Zeus⁶³⁷, Hermes⁶³⁸, Tykhe⁶³⁹, Nike⁶⁴⁰, Athena⁶⁴¹, Dionysos⁶⁴², Isis ve Serapis⁶⁴³, Artemis ve Apollon⁶⁴⁴, Aphrodite⁶⁴⁵ ve Asklepios⁶⁴⁶ gibi tanrıların betimlemelerine rastlanır.

V2.3. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Sikkelerinde ve Yazıtlarında Kentlerin Ünvanları ve Ayrıcalıklar

Yazıtlardan elde edilen diğer bir önemli bilgi de kentlerin kutsal alanları ve elde etmiş oldukları ayrıcalıklar ile ilgili ünvanlardır. Bunlar içerisinde $\epsilon\rho\rho\epsilon\iota\alpha$ ibaresine Diokaesarea kentindeki bir yazıtta, $\text{Α}\sigma\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ ibaresine ise Diokaesarea ve Seleucia ad Calycadnum'daki birer yazıtta rastlanmaktadır. Sikkeler üzerindeki ifadelerden de benzer bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Bölgedeki önemli kentlerden biri olan Olba'nın İS 117-138 (Hadrianus Dönemi) yıllarında *Autonomos* hakkı aldığı bilinmektedir⁶⁴⁷. Diokaesarea kenti ise İS 161-169 (Lucius Verus) yıllarında bölgenin metropolisi olarak sikkeler üzerinde anılmıştır⁶⁴⁸. Bölgenin kıyı kentlerinden Korykos ise İS 211-249 (Caracalla – I. Philippus Arabs arası dönemler) ile İS 253 – 260 (Varlerianus Dönemi) yıllarında *Autonomos*⁶⁴⁹, İS 244 – 260 (I . Philippus Arabs ve Varlerianus Dönemleri)

⁶³⁷ Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 360, 367, 370-372, 377, 380, 381, 388, 394, 446, 486, 576.

⁶³⁸ Ziegler, 1988: Kat. No: 361, 379, 493, 540, 542, 546, 548, 551, 552, 570.

⁶³⁹ Ziegler, 1988: Kat. No: 377, 385, 391, 412, 429, 445, 473, 487, 495, 501, 504, 511, 520, 540, 542, 546, 570.

⁶⁴⁰ Ziegler, 1988: Kat. No: 386, 389, 395, 396, 423, 451, 479-481, 483, 527, 559, 564, 566, 571, 573.

⁶⁴¹ Ziegler, 1988: Kat. No: 414, 415, 396, 430, 494, 533.

⁶⁴² Ziegler, 1988: Kat. No: 438-441, 443, 457, 572, 578.

⁶⁴³ Ziegler, 1988: Kat. No: 376, 500, 517.

⁶⁴⁴ Ziegler, 1988: Kat. No: 404, 422, 437, 474.

⁶⁴⁵ Ziegler, 1988: Kat. No: 477, 491, 558.

⁶⁴⁶ Ziegler, 1988: Kat. No: 577.

⁶⁴⁷ Ziegler, 1988: Kat. No: 371.

⁶⁴⁸ Ziegler, 1988: Kat. No: 384

⁶⁴⁹ Ziegler, 1988: Kat. No: 548, 549, 550, 557, 558.

yılları arasında *Nauarkhis*⁶⁵⁰ ünvanını sikkeleri üzerine darp etmiştir. Bölgenin diğer bir önemli kıyı kenti olan Elaiussa Sebaste ise İS 161-169 (Marcus Aurelius Dönemi) yılları arasında bastığı sikkelerinde *Metropolis*⁶⁵¹, İS 172- 260 (Caracalla - Valerianus Dönemlerinde) kesintisiz olarak *Nauarkhis* ünvanına sikkeleri üzerinde yer vermiştir⁶⁵².

Elaiussa Sebaste aynı zamanda İS 253 – 260 (Valerianus Dönemi) yılları arasında *Hiera* ünvanı sikkelerine yansıtmıştır⁶⁵³. Seleucia ad Calycadnum kenti ise İS 222 – 235 (Severus Aleksandros Dönemi) yılları arasında *Eleuteria*⁶⁵⁴, İS 238-253 yılları arasında (III. Gordianus - Trebonianus Gallus Dönemlerinde) *Nauarkhis*⁶⁵⁵ ünvanına sikkelerinde yer vermiştir.

Çalışma sırasında değerlendirilen yazıtlardan bölgede kullanılan para birimi hakkında da bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bunlar içerisinde *Denarius* para birimi olarak 20 farklı yazıtta karşımıza çıkarken *Drachme* bir para birimi olarak 7 yazıtta tespit edilebilmiştir. Bir *Drachmenin* 1/6'sı olan *Obolos* kelimesi ise bir yazıtta karşımıza çıkmaktadır. Roma İmparatorluk Döneminde İmparatorluk Kasası anlamına gelen *Fiskus* / *Fiskos* kelimesine ise oniki yazıtta rastlamak mümkün olmuştur.

⁶⁵⁰ Ziegler, 1988: Kat. No: 551, 552.

⁶⁵¹ Ziegler, 1988: Kat. No: 571.

⁶⁵² Ziegler, 1988: Kat. No: 572-574, 576, 578.

⁶⁵³ Ziegler, 1988: Kat. No: 577.

⁶⁵⁴ Ziegler, 1988: Kat. No: 461, 477.

⁶⁵⁵ Ziegler, 1988: Kat. No: 479-481, 483, 487, 489, 491, 501, 504, 508, 511.

V.3. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Hellenistik ve Roma Dönemi Seramik Buluntuları

Hellenizasyon ve Romanizasyon üzerine çalışma yapan araştırmacılar, seramik buluntuların yaşanmış olan etkileşime işaret ettiğini öne sürerler⁶⁵⁶. Ancak, bu konuda görüş bildiren araştırmacılar seramik buluntuların varlığını kültürlerarası etkileşim açısından değerlendirmeye alırken söz konusu bölgelerde ilk etkileşimlerin olduğu önerilen dönemlerden önce seramik buluntuların bulunmamış olmasına vurgu yaparlar. Buna rağmen, seramik buluntuların söz konusu bölgelerde ele geçmiş olmasının kültürlerarası etkileşime açıkça işaret etmeyebileceği de göz ardı edilmemelidir. Özellikle Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait seramik buluntuların kültürel anlamda takip edilebilecek izler taşımaktan uzak kondisyonları ve işçilikleri bu görüşün oluşmasında başlıca role sahiptir. Bir bölgede Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlendirilebilen seramik buluntuların bulunmasının, o bölgenin ticareti ve kap kullanımına yönelik tercihler hakkında fikir sahibi olmamız katkı sunmak ile birlikte, kültürlerarası etkileşim açısından ayrıntılı fikir edinmemize olanak sağlamayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple, çalışma içerisinde bölgeden ele geçen Hellenistik ve Roma Dönemine tarihlendirilen seramik buluntular ele alınacak olsa da yukarıda sözü geçen sebepler ile ilişkili olarak kültürlerarası etkileşim açısından doyurucu veriler sağlamayacak olmaları sebebi ile söz konusu süreç açısından ayrıntılı olarak incelenmeyeceklerdir.

Bölgede kazısı yapılan antik kentlerin ve bu kazılardan elde edilen seramik buluntulara yönelik yayın sayısının azlığı bu bölümde yapılacak değerlendirmelerin sınırlı

⁶⁵⁶ Okun, 1989: 437-438; Rothe, 2005: 169; Sanie, 1993: 145,148,150.

kalmasına neden olmuştur. Elaiussa Sebaste ve Olba kentlerindeki kazılarda ele geçen seramik buluntular ile ilgili veriler az sayıda yayında yer alır. Son dönemlerde bölgenin kırsal yerleşimlerinden olan Kanytellis’de de kazılar yürütülmüş ve elde edilen sonuçlar da yayınlanmıştır.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki taş mimari izlerin Hellenistik Dönem içerisinde başladığı bilinir. Bu durum Elaiussa Sebaste kentinden ele geçen seramik buluntular ile de örtüşür. Ancak bu döneme ait seramik buluntuların sayısı oldukça azdır. Kentten ele geçen en erken seramik buluntular İonia, Syria ve Kıbrıs ile olan ticari ilişkilere işaret eder ve İÖ 2. yüzyılın başlarına kadar dayanır. İÖ 1. yüzyılda ise ticaret ağının İspanya, İtalya ve Afrika’ya kadar genişlediği önerilir⁶⁵⁷. Elaiussa Sebaste kentinin Roma Dönemi seramik buluntularının sayısı ise Hellenistik Döneme oranla daha fazladır. Roma Dönemi seramik buluntularına ait veriler söz konusu alanda iki farklı dönem yaşandığına işaret eder. İlk dönem İS 1. yüzyıldan İS. 3 yüzyılın ortasına kadar uzanan süreci kapsar. Bu süreçte doğu ve batı arasındaki köprü konumu sebebiyle Elaiussa Sebaste’de Suriye, Filistin, Kıbrıs, Batı Küçük Asia, İtalya, İberya ve Afrika’dan ithal ürünler bulunurken söz konusu alanlarda da Kilikia üretimi olan ve taşıma amacıyla kullanılan kap formlarının bulunuyor olması ticaretin boyutlarını gösteriyor olması açısından önem taşımaktadır⁶⁵⁸. Elaiussa Sebaste’nin Roma Dönemi seramik buluntularının ikinci dönemi ise İS 3. yüzyılın ortalarından 4. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi içine alır. Bu süreçte Elaiussa Sebaste’de bir önceki süreçte ticaret yapılan bölgelerin üretimi kap formları görülüyor olmasına rağmen Afrika üretimi kap formlarının sayısındaki artış dikkat çekicidir. Söz konusu bölgenin kapları ithal edilirken aynı dönem

⁶⁵⁷ Ferrazzoli ve Ricci, 2013: 210; Ferrazzoli, 2013: 257 vd. Kızıllarslanoğlu, 2014: 239; Kızıllarslanoğlu ve Alkaç: 2014: 55 vd.

⁶⁵⁸ Ferrazzoli ve Ricci, 2013: 211-212; Ferrazzoli ve Ricci, 2010: 186 -192; Kızıllarslanoğlu, 2014: 234 vd.

içerisinde yerel üretim taklitlerinin yapılması Elaiussa Sebaste'nin Roma Döneminde seramik ürettiğini göstermesi açısından da önemlidir⁶⁵⁹.

Olba kentinde son yıllarda yürütülen kazılardan ele geçen seramik buluntular ile ilgili ayrıntılı çalışmalar henüz tamamlanmamıştır. Ancak, söz konusu alandan ele geçen iki adet Rhodos amphora mühürü Hellenistik Dönemde Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin kırsal ekonomisine ve ticaretine ışık tutar. Bu iki Rhodos mühürlerinden biri İÖ 160-146 yıllarına tarihlenirken ikinci mühür ise İÖ 85 yılı ile Augustus Dönemi arasına tarihlenmektedir⁶⁶⁰.

Kanytellis'den ele geçen seramik buluntular ise bölgenin Hellenistik Dönem seramik kronolojisine katkı sağlamıştır. İÖ 3. yüzyıla tarihlenen seramik buluntular bölgedeki kırsal yerleşimlerin erken dönemlerine ışık tutmuştur⁶⁶¹. Kanytellis'de Hellenistik Döneme tarihlenen bu buluntularının yanı sıra Roma Dönemine ve Geç Antik Döneme tarihlenen çok sayıda seramik buluntu da bulunmaktadır. Bunlar yerleşimin İS 7. yüzyıla kadar iskan gördüğü fikrini destekler⁶⁶².

Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki Hellenistik ve Roma Dönemi seramikleri hakkındaki diğer veriler ise Diokaesarea'dan elde edilmektedir. Burada yapılan çalışmalar sonucunda en erken seramik buluntular Hellenistik Dönem içerisinde İÖ 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. İS 2. yüzyıl ve sonrasına ait buluntular bölgedeki diğer

⁶⁵⁹ Ferrazzoli ve Ricci, 2013: 214; Ferrazzoli ve Ricci, 2010: 188; Kızılarıslanoğlu, 2014: 242.

⁶⁶⁰ Özyıldırım ve Alkaç, 2015: 142, 144.

⁶⁶¹ Körsulu, 2015: 139.

⁶⁶² Körsulu, 2015: 136, 139.

kentlerde olduğu gibi artış gösterir ve buluntular İS 7. yüzyılda bölgenin genelinde de görüldüğü gibi sona erer⁶⁶³.

V.4. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Epigrafik, Nümismatik Buluntular

V.4.1. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Sikkeler

Çalışmanın temelinde yer alan kırsal yerleşimlerde çok sayıda yazıt ele geçmiş ve yayınlanmış olsa da sikkeler açısından durum aynı değildir. Sikkelerin sadece metropolis kentler tarafından basılabiliyor olmaları ve kırsal kesimde yapılan kazı çalışmalarının yok denecek kadar az olması bu durumun temel sebepleri arasında yer almaktadır. Yine de söz konusu dönemlerde sikke bölgedeki metropolis kentlerin dönemler içerisinde sikke basmış olmaları ve bu sikkeler üzerindeki betimlemeler kültürlerarası etkileşim açısından veriler sağlamaktadır ve bölgeden ele geçen arkeolojik ve epigrafik veriler tarihsel süreç ile de örtüşür. Özellikle epigrafik ve nümismatik verilerin oldukça sınırlı olduğu Hellenistik Dönem için bölgedeki en erken tarihli sikkeleri İÖ 2. ve 1. yüzyıllara tarihlenmesi ve bunların I. Seleukos Nikator tarafından kurulan Seleukeia Kalykadnos'dan ele geçmiş olması önemlidir⁶⁶⁴. Öyleki, tezin coğrafi olarak batı sınırını oluşturan alanda kurulmuş bir Hellenistik Dönem kentinin varlığı söz konusu dönem içerisinde bölgenin karşılaştığı ilk ve yoğun kültürel etkilere işaret eder. Bu dönem içerisinde Seleukeia Kalykadnos kentinin bastığı sikkelerde karşılaşılan tanrı ve tanrıça tasvirlerinin de bölgede tapınım gördüğü, yazıtlar ve kabartmalarda da izlenen tanrı ve tanrıçalar ile de örtüşüyor olması söz konusu etkilere işaret etmesi açısından önemlidir.

⁶⁶³ Kramer, 2012: 65; Wannagat, 2005: 126.

⁶⁶⁴ Cohen, 1995: 369.

Roma Döneminde ise bölgede sikke basımında belirgin bir artış olduğu gözlemlenir. Özellikle Korykos, Kommagene Kralı Antiokhos'un Kilikia bölgesindeki hakimiyeti sırasında krallığın dört resmi darphanesinden biri olarak sikke basmaya devam eder⁶⁶⁵. Elaiussa Sebaste ise İÖ 20 yılında bölgedeki hakimiyeti elinde bulunduran Kappadokia Kralı I. Arkhelaos Döneminde ve İS 38 yılında bölgenin Kommagene kralı IV. Antiokhos'un yönetimine geçtiği süreçte sikke basmaya devam eder⁶⁶⁶. Korykos'un ve Elaiussa Sebaste'nin bu döneme ait sikkelerinde karşılaşılan Hermes betimlemeleri ise bu kentlerin art alanında bulunan tapınaklardaki Hermes tapınımı ile örtüşmektedir. Diokaesarea'da ise İÖ 10 yılında Augustus tarafından bölgenin yönetiminde bırakılan Teukroslar hanedanlığına ait Teukros oğlu Ajax'ın sikkeleri görülür⁶⁶⁷. Kentte Teukros hanedanlığının hakimiyetinin sona ermesinden sonra İS 17 yılında bölgenin yönetimi Pontos Kralı M. Antonius Polemo'ya (I. Polemo) bırakılır ve sikke basımı devam eder⁶⁶⁸. Bu süreçlerdeki sikkeler üzerinde karşılaşılan yerel hanedana mensup yöneticilerin tasvirleri tarihsel süreç ile ilişkilidir. Bunun yanı sıra aynı sikkelerde Hermes ve Zeus kültüne işaret eden verilerin varlığı da bölgede bulunan Zeus ve Hermes kültü varlığı ile örtüşmektedir. Bu Dönemde bölgede bulunan vassal krallar tarafından basılan sikkeler üzerinde de bölgede tapınım gördüğü bilinen tanrı ve tanrıça betimlemeleri kadar yerel yönetici ve/veya Roma İmparatorlarının portrelerine de yer verilir. Bu durum bölgede bu süreçte vassal krallar tarafından yürütülen bilinçli bir propagandaya işaret eder⁶⁶⁹.

⁶⁶⁵ Hill, 1900: lxxviii; Arslan, 1993: 204; Arslan, 2002: 193.

⁶⁶⁶ Hill, 1900: lxxix-lxxx; Tekin, 1998: 153; Ziegler, 1988: 79.

⁶⁶⁷ Hill, 1900: lii; Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 361.

⁶⁶⁸ Ziegler, 1988: Kat. No: 358, 361.

⁶⁶⁹ Bölgede vassal krallar tarafından yürütüldüğü öneriler politikalara ilişkin veriler Kültürlerarası Etkileşim Açısından Manevi Kültür Öğeleri ve Değerlendirme bölümlerinde ayrıca ele alınmıştır.

Roma İmparatorluk Döneminde Seleucia ad Calycadnum, Elaiussa Sebaste, Korykos, Diokaesarea ve Olba kentlerinin sikke basmaya devam ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte bu dönem sikkelerinin ön yüzlerinde sıklıkla İmparator ve İmparatoriçe portreleri görülmesi, dönemin siyasi durumu hakkında ayrıntılı bilgiler sunsa da kültürlerarası etkileşim açısından doyurucu bilgiler sağlamaktan uzaktır. Söz konusu dönemde basılan sikkelerin bir devlet politikası olarak sikke basan bütün eyaletlerdeki darphanelerde bir kalıp şeklinde uygulanıyor olması bunun başlıca sebebidir. Ancak yine de bu dönemdeki sikkeler kentlerin ünvanları ve ayrıcalıkları hakkında veriler sağlar. Bunlar içerisinde Olba *Autonomos*⁶⁷⁰, Diokaesarea *Metropolis*⁶⁷¹, bölgenin kıyı kentlerinden Korykos *Autonomos*⁶⁷² ve *Nauarkhis*⁶⁷³, Elaiussa Sebaste *Metropolis*⁶⁷⁴, *Nauarkhis*⁶⁷⁵, *Hiera*⁶⁷⁶, Seleucia ad Calycadnum kenti ise *Eleuteria*⁶⁷⁷, *Nauarkhis*⁶⁷⁸ ünvanına sikkelerinde yer vermişlerdir. Bu ünvanlar kentlerin statüleri ve kentte yaşayanların İmparatorluk sınırları içerisinde elde ettikleri ayrıcalıklara işaret ediyor olması açısından önemlidir. Özellikle İS. 2. ve 3. yüzyıllara ait sikkelerde karşılaşılan ünvanların varlığı, söz konusu süreçlerde bu kentlerin merkezi Roma yönetimi ile olan ilişkilerine ve dolaylı olarak Roma kent üzerindeki etkiye işaret eder. Ancak, sikkeler üzerindeki bu verilerden yola çıkarak çalışmamızın temel konusunu oluşturan kırsal yerleşimler ve buralardaki etkilerin açık şekilde belirlenebilmesi çok da mümkün görünmemektedir. İS 2. ve 3. yüzyıllarda özellikle Doğu Dağlık Kilikia'nın kıyı kentlerine basılan sikkelerin varlığı ve tanınan ayrıcalıklar kentlerin ekonomik gücüne işaret eder. Bu

⁶⁷⁰ Ziegler, 1988: Kat. No: 371.

⁶⁷¹ Ziegler, 1988: Kat. No: 384

⁶⁷² Ziegler, 1988: Kat. No: 548, 549, 550, 557, 558.

⁶⁷³ Ziegler, 1988: Kat. No: 551, 552.

⁶⁷⁴ Ziegler, 1988: Kat. No: 571.

⁶⁷⁵ Ziegler, 1988: Kat. No: 572-574, 576, 578.

⁶⁷⁶ Ziegler, 1988: Kat. No: 577.

⁶⁷⁷ Ziegler, 1988: Kat. No: 461, 477.

⁶⁷⁸ Ziegler, 1988: Kat. No: 479-481, 483, 487, 489, 491, 501, 504, 508, 511.

durum kıyı kentlerin art alanlarında yer alan kırsal yerleşimlerin sayısı ve bu yerleşimlerdeki tarımsal üretim ile ilişkili buluntuların sayısındaki artış ile örtüşmektedir. Bütün bu veriler bir arada değerlendirildiğinde kıyı kentlerinde bu süreçte yaşanan etkileşim dolaylı olarak kırsal yerleşimler üzerinde de bir etki yaratmış olmalıdır.

V.4.2. Kültürlerarası Etkileşim Açısından Yazıtlar

Bölgede Hellenistik Döneme tarihlenen yazıtların sayısı Roma Dönemine tarihlenen yazıtlara oranla oldukça azdır. Buna rağmen değerlendirmeye alınan 1191 yazıttan 10 tanesi Latince yazılmış iken 1181 tanesi Yunanca yazılmıştır. Dağlık Kilikia'da görülen bu durum Küçük Asia'nın genelinde benzer şekildedir⁶⁷⁹.

Çalışma içerisinde incelenen yazıtlarda bulunan Yunanlı isimlerin görülmesi bölgede Hellenistik Dönem ile birlikte hakimiyet kuran Seleukoslar tarafından başlatılan Akkültürasyon sürecinin bir parçası oldukları önerilmektedir. Özellikle Korykion Antron'daki rahipler listesinde karşılaşılan Yunanlı Rahip isimlerinin ve Yunanca yazılmış yerel isimli Rahiplerin varlığı bu görüşü desteklemek amacıyla kullanılır⁶⁸⁰.

Roma'da özellikle Caesar ve Augustus Dönemlerinde vatandaşlık hakkı sisteminin değişmeye başladığı, böylelikle eyaletlere yerleştirilen veteranlara, paralı askerlere, çiftçilere ve iş adamlarına vatandaşlık hakkı verildiği bilinir. Doğu Dağlık Kilikia bölgesine yerleştirilen veteran askerlerin, rahiplerin ya da Roma kökenli elitlerin

⁶⁷⁹ Robinson, 1926; Şahin, 1979; Şahin 1999; Horsley, 2007; McLean: 2002.

⁶⁸⁰ Bölgede Hellenistik Dönem içerisinde yaşanan Akkültürasyon süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Durugönül, 1998a: 72-74.

gens isimlerine yazıtlarda rastlanmaktadır⁶⁸¹. Bu durum bölgede yaşayan Roma kökenli ya da Roma vatandaşlık hakkı alan kişilerin varlığına, dolayısıyla bölgedeki Roma etkisine işaret ediyor olması açısından önemlidir.

Bununla birlikte bölgede yaşayan yabancı ve yerel halka ait veriler de yazıtlardan elde edilmektedir. Özellikle Yahudi yerleşimcilerin bölgedeki varlıkları azımsanmayacak kadar fazladır. Bunların aynı zamanda tarım ve ticaret gibi işler ile uğraşabiliyor olmaları da ayrıca önemlidir⁶⁸².

Bunların yanı sıra bölgedeki yazıtlardan yerel isimlerin ve bunların durumlarının belirlenmesi kültürlerarası etkileşim açısından ayrıca önemlidir. Bunlar arasında Hellenistik Dönemde bölgede Rahip Krallık hanedanlığının yerel Rahiplerine ve aile bireylerine ait Πλως⁶⁸³, Τερβεμασις⁶⁸⁴, Ρωζρουμερις⁶⁸⁵, Τεδιαρις⁶⁸⁶, Τροκοζαρμας⁶⁸⁷ πε Οζολλας⁶⁸⁸ gibi isimlere rastlanır. Ayrıca, bölgedeki kırsal yerleşimlerde heykeltıraşlık yapan Πρηναμεοσ'lu Σαδασαμις⁶⁸⁹ ve Μαρκου Μενα⁶⁹⁰ gibi yerel sanatçıların⁶⁹¹ ve Κανις⁶⁹² gibi kamu binaları yaptıran ya da tamir ettiren yerel

⁶⁸¹ Sherwin White, 1939: 170; Sayar, 2004: 23; Pilhofer, 2005: 208-209, 243 vd.

⁶⁸² Keil ve Wilhelm, 1931; 162 No. 423; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 230 Kry 209; Keil ve Wilhelm, 1931; 132 No. 207b- Hagel ve Tomaschitz, 1998: 210 Kry 90b; Keil ve Wilhelm, 1931; 108 No. 114; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 181 Krs 75; Durugönül ve Mörel, 2012: 308-309.

⁶⁸³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 186 KrA 1A5; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184 KrA 1A2; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184 KrA 1A2; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184,185 KrA 1A2, 1A4; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185 KrA 1A4; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185 KrA 1A3; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁶⁸⁹ Durugönül, 1989: 24; Durugönül, 2009: 67; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal 2; Bent, 1891: 238 Nr. 23.

⁶⁹⁰ Durugönül, 2009: 67; Durugönül, 1989: 50; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 315 Lam 19.

⁶⁹¹ Durugönül, 1989: 24; Durugönül, 2009: 67; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal 2; Hicks, 1891: 238 Nr. 23.

⁶⁹² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81, 373 Dös 5, Sel 137; Keil ve Wilhelm, 1931; 25 No. 49; Borgia, 2013: 121; Şahin, 2009: 269.

elitelerin bulunması dikkat çekicidir.⁶⁹³. Yukarıda sayılan ve yerel kökenli oldukları bilinen isimlerin yanı sıra tespit edilen Ανγλους⁶⁹⁴, Βρουατις⁶⁹⁵, Γλαφυρα⁶⁹⁶, Δεμηα⁶⁹⁷, Ελπις⁶⁹⁸, Ζηνας⁶⁹⁹, Ησαιας⁷⁰⁰, Θαυμιας⁷⁰¹, Ιμεριος⁷⁰², Κατραιας⁷⁰³, Λυχνας⁷⁰⁴, Μισραιος⁷⁰⁵, Ναρινος⁷⁰⁶, Οδοτομις⁷⁰⁷, Πους⁷⁰⁸, Ρασκας⁷⁰⁹ ve Σκιουρα⁷¹⁰ gibi isimlerin kırsal yerleşimlerde yaşayan yerel halktan insanlara ait olması, bu isimlerin Yunanca kişi isimleri sözlüğünde karşılıklarının olmaması sebebi ile önerilebilmektedir.

Çalışma içerisinde değerlendirmeye alınan yazıtlardan elde edilen diğer bir önemli veri hiç şüphesiz Yunan ve Roma para birimlerinin kullanımına işaret etmektedir. Yunan para birimi olan *Drachme* yedi yazıtta tespit edilebilmiştir. Bir *Drachmenin* 1/6'sı olan *Obolos* kelimesi ise bir yazıtta karşımıza çıkmaktadır. Roma Dönemi ile bölgede kullanılmaya başlanan *Denarius* para birimi olarak yirmi farklı yazıtta görülür. Bunlar çoğunlukla Roma İmparatorluk Döneminde İmparatorluk kasası anlamına gelen ve oniki yazıtta rastlanan *fiskus* / *fiskos* ile birlikte anılmaktadırlar. Bu sonuçlar, mezar yazıtlarında anılan para birimi ve İmparatorluk kasası ya da kent kasası ile ilişkili ifadelerden elde

⁶⁹³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81, 373 Dös 5, Sel 137; Keil ve Wilhelm, 1931; 25 No. 49; Borgia, 2013: 121; Şahin, 2009: 269.

⁶⁹⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81 Dös 6; Keil ve Wilhelm, 1931; 26f No. 50.

⁶⁹⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 80 Dös 2

⁶⁹⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 138 Kan 25

⁶⁹⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 80 Dös 2

⁶⁹⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 84 EIS 4a.

⁶⁹⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134 Kan 15; 158 Kzb 10

⁷⁰⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 254 Kry 371; 263 Kry 415b. Keil ve Wilhelm, 1931; 166, 147 No. 450, 307b.

⁷⁰¹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 238 Kry 262; Keil ve Wilhelm, 1931; 156 No. 377.

⁷⁰² Hagel ve Tomaschitz, 1998: 85 EIS 8

⁷⁰³ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134 Kan 10; Bent, 1891: 227 Nr. 4.

⁷⁰⁴ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 214 Kry 114; Keil ve Wilhelm, 1931; 143 No. 277.

⁷⁰⁵ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184-185 KrA 1A1, 1A3; Bent, 1891: 256f Nr. 28.

⁷⁰⁶ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 260 Kry 402; Keil ve Wilhelm, 1931; 188 No. 608.

⁷⁰⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 251 Kry 349; Keil ve Wilhelm, 1931; 172 No. 490.

⁷⁰⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 312 Lam 5; Bent, 1891: 260 Nr. 35a.

⁷⁰⁹ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 337 OID 70; Keil ve Wilhelm, 1931; 76 No. 92.

⁷¹⁰ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 198 Kry 32; Keil ve Wilhelm, 1931; 156 No. 379.

edilmiştir⁷¹¹. Bölgeden ele geçen yazıtların büyük bir çoğunluğunun mezar yazıtı olduğu düşünüldüğünde yazıtların sayısına oranla bu ifadelerin sınırlı şekilde anıldığı dikkati çekmektedir. Her ne kadar bu ifadeler ile sıklıkla karşılaşılsa da özellikle bölgede metropol kentlerde kurulmuş olan İmparatorluk kasasının varlığı ve kent meclislerinin varlığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

⁷¹¹ Hicks, 1891: 227 No. 4; Heberdey ve Wilhelm 1896: 54-55 no. 123; Hagel ve Tomaschitz, 1998: Kan 10; Sayar, 2015: 117.

BÖLÜM VI

DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİNDE KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM:

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde İşleyiş ve Terimsel Olarak Kültürlerarası Etkileşim

Bu çalışmada, Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki “kültürlerarası etkileşim kavramı” her ne kadar Arkeolojik malzeme üzerinden incelenmeye çalışılsa da, kavramsal incelemelerin ele alınmasının da farklı ve yeni bakış açıları sağlayacağı düşünülmüştür. Bu amaçla, gerek Hellenizasyon ve Romanizasyon kavramları ve bunları ele alan araştırmacıların çalışmaları, gerekse de Hellenizasyon ve Romanizasyon olarak adlandırılan süreçlerin bir devlet politikası olarak mı yürütüldüğü yoksa bölgede yaşayan toplulukların -özellikle elit sınıfa mensup üyelerinin- süreci kendi kendilerine işletip işletmediklerine yönelik görüşler tez kapsamında incelenerek sonuçlar elde edilmiştir.

Bu kapsamda elde edilen sonuçlardan biri, Hellenizasyon ve Romanizasyon terimlerini tekil anlamlarıyla kullanmanın yetersizliği olmuştur. Farklı araştırmacıların Hellenizasyon ve Romanizasyon olarak terimselleştirdikleri süreçlere, farklı bölgelerdeki kültürler ve belirli geleneklere sahip toplulukların tür ve hız açısından farklı tepkiler göstermiş oldukları açıkça görülmektedir. Bu sebeple, Hellenizasyon ya da Romanizasyon gibi terimler kullanmak yerine Hellenistik ve Roma Dönemlerinde yaşanmış olan kültürel etkileşimi daha açık bir şekilde ifade eden “kültürlerarası etkileşim” teriminin kullanımı tercih edilmelidir.

Hellenizasyon ve Romanizasyon olarak adlandırılan süreçlerin bölgede yaşayan toplulukların özellikle elit sınıfına mensup üyeleri tarafından işletildiğine yönelik görüşler ise eksik kalmaktadır. Söz konusu dönemlerde, topluluk içerisinde yaşayanların tamamının statülerinin ve sınıflarının belirlenebilmesi neredeyse imkansızdır. Arkeolojik ve epigrafik veriler sayesinde ise ancak belirli bir topluluğun statü ve konumları hakkında ip uçları elde edilebilmektedir ve bunlar da yüksek ekonomik seviyede yaşamış kişilere ve bunların aile bireylerine aittir. Bu sebeple, belirli bir ekonomik gücü olmayanların kişilerin kültürlerarası etkileşim sürecine göstermiş oldukları tepkinin belirlenebilmesi mümkün değildir. Bu açıdan, araştırmacılar tarafından ortaya atılan, elitlerin kendi kendilerini Hellenize ya da Romanize ettiklerine yönelik görüşler bu tartışmalar açısından hem Doğu Dağlık Kilikia bölgesi için hemde Antik Dünyanın geri kalan bölgeleri için eksiktir.

Benzer şekilde, Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerinin bir devlet politikası olarak yürütüldüğüne yönelik görüşler de tartışmaya açıktır. Hellenistik Krallıkların farklı bölgelerde hüküm sürdükleri, sınırlarının sık sık değiştiği ve farklı politikalar çerçevesinde şekillendikleri bilinir. Kültürlerarası etkileşim sürecinin Hellenistik Dönem içerisinde Hellenistik Krallıklar tarafından devlet politikası olarak yürütüldüğüne işaret eden veriler bulunsa da kültürlerarası etkileşimin etkili olabilmesi için uzun bir sürece ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte Roma'nın İmparatorluk Dönemi içerisinde de politikaların sık sık değiştiği de akılda tutulması gereken önemli noktalardan biridir. Özellikle İmparatorluğun yeni fethettiği coğrafyalarda Roma hakimiyetini pekiştirebilmek için imar faaliyetlerine gidildiği, Roma'nın ekonomik ve askeri gücünün simgeleri olarak buralara yatırımların yapıldığı, hatta İmparatorluk kültürünün yerleştirilmesi amacıyla İmparatorluk kült tapınaklarının inşa ettirildiği

bilinmekle birlikte, bunların burada yaşayan halkın tamamı üzerinde oluşturduğu etki net olarak belirlenememektedir. Bu dönemde oluşan etkileşime dair veriler yine belirli bir ekonomik güce ve belirli bir sınıfa ait insanlar ile ilgilidir. Bu sebeple, sürecin söz konusu bölgelerde yaşayan halkların tamamı üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi mümkün değildir. Roma İmparatorluğunun ekonomik gücünün dönemler içerisinde değişkenlik göstermesi, Roma dışındaki eyaletlerde Romanizasyon terimi ile ilişkilendirilen süreçleri ve imar hareketliliklerini etkilemiş olmalıdır. Bu sebeple gerek ekonomik gerekse yönetsel şartların dönemler içerisinde sıklıkla değişmesi, İmparatorluğun her dönemde Romanizasyon sürecini bir politika olarak yürütüp yürütemediğinin belirlenebilmesini çok mümkün kılmaz.

Çalışmanın ilk bölümde ele alınan kavramsal tartışmaların incelenmesi ve bölgeden elde edilen veriler tezin önemli sonuçlarından biri olan, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde yaşanan kültürlerarası etkileşim sürecinin birbirinden çok da farklılaşmadan işlediğini ve sadece belirli bir ekonomik güce ve statüye sahip kişiler ile sınırlı kaldığını da ortaya koymuştur. Öyleki, yukarıda ayrıntılı olarak değinilen ve aşağıda da sonuçlar açısından bir arada değerlendirilecek arkeolojik buluntuların, bölge özelinde Hellenistik Dönem ile birlikte görülmeye başlaması ve Roma Dönemi içerisinde de büyük değişikliklere uğramadan devam etmesi, bölgede Hellenistik Dönem ile başlayan ve Roma Döneminde de devam eden etkilere işaret eder.

Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Kırsal Yerleşimlerinde Kültürlerarası Etkileşim

Kültürlerarası etkileşim üzerine çalışan araştırmacıların değerlendirmelerini genellikle sınırlı sayıda ve tipolojik olarak buluntular üzerinden yapmış olmaları, konunun değerlendirilmesinde bazı eksikliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, değerlendirmeye alınan verilerin sadece metropolis kentlerden ele geçen buluntulardan oluşması, söz konusu süreçlerin kırsal bölgelerde yer alan yerleşimlerdeki etkilerinin ve kırsalın sürece katkısının ne olduğunun belirlenmesine imkan sağlamaz. Bu tez içerisinde varılan sonuçlardan bir de, kültürlerarası etkileşim konusunda yapılacak değerlendirmelerde, tarihsel ve politik değerlendirmelerin yanı sıra mimari, plastik eserler, yazıtlar ve sikkeler gibi maddi kültür öğeleri, dinsel inanışlar ve gelenekler gibi manevi kültür öğelerinin de incelenmesi ve bunlar üzerindeki değişimin izlenmesinin gerekli olduğudur. Bu sebeple çalışmanın içerisinde Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki yayınlanmış olan arkeolojik, epigrafik ve nümismatik buluntular ve manevi kültür öğelerine işaret eden bütün veriler tarihsel süreç ile de desteklenerek bir arada değerlendirilmiştir. Ayrıca, yapılan değerlendirmelerde, bölgedeki kırsal yerleşimler de ele alınmış, bu yerleşimlerden elde edilen yayınlanmamış özgün arkeolojik ve epigrafik buluntular değerlendirilerek sonuçlar elde edilmiş olması ile Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin kırsal yerleşimlerinde yaşanmış olan kültürlerarası etkileşim süreci anlam kazanmıştır.

Bu kapsamda, hem bölgede yaşanan kültürlerarası etkileşim sürecinin türü, boyutları ve yayılımı hakkında ayrıntılı bilgiler sunan hem de tezin özgün malzemesini

oluşturan Güvercinlik, Kümbetbeleni, Çerçili ve Karaböcülü yerleşimlerinden elde edilen veriler bu tez içerisinde değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler, bölgede varlığı bilinen kırsal yerleşim düzenlemesine katkı sağlamaktadır. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki bu kırsal yerleşimler, bir yerleşim düzenlemesinin parçalarıdır ve sahildeki metropolis kentler ile bağlantıları antik yollar ile sağlanan kentlerin *khoralarında* yer alırlar. Bu yerleşimlerde tespit edilen çiftlik evleri, atölyeler, üretim donanımları, konutlar, antik yollar, mezarlar bu yerleşimlerin ortak özellikleri arasındadır⁷¹².

Güvercinlik ve Kümbetbeleni yerleşimleri, bölgedeki kırsal yerleşim düzenlemesinin birer parçasıdır. Her iki yerleşim de, çevresinde bulunan tarımsal üretim alanlarına ve antik yol rotalarına hakim konumdadırlar. Güvercinlik yerleşiminin sahip olduğu kalıntılar, bölgedeki kırsal yerleşimlerin dönemler boyunca varlıklarını devam ettirdiklerini kanıtlar. Yerleşim gerek konumu, gerekse de sahip olduğu özenli işçilikli polygonal duvar örgüsüne sahip yapılarıyla, bölgedeki Hellenistik Dönem yerleşimlerinden biridir. Kuleli çiftlik evi ve etrafındaki üretim donanımları, bu yerleşimin Hellenistik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesinin bir parçası olduğuna işaret eder. Yerleşimde Roma ve Geç Antik Döneme ait buluntuların varlığı ise, yerleşimin kırsal karakterini koruyarak geliştiğini ve bölgenin Roma Dönemi kırsal yerleşim düzenlemesi içerisinde yer almaya devam ettiğinin kanıtlarıdır⁷¹³.

Benzer şekilde, Kümbetbeleni yerleşimi de sahip olduğu buluntular ile bölgedeki Roma ve Geç Antik Dönem kırsal yerleşimlerinin bütün özelliklerini bünyesinde

⁷¹² Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşim düzenlemesi ve bu yerleşim düzenlemesinin genel özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Aydınöğlü, 2010; Aydınöğlü ve Çakmak 2011, 80-84; Aydınöğlü, 2013: 73 vd.; Mörel, 2014: 14 vd.

⁷¹³ Özellikle yerleşimde bulunan zeytinyağı atölyeleri ve Roma Dönemine tarihlenen mezarlar ve mezarlar ile birlikte kullanılan plastik eserler bu görüşü destekler.

barındırır. Çiftlik evi işlevini üstlenen *peristyle* avlulu konut, çok sayıdaki konut, atölyeler ve üretim donanımları da burada yürütülen tarımsal organizasyonun kanıtlarıdır. Bununla birlikte, bölgedeki kırsal yerleşimler için dikkat çekici bir özellik olarak Kümbetbeleni'nde görkemli bir nekropolün tespit edilmiş olması önemlidir. Yerleşimde tespit edilen antik yollardan birisi nekropol olarak kullanılan yamaç boyunca uzanır ve yerleşimin içlerine kadar devam eder. Nekropol boyunca uzanan antik yol da metropolis kentlerde görülen nekropol caddesi uygulamasının bir benzeri niteliğindedir. Yerleşim bu özelliği ile de kentsel mimari özellikler taşımaktadır.

Bu kırsal yerleşimlerin sahip oldukları yapılar, kültürlerarası etkileşim hakkında önemli veriler sağlar. Güvercinlik'teki polygonal duvar tekniğinde inşa edilmiş kuleli çiftlik evi, bölgede Hellenistik Dönemde görülen savunma karakterli yerleşim düzenlemesinin ve mimari anlayışın küçük tarımsal yerleşimlere kadar etki ettiğini gösterir. Ayrıca, bölgede Hellenistik Dönemde kullanıldığı bilinen, tek başına duran tarımsal kule geleneğinin bölge halkı tarafından ihtiyaçları doğrultusunda geliştirildiği ve bu kulelere avlu eklenerek savunma karakterinin sürdürdüğü görülür. Bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte giren savunmaya yönelik mimari anlayış kırsal yerleşimlerin karakterini belirlemiş ve bu yerleşimlerin sonraki dönemlerde de karakterlerini koruyarak gelişmelerine ön ayak olmuştur. Bu açıdan özellikle yüksek bir tepelik alan üzerinde vadi içi yollara hakim konumda kurulan savunmaya yönelik kale yerleşimler ve tarımsal üretime yönelik kuleler Geç-Hellenistik ve Erken Roma Dönemlerindeki tarımsal üretime yönelik yerleşimlerde görülen kuleli ve avlulu çiftlik evi mimarisinin gelişmesini sağlamıştır. Bu döneme ait olan epigrafik ve arkeolojik veriler arasında tarımsal üretimin yerleşimleri şekillendirdiği ve bu yerleşimlerin sadece kırsalda değil kıyı kentlerinde de

görüldüğü unutulmamalıdır. Güvercinlik yerleşimindeki bu örneğin yanı sıra bölgedeki Hisarkale ve Özköy⁷¹⁴ gibi başka kırsal yerleşimlerde benzer özellikler gösteren yapılanmalar vardır ve bu durum uygulamanın bir gelenek halinde yaygın bir biçimde kullanıldığını kanıtlar.

Hellenistik Dönemde başlayan etkileşimin Roma Döneminde de devam ettiği görülür. Roma Dönemindeki etkileşim ise çiftlik evi olarak kullanılan *peristyle* avlulu konutlarda görülür ve bunun da bir Hellenistik Dönem geleneği olduğu bilinir. Kümbetbeleni yerleşiminde çiftlik evi işlevini üstlenen *peristyle* avlulu konutun, bölgede Roma Dönemi içerisinde sıklıkla kullanılan kırsal villa tipini oluşturduğu, tespit edilen çok sayıda örnek sebebi ile önerilebilir⁷¹⁵. Ancak, bu çerçevede asıl önemli olan bölgenin kırsal yerleşimlerinde Roma'nın karakteristik çiftlik evleri olan *atriumlu* villaların yerine Hellenistik Dönemin karakteristik çiftlik evi olan *peristyle* avlulu konutların kullanılmış olmasıdır. *Peristyle* avlulu konutların sadece bölgede değil Hellenistik Dönem ile birlikte Italia yarımadasındaki kırsal yerleşimlerde ve diğer eyaletlerde de kullanıldığı bilinir. Bu plan tipinde çiftlik konutlarının bölgede Roma Döneminde yaygın olarak görülmesinin sebeplerinden biri ise bölgede Hellenistik Dönemde var olan avlulu çiftlik evi geleneği olmalıdır. Bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte giren avlulu çiftlik evlerinin korunaklı mimarisi ve avlunun tarımsal üretim sırasında kullanılabilecek işlevsel yapısı bu plan tipinin tercih edilerek kullanılmasında büyük pay sahibi olmalıdır.

Bu kırsal yerleşimlerin sahip oldukları yapıların kültürlerarası etkileşim hakkında önemli veriler sağladıklarına yukarıda değinilmiştir. Bu verilere, yerleşimlerin

⁷¹⁴ Mörel, 2014; 149-150, 158.

⁷¹⁵ Hild ve Hellenkemper, 1990: 249, 275; Zeyrek, 2005: 42; Efe, 2013: 59; Aydınoglu, 2013: 85; Eichner, 2004: 76-77; Çakmak, 2010: 38-40; Eichner, 2011: 224-241.

sahip oldukları arkeolojik malzeme sayesinde ulaşılmaktadır ve bu malzeme arasında en dikkat çekenlerden biri de mezarlardır. Bölgedeki kırsal yerleşimlerde lahitler ve diğer mezar tiplerinin yanısıra anıtsal mezar mimarisi örnekleri de görülür ve bu durum kültürlerarası etkileşim açısından önemli veriler sunar. Güvercinlik ve Kümbetbeleni gibi kırsal yerleşimlerde görülen anıtsal mezarlar ve bunlar ile birlikte kullanılan plastik eserlerin sahip oldukları özellikler bu sebeple ayrıca önemlidir. Tapınak mezarlar kentsel mimarinin birer örneği olmalarına rağmen bölgenin iç kesimlerindeki kırsal yerleşimlerde de karşımıza çıkarlar. Burada sadece bir etkilenme söz konusu değildir. Tapınak mezarların gösterdikleri mimari çeşitlilik ve özellikler, bölgede bu mezarlara ait tipolojinin mezar sahiplerinin tercihleri ya da ekonomik imkanları doğrultusunda geliştirildiğini de ortaya koyar. Buna ait örnekler ve bu gelişim sürecini Kümbetbeleni yerleşiminde görmek mümkündür. Tapınak mezar mimarisinin önemli örnekleri bu yerleşimde yer alır ve yerleşim görkemli nekropolisıyla ve mezar çeşitliliği ile dikkat çeker. Kümbetbeleni'nde, görülen bazı tapınak mezar tipleri bölgedeki temel tapınak mezar plan tipinden bazı noktalarda farklılıklar taşır. Bölgenin kıyı kentlerinde ve kırsal yerleşimlerinde örneklerine rastlanan genel tapınak mezar plan tipi, tek katlı ve önünde bir sıra sütun dizisi ya da kemer nişli bir girişe sahip oldukları göz önüne alındığında, Kümbetbeleni'nde M 32, M 33 ve M 34 katalog numaralı mezarlar gerek boyutları gerekse plansal özellikleri ile bu genel tipten ayrılır. Bunlar, tek katlı ve *in antis* planlıdır ve üst yapılarının taşınmasında tonoz ve kemerlerin tercih edildiği görülür.

Bu tek katlı, küçük boyutlu ve görece yüksek olmayan yapılar ile Demircili yerleşiminde bulunan tapınak mezarlar büyük benzerlikler gösterirler. Özellikle, Demircili örneklerinin üst katlarındaki düzenleme, planlar ve içlerinde sergilenen lahitlerin varlığı

birbirleri ile örtüşür. Buradaki dikkat çekici özellik, Kümbetbeleni yerleşimin konum itibari ile Demircili (Imbriogon Kome) yerleşimi ile oldukça yakın olması ve her iki yerleşimin de kırsal karakter göstermesidir. Bu durum mezar mimarlığında kırsal yerleşimlerde sadece bir etkilenmenin söz konusu olmadığı, gösterdikleri mimari çeşitlilik ve özellikler bakımından da tercihler doğrultusunda geliştirildiğini ortaya koyar. Bu durum Demircili ve Kümbetbeleni yerleşimlerinde bulunan bu mezarların birbirlerinden etkilendikleri ve bölgedeki tapınak mezar mimarisini tercihleri doğrultusunda geliştirdiklerini ve çeşitlendirdiklerini gösterir.

Bu etkileşimin yanısıra, Kümbetbeleni'ndeki bazı tapınak mezar tiplerinde de farklılıklar vardır. M35 ve M36 katalog numaralı tapınak mezarlar sahip oldukları işçilik ve boyutsal özellikleri ile yerleşimdeki diğer örneklerden ayrılır. M35 tapınak mezarı bu örneklere oranla daha yüksek yapılmıştır ve sahip olduğu podyum ile mezarın anıtsallığı artırılmıştır. Bununla birlikte plansal ve sergileme açısından yerleşimdeki diğer örnekler ile benzerlikler gösterir. Özellikle *in antis* plan ile yapılan mezarın içerisinde lahitin sergileniyor olması bu benzerlikler arasında gösterilebilir. M36 tapınak mezarı ise yerleşimdeki diğer bütün tapınak mezarlardan farklıdır. Bu farklılık gerek plansal açıdan gerekse işçilik açısından kendisini hissettirir. Tapınak mezarda bir kapı açıklığı ile gömü odasına ulaşılabilir olması bu mezarı plansal açıdan yerleşimdeki diğer tapınak mezarlardan ayırır. Bu mezardaki mimari plastik eserlerde görülen kaliteli işçilik yerleşimdeki diğer mezarlarda görülmez. Bütün bu veriler mezar mimarisinde tercih edilen plansal ve işçilik özelliklerinin mezar sahibinin tercihleri doğrultusunda şekillendiğinin diğer göstergeleri olarak algılanmalıdır.

Tapınak mezar mimarisindeki farklılıklar yerleşimdeki diğer mezar tiplerinde de görülür. Yerleşimde, *khamasorium*, serbest duran lahitler, podyumlu ve *hyporsoiumlu* lahitlerin görülmesi çeşitli mezar tiplerinin tercih edilerek kullanıldığını gösterir. Bununla birlikte yerleşimdeki M 29 katalog numaralı *hyporsoiumlu* lahit yüksek bir podyuma sahip olmasıyla diğer mezarlardan ayrılır. Mezarın inşasında kullanılan yüksek bir podyum ile anıtsallığın arttırılması amaçlanmış olmalıdır. Bölgede yüksek bir podyum üzerinde ve geniş bir gömü odası olan *hyposoriumlu* lahit örneğine Kanytellis yerleşiminde rastlanır. Bu durum bölgedeki *hyporsoium* tipli lahit geleneğinin de tapınak mezar örneklerinde olduğu gibi bölge insanının tercihleri doğrultusunda şekillendiğini ve geliştiğini gösterir.

Yerleşimdeki kaya mezarlarında da benzer bir durum vardır. M32 katalog numaralı kaya mezarı, sahip olduğu özellikler ile farklılık taşır. Bölgedeki kaya mezarı örneklerinde genellikle bir gömü odası ve gömü odasını kapatan taş bir kapak bulunur. Ancak bu örnekte gömü odasına ulaşımı sağlayan *dromos* görülür. *Dromosun* inşasında kullanılan düzgün kesilmiş blok taşlar bölgede Roma Dönemi yapılarında kullanılan yapı taşları ile büyük benzerlikler gösterir. Bu sebeple Roma Dönemine tarihlenen bu mezarın inşasında tercih edilen *dromos* yukarıda daha önce de vurgulandığı gibi mezar yapılarında mezar sahibinin tercihlerinin tipoloji üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu gösterir.

Bölgedeki kırsal yerleşimler sahip oldukları Arkeolojik malzemeyle, kültürlerarası etkileşimin incelenmesine katkı sağlarlar. Bu kapsamda, kırsal yerleşimlerdeki plastik eserlerin varlığı ayrıca önemlidir. Kaya kabartmaları bu eserler içerisinde de en yoğun grubu oluşturmaktadır. S. Durugönül, “*Bir bölgede yaygın olan ikonografik özellikleri ve stilistik gelişmeleri en doğru şekilde aktaran veri, taşınabilir*

özelliği olmayan anakayaya işlenmiş kabartmalar” olduğunu söyler. Gerçekten de, Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan eserlerde bölgeye özgü genel bir tarz ve işçilik yoğun olarak hissedilir. Bu genel tarz ve işçilik İÖ 3. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar uzanan geniş tarih aralığında kaya kabartmalarının ve diğer taş eserlerin kısıtlı bir çerçevede gelişmesine, gerek ikonografik gerekse de stilistik açıdan birbirlerine oldukça benzemelerine sebep olmuştur.

Dağlık Kilikia bölgesinde tespit edilen kabartmalarının ve serbest duran heykellerin genel anlamda temel bir ikonografiye sahip olduklarına ve bunların daha çok ölü yemeği sahneleri, asker kabartmaları, yuvarlak sunaklarda ve kaya kabartmalarındaki büstlerde karşımıza çıkan aile betimlemeleri ve serbest duran oturan figürlerde yoğun olarak hissedildiğine yukarıda değinmiştik. Özellikle Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimlerde yoğun olarak tespit edilen bu plastik eserlerde görülen temel ikonografik anlatımlarda Hellenistik Dönem ile birlikte ilk defa kendini ifade edebileceği bir alan bulan bölgenin yerel elitleri ve yöneticileri bu alanı değerlendirme yoluna giderek dönemin baskın kültürünün özelliklerini ve ifade biçimini kullanmaya başlamıştır. Yunan tipinde kıyafetler içerisinde Yakın Doğu, Yunan ve Küçük Asia kültürlerinin sentezi olan ikonografileri kendi anlatım biçimi ile yorumlanmıştır. Roma Dönemi ile birlikte de kendi yerel ifade tercihine dönemin özelliklerini de katarak önceki kültüre ait alışkanlıklarını da terk etmeden aktarmayı tercih etmiştir. Böylelikle bölgesel, bölgesel olduğu kadar da Yunan ve Roma etkilerini de bünyesinde barındıran bir anlatı yaratmış ve bazı örneklerde bu ifade biçimini kendi tercihleri doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir.

Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen oturan heykel ile birlikte çalışılmış yuvarlak sunak ve Karaböcülü yerleşiminde tespit edilen ölü yemeği sahnesi betimlemeli kaya kabartması, bölgenin yerel aristokratları ve yöneticilerinin, dönemin baskın kültürünün özelliklerini ve ifade biçimini kullanmaya başlamaları ve kendi tercihleri doğrultusunda yeniden şekillendirmelerine iyi birer örnektir. Güvercinlik yerleşimindeki oturan heykelli yuvarlak sunak bölgede Roma Dönemi ile birlikte sıklıkla kullanılan yuvarlak sunakların ve oturan figürlü mezar heykellerinin tek bir eserde bir araya getirilmiş olması açısından önemlidir. Dönem için popüler olan mezar anıtlarının bu örnekte sanatçının ya da mezar sahibinin istekleri doğrultusunda bir araya getirilerek şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Karaböcülü yerleşimindeki ölü yemeği sahnesi kabartması ise bölge örnekleri ile işçilik ve ikonografik açıdan benzerlikler göstermesinin yanı sıra, ikonografisinin bölgeye özgü sade anlatımını daha da yalınlaştırma yoluna gittiğini söylemek mümkündür. Bu örnekte kline ve içki kabına yer verilmemesi sadeleştirilmiş anlatımın geliştirildiğini göstermektedir. Yerel ustaların kendi anlatı tarzlarını geliştirdikleri ölü yemeği sahnelerinin Arkaik Dönem öncesinde dahi bilinen bir anlatı olduğu unutulmamalıdır. Sahnelerin tekli figür betimlenmesi, yemek masasına yer verilmemesi bunun yanı sıra *kline* ve içki kabının da anlatıdan çıkartılmış olması yerel özelliklerin eserde daha da yoğun hissedilmesini sağlamıştır.

Bunlarla birlikte Kümbetbeleni yerleşiminde iyi işçilik gösteren mimari plastik parçaların, kabartmalar ve oturan figürlü mezar heykeli nitelik ve nicelik açısından bir kırsal yerleşimin ulaşabileceği seviyeyi göstermesi açısından da önemlidir. Burada tespit

edilen bir oturan figürlü mezar heykeli, kaliteli işçiliği ile önemli bir örnektir. Heykelin kıyafetinde ve oturduğu taburenin ayaklarındaki detaylar işçiliğin oldukça kaliteli olduğunu gösterir. Ayrıca, M31 tapınak mezarının üç faskiyalı arşitravı ve taç kısmında *Ion kymation*ları ile birlikte oluk dil yivler, friz kuşağı boyunca görülen oluk dil yiv ve *akanthus*lar ve bunların üzerinde *ion kymationu* bezeli bulunan taç kısmındaki işçilik de oldukça kalitelidir ve bu açıdan işçiliğe verilen özeni gösterir.

Kümbetbeleni’nde tespit edilen aile figürlü ya da tek figürlü büst kabartmaları plastik eserlerdeki işçilik ve çeşitliliği gösterir. Burada yuvarlak sunaklar, lahit mezarlar, kapı lentoları ve “T” biçimli anıtsal sütunlar üzerinde sergilenen büst kabartmalarının varlığı, kabartmaların sahiplerinin çeşitli biçimlerde kendilerini ifade etmeyi seçmiş olduklarının göstergeleridir. “T” biçimli anıtsal sütunların ise tek başlarına sergilenen örnekleri olduğu, bununla birlikte mezarlar ile ilişkili örneklerine de Doğu Dağlık Kilikia bölgesi kırsal yerleşimlerinde sıklıkla rastlandığı bilinir. Bu anıtsal sütunlar ile Roma Dönemi kentsel mimarisinin özelliklerini bünyesinde barındıran kırsal yerleşimlerin ortaya çıkmış olmaları Roma mimari etkilerinin kırsal yerleşimlerdeki etkilerini göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen aslan heykelli lahit kapaklarının sayısı ise aslan heykellerinin bölgedeki kırsal yerleşimler arasındaki etkileşimin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. M32, M33 ve M34 tapınak mezarlarında görülen Demircili ve Kümbetbeleni yerleşimleri arasındaki mimari benzerlik tapınak mezarlar içerisinde ya da tek başına sergilenen lahit mezarların kapaklarında da karşımıza çıkar. Demircili yerleşimindeki tapınak mezarlarda görülen aslan kapaklı lahithlerin burada da

görülyor olması kırsal yerleşimler arasındaki etkileşimin diğeri bir göstergesidir. Bununla birlikte Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen altı aslan kabartmalı lahit kapağı yerleşimdeki plastik eserlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin diğeri göstergeleri olarak algılanmalıdır.

Doğru Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimlerden ele geçen yazıtlardan yerel isimlerin ve bunların durumlarının belirlenmesi kültürlerarası etkileşim açısında ayrıca önemlidir. Bölgedeki kırsal yerleşimlerde heykeltıraşlık yapan yerel sanatçıların, kamu binaları yaptıran ya da tamir ettiren yerel elitlerin bulunması ayrıca dikkat çekicidir. Kümbetbeleni yerleşimdeki bir kapı lentosu üzerindeki altı satırlık Yunanca yazıt böyle bir örnektir ve bölgedeki yerel isimlere sıklıkla kırsal yerleşimlerdeki yazıtlarda rastlandığına işaret eder. Yazıtta geçen yerel isimlerden ilki Ουασις⁷¹⁶, dir. Bu isime Adamkayalar A3 kabartmasının altında yer alan yazıtta ve Demircili'deki (Imbriogon Kome) bir mezar yazıtında daha rastlanmaktadır. Diğeri yerel isimler olan Αιυις ve Να⁷¹⁷ ise yine Demircili ve Kanytellis'deki mezar yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Ουπρασητας⁷¹⁸ ismine ise sadece bu yazıtta rastlanmaktadır. Tez içerisinde epigrafik verilerin değerlendirildiği bölümdeki kırsal yerleşimlerde tespit edilen Yunanlı, Romalı yabancı ve yerel isimler dikkate alındığında yerel isimlere daha çok kırsal yerleşimlerde tespit edilen yazıtlarda rastlandığı görülyür. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen yerel isimlerin diğeri kırsal yerleşimlerdeki isimler ile benzerlikler göstermesi bu görüşü destekler.

⁷¹⁶ Durugönül, 1989: 22; Hagel ve Tomaschitz, 1998: 316 Mal3;81 Dös 6; 364 Sel 82.; Bent, 1891: 238 Nr. 22.

⁷¹⁷ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82, 80-82 Dös 3-8, 132 Kan 4; Keil ve Wilhelm, 1931; 30 No. 52; Bent, 1891: 229 Nr. 6f.

⁷¹⁸ Hagel ve Tomaschitz, 1998: 364 Sel 82,

Bununla birlikte Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen yazıttaki *kome* sözcüğü Demircili yerleşimi ile Kümbetbeleni arasında statü açısından de benzerlikler olduğunu ortaya koyar. Kümbetbeleni yerleşimindeki bu yazıt yerleşimin bir *kome* olduğunu gösterir. Bu çerçevede Kümbetbeleni yerleşimi arkeolojik buluntuları, konumu ve yerleşim düzenlemesi açısından karşılaştırıldığında Demircili yerleşimi ile yakın benzerlikleri olduğu görülür. Her iki yerleşimin yüksek bir tepelik alan üzerinde kurulması, çiftlik evi işlevi gören *peristyle* avlulu konutların her iki yerleşimde de bulunuyor olması, her iki yerleşimde benzer mezar mimarisi örneklerine rastlanmasının yanı sıra mezarlar üzerindeki yazıtlarda da karşılaşılan yerel isimlerin benzer olması dikkat çekicidir. Demircili yerleşiminin Antik Dönemdeki isminin Imbriogon olduğu ve *kome* statüsü bilinir. Gösterdikleri yakın benzerlikler sebebi ile de Kümbetbeleni yerleşiminin Antik Dönem adı bilinmese de bir *kome* olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerin sayısının oldukça fazla olmasına rağmen bunların karakterleri konusunda net bilgiler bulunmaz. Kümbetbeleni yerleşiminde tespit edilen yazıt ve bu yerleşimde yürüttüğümüz çalışmalar, bu tip yerleşimlerin tanımlanmasına olanak sağlar. Bir *komenin* ne tür bir konuma, karaktere ve yapılanmaya sahip olması gerektiği Demircili ve Kümbetbeleni yerleşimlerinin yapılanmaları ve konumu göz önüne alınarak açıklanabilmektedir ve durum bölgedeki diğer kırsal yerleşimler için de yol göstericidir.

Hellenistik Dönem ölü gömme gelenekleri ile ilişkili olarak bölgede görülen polygonal duvarlı mezar evlerinin ve bölgeye Roma Dönemi ile giren mezar tipolojilerindeki gelişim ve değişim de kırsal yerleşimlerdeki kültürlerarası etkileşimin

anlaşılabilmesini sağlayacak veriler arasındadır. Bölgedeki en erken gömü geleneğine işaret eden polygonal mezar evleri ve erken dönemlere tarihlenen tapınak mezarlardan elde edilen veriler inhüstasyon ve kremasyon gömülerin bir arada kullanıldıklarını ortaya koymaktadır. Bu sebeple özellikle Roma Dönemi ile birlikte değişen inhüstasyon gömü tipi bölge halkı için yabancı bir uygulama değildir ve bu sebeple lahit mezarların çeşitli tipteki örneklerini, tonozlu mezarları ve tapınak mezarları bu tip gömülerin yapıldığı mezarlar olarak benimsemişler, kendi ihtiyaç ve tercihleri doğrultusunda mimari olarak şekillendirerek çeşitlendirmişlerdir. Bu durum bölgeye Hellenistik ve Roma Dönemlerinde giren etkilere bölge halkının kendi istekleri doğrultusunda geleneklerini koruyarak ifade tarzı geliştirdiklerinin kanıtları olarak algılanmalıdır.

Bölgedeki tapınak mimarisinin gelişimi ve değişiminde de benzer bir durum vardır. Özellikle bölgedeki Hellenistik Dönem tapınaklarında hem Yunan etkili bir mimarinin görülmesi hem de bölgedeki mağara tapınımı, her ne kadar Hellenistik Dönem mimari anlayışından etkilense de, yerel halkın geleneklerine olan bağlılıklarını ve alışkanlıklarını göstermektedir. Bu tapınakların özellikle kırsal yerleşimlerde görülüyor olması ise ayrıca önemlidir. Çünkü bölgede Roma Dönemi ile birlikte değişen tapınak mimarisi Roma Dönemi mimari özelliklerini gösterse de bu tapınakların büyük kentlerde buldukları unutulmamalıdır.

Bununla birlikte plastik eserlerin de bölgede ilk kez Hellenistik Dönemde görülüyor olması kültürlerarası etkileşimin bu dönemde yerleşen gelenek ile bir ikonografi çerçevesinde şekillenmesine neden olur. Doğu Dağlık Kilikia bölgesindeki kentlerde ve kırsal yerleşimlerde tespit edilen plastik eserlerde görülen bu temel ikonografik

anlatımlarda Hellenistik Dönem ile birlikte ilk defa kendini ifade edebileceği bir alan bulan bölgenin yerel elitleri ve yöneticileri bu alanı değerlendirme yoluna giderek dönemin baskın kültürünün özelliklerini ve ifade biçimini kullanmaya başlamış ve bazı örneklerde bu ifade biçimini kendi tercihleri doğrultusunda yeniden şekillendirmişlerdir. Güvercinlik yerleşimindeki yuvarlak sunak ile birlikte çalışılmış olan oturan figürlü heykel ve Karaböcülü yerleşimindeki ölü yemeği sahneli kabartmada görülen yerel tercihler bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte S. Durugönül'ün değindiği gibi bölgede görülen bu genel tarz ve işçilik İÖ 3. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar uzanan geniş tarih aralığında kaya kabartmalarının ve diğer taş eserlerin kısıtlı bir çerçevede gelişmesine ve stilistik açıdan birbirlerine oldukça benzemelerine sebep olmuştur. Roma Dönemi ile birlikte de kendi yerel ifade tercihine dönemin özelliklerini de katarak önceki kültüre ait alışkanlıklarını da terk etmeden aktarmayı tercih etmiştir. Böylelikle bölgesel, bölgesel olduğu kadar da Yunan ve Roma etkilerini de bünyesinde barındıran bir anlatı yaratmıştır.

Yerleşim düzenlemesi ve mimaride görülen bu özellikler kendisini epigrafik ve nümizmatik buluntularda da hissettirir. Bölgede tespit edilen yazıtların neredeyse tamamının Yunanca yazıtlar olması önemlidir. Romalı Latin kökenli kişi, *gens* ve *tribus* isimlerinin bile Yunanca yazılıyor olması, bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte giren Yunanca'nın yayılım ve kabul görme seviyesini göstermektedir. Yazıtlarda tespit edilen yabancı ve yerel isimlerin varlığı ise ayrıca önemlidir. Bunlar arasında Yahudilerin varlığı dikkat çeker. Bölgede serbest bir şekilde ticaret yapan ve özgür bir şekilde çalışan Yahudiler'in bulunması, yerel halkın statüsünü anlamamızı kolaylaştırır. Bölgede yerel halka ait isimlerin kıyı yerleşimleri kadar kırsal yerleşimlerde de bulunması kırsal bölgede yerel halkın etkinliğini gösterir. Bölgede yaşayan kişiler toprak sahibi olarak kırsal alanda

tarımsal üretim ve dolayısıyla ticaret ile ilgilendikleri gibi heykeltıraşlık, rahiplik ve diğer meslekler ile de uğraşabilecek özgür statüde olduklarını göstermektedir. Bölge halkının yapmış oldukları yapı bağışları ile de bu statülerini pekiştirmek ve dönemin baskın gücü ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmayı tercih etmiş oldukları görülür. Yine de yazıtlarda tespit edilen bu kişilerin kendi yerel isimlerini Yunanca yazdırmayı tercih etmiş olmaları Yunan kültüründen etkilendiklerini ancak yerel isimlerini ve dolayısıyla geleneklerini koruduklarını gösterir. Bölgedeki Yapılıkaya tapınağındaki yazıt bölge halkının ve Romalı İtalyan elitlerin birbirleri üzerindeki etkilerini göstermesi açısından ayrıca önemli bir örnektir. Burada Hellenistik Döneme tarihlenen yerel özellikler gösteren tapınağın Roma Döneminde Collina *tribusuna* mensup kişilerce kabul gördüğü ve hatta bu kişilerin isimlerini Yunanca yazdırmaları ve Hermes rahibi statüsünde olduklarını vurguluyor olmaları yerel etkinin boyutlarını göstermektedir.

Söz konusu yerel özellikler kendisini dinsel inanışlarda da hissettirir. Yazıtlarda, sikkelerde ve tapınaklardan elde edilen veriler bölgede belirli bazı tanrıların daha yoğun tapınım gördüğünü göstermektedir. Luwi pantheonundaki Tarhu ya da Tarhunt'un Zeus'a ve Runt'un da Hermes'e dönüştürülmesi yanı sıra yine Luwi mitolojisindeki Illuyanka miti ile Yunan mitolojisindeki Typhon ve Zeus'un mücadelesi miti arasındaki dönüşümlerin bölgede Hellenistik Dönem ile birlikte başlayarak Roma Dönemi de dahil olmak üzere devam ettiği bilinir. Özellikle kırsal yerleşimlerde görülen yazıtlarda ve kapı lentoları üzerindeki atribü kabartmalarından yola çıkarak buralarda yoğun olarak tapınım gördükleri önerilebilir. Bu durum bölge halkının Hellenistik Dönem öncesi inanışları bırakmadan sadece birtakım değişiklikler ile bu inanışlarını devam ettirme şansını bulması ile açıklanabilir.

Bununla birlikte tespit edilen buluntulardan yola çıkarak günümüze ulaşan, kalıcı eser bırakan kişilerin belirli bir ekonomik seviyede oldukları unutulmamalıdır. Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerine işleyiş açısından yaklaşan araştırmacıların yaklaşımlarındaki farklılıklar burada karşımıza çıkar. Belirli bir ekonomik seviyedeki insanların bıraktıkları buluntular üzerinden elde edilen verilerden yola çıkmak, bölgede yaşayan bütün halkın söz konusu etkilere aynı seviyede maruz kaldıklarını, aynı tepkiyi gösterdiklerini ya da göstermedikleri hakkında bilgi sahibi olmamızı engeller. Ancak, bölgeden ele geçen arkeolojik ve epigrafik buluntuların büyük çoğunluğu bölgede yaşayan belirli sınıfa işaret ettiği açıktır. Bunlar arasında yerel yöneticiler ve yerel elitler olarak adlandırılan toprak sahiplerinin varlığı önemlidir.

Bölgede Roma'nın erken İmparatorluk Döneminde vassal krallar tarafından bir Romanizasyon sürecinin yürütülmüş olduğu önerilse de bu durumun kırsal yerleşimler için söz konusu olmadığı açıktır. Özellikle Roma Dönemi İmparatorluk kült tapınaklarının ve Roma Dönemi mimari anlayışına sahip *opus reticulatum* tekniğinde inşa edilen yapıların bu sürece işaret ettiği önerilir. Bu çerçevede İmparatorluk eli ile yürütülen sürecin kırsal yerleşimlerdeki yansımaları belirlenememiştir. Bu sebeple bu alanda imparatorluk eli ile yürütülen bir Romanizasyon sürecinin varlığından bahsetmek mümkün olmaz. Bununla birlikte bu kırsal yerleşimlerde Yunan, Yerel ve Romalı etkileri bünyesinde barındıran çok sayıda kanıt ortak bir geleneğin süregelen bir etki halinde işlediğini gösterir.

Sonuç olarak bölgedeki kültürlerarası etkileşim sürecinin Hellenistik Dönem içerisinde başladığı ve Roma Döneminde devam ettiği görülür. Ancak, söz konusu

dönemlerde burada yaşanan ve bir devlet politikası halinde işleyen tam anlamıyla bir Hellenizasyon ya da Romanizasyon sürecinden bahsetmek terimsel açıdan olduğu kadar işleyiş açısından da mümkün görünmez. Bununla birlikte bölgedeki Yunanlı, Romalı, yabancı ve yerel halklar belirlenmiş olsa da bu bölgede yaşayan insanların tamamının durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkün görünmemektedir. Eldeki verilerin daha çok bölgede yaşayan yerel yöneticilere ve toprak sahibi yerel elitlere ait olması ise araştırmacılar tarafından önerilen yerel elitlerin kendi kendilerini Romalılaştırma görüşünün değerlendirmeye alınması fikrini ön plana çıkarır. Ancak, bölgedeki arkeolojik buluntular böyle bir sürecin Romanizasyon ya da Hellenizasyon olarak adlandırılmasının önüne geçer. Bölgede yerleşen gelenekler ve ifade biçimleri yerel elitlerin Roma Döneminde dahi kendilerini ifade ederken Hellenistik özellikleri ve yerel etkileri bir arada kullandıklarını ortaya koyar. Bu sebeple Romanizasyon ve Hellenizasyon süreçlerinin yerel elitler üzerinden İmparatorluk politikası ya da kendi kendini Romalılaştırma ya da Hellenleştirme şeklinde işlediğini önermek doğru olmayacaktır. Sonuç olarak, eldeki bütün veriler bir arada değerlendirildiğinde Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde kültürlerarası etkileşim sürecinin yoğun olarak yerel kültür özelliklerini koruyan, Hellenistik Dönemde başlayan etkilerin de Roma Dönemi içerisinde dahi hissedilebildiği bir süreç şeklinde yaşandığı önerilebilir.

TABLO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Αββας	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 466; (Babasi) (Ἰωάννης Αββας; (Oğlu) Κωνσταντῖνος)
Αββας	[erkek]	Diokaisareia	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 76 (Αββας (gen.): (Babasi) Ἀνδρέας)
Αιγουσιμς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 33 (Oğlu) Αιγουσιμς; rahip)
Αἰνυλλα	[kadın]	Diokaisareia	İS 3. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 163, 1 (Aἰνυ. Αἰνυλλα; (Kızı) Οὐδάρειος; (Annesi) Μ. Αἰνυ. Ἐπιουδς ὁ καὶ Φιλότητος; Αἰνυ. Νάσ ἡ καὶ Αββα)
Ανγλωνς	[erkek]	Imbriogon Kome	İS 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 2, 11 (Oğlu) Ἀνγλωνς; (Babasi) Ουσιμς; Αββας; Ανγλωνς II, Ουαθηας)
Ανγλωνς	[erkek]	Imbriogon Kome	İS 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 6 (Ανγλων (acc.): (Oğlu) Ανγλωνς I, Δας)
Ανσιμυς	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 247
Αραβηνυας	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 467; (Babasi) Dagron ve Feissel, 1987: 222 (Ἀραβηνυος ἐπὶ κλῆρυ Αραβηνυος; (Babasi) Ἰωάννης)
Αββας	[erkek]	Meydan Kalesi	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 271 n. 75, 2; (Babasi) Hagel ve Tomaszitz, 1998: Mey 3 (Αββασεως (gen.), Πορββασ — (Kızı): (Babasi) Διόδωρος)
Αββας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 35 (Αββασιος (gen.): (Babasi) Εταρα)
Αββασ	[erkek]	Imbriogon Kome	İS 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 6 (Oğlu) Ανγλωνς; Δας)
Απισταμς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 34 (Απισταμ (gen.): (Babasi) Αιγουσιμς)
Απισταμκη	[kadın]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 569; (Babasi) Απισταμκη (Annesi) Μας)
Απουμας	[erkek]	Tabureli	Geç Antik Dönem	Hicks, 1891: 261 n. 38, 2 (Απουμα (gen.)
Ατακτιος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 688
Αττιων	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 364a; (Babasi) (Αττιων [oc]ʹ (gen.): (Babasi) Ζωνυρας)
Αυθαρπυνος	[erkek]	Korasion	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 127 (Oğlu) Μελαγινος)
Βαθυδικυας	[erkek]	Selukeia	İS 1-2. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 180, 5 (Oğlu) Μελέτριος)
Βαβηηλακος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 266 (Βαβηηλακος? (gen.)
Βαβριαος	[erkek]	Kanytellis	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 131, 3 (Babasi) Ρωνυας)
Βιττινυος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Βιττινυος? (gen.) — (Babasi) Γορυτρος)
Βαενδιος	[erkek]	Kanytellis	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 131, 1 (Oğlu) Ρωνυας)
Βρας	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 3 (Βρον? (acc.): (Oğlu) Τροκονυλανιος)
Βρομυον	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 231 (Babasi) Αυσταριος)
Βρονυρις	[erkek]	Imbriogon Kome	İS 2. Yüzyıl?ʹ	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 157, 5; Keil ve Wilhelm, 1931: 24.
Τιυαγς	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 110 (Τιυαγος (gen.): (Babasi) Ζας)
Τιυαγς	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 80 (Oğlu) Τεδιμς; rahip)

TABLO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Γόφρωτος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Γόφ(ρ)ωτος?; (Oğlu) Βιργίνιος; (Babası) Νοννος)
Γ παῖδος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 232 (Babası) Αυσούστιος)
Γ παῖδος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 267 (Oğlu) Τιοδώνης; (Babası) Βασίλειος)
Γ παῖδος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 276 (Babası) Γεώργιος)
Γ παῖδος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 640 (Babası) Πλαύσιος)
Τιμυνάσις	[erkek]	Diokaisareia	İS 2. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 C 1, 23 (Oğlu) Αἰόσκοπος)
Αεγύς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 40 (Oğlu) Νεώνης; rahip)
Αοπρις	[erkek]	Lamos	Roma İmparatorluk Dönemi	Bean ve Mitford, 1964-1968: 193, 2 (Δεμίσιος (gen.); (Oğlu) Ινδοβηρος)
Αοπρις	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 89 (Αοπριος (gen.); (Babası) Ζας)
Αοπιηάτρος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 756, 6; (Babası) Dagron ve Feissel, 1987: p 224-5 (Babası) Φώτριος)
Εαπα	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 35 (Εαπαρ?; (Oğlu) Αρβαστς; rahip)
Επη	[kadın]	Seleukeia	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 17.
Ευτάφις	[erkek]	Korykos	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 154, 4.
Ευρρασία	[kadın]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 235.
Εοπαρτα?	[kadın]	Diokaisareia	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 80 (Annesi) Ήποθής)
Ζάκουλος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 288 (Oğlu) Κόρων)
Ζηρωρ	[erkek]	Korykos	İS 4. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 366 (Ζηρωρος (gen.)
Ηριμας?	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 6 (Ηριμαία (gen.); (Babası) –μας)
Ηρατίς	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 307 b (Ειρατή–(gen.)
Θάκος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 218c, 7 (Θάκος (gen.); (Oğlu) Δημόστρωτος)
Ιαζαπιος	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 66 (Ιαζαπιος (gen.); (Babası) Ζηνωπόσινης)
Ιαζαπιος	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 41 (Oğlu) Ροζάπιος; rahip)
Ιαουρις	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 43 (Oğlu) Λαγς; rahip)
Ιωστριος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 759 (Ιω(σ)τριος; (Oğlu) Χαπριάν)
Καγς	[kadın]	Imbriogon Kome	İS 2-3. Yüzyıllar	Keil ve Wilhelm, 1931: 49, 8
Καγς	[kadın]	Seleukeia	Roma İmparatorluk Dönemi	Bean ve Mitford, 1964-1968: 218, 9 (Καγγ (acc.)
Κβεδιους	[erkek]	Koryktion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 85 (Oğlu) Ρωνόβηγς; rahip)
Κβεδιους	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 B I, 13 (Κβεδιουτος (gen.); (Babası) ..ός)
Κιάρις	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 44 (Oğlu) Τακρηβηγρεμς; rahip)

TABLO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Τόφουτος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Τόφ(γ)ουτος?; (Oğlu) Βιρίνθος; (Babası) Νοννος)
Κωως	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VIII, 152 (Oğlu) Ἐπιποκέρτης; rahip)
Κωως	[erkek]	Kanytellis	İS 1-2. Yüzyıllar	Hicks, 1891: 231-2 n. 10, 4; (Babası) Heberdey ve Wilhelm, 1896: 58 n. 1 (Oğlu) Κωως I)
Κωως	[erkek]	Kanytellis	İS 1-2. Yüzyıllar	Hicks, 1891: 231-2 n. 10, 4; (Babası) Heberdey ve Wilhelm, 1896: 58 n. 1 (Babası) Μηνῶς, Κωως II)
Κωως	[erkek]	Kanytellis	İS 1-2. Yüzyıllar	Hicks, 1891: 231-2 no. 10, 3; (Babası) Heberdey ve Wilhelm, 1896: 58 n. 1 (M. Οὐῶαρ. Κωως)
Κοαιος	[erkek]	Olba	İS 2-3. Yüzyıllar	Keil ve Wilhelm, 1931: 57, 7 (Κοαιου (gen.); (Babası) Μηνῶς)
Κοαιος	[erkek]	Kanytellis	İS 1. Yüzyıl	Hicks, 1891: 229 n. 6, 1 (Κοαιου (gen.); (Babası) Ανυρόλις)
Κομητροου	[kadın]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 299 b; 611; (Babası) Χ-τήτης (gen.)
Κουβίθιος?	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 600 (Babası) Δομίτριος)
Κουουος	[kadın]	Kanytellis	İÖ 1. - İS 1. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 133, 6; (Babası) (Κου[ο]ην (acc.); (Annesi) Αρριος)
Κουιντων	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 548 (Τας Ιψείσι)
Κοσπιμς	[erkek]	Kanytellis	İS 1. Yüzyıl	Hicks, 1891: 231 n. 11, 1; Heberdey ve Wilhelm, 1896: 58 no. 2 (Κοσπιμς; (Oğlu) Ανυρόλις)
Αυαρτοήρα	[kadın]	Diokaisareia	İS 3. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 162 (Annesi) Αὐρ. Μαυανόρητης)
Αεωλις	[kadın]	Kanytellis	İÖ 1. - İS 1. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 133, 6.
Αιους	[erkek]	Olba	İS 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 106, 3 (φλ. Αιουν (acc.)
Αουλαουτος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 702 (Θεόδοπος Αουλαουτος; (Oğlu) Γεώργιος; potter)
Μαυδουβιρος	[erkek]	Diokaisareia	Geç Antik Dönem	Hagel ve Tomaszczik, 1998: OİD 33 (or Olba: Μαυδουβιρου (gen.); (Babası) Τεάωνης)
Μαρβολάας	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 55; (Μαρβολάας — (Kız), Μαρπολάας — (Oğlu) Οητασς; rahip)
Μαργαθουριος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 321 (Babası) Ἐλπίδιος)
Μασους	[erkek]	Elaioussa-Sebaste	Roma İmparatorluk Dönemi	Hagel ve Tomaszczik, 1998: Lam 20, 3 (Μασου (dat.); (Oğlu) Βίων)
Μισπουος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 3-2. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A I, 7 (Oğlu) Ἀπρέλιωv; rahip)
Μισπουος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 3-2. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A I, 20 ([Μισ]πουος?)
Μισπουος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 61 (Oğlu) Ροσθητης; rahip)
Μισπουος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 3-2. Yüzyıllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A I, 3 (Babası) ..ων)
Μοζαβών	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 444; (Babası) Τουλαωός)
Μουσιμς	[erkek]	Korykos	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 30; (Babası) (Μουσιμς? — (Oğlu) Νανσοπιμς)
Μορταστρουος	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 19 (Μορταστρουου (gen.); (Babası) Κεφεθουασς)

TABLEO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Γόφρατος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Γόφ(ρ)τρατος?; (Oğlu) Βιργίνιος; (Babası) Νοννος)
Μαγγρόβρις	[erkek]	Diokaisareia	İÖ 1. Yüzyıl	Hicks, 1891: 263 n. 49, 3(Oğlu) Τεύκρος)
Ναβριος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 608; (Babası) (Μ)αβριος?)
Ναξ	[kadın]	Imbriogon Kome	Roma İmparatorluk Dönemi	Keil ve Wilhelm, 1931: 52, 12 (Ναξ (acc.); (Kızı) Αββα)
Ναξ	[kadın]	Imbriogon Kome	Roma İmparatorluk Dönemi	Keil ve Wilhelm, 1931: 52, 5 (Ναξ (acc.); (Annesi) Αββα)
Ναξ	[kadın]	Olba	İS 2-3. Yüzyllar	Hicks, 1891: 262 n. 43, 3 (Ναξ (acc.); (kızı) Δακρυάτης)
Ναξ	[kadın]	Kanytelis	İS 1. Yüzyıl	Hicks, 1891: 229 n. 6, 5 (Ναξ (acc.); (Annesi) Ανίς; Αραρά)
Ναξ	[kadın]	Diokaisareia	İS 3. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 163, 6 (Αύρ. Ναξ ή και Αβρα; (Kızı) Μ. Αύρ. *Επιμοός; Αύρ. Ανωδά)
Ναξ	[kadın]	Selukeia	İS 3. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 4 (Kızı) Μάρκος)
Νασος	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 5 (Babası) Ταρκουαίς)
Νεωοπιυς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 76 (Νεωοπιυος (gen.); (Babası) Κνιός)
Νεωοπιυς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 37 (Νεωοπιυος (gen.); (Babası) Πιολύκλετρος)
Νεωοπιυς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 35 (Νεωοπιυος (gen.); (Babası) Τετής)
Νεωοπιυς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 32 (Νεωοπιυος (gen.); (Babası) Κνιός)
Νεωοπιυς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 30 (Νεωοπιυος (gen.); (Babası) Μοβεμύς)
Νεωοπιυδής	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 98 (Oğlu) Ρομβιργεμύς; ραήρ)
Νεωυς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 40 (Νεωυος (gen.); (Babası) Δεμύς)
Όδορόμυς	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 490 (Τιούδωνης έτίκλτην Όδορόμυς)
Όεβίς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 3-2. Yüzyllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 29; (Babası) (Όεβίς — ed(Kızı), Όρβίς — (Oğlu) Άρολλογιόνγς; ραήρ)
Όετασίς	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 39; 155 A III, 51 (Όετασιος (gen.); (Babası) Ροζγυμπεμύς)
Όητσιος	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 55 (Όητσιοτος (gen.); (Babası) Μαρβόλλας)
Όλας	[erkek]	Koryktion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 49 (Oğlu) Τποκοροβιαίς; ραήρ)
Όταρασπουις	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 20 (Όταρασπουιτος (gen.); (Babası) Τποκορβιυος)
Όταραστρουις	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 47 (Όταραστρουιτος (gen.); (Babası) Σανδοός; αιμύς)
Ότρονιερπιυις	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 38 (Ότρονιερπιυις; (Babası) Μορονόοβερπιυς; ραήρ)
Όυασις	[erkek]	Imbriogon Kome	İS 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 5 (Όυα[σις]?; (Oğlu) Ανωλάους; Δας)
Όυασις	[kadın]	Korykos	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 238 n. 22 (Annesi) Ροογυητρις)
Όυασις	[erkek]	Selukeia	Roma İmparatorluk Dönemi	JÖAI 18 (1915) Beibl. 33-4, 1 (Όυασιος (gen.); (Babası) Τποκονωόγας)

TABLO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Τόπτρος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Τόπ(ρ)τρος?: (Oğlu) Βιργίνος; (Babası) Νοσός)
Παλαεσπουμος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 75 (Παλαεσπουμιον (gen.): (Babası) Σους)
Παλαεσπουμις	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 60 (Oğlu) Ποιναμυς; rahip)
Παρυένιος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 658 (bronz işçisi)
Παρυένιος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 657
Παρκας?	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 493a (Περίκου (gen.) — (Babası) Τοδάνης)
Πλαος	[erkek]	Korykos	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 94 (Oğlu) Οραμς; rahip)
Παρκας?	[erkek]	Diokaisareia	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 92 (Παρκα (gen.): (Oğlu) Ηέριος)
Πονόβης	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 14 (Oğlu) Οβραμς; rahip)
Ποβρυεμς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 B I, 12 (Ποβρυ[ρ]εμιος (gen.): (Babası) Μισρις)
Ποβρυεμς	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 24 (Ποβρυεμιος[ρ] (gen.): (Babası) ατηλάς)
Ποβος?	[erkek]	Seleukeia	Roma İmparatorluk Dönemi	SEG XXXVII 1299, 5 (Ποβο (gen.): (Babası) Διονύς)
Ποζάρπιος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 77 (Ποζάρπια (gen.): (Babası) Τοποκόζαριμς)
Ποζάρπιος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 54 (Ποζάρπια (gen.): (Babası) Νέων)
Ποζάρπιος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 41 (Ποζάρπια (gen.): (Babası) Ιαζάρπιος)
Ποζρυεμς	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 39; 155 A III, 51 (Πονόςρυεμς — 51: (Oğlu)Οεραμς; rahip)
Πονός	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 C II, 27 (Πονός[α]?: (Babası) Ταρκυμβρυεμς)
Πονός	[erkek]	Lamos	İS 1. Yüzyıl	Bean ve Mitford, 1962-1963:34, 5 (Oğlu) Κηης)
Πονός	[erkek]	Lamos	İS 1. Yüzyıl	Bean ve Mitford, 1962-1963:34, 4 (Oğlu) Κομης)
Πονός	[erkek]	Lamos	Roma İmparatorluk Dönemi	SEG XLVIII 1754, 4, 8 (Oğlu) Νέων; (Babası) Μ—)
Πονός	[erkek]	Kanytellis	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 131, 2 (Oğlu) Βαρυαμς; (Babası) Βάενδιος; Τούπος; Ζηνάς)
Πονός	[erkek]	Seleukeia	Roma İmparatorluk Dönemi	SEG XXXVII 1327; (Babası) Dagron ve Feissel, 1987: 18.
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 100 (Πονόβηρα (gen.): (Babası) Αντιρένης)
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 84 (Πονόβηρα (gen.): (Babası) Ρωνόθερις)
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 69 ([Π]ονόβηραμς; (Oğlu) Ρωνόθερις; rahip)
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 34 (Πονόβηρα (gen.): (Babası) Αρτέμιον)
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VI, 113 (Πονόβηραμς (gen.): (Babası) Αρτέμιος (gen.): (Babası) Παλαεσπουμιος)
Πονόβηρος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 103 (Πονόβηραμς (gen.): (Babası) Ζαός)

TABLEO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Τόπτρος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Τόπ(ρ)τρος?; (Oğlu) Βιργίνος; (Babası) Νοννος)
Ρωνώνωας	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 69 (Ρωνώνωας; (gen.): (Babası) Ρωνόβερος)
Ρωνώνωας	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 87 (Oğlu) Ρωνόβης; rahip)
Ρωνώνωας	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 84 (Oğlu) Ρωνόβερος; rahip)
Ρωνόβερος	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 37 (Ρωνόβερος; (gen.): (Babası) Πάτριος)
Ρωνίης	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 79 (Oğlu) Ρωνόβης; rahip)
Ρωσθουπιος	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VIII, 151 ([Ρω]σθουπιου; (gen.): (Babası) Λουος)
Σανδαύτης	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A II, 46 (Oğlu) Οσαυαστρου; rahip)
Σανδαύτης	[erkek]	Korykion Antron	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 33 (Σανδαύτης; (gen.): (Babası) Τερβειους)
Σαρβίκη	[kadın]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 212a (Σαρβική?)
Σαρδίνος	[erkek]	Kanytelis	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 230 n. 9, 1 (I (Oğlu) Σαρδίνος; II)
Σαρδίνος	[erkek]	Kanytelis	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 230 n. 9, 1 (Oğlu) Σαρδίνος; I, (Babası) Σαρδίνος; III)
Σαρδίνος	[erkek]	Kanytelis	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 230 n. 9, 1 (III (Oğlu) Σαρδίνος; II)
Σαρπυτας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 4 (Σαρπυταύ[ς]; rahip)
Σαρπυτας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 25 (Oğlu) Ταρτ[ς]; rahip)
Σκιοῦρα	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 568; (Babası) BE 1963, no. 129.
Τάλαστος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 740 (Τάλαστος; (gen.)
Ταρκυμος	[erkek]	Korykos	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 90 ([Τα]ρκυμος; (Oğlu) Κομοσ[ς]; vno.; rahip)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 3. Yüzyıl	Hicks, 1891: 262-3 n. 45, 2 (Babası) Heberdey ve Wilhelm, 1896: 88 (Ταρκυμος; (gen.); (Babası) Τεύκος)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 3. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 121 (Babası) Τεύκος)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 5 (Ταρκυμος; (gen.): (Oğlu) Ναρος; (Babası) Ταρκυμος; II)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 4 (Τα[ρ]κυμος; II (Oğlu) Ταρκυμος; I; rahip)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 9 (Ταρκ[υ]μα[ς]?, Ταρκ[υ]ο — ed(Kızı)
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 165 II, 2 (Oğlu) Ταρκ[ς]
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 165 II, 1 (Oğlu) Σαρ[ς]
Ταρκυμος	[erkek]	Olba	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 165 I, 2; Keil ve Wilhelm, 1931: 70 ([Ταρ]κυμος — 165; (Babası) —ματω)
Ταρκυμος	[erkek]	Korykos	İÖ 3-2. Yüzyllar	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 23 ([Ταρ]κυμος; (Oğlu) Απρέιου; rahip)
Ταρκῶνας	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 214 b (bronzce içsisi)

TABLO - 1

İSİM	CİNSİYET	BULUNTU YERİ	DÖNEM	KAYNAKÇA
Τόμπρος	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 623 (Τόμπ(ρ)ιτρος?: (Oğlu) Βριτίνος; (Babası) Νοννος)
Τεβροσητας	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 68 (Oğlu) Τοκρος; rahip)
Τβιος	[erkek]	Kanytelis	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 135 (Τβιου (gen.); (Babası) Τελατιόν)
Τεββιασας	[erkek]	Korykos	Roma İmparatorluk Dönemi	Hicks, 1891: 238-9 no. 23, 2-3
Τεββιασας	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 33 (Oğlu) Σανδύττης; rahip)
Τεββιασας	[erkek]	Diokaisareia	İÖ 1. - İS 1. Yüzyıllar	Hicks, 1891: 266 n. 58, 1 (Oğlu) Τεδώνητης; (Babası) Τεουποδός)
Τεββιας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 13 (Oğlu) Κεωδέρης; rahip)
Τηδώνοβρις	[erkek]	Korykos	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 743, 1
Τοκρος	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 68 (Τοκρος (gen.); (Babası) Τεβροσητας)
Τρεβας	[erkek]	Kanytelis	Roma İmparatorluk Dönemi	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 126, 1 (Τρεβει (gen.); (Babası) Αιγυόλης)
Τρεβιας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 64, 3 (Τρεβει[μυς]?)
Τριβειμς	[erkek]	Tabureli	Geç Antik Dönem	Keil ve Wilhelm, 1931: 109, 110 (Oğlu) Εὐγένης; deacon)
Τρογομωνης	[erkek]	Olba	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 120 (Τρογομωνη (acc.); (Oğlu) -τιμς)
Τροκοσφιας	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 1 (Τροκοσφιατος (gen.)
Τροκοζάρμιας	[erkek]	Olba	İÖ 2. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 66, 2 (Τροκοζάρμιου (gen.); (Babası) Τεύκρος)
Τροκοζάρμιας	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 77 (Oğlu) Ποζάρμιος; rahip)
Τροκομβιρπιας	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 91 (Τροκομβιρπιατος (gen.); (Babası) Ζας)
Τροκομβιρπιας	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 64 (Oğlu) Νητης; rahip)
Τροκονάζας	[erkek]	Selukeia	Roma İmparatorluk Dönemi	JÖAI 18 (1915) Beibl. 33-4, 1 (Oğlu) Ουδριας; (Babası) Μας)
Τροκοφιας	[erkek]	Olba	İÖ 1. Yüzyıl	Dagron ve Feissel, 1987: 11 A I, 20 (Oğlu) Οτρασοσπουνης; rahip)
Τροκογγιάωνς	[erkek]	Olba	İS 1. Yüzyıl	Keil ve Wilhelm, 1931: 69, 2-3 (Τροκογγιάωντος (gen.); (Babası) Βρος)
Χειροσφίτης	[erkek]	Korykion Antnon	İÖ 2-1. Yüzyıl	Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VI, 111 (Χειροσφίτης; (Babası) .άνορ)

TABLO – 2

İSİMLER	İMBRİGON KOME	ELİHİSSA SEBASTE	KANYTELLİS	KIZILBAĞ	KORASION	KORYIKON ANTRON	KORYKOS	LAMOS	OLBA VE DIOKAESAREA	SELEUKİEA
Αβηβός ⁷¹⁹									OID 282	
Άγγελάνης ⁷²⁰										Se19/1
Άγιάτα ⁷²¹										Se1 127/1
Άγοσία ⁷²²				Kzb6/2						
Άγούσιος ⁷²³									OID 81/2	
Άθηνος ⁷²⁴							Kry9/1			
Αγγοάλιος ⁷²⁵							Kry429/1 Kry493/1			
Αγγοάλις ⁷²⁶			Kan4/1 Kan11/1				Kry196/1		OID 16/2 OID 87/1	

⁷¹⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 329.

⁷²⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 349.

⁷²¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 372.

⁷²²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 156.

⁷²³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 338.

⁷²⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 193.

⁷²⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 265, 275.

⁷²⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 132, 134, 138.

TABLO – 2

Άκομητινός ⁷²⁷			Kan24/1																	
Άιμάτα ⁷²⁸																				
Απλωνωνέας ⁷²⁹			Kan1/2																	
			Kan21/1							Kr1A1A7/1 1										
Αρραός ⁷³⁰																				
Βαρυάθουης ⁷³¹			Kan14/1																	
Βαρδάλιος ⁷³²																				
Βαρσίους ⁷³³																				
Βαρσίους ⁷³⁴																				
Βονίος ⁷³⁵																				

⁷²⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 219.
⁷²⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 282.
⁷²⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 132, 137, 187.
⁷³⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 313.
⁷³¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 132, 137.
⁷³²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 252.
⁷³³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 248.
⁷³⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 220.
⁷³⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 246, 293.

TABLO – 2

Δακρυατής ⁷³⁶	Dös2/1												
Δειμήα ⁷³⁷	Dös2/6												
Δελιαργός ⁷³⁸							Kra1A3/1						
							2						
							Kra1A5/1						
							6						
							Kra1A5/2						
							0						
							Kra1A9/3						
Ενδειμη ηλιας ⁷³⁹													OID 101A/28
							Kry378/3						
Ζουραπάς ⁷⁴⁰													
							Kry413a/2						
Zouvas ⁷⁴¹							Kry434/3						
Zöllos ⁷⁴²		EIS10/1					Kry49/3						OID 15/2
Ηλης ⁷⁴³							Kry603/2						

⁷³⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 80.

⁷³⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 80.

⁷³⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 185, 186, 187.

⁷³⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 343.

⁷⁴⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 256 262.

⁷⁴¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 266.

⁷⁴²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 86, 202, 327.

⁷⁴³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 296.

TABLO – 2

Θαλάσσιος ⁷⁴⁴								Kry436/2 Kry559a/ 1 Kry559b/ 2			
Θωακμης ⁷⁴⁵			Kan11/1								
Ίβηλιος ⁷⁴⁶				Kzb9/1 0							
Ιεσοκος ⁷⁴⁷		EIS9/1									
Ίσκολόβαλος ⁷⁴⁸								Kry137/4			
Καικομιοας ⁷⁴⁹										OID 14/4	
Καλοκερος ⁷⁵⁰								Kry407b/ 2 Kry422/2			

⁷⁴⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 266, 288.

⁷⁴⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 134.

⁷⁴⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 157.

⁷⁴⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 132,137.

⁷⁴⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 218.

⁷⁴⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 327.

⁷⁵⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 261, 264.

TABLE – 2

Κάρτων ⁷⁵¹																				SeI75/1
Καρπαιός ⁷⁵²			Kan10/1																	
Κβεβισοασις ⁷⁵³																				
Κενδβεβς ⁷⁵⁴																				
Κεπορος ⁷⁵⁵																				SeI77/4
Κιντυλλαιανός ⁷⁵⁶																				
Κομηρεοδς ⁷⁵⁷																				
Κυριλινη ⁷⁵⁸			EIS23/2																	
Αιτουρνός ⁷⁵⁹																				
											Kry598/2									

⁷⁵¹Hagel ve Tomaszcz, 1998: 362.

⁷⁵²Hagel ve Tomaszcz, 1998: 134.

⁷⁵³Hagel ve Tomaszcz, 1998: 343.

⁷⁵⁴Hagel ve Tomaszcz, 1998: 343.

⁷⁵⁵Hagel ve Tomaszcz, 1998: 363.

⁷⁵⁶Hagel ve Tomaszcz, 1998: 326.

⁷⁵⁷Hagel ve Tomaszcz, 1998: 288.

⁷⁵⁸Hagel ve Tomaszcz, 1998: 88.

⁷⁵⁹Hagel ve Tomaszcz, 1998: 295.

TABLO – 2

Μαρις ⁷⁶⁰						Kry246/3		
Μαυρέννιος ⁷⁶¹			Kzb6/1					
Μασκιδά ⁷⁶²						Kry120/1		
Μαυκελάος ⁷⁶³				Krs62/2				
Μεαδύ ⁷⁶⁴						Kry118/4		
Μετρυχίνος ⁷⁶⁵				Krs14/3				
Μέλιος ⁷⁶⁶								Sel54/6
Μιθιανή ⁷⁶⁷								Sel23/2
Μικρούς ⁷⁶⁸					KrA1A4/2 0			
Μοβιδές						Kry549a/ 3		

⁷⁶⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 235.
⁷⁶¹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 156.
⁷⁶²Hagel ve Tomaschitz, 1998: 215.
⁷⁶³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 179.
⁷⁶⁴Hagel ve Tomaschitz, 1998: 215.
⁷⁶⁵Hagel ve Tomaschitz, 1998: 172.
⁷⁶⁶Hagel ve Tomaschitz, 1998: 357.
⁷⁶⁷Hagel ve Tomaschitz, 1998: 352.
⁷⁶⁸Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185.

TABLE - 2

Μουµασι								Kry568a/ 4			
Μοσητας ⁷⁶⁹	Düs2/3										
Νόβολος ⁷⁷⁰								Kry605/3			
Οβρασε ⁷⁷¹									OID 101A/14		
Οζης ⁷⁷²							KPAIA3/2				
							KPAIA3/6				
							KPAIA3/1 0				
							KPAIA3/1 1				
							KPAIA5/1 5				
							KPAIA3/1 1				
Οζολλας ⁷⁷³											
Ουαυθας ⁷⁷⁴	Düs6/7										

⁷⁶⁹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81.

⁷⁷⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 296.

⁷⁷¹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 343.

⁷⁷²Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186.

⁷⁷³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185.

⁷⁷⁴Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81.

TABLO – 2

Ουλόσσιος ⁷⁷⁵																				
Ουρασητας ⁷⁷⁶																				Sel82/3
Παραρυχιανός ⁷⁷⁷																				
Πατριανός ⁷⁷⁸																				
Πατριβουλος ⁷⁷⁹																				
Πάρις ⁷⁸⁰																				
Πικριδος ⁷⁸¹																				
Πιοδμουαειος ⁷⁸²																				
Πιοδουασητας ⁷⁸³																				
Πιργουδάλιος ⁷⁸⁴																				

⁷⁷⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 192.
⁷⁷⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 364.
⁷⁷⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 231.
⁷⁷⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 190.
⁷⁷⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 212.
⁷⁸⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 191.
⁷⁸¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 230.
⁷⁸²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 343.
⁷⁸³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 343.
⁷⁸⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 173, 174.

TABLO - 2

Ρομποζών ⁷⁸⁵									Lam19/ 6		
Ρομπιτυραμς ⁷⁸⁶						KrA1A3/1					
						3					
						KrA1A5/6					
						KrA1A5/9					
						KrA1A3/4					
						KrA1A3/1					
						7					
						KrA1A4/1					
						1					
KrA1A4/1											
4											
KrA1A4/1											
7											
KrA1A4/1											
9											
KrA1A6/4											
Σανδανσακας ⁷⁸⁸											
Σηκελως ⁷⁸⁹		EIS27/2								OID 22/3	

⁷⁸⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 315.

⁷⁸⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 185, 186.

⁷⁸⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 185, 186.

⁷⁸⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 328.

⁷⁸⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 89.

TABLO – 2

Σερωτινός ⁷⁹⁰																				
Σιμολίκος ⁷⁹¹																				
Τάβριτσος ⁷⁹²																				
Ταρκουμβιρέμης ⁷⁹³																				
Ταρκουμβιός ⁷⁹⁴																				
Ταροσκίος ⁷⁹⁵																				
Ταυράς ⁷⁹⁶																				
Τραπεμοστής ⁷⁹⁷																				
Τεδίαρις ⁷⁹⁸																				

⁷⁹⁰Hagel ve Tomaszitz, 1998: 298.
⁷⁹¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 329.
⁷⁹²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 259.
⁷⁹³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 343, 345.
⁷⁹⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 185, 186.
⁷⁹⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 85, 217.
⁷⁹⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 333.
⁷⁹⁷Hagel ve Tomaszitz, 1998: 324.
⁷⁹⁸Hagel ve Tomaszitz, 1998: 184, 185.

TABLE - 2

							KrA1A4/4 KrA1A4/1 2					
Τεθλιησις ⁷⁹⁹											OID 13/1	
Τυκριας ⁸⁰⁰				Kzb2/1								
Τηθειανός ⁸⁰¹	Dös3/1											
	Dös3/4											
Τουτρογ/ουης ⁸⁰²		EIS						Kry400/3				
Τρεβέλλοις ⁸⁰³											OID 101C/9	
Τροκοβρημις ⁸⁰⁴							KrA1A3/1 8					
Τοτας ⁸⁰⁵								Kry19/4				
Φόυτιος ⁸⁰⁶								Kry345/1				

⁷⁹⁹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 327.
⁸⁰⁰

⁸⁰¹Hagel ve Tomaszitz, 1998: 80.

⁸⁰²Hagel ve Tomaszitz, 1998: 260.

⁸⁰³Hagel ve Tomaszitz, 1998: 344.

⁸⁰⁴Hagel ve Tomaszitz, 1998: 185.

⁸⁰⁵Hagel ve Tomaszitz, 1998: 195.

⁸⁰⁶Hagel ve Tomaszitz, 1998: 251.

**DOĞU DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ
KIRSAL YERLEŞİMLERİNDE
TESPİT EDİLEN YEREL KÖKENLİ
KİŞİLER ve İSİMLER**

KANYTELLIS
Αιγγολλις ⁸⁰⁷
Αρμανωνζας ⁸⁰⁸
Αρμανωνζας ⁸⁰⁹
Βαργαθοης ⁸¹⁰
Βλενδιος ⁸¹¹
Θωακις ⁸¹²
Κατραιας ⁸¹³
Κνως ⁸¹⁴
Κοαιος ⁸¹⁵
Κουους ⁸¹⁶
Λεαλις ⁸¹⁷
Νας ⁸¹⁸
Ρωνδας ⁸¹⁹
Σαριδηρας ⁸²⁰
Τβιος ⁸²¹
Τρεβεις ⁸²²

KORYKION ANTRON
Αρμανωνζας ⁸²³
Δελιαρχος ⁸²⁴
Δορτις ⁸²⁵
Ιαζαρμας ⁸²⁶
Κβεδιασις ⁸²⁷
Κνιδας ⁸²⁸

Κνως ⁸²⁹
Μικυρος ⁸³⁰
Οζης ⁸³¹
Οζολλας ⁸³²
Οουλοοσιος ⁸³³
Παταριανος ⁸³⁴
Πάφις ⁸³⁵
Ρομβυγρεμις ⁸³⁶
Ρωνβιης ⁸³⁷
Ταρκυμβιος ⁸³⁸
Τεδιαρς ⁸³⁹
Τροκοβιγεμις ⁸⁴⁰
Μαρβολλας ⁸⁴¹
Μισραιος ⁸⁴²
Νεναορμις ⁸⁴³
Νενικαμιδις ⁸⁴⁴
Οεβις ⁸⁴⁵
Οετασις ⁸⁴⁶
Οητασις ⁸⁴⁷
Ολλις ⁸⁴⁸
Παρασερρυμος ⁸⁴⁹
Παρασρουνις ⁸⁵⁰
Ρωζαρμας ⁸⁵¹
Ρωζρυμερις ⁸⁵²

- ⁸⁰⁷Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 134,138.
⁸⁰⁸Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 137, 187.
⁸⁰⁹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 137, 187.
⁸¹⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 137.
⁸¹¹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 131, 1.
⁸¹²Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134.
⁸¹³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 134.
⁸¹⁴Hicks, 1891: p 231-2 no. 10, 4; Heberdey ve Wilhelm, 1896: 58 n. 1.
⁸¹⁵Hicks, 1891: 229 no. 6, 1
⁸¹⁶Heberdey ve Wilhelm, 1896: 133, 6.
⁸¹⁷Heberdey ve Wilhelm, 1896: 133, 6.
⁸¹⁸Hicks, 1891: 229 no. 6, 5.
⁸¹⁹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 131, 2.
⁸²⁰Hicks, 1891: 230 no. 9, 1.
⁸²¹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 135.
⁸²²Heberdey ve Wilhelm, 1896: 126, 1.
⁸²³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 132, 137, 187.
⁸²⁴Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186, 187.
⁸²⁵Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 89.
⁸²⁶Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 41, 66.
⁸²⁷Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 85.

- ⁸²⁸Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 32.
⁸²⁹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VIII, 152.
⁸³⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185.
⁸³¹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186.
⁸³²Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185.
⁸³³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 192.
⁸³⁴Hagel ve Tomaschitz, 1998: 190.
⁸³⁵Hagel ve Tomaschitz, 1998: 191.
⁸³⁶Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186.
⁸³⁷Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186.
⁸³⁸Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185, 186.
⁸³⁹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 184, 185.
⁸⁴⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 185.
⁸⁴¹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 55.
⁸⁴²Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A I, 3, 7, 20; AII, 61.
⁸⁴³Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 30, 32, 35, 37, 76.
⁸⁴⁴Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 98.
⁸⁴⁵Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 29.
⁸⁴⁶Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 39, 51.
⁸⁴⁷Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 55.
⁸⁴⁸Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 49.
⁸⁴⁹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VI, 75, 113
⁸⁵⁰Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 60.
⁸⁵¹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 41, 54, 77.

Ρωνδβερρας ⁸⁵³
Ρωνησις ⁸⁵⁴
Ρωσδρυμαριος ⁸⁵⁵
Σανδατις ⁸⁵⁶
Τβερασητας ⁸⁵⁷
Τερβεμασις ⁸⁵⁸
Τοκρις ⁸⁵⁹
Τροκοζαρμας ⁸⁶⁰
Τροκομβιγρεμις ⁸⁶¹
Χειροκράτης ⁸⁶²

KIZILBAĞ
Αγοσια ⁸⁷¹
Ιβήλιος ⁸⁷²
Μαιτέννιος ⁸⁷³
Τυκριας ⁸⁷⁴

LAMOS
Αρρας ⁸⁷⁵
Ρωβοζων ⁸⁷⁶

IMBRIOGON KOME
Αγγλους ⁸⁶³
Αρβασις ⁸⁶⁴
Βρουατις ⁸⁶⁵
Κανις ⁸⁶⁶
Μοσητας ⁸⁶⁷
Νας ⁸⁶⁸
Ουανθας ⁸⁶⁹
Τηεδιανός ⁸⁷⁰

MEYDAN KALE
Αρβασις ⁸⁷⁷

TAPURELİ
Αρουαρας ⁸⁷⁸
Τριβεμις ⁸⁷⁹

⁸⁵²Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 39; 155 A III, 51.

⁸⁵³Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 34; A IV, 69, 84; A V, 100.

⁸⁵⁴Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 79.

⁸⁵⁵Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VIII, 151.

⁸⁵⁶Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 33.

⁸⁵⁷Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 102.

⁸⁵⁸Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A II, 33.

⁸⁵⁹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A III, 68.

⁸⁶⁰Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A IV, 77.

⁸⁶¹Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A V, 91.

⁸⁶²Heberdey ve Wilhelm, 1896: 155 A VI, 111.

⁸⁶³Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 2, 6, 11.

⁸⁶⁴Keil ve Wilhelm, 1931: 50, 6.

⁸⁶⁵Heberdey ve Wilhelm, 1896: 157, 5; Keil ve Wilhelm, 1931: 24.

⁸⁶⁶Keil ve Wilhelm, 1931: 49, 8.

⁸⁶⁷Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81.

⁸⁶⁸Keil ve Wilhelm, 1931: 52, 12.

⁸⁶⁹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 81.

⁸⁷⁰Hagel ve Tomaschitz, 1998: 80.

⁸⁷¹Hagel ve Tomaschitz, 1998: 156.

⁸⁷²Hagel ve Tomaschitz, 1998: 157.

⁸⁷³Hagel ve Tomaschitz, 1998: 156.

⁸⁷⁴Hagel ve Tomaschitz, 1998: 313.

⁸⁷⁵Hagel ve Tomaschitz, 1998: 315.

⁸⁷⁶Hagel ve Tomaschitz, 1998: 315.

⁸⁷⁷Hicks, 1891: 271 no. 75, 2; Hagel ve Tomaschitz, 1998: Mey 3.

⁸⁷⁸Hicks, 1891: 261 no. 38, 2.

⁸⁷⁹Keil ve Wilhelm, 1931: 109; 110.

KAYNAKÇA**Antik Kaynaklar**

Apollodorus, Epitome Volume II Book 3.10, (Çev. J. G. Frazer) Great Britain, The Loeb Classical Library, 1921.

Plinius, Naturalis Historia I-XXXVII-(Volume X), (Çev. H. Rackam) Great Britain, The Loeb Classical Library. 1986.

Cato, De Re Rustica. (Çev. W. D. Hooper ve H.B. Ash) Great Britain, The Loeb Classical Library, 1979.

Columella, De Re Rustica. (Çev. H.B. Ash I-III) Great Britain, The Loeb Classical Library, 1977.,

Nonnos, Dionysiaca, Volume I, Books 1-15 (Çev. W.H. D. Rouse) Great Britain, The Loeb Classical Library, 1940.

Varro, De Re Rustica. (Çev. W. D. Hooper ve H. B. Ash) Great Britain, The Loeb Classical Library, 1934.

Pindar, Olympian Odes (Çev. W. H. Race). Great Britain, The Loeb Classical Library, 1997.

Strabon, Geografika XII-XIII-XIV (Çev. A. Pekman): İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 1987.

Vitruvius, Mimarlık üzerine on kitap. (Çev. S. Güven) İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası. 1998.

Modern Kaynaklar

Aberle, K. A. (2012). *Studies in the urban domestic housing of Mid-Republican Sicily (ca. 211 70 BC): Aspects of Cross-Cultural Contact*. Basılmamış Doktora Tezi: The University Of British Columbia. Vancouver.

Adak, M. (2006). Batı Toroslar'da yerel ayaklanmalar ve eşkiyalık, *Olba*, 14, 2006, 113-126

Adam, J. P. (1994). *Roman building: Materials & techniques*. Hong Kong: Indiana University Press.

Akarca, A. (1987). *Şehir ve savunması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Albright, W. F. (1922). The origin of the name Cilicia. *The American Journal of Philology*, 43, 2, 166-167.

Alcock, S. E. (1997). Greece: a landscape of resistance?. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire, JRA Supplementary Series no. 23* içinde (ss. 103-116). Ann Arbor-Michigan: Journal of Roman Archaeology.

Alföldi-Rosenbaum, E. (1980). *The necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia (Isauria)*. Österreichischen Akademie der Wissenschaften: Wien

Alkaç, E. (2007). Dağlık Kilikia'da tapınım: Tapınaklar ve kültürler. Ü. Aydınöğlü (Ed.). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri: Mersin İlinde Tescilli Yapılmış Arkeolojik SİT/Anıtlar* içinde (ss. 7-23). Mersin: T. C. Mersin Valiliği Yayınları.

Allason - Jones, L. (1989). Roman and native interaction in Northumberland. V. A. Maxfield ve M. J. Dobson (Eds.). *Roman Frontier Studies 1989, Proceedings of the 15th International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 1 - 5). United Kingdom: University of Exeter Press.

Allison, P. M. (2009). Domestic spaces and activities. John J. Dobbins ve P. W. Foss (Eds.). *The World of Pompeii* içinde (ss. 269-279). London: Taylor & Francis.

Allison, P.M. (1997) Roman households: An archaeological perspective. H. Parkins (Ed.). *Roman Urbanism: Beyond the Consumer City* içinde (ss. 112-146). London: Routledge.

- Arslan, M. (1993). Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Roma Dönemi Kilikya şehir sikkeleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1992 Yıllığı*, 197–274.
- Aslan, M. (1999) Roma Dönemi Kilikya şehir sikkelerinde Mithras kültü, *Olba*, 2, 1, 425-446.
- Arslan, M. (2002). Ünik ve nadir Roma şehir sikkeleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yıllığı*, 183–223.
- Arslan, M. (2003a). İ.Ö. 188 yılından İ.Ö. 67 yılına kadar Lykia, Pampylia ve Kilikia Trakheia sahillerinde korsanlık faaliyetleri: Nedenleri ve sonuçları. *Adalya*, 4 , 91-118.
- Arslan, M. (2003b). Piracy on the southern coast of asia minor and Mithridates Eupator. *Olba*, 8, 195 – 211.
- Aşkın, E. (2010a). Korykos'un (Dağlık Kilikia) Hellenistik Dönemi üzerine gözlemler. *Tüba-Ar*, 13, 77-90.
- Aşkın, E. (2010b). Olba Bölgesi'ndeki harman yerleri. *Olba*, 18, 241-266.
- Aşkın, E. (2010c). Antik Çağda Korykos'taki zeytinyağı ve şarap üretimine yönelik yapılanmalar ve bunların yerleşim düzenlemesi içerisindeki yeri. Ü. Aydınöğlu ve A. K. Şenol (Eds.). *Olive Oil and Wine Production in Anatolia during the*

Antiquity, içinde (ss. 33-52). Proceeding of the International Symposium in Mersin-Turkey, 06-08 November 2008. İstanbul: Ege Yayınları.

Aşkın, E. (2012). Korykos (Dağlık Kilikia) sütunlu caddesi ve kuzey kapısı. *Olba*, 20, 291-321.

Aydın, A. (2013). Erken Hıristiyanlık – Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının / Süslemelerinin kataloğu ve Değerlendirmesi. S. Durugönül (Ed.). *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu: Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler içinde* (ss.183 – 315). İstanbul: Ege Yayınları.

Aydinoğlu, Ü. (1998). Olba bölgesi yol ağı. *Olba*, 1, 139-146.

Aydinoğlu, Ü. (1999). Doğu Dağlık Kilikia'da villae rusticae. *Olba*, 2, 1, 155-169.

Aydinoğlu, Ü. (2002). *Dağlık Kilikia'da Hellenistik Dönem kentleşmesi: Olba tapınak devlet modeli*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi . İzmir.

Aydinoğlu, Ü. (2003). The settlement patterns of the Olbian Territory in Rough Cilicia in the Hellenistic Period. *Olba*, 8, 251-265.

Aydinoğlu, Ü. (2004). Yerel irade dış baskı tartışmaları arasında Olba territoriumu'ndaki yerleşim düzenlemesi ve Hellenistik dünyadaki yeri. *Olba*, 10, 169-184.

Aydinoğlu, Ü. (2005). Yerleşim modeli oluşturmak mümkün müdür? Dağlık Kilikia'dan iki yerleşim modeli denemesi. *Olba*, 12, 165-182.

Aydinoğlu, Ü. (2007). Hellenistik Dönemde Olba bölgesinde yerleşimler ve yerleşim düzenlemesi. *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri içinde* (19–26). Mersin: Mersin Valiliği Yayınları. 1. baskı.

Aydinoğlu, Ü. (2009). *Dağlık Kilikia bölgesinde antik çağda zeytinyağı ve şarap üretimi: Üretimin arkeolojik kanıtları*. İstanbul: Ege Yayınları.

Aydinoğlu, Ü. (2010). The farms in rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Period. *Adalya*, 12, 243-282.

Aydinoğlu, Ü. (2012). Kanytella nekropolisini: Yeni buluntular ışığında bir değerlendirme. *Adalya*, 15, 129-158.

Aydinoğlu, Ü. (2013). Paslı: Dağlık Kilikia'da bir kırsal yerleşimin değişim süreci. *Olba*, 21, 71-100.

Aydinoğlu, Ü. (2015). Kanytellis mezarları, Nekropolisleri. Ü. Aydınoğlu (Ed.). *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi içinde* (ss. 33-78). İstanbul: Ege Yayınları.

Aydinoğlu, Ü. - Mörel, A. – Kerem, F. (2015). Olive oil production in Kanytellis, Rough Cilicia, in the light of new excavations. A. Diler – A. Kaan Şenol – Ü. Aydınoğlu (Eds.). *International Symposium Olive Oil And Wine Production In Eastern Mediterranean During Antiquity* içinde (ss. 51-63). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Aydinoğlu, Ü. ve Çakmak Ü. (2011). A rural settlement in the Rough Cilicia-Isauria Region: Karakabaklı. *Adalya*, 14, 71-105.

Aydinoğlu, Ü. ve Mörel A. (2015). Zeytinyağı üretim merkezi Kanytellis. Ü. Aydınoğlu (Ed.). *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi* içinde ss. (159-190). İstanbul: Ege Yayınları.

Aydinoğlu, Ü. ve Alkaç, E. (2008). Rock-cut wine presses in Rough Cilicia. *Olba*, 16, 277-290.

Baker, H. D., Collon D., Hawkins J. D., Pollard T., Postgate J. N., Symington D., Thomas D. (1995). Kilise Tepe 1994. *Anatolian Studies*, 45, 139-191.

Baldassarre, I. (1987). La necropoli dell'Isola Sacra (Porto). H. Von Hesberg & P. Zanker (Eds.). *Römische Gräberstraßen Selbstadterstellung - Status - Standart* içinde (ss. 125-139). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96, München.

- Baldassarri, P. (1999). Tapınak. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste I campagne di scavo 1995 – 1997 içinde* (371 -373). Roma: L'erma di Bretschneider.
- Baliga, M. (2005). Synkretismus und Romanisierung. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung-Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele içinde* (ss. 39-44), BAR International Series, 1427, Oxford.
- Ball, W. (2001). *Rome in the east: The transformation of an empire*. New York: Routledge.
- Balty, J. C. (1988). Apamea in Syria in the Second and Third Centuries A.D. *The Journal of Roman Studies*, 78, 91-104.
- Barrett, A. A. (1990) Claudius, Gaius and the Client Kings, *The Classical Quarterly New Series*, 40 1, 284-286.
- Barrett, J. C. (1997). Romanization: a critical comment. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire JRA Supplementary Series no. 23 içinde* (ss. 51- 66). Ann Arbor – Michigan.
- Başal, Ş. (1995). Uzuncaburç Tiyatrosu 1993 Çalışmaları. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 5, 311-320.

- Beal, R. H. (1992). The location of Cilician Ura. *Anatolian Studies*, 42, 65-73.
- Bean, G. E. ve Mitford, T. B. (1970). *Journeys in Rough Cilicia 1961-1968*. Wien: Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften.
- Beckman, G. (1982). The Anatolian myth of Illuyanka. *JANES*, 14, 14-25.
- Beckman, G. (1989). The religion of the Hittites. *The Biblical Archaeologist*, 52, 2/3, 98-108.
- Bent, J. T. (1891). A journey in Cilicia Tracheia. *The Journal of Hellenistic Studies*, 12, 206-224.
- Berger, A. (1999). Kilikes-Cilicia (κίλικες, κιλκία). *Der Neue Pauly*, 6, 454-457.
- Berns, C. (1998). Zur datierung der Tempel in Seleukeia am Kalykadnos und in Elaiussa-Sebaste (Kilikien). *Damaszener Mitteilungen*, 10, 135 – 154.
- Berns, C. (2003). *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien*. Forschungsstelle Asia Minor im Seminar für Alte Geschichte der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, Asia Minor Studien Band. 51. Bonn: Habelt.

- Bickerman, E. J. (1947). Syria and Cilicia. *The American Journal of Philology*, 68, 4, 353-362.
- Bing, J. D. (1971). Tarsus: A forgotten colony of linds. *Journal of Near Eastern Studies*, 30, 2, 99-109.
- Bing, J. D. (1998). Datames and Mazaeus: The iconography of revolt and restoration in Cilicia. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 47, 1, 41-76.
- Bing, J.D. (1987). *A history of Cilicia during the Assyrian Period*. Michigan: University Microfilms
- Blagg, T. F. C. (1989). Architectural benefaction in central of Hadrian's Wall. V. A. Maxfield & M. J. Dobson (Eds.). *Roman Frontier Studies 1989, Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 28-34). United Kingdom: University of Exeter Press.
- Bloemers, J. H. F. (1989). Relations between Romans and natives: concepts of comperative studies. V. A. Maxfield & M. J. Dobson (Eds.). *Roman Frontier Studies 1989, Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 451-454). United Kingdom: University of Exeter Press.

Boardman, J. (1995). *Greek sculpture The late classical period*. London. Thames and Hudson Ltd.

Boëthius, A. (1934). Remarks on the development of domestic architecture in Rome. *American Journal of Archaeology*, 38, 1, 158-170.

Boëthius, A. (1948). Ancient town architecture and the new material from Olynthus. The *American Journal of Philology*, 69, 4, 396-407.

Borgia, E. ve Sayar, M. (2003). Le iscrizioni. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente* içinde (ss. 525-540). Rome: L'erma di Bretschneider.

Borgia, E. ve Spanu, M. (2003). Le terme del porto. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente* içinde (ss. 247-331). Rome: L'erma di Bretschneider.

Borgia, E. (1999). Research on onomastics in the areas of Korykos and Elaiussa Sebaste. *Olba* 2, 2, 447-481.

Borgia, E. (2008). Notes on the architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste. *Olba* 17, 249 – 276.

- Borgia, E. (2013). Building activities in Roman and Proto-Byzantine Cilicia through epigraphic sources. M. Tekocak (Ed). *K. Levent Zoroğlu'na Armağan* içinde (ss. 115-138). İstanbul: Ege Yayınları.
- Borgia, E. ve Monaco, E. (2007). Roma tapınağı. H. Elton, E. Euqini-Schneider ve D. Wannagat (Eds.). *Tapınaktan Kiliseye: Kilikya'da Putperestlikten Hristiyanlığa Geçişte Dini Yerleşmelerin Dönüşümü* içinde (ss. 25 – 43). İstanbul: Ege Yayınları.
- Börker, C. (1971). Die datierung des Zeus Tempels von Olba Diokaisareia in Kilikia. *Archäologischer Anzeiger*, 86, 37-54.
- Boschung, D. (1987). Die Republikanischen und frühkaiserzeitlichen Nekropolen vor den Toren Ostias. H. Von Hesberg & P. Zanker (Eds.). *Römische Gräberstraßen Selbstadderstellung - Status - Standart* içinde (ss. 111-125). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96, München.
- Boyd, T. D. (1978). The arch and the vault in Greek Architecture. *American Journal of Archaeology*, 82, 1, 83-100.
- Boysal, Y. (1952). Korinth düzeninin en eski dini yapısı olan Silifke civarındaki Zeus Olbios Tapınağı hakkında. *4. Türk Tarih Kongresi*, 234-241.

- Boysal, Y. (1962). *Uzuncaburç ve Ura Kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Braund, D. (1989). Roman and native in Transcaucasia from Pompey to Successianus. V. A. Maxfield & M. J. Dobson (Eds.). *Roman Frontier Studies 1989, Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 419-423). United Kingdom: University of Exeter Press.
- Brun, J.P. (2004). *Archéologie du vin et l'huile De la préhistoire a l'époque hellénistique*. Paris.
- Bruns Özgan, C. (1987). *Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.* Istanbuler Mitteilungen Beiheft 33. Tübingen : E. Wasmuth.
- Bulut, S. (2005). Likya-Pamfilya-Pisidya sınır bölgesinden sıradışı iki zeytinyağı işliğı. *Adalya, VIII*, 191-210.
- Bulut, S. (2007a). Beydağları çiftlik yerleşimleri ve işlikleri. *Silifke Müzesi Konferansları* içinde (ss. 23 -33). Silifke: Taşeli Metbaacılık.
- Bulut, S. (2007b). Gazelin ini: Trebenna teritoryumundan bir çiftlik evi. *Doğudan Yükselen Işık Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağan Kitabı* içinde(ss. 417-431). İstanbul: Ege Yayınları.

Balzat, J. S., Catling, R., Chiricat, E., Corsten, T. ve Marchand, F. (Eds.) (2103), *A lexicon of Greek personal names. Volume VB, Coastal Asia Minor : Caria to Cilicia*. Lexicon of Greek Personal Names. Oxford: Oxford University Press.

Çakmak, Ü. (2010). *Dağlık Kilikia bölgesinde Karakabaklı antik yerleşimi: Arkeolojik buluntular, bölgesel yerleşim düzenlemesi ve tarımsal organizasyon açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin

Çalık, A. (1997). *Roman imperial sculpture from Cilicia*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of London – King’s College, London.

Cambi, N. (1987). Salona und seine nekropolen. H. Von Hesberg & P. Zanker (Eds.). *Römische Gräberstraßen Selbstaddestellung - Status - Standart* içinde (ss. 251-280). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96, München.

Casabonne, O. (2004). *La Cilicie, l’époque Achamenide*. Paris.

Casabonne, O. (1999). Local powers and Persian model in Achaemenid Cilicia. *Olba*, 2, 1, 57-67.

Casabonne, O. (2001). De Tarse á Mazaka et de Tarkumuwa á Datamès: d’ une Cilicie á l’ autre??. E. Jean, A. M. Dinçol ve S. Durugönül (Eds.). *La Cilicie: Espaces et*

Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale içinde (ss. 243-264). İstanbul: Institut Français d'études Anatoliennes.

Churcin, L. A. (2004). *The Romanization of central Spain: Complexity, diversity and change in a provincial hinterland*. New York: Routledge.

Coulton, J. J. (Ed.). (2012). *The funerary monuments. The Balboura Survey and Settlement in highland Anatolia British Institute Monograph 43* içinde (ss. 157-176). Ankara: British Institute.

Çelgin, A. V. (1994). Termessos ve çevresinde nekropol ve epigrafya araştırmaları: 1975–1991 yılları arasında yapılan çalışmaların toplu sonuçlarına kısa bir bakış. *Anadolu Araştırmaları*, 13, 153–177.

Çevik, N. (1995). Antalya Hurma köyün'de bir çiftlik yerleşimi. *Lykia*, 2, 40-62.

Çevik, N. (1997). An olive oil producing center in Pamphylia: Lyrboton Kome. *Lykia*, 3, 79-102.

Çevik, N. (2003). The rock-cut tombs of Etenna and the rock-cut tomb tradition in southern Anatolia. *Anatolian Studies*, 53, 97-116.

Çevik, N. (2008). Antalya-Bey Dağları yüzey araştırmaları 1997-2006 ve yeni keşifler. *Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Kitabı* içinde (ss. 17-36). İstanbul: Zero Prod. Ltd.

Çevik, N., Bulut, S., Kizgut, İ., Akyürek, E., Pedarros, I. P., ve Kunze, M. (2007). Bey Dağları 2005. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 24, 85-98.

Çevik, N., Varkıvaç, B., Bulut, S., Kizgut, İ., Akyürek, E., Pedarros, I. P. (2006). Bey Dağları yüzey araştırmaları 2004. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 23, 141-154.

Çevik, N., Varkıvaç, B., Bulut, S., Kizgut, İ., Akyürek, E., ve Pedarros, I. P. (2005a). Bey Dağları yüzey araştırmaları 2003: Neapolis-Kelbessos ve çevreleri. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22, 1, 101-114.

Çevik, N., Varkıvaç, B., Bulut, S., Kizgut, İ., ve Akyürek, E. (2003a). Surveys in Trebenna and its territorium. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 1, 51-53.

Çevik, N., Varkıvaç, B., Bulut, S., ve Kizgut, İ. (2005b). Roma Devri - Konutlar. N. Çevik, B. Varkıvaç, ve E. Akyürek (Ed.). *Trebenna. Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası / Trebenna. Its History, Archaeology and Natural Environment Adalya Supplementary Series 1* içinde (ss. 36). Antalya: AKMED Yayınları.

Çevik, N., Varkıvaç, B., Kizgut, İ., ve Gülşen, F. (2003b). A settlement in Lycia: Darıözü / Kastabara. *Adalya*, 6, 189-232.

Cohen, G.M. (1995). *The Hellenistic settlements in Euorpe, the island, and Asia Minor*. Los Angeles.

Colivicchi, F. (2008). Hellenism and Romanization at Ancona: a case of invented tradition. *American Journal of Archaeology*, 21, 31-46.

Collignon, M. (1911). *Les statues funéraires dans l'art Grec*. Paris.

Comfort, A. ve Ergeç, R. (2001). Following the Euphrates in Antiquity: North-South Routes around Zeugma. *Anatolian Studies*, 51, 19-49.

Cormack, S. (2004). *The Space of death in Roman Asia Minor*. Wien: Phoibos.

Dagron, G. ve Feissel D. (1987). *Inscriptions de Cilicie. With the collaboration of Antoine Hermary, Jean Richard and Jean-Pierre Sodini*. Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance. Collège de France. Monographies, 4. Paris.

D'Ambra, E. (1995). Mourning and the making of ancestors in the testamentum relief. *American Journal of Archaeology*, 99, 4, 667-681.

Daicoviciu, H. (1973). Daces, Romains, Romanisation en Dacie Trajane. O. Novak (Ed.). *Actes Du VIIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques içinde (234-242)*, Beograd: Comité National d'Organisation.

Dalley S. (1999). Sennacherib and Tarsus, *Anatolian Studies*, 49, 73-80.

- Davies, G. (1985). The significance of the handshake motif in classical funerary art. *American Journal of Archaeology*, 89, 4, 627-640.
- Dayeh, A. S. (2004). Historical and archaeological study on olive oil production. *Studies in the History and Archaeology of Jordan*, 8, 29-39.
- Deppmeyer, K. (2005a). Das akkulturationsmodell. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 57-64), BAR International Series, 1427, Oxford.
- K. Deppmeyer, K. (2005b). Aspekte der Romanisierung in pisidischen Kleinstädten. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 235-254), BAR International Series, 1427, Oxford.
- Desideri, P. ve Jasink, A.M. (1990). *Cilica: Dell'età i Kizzuwatna alla Conquista Macedone*. Torino: Casa Editrice Le Lettere.
- De Jong, L. (2010). Performing death in Tyre: The life and afterlife of a Roman cemetery in the province of Syria. *American Journal of Archaeology*, 114, 4, 597-630.
- Dixon-Kenedy, M. (1998). *Encyclopedia of Greek-Roman mythology*. California: ABC-CLIO.

- Dodge, H. (1990). Brick construction in Roman Greece and Asia Minor. S. Macready ve F. H. Thomson (Ed.). *Roman Architecture in the Greek World* içinde (ss. 106-116). London: W W. Norton & Co. Inc.
- Doğer, E. (2001). İlkçağ'da İzmir'in Stratejik Konumu. *21. Yüzyıl Eşiğinde İzmir Sempozyumu* içinde (ss. 16-27). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent kitaplığı.
- Dönmez Öztürk, F. (2009). Likya örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaştırma, *Doğu Batı, 49, Romalılar I*, 277-285. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria (From Seleucus to The Arab Conquest)*. Princeton: Princeton University Press.
- Downs, M. E. (2000). Re-figuring colonial categories on the Roman frontier in southern Spain. E. Fentrees (Ed.). *Romanization and the City: Creation, Transformations and Failures, Proceedings of a conference held at American Academy in Rome to celebrate the 50th anniversary of the excavations at Cosa 14-16 May 1998, Journal of Roman Archaeology Supplementary Series 38* içinde (ss. 197-210). Michigan: Thomson-Shore.
- Durugönül S. (1987). Athena Krisoa Oreia, *Epigraphica Anatolica* ,10, 115-116.

Durugönül, S. (1989). *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*. BAR Int. Ser. 511. Oxford: British Archaeological Reports.

Durugönül, S. (1995). Olba: polis mi, territorium mu?. *Lykia*, 2, 76-82.

Durugönül, S. (1997). Weitere Reliefs aus dem Rauhen Kilikien. *Istanbuler Mitteilungen*, 47, 207-211.

Durugönül, S. (1998a). Seleukoslar'ın Olba Territorimındaki "Akkulturation" Süreci. *Olba*, I, 69-76.

Durugönül, S. (1998b). *Türme und Siedlungen im Rauhen Kilikien, Eine Untersuchungen zu den archäologischen Hinterlassenschaften im Olbischen Territorium*. Asia Minor Studien, 28. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.

Durugönül, S. (1998c). Neue reliefs aus dem Rauhen Kilikien. G. Arsebük, M.J. Mellink, W. Schirmer (Eds.). *Light on Top of the Black Hill, Studies presented to Halet Çambel/Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan Yazılar* içinde (ss. 277-287). İstanbul: Ege Yayınları.

Durugönül, S. (1999). Verwaltung und Glauben der Olbier im Rauhen Kilikien. *Asia Minor Studien*, 34, 110-124.

- Durugönül, S. (2001). Die Kaiserzeitliche baupolitik im Rauhen Kilikien am beispiel zweier tempelbauten. *Beihefte Der Bonner Jahrbücher*, 53, 157 – 161.
- Durugönül, S. (2002b). Development of ancient settlements in Cilicia. *Adalya*, 5, 107-121.
- Durugönül, S. (2003). Sitzstatuen im museum von Silifke – Grabstatuen aus dem Rauhen Kilikien. *Archäologischer Anzeiger*, 2003, 2, 107-118.
- Durugönül, S. (2004). Krallar rahipler ve korsanlar, başlangıcından Roma Dönemi sonuna kadar Eskiçağ'da Mersin bölgesi. *Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin içinde* (ss.27-53). İstanbul.
- Durugönül, S. (2009). Dağlık Kilikia ('Olba Territorium'u) kabartmalarında yerel heykeltraşlık unsurları. Y. Özdemir (Ed.). *Mersin Sempozyumu Cilt.1* içinde ss. (62-69), Mersin.
- Durugönül, S. (2015). Kanytellis kaya kabartmaları, Ü. Aydınöğlu (Ed.). *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi* içinde ss. (103-112). İstanbul: Ege Yayınları.
- Durugönül, S. ve Gabelmann, H. (1997). Türme und siedlung im Rauhen Kilikien ein vorbericht. *Istanbuler Mitteilungen*, 47, 213 – 220.

Durugönül, S. ve Mörel, A. (2012). Traces of Judaism in Rough Cilicia and its relation with paganism. *Istanbul Mitteilungen*, 62, 303-322.

Durukan M. (2005b). Antik Dönemde Mersin coğrafyasının jeostratejik ve politik önemi. *Tarih İçinde Mersin: Kolokyum ve Sergisi II* içinde (ss. 6-13), Mersin.

Durukan, M. – Kaplan, D. – Aşkın, E. (2013). Severuslar Döneminde Korykos ve Elaiussa Sebaste’de gözlenen gelişmeler. *Olba*, 21, 345 – 370.

Durukan, M. (1998). İ.Ö. 301 – 188 arasında Olba Territoriumunda yaşanan siyasi gelişmeler. *Olba*, 1, 87-93.

Durukan, M. (1999). Hisarkale garnizonu ve bu merkezde polygonal teknikte inşa edilmiş olan mezarlar. *Olba*, 2, 1, 79-91.

Durukan, M. (2003). Olba/Diokaesarea’daki piramit çatılı mezar anıtının tarihlenmesi üzerine yeni bir görüş. *Olba*, 7, 219-238.

Durukan, M. (2004). Olba bölgesi ve bölgede kullanılan polygonal duvar tekniği. *Anadolu/Anatolia*, 26, 39-63.

Durukan, M. (2005a). Monumental tomb forms in the Olba Region. *Anatolian Studies*, 55, 107 -126.

Durukan, M. (2006a). Doğu dağlık Kilikia'da (Olba bölgesinde) bulunan iki yeni anıt mezar. *Tüba-Ar*, 9, 125 – 138.

Durukan, M. (2006b). Doğu dağlık Kilikia'da mezarlar üzerinde görülen bazı semboller, *Adalya*, 9, 63-82.

Durukan, M. (2007). Dead cult in Olba Region during Hellenistic and Roman periods, *Anatolia Antiqua*, 15, 147 – 164.

Durukan, M. (2009b). The connection of eastern and central with piracy, *Adalya*, 12, 77-103.

Durukan, M. (2011). Olba Teritoryumunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma politikalarının arkeolojik izleri, *Adalya*, 14, 137 – 188.

Durukan, M. (2009a). Chronology of temple tombs in Rough Cilicia, *Byzas*, 9, 343-370.

Düzenli, Ö. (2013). *Kırsal yerleşim düzenlemesi açısından Dağlık Kilikia/Isauria bölgesindeki Işıkkale antik yerleşimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Dwyer, E. (2001). The Unified plan of the house of the Faun. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 60, 3, 328 – 343.

Efe, F. (2013). *Dağlık Kilikia/Isauria Bölgesinde Antik Dönem konut mimarisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Eichner, I. (2004). Dağlık Kilikia'daki erken Bizans konutları yüzey araştırması 2003. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 2, 74-78.

Eichner, I. (2005). Frühbyzantinische wohnhäuser in Kilikien: Arbeitsbericht über die Kampagne 2003 und einige Ergebnisse des Projektes. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22, 201-212.

Eichner, I. (2011). Frühbyzantinische wohnhäuser in Kilikien: Baugeschichtliche Untersuchung zu den Wohnformen der Region um Seleukeia am Kalykadnos. *Istanbul Forschungen*, 52. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.

Ellis, S. (1988). The end of the Roman house. *American Journal of Archaeology*, 92, 4, 565-576.

Elton, H. (2003). Romanization and some Cilician Cults, Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives. L. De Light, E. A. Hemelrijk ve H. W. Singor (Eds.). *Proceedings for Fourth Workshop of the Int. Network Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B. C.-A. D. 476) içinde* (ss 231-241). Leiden.

- Er, Y. (1991). Diversità e interazione culturale in Cilicia Tracheia. I monumenti funerary. P. Desideri ve S. Settis (Eds.). *Scambi e identità culturale: la Cilicia. Quaderni storici 76* içinde (ss. 105-140). Urbino.
- Er. Scarborough, Y. (1991). *The funerary monuments of Cilicia Tracheia*. Yayınlanmamış doktora tezi, Cornell University, New York
- Er Scarborough, Y. (1998). Dağlık Kilikia–Lamotis mezarları. *Olba, 1*, 77-85.
- Ertekin, E. (2005). İlkçağ’da Tarsus ketencileri ve ketenleri, *Olba, 11*, 155-175.
- Erten, A. E. (2002). Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması. *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 20*, 185-196.
- Fejfer, J. (2008). *Roman portraits in context*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ferrazzolli, A. F. (2013). Late Hellenistic stuff from Elaiussa Sebaste. M. Tekocak (Ed.). *K. Levent Zoroğlu’na Armağan* içinde (ss. 257-276). İstanbul: Ege Yayınları.
- Ferrazzolli, A. F. ve Ricci, M (2013). La Ceramica. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste III-L’Agora Romana* içinde (ss. 186-224). İstanbul: Ege Yayınları.
- Ferrazzolli, A. F. ve Ricci, M (2013). Production and trade of Cilician city from Roman to Byzantine Age: the case of Elaiussa Sebaste. M. C. Hoff & R. F. Townsend

(Eds.). *Rough Cilicia: New historical and Archaeological Approaches* içinde (ss. 210-218). Oxford: Oxbow Books.

Finley, M. I. (2007). *Antik çağ ekonomisi*. (Çev. Hatice Palaz Erdemir) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Frankel, R. (1997). Olives. *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near Eastern*, 4, 179 – 184.

Frankel, R. (1999). *Wine and oil production in antiquity in Israel and other Mediterranean*. England: Sheffield Acad.

Frankel, R., Ayalon, S., ve Avitsur, E. (1994). *History and technology of olive oil in the Holy Land*. Tel Aviv: Oléarius Editions.

Freeman, P. W. M. (1997). Mommsen through to F. Haverfield: the origins of Romanization studies in late 19th-c. Britain. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire*, JRA Supplementary Series no. 23 içinde (ss. 27-50), Ann Arbor – Michigan.

Gabler, D. (2003). Frühe Romanisierung in Noredwesten-Pannonien?. P. Neolke (Ed.). *Romanisation und Resistenz in Plastik, Architektur und Inschriften der Provinzen des Imperium Romanum. Akten des VII. Internationalen*

Colloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens Köln 2. Bis 6 Mari 2001 içinde (ss. 385-393). Darmstadt: Philipp von Zaber.

Gaitzsch, W. (1978). *Römische Werkzeuge, Kleine Schriften zur Kenntnis der römischen Besetzungsgeschichte Südwestdeutschland, Nr. 19, Limesmuseum Aalen 1. Aufl.* Lahr: Werner Engelmann.

Gaitzsch, W. (1980). *Eiserne römische Werkzeuge. Studien zur römischen Werkzeugkunde in Italien und den nördlichen Provinzen des Imperium Romanum.* BAR International Series 78. Oxford.

Galsterer, B ve Galsterer, G. (1992). *Romanisation un einheimische Traditionen.* H. J. Schalles, H. Von Hesberg ve P. Zanker (Eds.). *Die Römische Stadt im 2. Jahrhundert N. Chr. Der Funktionswandel des öffentlichen Raumes* içinde (ss. 377 – 389). Köln: Rheinland – Verlag GMBH.

Galsterer, H. (2006). *Romanisierung als Urbanisierung lebendige Stadt oder geplantes Quadrat?.* E. Stein-Hölkeskamp ve K. J. Hölkeskamp (Eds.). *Erinnerungsorte der Antike: Die Römische Welt* içinde (ss. 468-481), München: C. H. Beck OHG.

Garcia, Y ve Bellido, A. (1972). *Die Latinisierung Hispaniens.* H. Temporini (Ed.). *Aufstieg und Niedergang der Römischen welt: Geschichte und kultur Roms im spiegel der neueren forschung* içinde (ss. 462-500), Germany.

- Garstang, J. (1943a). The discoveries at Mersin and their significance. *American Journal of Archaeology*, 47, 1, 1-14.
- Garstang, J. (1943b). Hittite military roads in Asia Minor: A study in imperial strategy with a map. *American Journal of Archaeology*, 47, 1, 35-62.
- Giobbe, C. ve M. Morselli, 2010. Tipologia, funzioni, cronologia. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste III-L'Agora Romana* içinde (ss. 367-382). İstanbul: Ege Yayınları.
- Goetze, A. (1962). Cilicians. *Journal of Cuneiform Studies*, 16, 2, 48-58.
- Gotter, U. (2001). Tempel und grosmacht: Olba/Diokaisareia und das Imperium Romanum. E. Jean, A. M. Dinçol ve S. Durugönül (Eds.). *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale* içinde (ss. 319-321). İstanbul: Institut Français d'études Anatoliennes.
- Graen, D. (2005). Kaiserzeitlichen Grabmonumente in der Lusitania zwischen Romanisierung un Afrikanisierung. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung-Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 135-154), BAR International Series, 1427, Oxford.

Grassl, H (1983). Zur kulturellen Situation in den Randprovinzen des Imperiums Romanum. *Studien zu den Militärgrenzen Roms III içinde (735-739)*. Forschungen und Berichte zur vor- und Frühgeschichte in Baden – Württemberg Band 20, Stuttgart: Kommissionsverlag Konrad Theiss Verlag.

Gurney, O. R. (1997). The Annals of Hattusilis III. *Anatolian Studies*, 47, 127-139.

Gürler, B (1987). *Anadolu'da Roma Dönemi evleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi. İzmir.

Hadjisavvas, S. (1992). *Olive oil processing in Cyprus from the Bronze Age to the Byzantine*. Nicosia: P. Astroms Forlag.

Hagel, S. ve Tomaschiz, K. (1998). *Repertorium der westkilikischen Inschriften, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris*, Band: 22. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Hallet, C.H. ve Coulton, J. J. (1993). The East tomb and other tomb buildings at Balbura. *Anatolian Studies*, 43, 41-68.

Hanson, W. S. (1997). Forces of change and methods of control. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire*, JRA Supplementary Series no. 23 içinde (ss. 67-80), 1997, Ann Arbor – Michigan.

- F. Haverfield, F. (1915). *The Romanization of Roman Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Heberdey, R. ve Wilhelm, A. (1896). *Reisen in Kilikien*. Wien.
- Helios, (2001). *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike Band 11*. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler.
- Hellenkemper, H. ve Hild, E. (1986). *Neue forschungen in Kilikien*. Wien.
- Herzfeld, E. (1909). Hellenistisches aus Kilikien, Olba, die Stadt der Teukriden, *Archäologischer Anzeiger*, 1909, 434-441.
- Hicks, J. (1891). Inscriptions from Western Cilicia. *The Journal of Hellenistic Studies*, 12, 225 – 273.
- Hild, E. ve Hellenkemper, H. (1990). *Kilikien und Isaurien. Tabula Imperii Byzantini Band 5*. Wien: Der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hill, G.F. (1900). *Catalogue of the Greek coins of Lycaonia, Isauria, and Cilicia*. London : The Trustees.
- Hingley, R. (1997). Resistance and domination: social change in Roman Britain. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and*

discrepant experience in the Roman Empire, JRA Supplementary Series no. 23
 içinde (ss. 67-80). Ann Arbor – Michigan.

Horsnæs, H. W. (2004). Romanization at Paestum in the 3rd c. B.C.: a note on the
 chronology of Paistano coins and the interpretation of the wall-paintings from
 the Spinazzo cemetery. *American Journal of Archaeology*, 17, 305-311.

Horsley, G. H. R. (2007). *The Greek and Latin inscriptions in the Burdur archaeological
 museum*. The British institute at Ankara Monograph 34. Exeter:Short Run
 Press.

Huskinson, J. (2007). Constructing childhood on Roman funerary memorials. *Hesperia
 Supplements*, 41, 323-338.

Işık, F. (1995). Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln. *Lykia*, 2, 160-
 186.

Jasink, A. M. (1991). Divinitá cilicie: Tarhunt, Sarruma, Santa. Esempi di continuità nel
 culto e nell'onomastica. P. Desideri & S. Settis (Eds.). *Scambi e identità
 culturale: la Cilicia. Quaderni storici* 76 içinde (ss. 17–34). Urbino.

JÖAI (1915). Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien Bd.
 XVIII 2. Wien: HeftVerlag: Alfred Hölder.

Jones, A.H.M. (1983). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford: Clarendon Press.

Kaplan, D. (2006), Korykos antik kentinin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth sütun başlıkları. *Olba*, 14, 89 - 112.

Kaplan, D. (2008). Korykos Tapınağı'na ilişkin öneriler. *Olba*, 16, 227 – 248.

Kaplan, D. (2009). Ein Neuer Kultvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien), *Olba*, 17, 23-32.

Kaplan, D. (2010). Korykos takı ve sütunlu caddesi mimari süslemeleri. *Arkeoloji Dergisi*, 13, 169-182.

Kaplan, D. (2011). Doğu dağlık Kilikia'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde imar hareketliliğinin ve üretim artışının nedenleri, *Tüba-Ar*, 14, 107-120.

Kaplan, D. (2012). Diokaisareia'daki podyumlu tapınak için tarihleme ve kült önerisi. *Olba*, 20, 183-200.

Kaplan, D. (2014a). *Doğu dağlık Kilikia bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi detaylandırılmamış Korinth başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kaplan, D. (2014b). Doğu Dağlık Kilikia'da (Olba Bölgesi) Erken İmparatorluk Dönemi'nde imar hareketliliğindeki durgunluk ve isodom kuleler: Dağlık Kilikia - Isauria isyanları. *Adalya*, 17, 69-84.

Karydi, E.W. (1988). *The Greek House; The rise of noble houses in Late Classical Times*. Athens: The Archaeological Society at Athens.

Keay, S. (2001). Romanization and the Hispanie. S. S. Keay ve N. Terrenato (Eds.). *Italy and the West Comparative Issues in Romanization* içinde (ss.117-144). Oxford: Oxbow Books.

Keil, J. ve Wilhelm, A. (1931). *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*. Monumenta Asia Minoris Antiqua III, Manchester.

Kenzler, U. (2013). Agoras in Asia Minor. Public space and Romanization in Augustan times. C. P. Dickenson & O. M. Van Nijf (Eds.). *Caecvlvs - Papers on Mediterranean Archaeology and Greek and Roman Studies*: Public space in the Post-Classical city içinde (ss. 113-147). Belgium: Peeters.

King, L. W. (1910). Sennacherib and the Ionians. *The Journal of Hellenic Studies*, 30, 327-335.

Kirsten, M. E. (1974). Elaiussa-Sebaste in Kilikien: ein Ausgrabungswunsch an den Ausgeber von Side und Perge". *Mansel'e Armağan II / Melanges Mansel II*, içinde (ss. 777-802).

Kırdemir Diler, N. (2000). Kilikia Çatıören'de bir gömüt sunağı. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 1, 23-25.

Kırdemir Diler, N. (2001). Silifke Müzesi'ndeki büst bezemeli yuvarlak sunaklar. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 2, 107-120.

Kızıllarslanoğlu, H. A. (2014). Elaiussa Sebaste'den Baetica üretimi amphoralar. *Olba*, 22, 231-250.

Kızıllarslanoğlu, H. A. ve Alkaç, E. (2014). Elaiussa'da ele geçen Hellenistik Dönem Rhodos amphora ve amphora mühürleri. *Adalya*, 17, 55-68.

Koch, G. ve Sichtermann H. (1982). *Römische Sarkophage*. Munich.

Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi lahitleri*. (Çev. Z. Zühre İlkgelen) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Kolb, F. (1998). Hanedanlık yerleşiminden otonom kente gelişme: Klasik çağda Lykia'da akkültürasyon. *Adalya*, 3, 37-62.

- Korkut, T. (1999-2000). Überlegungen zum aufkommen der Halbfiguren auf Kleinasiatichen grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit. *Adalya, 4*, 181-194.
- Körsulu, H. (2015). Kanytellis atölye kazısı seramik buluntuları. Ü. Aydınöglu (Ed.). *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia’da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi* içinde ss. (131-148). İstanbul: Ege Yayınları.
- Kramer, N. (2012). Keramik und kleinfunde aus Diokaisareia. D. Wannagat ve K.Trampedach (Eds.). *Diokaisareia in Kilikien: Ergebnisse des Surveys 2001 – 2006*. Berlin, New York: De Gruyter.
- Kreitzer, L. (1990). Apotheosis of Roman Emperor, *The Biblical Archaeologist, 53, 4*, 210-217.
- Kurt, M. (2009). Kilikya’da yeni Asur egemenliğı ve yerel güçler. Selçuk Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*, 327-337.
- Kurt, M. (2011). M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti’ndeki Yansımaları, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 2*, 1-14.
- Laurence, R. (1996). *Roman Pompeii: Space and Society*. London: Taylor & Francis.

- Linnemann, J. C. (2013). Die Nekropolen von Diokaisareia. Untersuchungen zu den Gräbern und ihrem siedlungsgeschichtlichen Bezug, Diokaisareia in Kilikien. D. Wannagat ve K.Trampedach (Eds.). *Diokaisareia in Kilikien: Ergebnisse des Surveys 2001 – 2006*. Berlin, New York: De Gruyter.
- Little, M. G. (1935). The Decoration of the Hellenistic *Peristyle* House in South Italy. *American Journal of Archaeology*, 39, 3, 60-371.
- Luczkiewicz, P. (2009). Ostgermanische Eliten der jüngern vorrömischen Eisenzeit im Spiegel des archäologischen Fundgutes. M. Egg ve D. Quast (Eds.). *Aufstieg un Untergang: Zwischenbilanz des Forschungsschwerpunktes "Stuiden zu genese und struktur von Eliten in vor- und frühgeschichtlichen gesselschaften"*, *Monographien des Römsich-Germanischen Zentralmuseums Band 82* içinde (ss. 79-106) Mainz: Römsich-Germanischen Zentralmuseums.
- Lyttelton, M. (1990). The Design and planning of temples and sanctuaries in Asia Minor in the Roman Imperial period. S. Macready ve F. H. Thomson (Ed.). *Roman Architecture in the Greek World* içinde (ss. 38-49). London: W W. Norton & Co. Inc.
- Machatschek, A. (1967). *Die Nekropolen und Grabmaler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*. Wien.

Machatschek, A. (1974). Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien. *Mansele Armağan* içinde (ss. 251-261).

MacKay, T. S. (1968). *Olba in rough Cilicia*. Michigan: Bryn Mawr College.

MacKay, T. S. (1969). Inscriptions from Rough Cilicia east of the Calycadnus. *Anatolian Studies*, 19, 139-142.

MacMullen, R. (2000). *Romanization in the time of Augustus*. London: Yale University Press.

Marksteiner, T. (1999). Überlegungen bezüglich einer strukturellen Verwandtschaft Achaemenidenzeitlicher Gipfelbefestigungen des Südwestlichen Kleinasien. *Olba*, 2, 2, 313-324.

Mattingly, D. J. (1997a). Africa: a landscape of opportunity?. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism power, discourse, and discrepant experience in the roman empire Journal of Roman Archaeology Supplementary Series no. 23* içinde (ss. 117-142), 1997, Ann Arbor – Michigan.

Mattingly, D. J. (1997b). Dialogues of power and experience in the Roman Empire. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire JRA Supplementary Series no. 23* içinde (ss. 7-23), 1997, Ann Arbor – Michigan.

Mattingly, D. J. ve Hitchner J.R.B. (1993). Technical specifications for some north African olive presses of Roman date. Amouretti, M. C., ve Brun, J. P. (Eds). *La Production Du Vin Et De L'huile En Méditerranée/ Oil And Wine Production In The Mediterranean Area. Bulletin De Correspondance Hellenique, Supplement 26* içinde (ss. 439-462). Paris: École Française d'Athènes.

Mattingly, D. J. (2004). Being Roman: expressing identity in a provincial setting. *American Journal of Archaeology*, 17, 5-25.

Mattingly, D. J. (2006). The Imperial economy. D. S. Potter (Ed.). *A Companion to The Roman Empire* içinde (ss. 283-297) Oxford, United Kingdom: Blackwell Publishing.

Mattingly, D. J. (Ed.). (1993). Maximum figures and maximizing strategies of oil production? Further thoughts on the processing capacity of Roman oil presses. *Bulletin de Corrospondance Hellenique Oil and Wine Production in the Mediterrenean Area* içinde (ss. 483-496). Paris.

Matz, S. (2005). Creolization- ein modell der Romanisation ?. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 65-70), BAR International Series, 1427, Oxford.

- Mayer, L. A. ve Garstang, J. (1925). Kizzuwadna and other Hittite States. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 11, 1/2, 23-35.
- McDonald, A. (1967). The treaty of Apamea (188 B.C.). *The Journal of Roman Studies*, 57, 1-25.
- McKay, A.G.(1975). *Houses, villas and palaces in the Roman world*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- McLean, B. H. (2002). *The Greek and Latin inscriptions in the Konya archaeological museum*. The British institute at Ankara Monograph 34. Exeter:Short Run Press.
- Meischner, J. ve Cussini E. (2003). Vier Palmyrenische Grabreliefs im Museum von Antakya, *Archäologischer Anzeiger*, 2003, 2, 97-106.
- Metraux, G.P.R. (1999-2000). Ancient housing: "Oikos" and "Domus" in Greece and Rome. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58, 392-405.
- Mihailov, G. (1980). Le Problème de l'hellenisation et de la romanisation des Thraces. R. Vulpe (Ed.). *Actes du Iie Congrès International de Thracologie* içinde (ss. 211-217). Romania: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania.

Milner, N. P. (2004). Ancient Inscriptions and Monuments from the Territory of Oinoanda. *Anatolian Studies*, 54, 47-77.

Mitchell, S. (1978). Roman Residents and Roman Property in Southern Asia Minor, E Akurgal (Ed.). *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* içinde (ss. 311-318). Ankara.

Mitchell, S. (1990). Imperial Building in the eastern Roman provinces. S. Macready ve F. H. Thomson (Ed.). *Roman Architecture in the Greek World* içinde(ss. 18-25). London: W W. Norton & Co. Inc.

Mitchell, S. (1999). Geç Roma Anadolu'sunda Klasik Dönem kent ve yerleşmelerinin gelişimi. Y. Sey (Ed.). *Tarihten Günümüze Anadoluda Konut ve Yerleşme/ Housing and Settlement in Anatolia- A Historical Perspective* içinde (ss. 193-205). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Mitchell, S. (2004). Anatolia Between East and West The Parallel Lives of the Attalid and Mithridatid Kingdoms in the Hellenistic Age. *Anadolu Araştırmaları*, 17, 1, 2004, 131-149.

Mitford, T. B. (1980). Roman Rough Cilicia, *Aufstieg und Neidergang der römischen Welt II*, 7.2, 1980, 1230-1261.

- Mócsy, A. (1971). Das Inschriftenmaterial einer Provinz als Widerspielung Der Romanisation. *Acta of the Fifth Epigraphic Congrees of Greek and Latin Epigraphy* içinde (ss. 397-411), Oxford: Basil Blackwell.
- Money, D. K. (1990). Lions of the mountains: The sarcophagi of Balboura. *Anatolian Studies*, 40, 29-54.
- Mörel, A. (2014). Dağlık Kilikia Bölgesinde (Olba Territoriumu) Özköy antik yerleşimi: Tarımsal organizasyon ve yerleşim düzenlemesi. *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri / Regional Studies in Archaeology Symposium Proceedings*, 4,1, 147-171.
- Mørholm, O. (2000). *Erken Hellenistik Çağ sikkeleri: Büyük İskender'in tahta çıkışından apameia barışı'na kadar (İ.Ö. 336-188)*. (O. Tekin Çeviren). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Okun, M. L. (1989). Pluralism in Germania Superior. V. A. Maxfield & M. J. Dobson (Eds.). *Roman Forntier Studies 1989, Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 435-438). United Kingdom: University of Exeter Press.
- Oltean, I. A. (2007). *Dacia: Landscape, colonization and romanisation*. New York: Routledge.

- Ormerod, H. A. (1922). The campaigns of Servilius Isauricus against the pirates. *The Journal of Roman Studies*, 12, 35-56.
- Ortalli, J. (1987). La via dei sepolcri di Sarsina. Aspetti funzionali, formali e sociali. H. Von Hesberg & P. Zanker (Eds.). *Römische Gräberstraßen Selbstaddestellung - Status - Standart* içinde (ss. 155-182). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96. München.
- Özbay, A. (2010). *Doğu Dağlık Kilikia'da kırsal yerleşimlerde tespit edilen yuvarlak sunaklar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özbay, F. (1998). Olba/Diokaisareia su sistemi. *Olba*, 1, 121-129.
- Özbay, F. (2001). Elaiussa Sebaste ve Korykos su sistemi. *Olba*, 4, 145-163.
- Özgan, R. (2008). Adana arkeoloji müzesinde bulunan klasik çağ sonlarına ait bir mezar taşı. İ.Delemen et. all (Eds.). *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na Armağan Cilt II* içinde (ss. 891-898). İstanbul.
- Özlem-Aytaçlar, P. (2009). Küçük Asya'nın Romanizasyon'u. *Doğu Batı*, 49, *Romalılar I*, 286-296, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Özsait, M. (1985). Anaoldu'da Hellenistik Dönem. *Anadolu Uygarlıkları*, 2, 279-324.

Özsait, M. (2002). 1999-2000 yıllarında Burdur ve Isparta yüzey araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 19, 2, 179-190.

Özyıldırım, M ve Alkaç, E. (2015). Olba kazısında ele geçen Rhodos amphora mühürleri. *Seleucia ad Calycadnum*, 5, 141-152.

Papaioannou, M. (2007). The Roman domus in the Greek world. *British School at Athens Studies*, 15, 351-361.

Pape, W. ve Benseler, G.E. (1911). *Der Griechischen Eigenomen*. Braunschweig.

Parlasca, K. (1969-1970). A new grave relief from Syria. *The Brooklyn Museum Annual*, 11, 169-185.

Parlasca, K. (1978). Der übergang von der spätrömischen zur frühkoptischen kunst im lichte der grabrelief von oxyrhynchos. *Enchoria Zeitschrift für Demotistik und Koptologie*, 8, 115-120.

Parlasca, K. (1982). *Syrische grabreliefs hellenistischen un römischer zeit: Fundgruppen und probleme*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.

Parlasca, K. (1985). Das verhältnis der Palmyrenischen grabplastik zur römischen Porträtkunst. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Römische*

Abteilung / Bullettino dell'Istituto Archeologico Germanico Sezione Romana,
92, 343-356.

Parlasca, K. (1988). Ikonographische probleme Palmyrenische grabreliefs. *Damaszener Mitteilungen*, 3, 215-221.

Pensabene, P. (1997). Marmi d'Importazione, Pietre Locali e Committenza Nella Decorazione Architettonica di eta Severiana in Alcuni Centri Della Province Syria et Palastina e Arabia. *Archeologia Classica*, 49, 275-422.

Percival, J. (1976). *The Roman Villa. An historical introduction*. London: Batsford Ltd.

Peschlow-Bindokat, A. (1975). Zur Säulenstrasse von Pompeiopolis in Kilikien, *Istanbuler Mitteilungen*, 25, 373-391.

Pfuhl, E. ve Möbius, H. (1977-1979). *Die ostgriechischen grabreliefs I-II*. Mainz am Rhein.

Picard, G. (1993). La Romanisation de la Gaule. *Revue Archèologique* 1993, 1, 353-385.

Pilhofer, S. (2005). *Romanisierung in Kilikien? Das Zeugnis der Inschriften*. München.

- Pinches, T. G. (1910). Sennacherib's campaigns on the North-West and his work at Nineveh. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1910, 387-411.
- Plattner, G. (2007). Elemente stadtrömischer bautypen und ornamentformen in der kleinasiatischen architektur. M. Meyer (Ed.). *Neue zeiten – Neue zitten: Zu rezeption und integration römischen und italischen kulturguts in Kleinasien içinde* (ss. 125 – 133). Phoibos Verlag, Wien.
- Pohl, D. (2002). Kaiserzeitliche tempel in Kleinasien unter besonderer berücksichtigung der hellenistischen vorläufer. *Asia Minor Studien, Band 43*. Bonn.
- Polosa, A. (2010). I materiali di eta Romana e Bizantina: The Coins”, E. E. Schneider (Ed). *Elaiussa Sebaste III. L'Agora Romana içinde* (ss. 164-185). İstanbul: Ege Yayınları.
- Poulter, A. G. (1990). Frontier people beyond and behind the limes: The impact of the native population uopn the lower Danubian frontier. Akten des 14. H. Vettters ve M. Kandler (Eds.). *Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum Teil 1 içinde* (ss. 143-152), Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften
- Raven, S. (1993). *Rome in Africa*. London: Routledge.

- Reusser, C. (1987). Gräberstraßen in Aquileia. H. Von Hesberg & P. Zanker (Ed.). *Römische Gräberstraßen Selbstdarstellung - Status - Standard* içinde (ss. 239-250). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96, München.
- Richter M. A. (1958). Was Roman Art of the First Centuries B.C. and A.D. Classicizing?. *The Journal of Roman Studies*, 48, 1/2, 10-15.
- Rind M. (2005). Sprachkontakte und Latinisierung in Hispanien im Spiegel antiker Quellen. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 155-168), BAR International Series, 1427, Oxford.
- Robinson M. D. (1926). Greek and Latin inscriptions from Asia Minor. *Transactions and proceedings of the American Philological Association*, 57, 195-237.
- Rodziewicz, M. (1999). Classification of wineries from Mareotis. *Commerce et artisanat dans l'Alexandrie Hellenistique et Romaine, BCH Supp.*, 33, 28-36.
- Roll, I ve Tal O. (2008). A villa of the Early Roman Period at Apollonia-Arsuf. *Israel Exploration Society*, 58, 2, 2008, 132-149.
- Roman, L. ve Roman, M. (2010). *Encyclopedia of Greek and Roman mythology*. United States of America: Maple-Vail Book Manufacturing Group.

- Romer, F. E. (1985). A case of Client-Kingship. *The American Journal of Philology*, 106, 1, 1985, 75-100.
- Roscher, W. H. (1884-1890) *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Erster Band. Leipzig: Verlag und Druck von B. G. Teubner.
- Roscher, W. H. (1909-1915) *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Vierter Band. Leipzig: Verlag und Druck von B. G. Teubner.
- Roscher, W. H. (1916-1924) *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Fünfter Band. Leipzig: Verlag und Druck von B. G. Teubner.
- Rossiter, J. (1981). Wine and oil processing at Roman farms in Italy. *Phoenix*, 35, 345-361.
- Rostovtzeff, M. I. (1957). *The social and economic history of the Roman Empire*. United States of America: Biblo & Tannen Publishers.
- Rothe, U. (2005). Di Anfänge der Romanisierungforschung. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 1-14), BAR International Series, 1427, Oxford.
- Rumscheid, F. (1994). *Untersuchungen zur Kleinasiatischen bauornamentik des Hellenismus*. Mainz.

Saddington, D. B. (1989). The Parameters of Romanization. V. A. Maxfield ve M. J. Dobson (Eds.). *Roman Frontier Studies 1989, Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies* içinde (ss. 413-418). United Kingdom: University of Exeter Press.

Sadurska A. (1982). Portrait funéraire de Palmyre – problèmes et méthodes des recherches. Helmut Klein (Ed.). *Römisches Porträt Wege zur Erforschung eines gesellschaftlichen Phänomens* içinde (ss. 269-271), Wissenschaftliche Konferenz 12.-15. Mai 1981. Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt – Universität zu Berlin.

Salmeri, G. (2002). Processes Of Hellenization in Cilicia. *Olba*, 8, 265-293.

Sanie, S. (1993). La Civilisation Romaine et la Romanisation À L'est des Carpates. *Archeologia Moldovei*, 16, 145-150.

Sayar, M. (1992b). Strassenbau in Kilikien unten den Flaviern nach einem neugefundenen Meilstein. *Epigraphica Anatolica*, 20, 57-62.

Sayar, M. (2004). Mersin'de kayıp kentler-Mersin'in Antikçağ yerleşim coğrafyası. *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin* içinde (ss. 9-27). İstanbul.

Sayar, M. H. (1992a). Doğu Kilikia'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 10, 175-197.

Sayar, M. H. (2015). Kanytellis Yazıtları. Ü. Aydınöğlu (Ed.). *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi* içinde ss. (113-130). İstanbul: Ege Yayınları.

Sayar, M. H. (1999). Kilika'da tanrılar ve kültler, *Olba*, 2/2, 131-154.

Sayar, M. H. (1994) Weihung an den Flußgott Kalykadnos, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, 2, 121–122.

Sayce, A. H. (1910). The Cilician cities of Anchiale and Illubri. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1910, 1339-1343.

Schierl, T. (2005). Frühe Kontakte nach Italien un der Beginn der Romanisierung auf dem Gebiet der römischen Provinz Lusitania. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung-Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 101-134), BAR International Series, 1427, Oxford.

Schneider, E. E. (2003a). Sarkophagi. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente* içinde (ss. 433-461). Rome: L'erma di Bretschneider.

Schneider, E. E. (2003b). Some consideration on Elaiussa's north-eastern necropolis. *Olba*, 7, 261-273.

Schneider, E. E. (2005). Excavation and research at Elaiussa Sebaste: The 2003 campaign. *26. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 181 – 192.

Schneider, E. E. ve Morselli, C. (2003). La necropolis nord-orientale. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente* içinde (ss. 383-512). Rome: L'erma di Bretschneider.

Schneider, E. E. ve Morselli, C. (2013). Elaiussa Sebaste, rock cut tombs between the theater and agora. M. Tekocak (Ed.). *K. Levent Zoroğlu'na Armağan* içinde (ss. 245-256). İstanbul: Ege Yayınları.

Schoenauer, N. (1981). *6,000 years of housing*. New York: Garland STPM Press.

Schörner, H. (2005a). Identität. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 15-23), BAR International Series, 1427, Oxford.

Schörner, G. (2005b). Imperialismus, Kolonialismus und Postkolonialismus in der Romanisierungsforschung. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 25-34), BAR International Series, 1427, Oxford.

Schörner, G. (2005c). Das Zentrum-Peripherie-Modell in der Romanisierungsforschung. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 95-99), BAR International Series, 1427, Oxford.

Schörner, H. (2005d). Grabarchitektur, Ausstattung un Beigaben als Indikatoren der Romanisierung/Romanisation in Asia am Beispiele des Grabbaues am Theater in Priene. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 219-234), BAR International Series, 1427, Oxford.

Schörner, G. (2005e). Sepulkralrepräsentation im kaiserzeitlichen Phrygien: Elite ohne ‚Negotitation‘. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 253-264), BAR International Series, 1427, Oxford.

Sear, F. (1983). *Roman architecture*. United States of America: Cornell University Press

SEG (1923-2003). Supplementum Epigraphicum Graecum. Vols. 1-11, Jacob E. Hondius, Leiden (Ed.) 1923-1954. Vols. 12-25, Arthur G. Woodhead (Ed.) Leiden 1955-1971. Vols. 26-41, Henry W. Pleket ve Ronald S. Stroud (Eds.) Amsterdam 1979-1994. Vols. 42-44, Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud ve Johan H.M. Strubbe (Eds.) Amsterdam 1995-1997. Vols. 45-49, Henry W. Pleket, Ronald

S. Stroud, Angelos Chaniotis ve Johan H.M. Strubbe (Eds.) Amsterdam 1998-2002. Vols. 50 , Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud and Johan H.M. Strubbe (Eds.) Amsterdam 2003 Vols. 51-52.

Selene, (2001). *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike Band 11*. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler.

Sherwin-White, A. N. (1939). *The Roman citizenship*. Oxford: Clarendon Press.

Sherwin-White, A. N. (1977). Roman involvement in Anatolia 167-88 B. C. *Journal of Roman Studies*, 77, 62-75.

Sivas, T. T. (2003). Wine presses of western Phrigia. *Ancient West-East*, 2, 1-18.

Söğüt, B. (1998). *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk çağı tapınakları*, Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Söğüt, B. (1999). Lamos'da bulunan bir tapınak. *Olba*, 2, 2, 399-409.

Söğüt, B. (2001). Kilikia bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağı tapınakları, İmparator Claudius Dönemi Tapınakları. E. Jean, A. M. Dinçol ve S. Durugönül (Eds.). *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale* içinde (ss. 479-504). İstanbul: Institut Français d'études Anatoliennes.

Sögüt, B. (2005). Tombs with monumental columns in the Olba Region. *Olba*, 11, 103-154.

Sögüt, B. (2006). *Dağlık Kilikya (Kilikia) bölgesindeki çokgen taş duvarlı mezarlar*. İstanbul: Ege Yayınları.

Spanu, M. (1999). Some considerations on the theatre of Elaiussa. *Olba*, 2, 2, 411-424.

Spanu, M. (2001). Teatri ed edificio da spettacolo in Cilicia. E. Jean, A. M. Dinçol ve S. Durugönül (Eds.). *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale* içinde (ss. 445-478). İstanbul: Institut Français d'études Anatoliennes.

Spanu, M. (2003). Il Teatro. E. E. Schneider (Ed.). *Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente* içinde (ss. 56-116). Rome: L'erma di Bretschneider.

Spanu, M. (2003). Roman influence in Cilicia through architecture, *Olba*, 8, 2003, 1-38.

Stewart, A. (1990). *Greek Sculpture*. New Haven & London. Yale University Press.

Şahin, S. (1979). *Katalog der Antiken inschriften des Museums von İznik (Nikaia)*. Inschriften Griechischer Städte Aus Kleinasien Band 9. Bonn: Rudolf Habelt Verlag GMBH.

Şahin, S. (1999). *Die inschriften von Perge*. Inschriften Griechischer Stadte Aus Kleinasien Band 54. Bonn: Rudolf Habelt Verlag GMBH.

Şahin, M. (2002). *Anadolulu bir mimar Hermogenes*. İstanbul: Ege Yayınları.

Şahin, H. (2003). Neue Vorschläge zur Lesung der korykischen Inschriften. *Epigraphica Anatolica, Zeitschrift für Epigraphik und historische Geographie Anatoliens*, 36, 153-155.

Şahin, H. (2009). Doğu Dağlık Kilikia kentlerinin territoriumları, yerleşme türleri ve değişimler. *Colloquium Anatolicum*, 8, 257-289.

Şahin, H. (2012). Korykion Antron'daki tapınak Zeus Tapınağı mıdır?, *Adalya*, 15, 65 – 73.

Şahin, H. ve Özdizbay, A. (2014). Dağlık Kilikia Kurşun Kalesi Tapınağı ve stoasına ilişkin öneriler. *Adalya*, 17, 85 – 121.

Tekin, O. (1998). Elaiussa Sebaste sikkeleri. *Adalya*, 2, 151–159.

Tekin, O. (1999). “Le monete di Elaiussa conservate nei Musei di Mersin e di Anamur”, E.E. Schneider (Ed.), *Elaiussa Sebaste I. Campagne di scavo 1995-1997 Università degli Studi di Roma “La Sapienza”* içinde (ss. 55-62). Roma: L’Erma di Bretschneider.

Tekocak, M. (2008). Kelenderis Liman Hamamı, *Olba*, 16, 133-162.

Ten Cate, P. H. J. H., (1961). *The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*. Leiden: Brill.

Tepebaş, U ve Durugönül, S. (2013). Arkaik ve Roma dönemi heykeltıraşlık eserlerinin kataloğu ve değerlendirmesi. S. Durugönül (Ed.), *Silifke Müzesi taş eserler kataloğu Heykeltıraşlık ve mimari plastik eserler içinde* (ss. 35-153) İstanbul: Ege Yayınları.

Thomas, C. (2004). Claudius and the Roman army reforms. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 53, 4, 424-452.

Thomas, E. (2007). *Monumentality and the Roman Empire: Architecture in the Antonine Age*. England: Oxford University Press.

Tin Lee, R. Y. (2003) *Romanization in Palastine. A Study of urban development from Herod the Great to AD 70*. Oxford.

Tırpan, A. (1994). Kilikia Tracheia'da poligonal taş örgülü duvarlar. *XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler Cilt I içinde* (ss. 405-424). Ankara.

- Topçu, Ç. (1981). Seleukeia (Kalykadnos) 1980 kazı çalışmaları. 3. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 49 – 51.
- Topçu, Ç. (1983). Seleukeia 1981. 4. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 271 – 276.
- Toynbee, J.M.C. (1971). *Death and burial in the Roman world*. Baltimore.
- Trampedach, K. (1999). Teukros und Teukriden, zur Gründungslegende des Zeus Olbios-Heiligtums in Kiliken. *Olba*, 2, 1, 94-110.
- Trampedach, K. (2001). Tempel und Grossmacht: Olba in Hellenistischer Zeit. E. Jean, A. M. Dinçol ve S. Durugönül (Eds.). *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale* içinde (ss. 327-348). İstanbul: Institut Français d'études Anatoliennes.
- Tyhke, (2001). *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike Band 12/1*. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler
- Tsirkin, J. B. (1993). Romanization of Spain: Socio-political aspect (II) Romanization in the period of the Republic. *Gerion*, 11, 271-312.
- Ulansey, D. (1998). *Mitras gizlerinin kökeni: Antik dünya'da kozmoloji ve din*. (Çev. H. Ovacık) İstanbul.

- Ünal, A. (2003). Hititler, Akdeniz ve liman kenti Ura. *Olba*, 7, 13-41.
- Vandeput, L. ve Köse, V. (2002). Pisidia survey project: Melli 2000. *Anatolian Studies*, 52, 145-152.
- Von Hesberg, H. (1987). Planung und Ausgestaltung der Nekropolen Roms im 2. Jh. n. Chr. H. Von Hesberg & P. Zanker (Eds.). *Römische Gräberstraßen Selbstadderstellung - Status - Standart* içinde (ss. 43-61). Bayerischen Akademie Der Wissenschaften Philosophische Historische Klasse Abhandlungen Neue Folge, Heft 96, München.
- Waberisch, H. (2005). Romanisierung/Romanisation und das Konzept des Widerstandes. G. Schörner (Ed.). *Romanisierung- Romanisation: Theoretische modelle und praktische Fallbeispiele* içinde (ss. 45-56), BAR International Series, 1427, Oxford.
- Waelkens, M. (1990). The adoption of Roman building techniques in Roman Asia Minor. S. Macready ve F. H. Thomson (Eds.). *Roman Architecture in the Greek World* içinde(ss. 94-105). London: W W. Norton & Co. Inc.
- Waelkens, M. (2002). Romanization in the East. A case study Sagalassos and Pisidia (SW Turkey). *Istanbuler Mitteilungen*, 52, 311-368.

- Wainwright, G.A. (1939). Some Sea-Peoples and Others in the Hittite. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 25, 2, 148-153.
- Wainwright, G. A. (1959). Some early Philistine history. *Vetus Testamentum*, 9, 1, 73-84.
- Waite, M. C. (1914). The form of the Early Etruscan and Roman house. *Classical Philology*, 9, 2, 113-133.
- Walser, G (1994). Studien zur Alpengeschichte in Antiker Zeit. H. Heinen- F. Paschoud - K. Raaflaub – H. Temporini ve G. Walser (Eds.). *Historia: Heft 86*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Wannagat, D. (1999). Zur säulenordnung des Zeustempels von Olba – Diokaisareia. *Olba* 2, 2, 355 – 368.
- Wannagat, D. (2003). Bericht über die erste forschungskampagne in Diokaisareia/Uzuncaburç. *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 197 – 206.
- Wannagat, D. (2007). Zeus Olbios kutsal alanı ve Diokaisareia şehri. H. Elton, E. Euqini-Schneider ve D. Wannagat (Eds.). *Tapınaktan kiliseye: Kilikya'da putperestlikten Hıristiyanlığa geçişte dini yerleşmelerin dönüşümü* içinde (ss. 1 – 8). İstanbul: Ege Yayınları.

- Wannagat, D., Dorl, C., Kramer, N., Spanu, M. ve Westphalen, S. (2005). Bericht über die forschungen in Diokaisareia/Uzuncaburç. 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 355 – 368.
- Wannagat, D., Westphalen, S., Kramer, N. ve Koch, R. (2006). Bericht über die forschungen in Diokaisareia/Uzuncaburç 2004. 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 1 – 12.
- Wannagat, D. (2005). Neue Forschungen in Diokaisareia / Uzuncaburç, Bericht über die Arbeiten 2001-2004. *Archäologischer Anzeiger*, 2005, 1, 117-166.
- Ward-Perkins, J. B. (1970). From Republic to Empire: Reflections on the early provincial architecture of the Roman west. *The Journal of Roman Studies*, 60, 1-19.
- Wegner, M. (1974). Kunstgeschichtliche Beurteilung der Grabtempel von Olba/Diokaesereia. *Mansele Armağan* içinde, (ss. 575-583). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Westgate, R. C. (2000). Space and Decoration in Hellenistic Houses. *The Annual of the British School at Athens*, 95, 391-426.
- Wheatley, P. (1998). The chronology of the third Diadoch War, 315–311 B. C. *Phoenix*, 52, 257–281.

- White, K.D. (1984). *Grek and Roman technology*. London.
- Whittaker, C. R. (1997). Imperialism and culture: the Roman initiative. D. J. Mattingly (Ed.). *Dialogues in roman imperialism: Power, discourse, and discrepant experience in the Roman Empire, JRA Supplementary Series no. 23* içinde (ss. 143-164), 1997, Ann Arbor – Michigan.
- Will, E. (1997). Antioche sur l'Oronte, métropole de l'Asie. *Syria*, 74, 99-113.
- Williams, C. (1974). The Corinthian Temple of Zeus Olbios at Uzuncaburç: A reconsideration of the date. *American Journal of Archaeology*, 78, 405 – 414.
- Woolf, G. (1997). The Roman urbanization of the East. S. Alcock (Ed.). *The Early Roman Empire in the East Oxbow Monograph 95* içinde (ss. 1-14). Oxford: Oxbow Books.
- Woolf, G. (1998). *Becoming Roman: The Origins Provincial Civilization in Gaul*. Cambridge university Press.
- Woolf, G. (2001a). Inventing empire in Ancient Rome. S.E. Alcock, T.N.D. Altroy ve K.D. Empires (Ed.), *Perspectives from Archaeology and History* içinde ss. 311-322). Cambridge: Cambridge University Press.

- Woolf, G. (2001b). The Roman cultural revolution in Gaul. S. S. Keay ve N. Terrenato (Eds.). *Italy and the West. Comparative Issues in Romanization: Comparative Issues in Romanizationi* içinde (ss. 173-186). Oxford: Oxbow Books.
- Wrede, H. (1977). Stadrömische monumente, urnen und sarkophagedes klinentypus in den beiden ersten jahrhunderten n. Chr. *Archäologischer Anzeiger*, 1977, 3, 395-478.
- Wulf, U. (1998). The Hellenistic and Roman houses of Pergamon. Pergamon Citadel of the Gods, Archaeological Report Literary Description and Religinos Development. *Harvard Theological Studies*, 46, 299-330.
- Yakar, J. (1976). Hittite involvement in Western Anatolia. *Anatolian Studies*, 26, 117-128.
- Yaylalı, A. (1979). *Hellenistik Devir İzmir kökenli figürlü mezar stelleri*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi: Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Yaylalı, A. (1986). Hellenistik devir İzmir mezar stelleri. 9. *Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, 473 – 489.
- Yegül, F. (2003). Cilicia at the crossroads: Transformations of baths and bathing culture in the Roman east. *Olba*, 8, 55-72.

Zahle, J. (1979). Lykische Felsgräber mit reliefs aus dem 4. Jahrhundert V. Chr. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 94, 245-346.

Zanker, P. (1987). *Augustus und die Macht der Bilder*. München: C. H. Beck.

Zanker, P. (2000). The City as symbol: Rome and the creation of an urban image. E. Fentrees (Ed.). *Romanization and the City: Creation, Transformations and Failures, Proceedings of a conference held at American Academy in Rome to celebrate the 50th anniversary of the excavations at Cosa 14-16 May 1998*, *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series 38* içinde (ss. 25-42). Michigan: Thomson-Shore.

Zeyrek, T. H. (2002). Das Hanghaus 2 von Ephesos. Krinzinger, F. (Ed.). *Studien zu Baugeschichtliche und Chronologie, Archäologische Forschungen 7*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften Wien.

Zeyrek, T. H. (2005). *Küçük Asia konut mimarisinde portikolu avluların gelişimi ve değişimi: mimari açıdan bir değerlendirme*. İstanbul: Ege Yayınları.

Ziegler, R. (1988). *Münzen Kilikiens aus kleineren deutschen Sammlungen*. Vestiga Bd. 42. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

Zimmer, G. (1982). *Römische Berufsdarstellungen*. Berlin.

Zuiderhoek, A. (2013). Cities, buildings and benefactors in the Roman East. C. P. Dickenson ve O. M. Van Nijf (Eds.). *Caecvlvs - Papers on Mediterranean Archaeology and Greek and Roman Studies: Public space in the Post-Classical city* içinde (ss. 173-192). Belgium: Peeters.

ÜRETİM DONANIMLARI KATALOĞU

Katalog No: 1

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Üretim Donanımı: Zeytinyağı Atölyesi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Atölye 1 olarak adlandırılan yapı tahribat görmüş ve yapı taşları ile tarımsal üretim donanımları günümüz yapılanmalarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yine de bu alanda tespit edilen taş destekli baskı kolları

prese ait baskı kolları, iki adet kırma teknesi, toplama tankı ve vida pres ağırlık taşı burada bulunan bir zeytinyağı atölyesine işaret eder. Atölye 1 çevresinde tespit edilen taş destekli baskı kolları prese ait, presleme sırasında kullanılan kalasın yerleştirileceği nişin her iki yanında duran baskı kolları, taş plaka levhalar şeklinde oluşturulmuştur. Bu taş plaka levhalardan birisi *in situ* şekilde durmaktadır. Diğeri Yörük evi duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Bu baskı kolları duvardan mekanın içerisinde doğru 0. 85 metrelik bir çıkıntı yapmaktadır. Zeytinyağı atölyesinin baskı destek kollarının üzerinde, presleme sırasında ihtiyaç duyulan ağırlığı sağlamak amacıyla, masif kaya kütlelerinin kullanıldığı düşünölmektedir. Baskı kollarının ve atölyenin bulunduğu alanda tespit edilen masif kayalar bu görüşü destekler. Atölye 1 içerisinde zeytinyağı üretiminde kullanılan diğer donanımlar da tespit edilmiştir. Bunlar arasında iki adet mortar formlu kırma teknesi yer almaktadır. Kırma tekneslerinden 14 Katalog numaralı olan merkezi kare delikli iken 15 katalog numaralı kırma teknesinin merkezi düzdür. Mortar formlu kırma teknesinin hemen yanında bir adet kare formlu toplama tankı bulunmaktadır. Aynı zamanda bu alanda bir adet vida pres ağırlık taşı da tespit edilmiştir. Burada tespit edilen donanımlar bu yapının bir zeytinyağı atölyesi olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir.

Katalog No: 2

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Üretim Donanımı: Zeytinyağı Atölyesi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Yerleşimdeki diğer zeytinyağı atölyesi ise peristyl avlulu konutun hemen arkasında yer almaktadır ve Atölye 2 olarak adlandırılmaktadır. Yapı 7 x 5.5 metre ölçülerindedir. Yapının içerisinde taş destekli baskı kolları prese ait, baskı kolları taş plaka levhalar 0.80 metre kalınlığındadır ve 0.50 metre yüksekliğindedir. Her İki baskı kolu arasındaki açıklık 0.26 metredir. Bu baskı

kolları duvardan mekanın içerisine doğru 1.10 metrelik bir çıkıntı yapmaktadır. Zeytinyağı atölyesinin baskı destek kollarının üzerinde, presleme sırasında ihtiyaç duyulan ağırlığı sağlamak amacıyla, masif kaya kütleleri kullanılmıştır. Atölyenin içerisinde aynı zamanda bir adet mortar formlu kırma teknesi tespit edilmiştir. Kırma teknesinin merkezi kare deliklidir. Kırma Teknesinin Çapı 1.06 metre yüksekliği ise 0.34 metredir. Kırma teknesinin merkezinde yer alan kare delik 0.30 metredir.

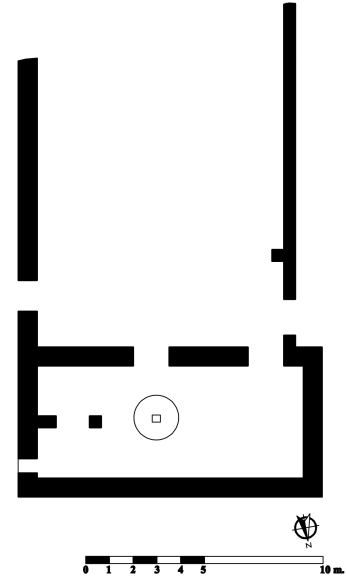
Katalog No: 3

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Zeytinyağı Atölyesi

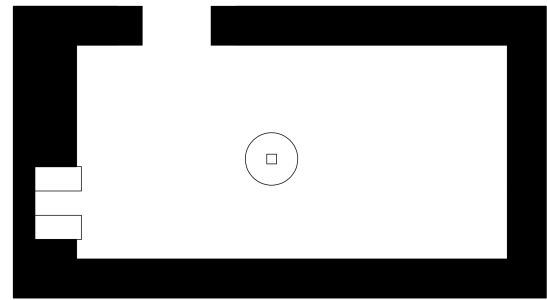
Yayın Dizini: Aydınoğlu, 2009

Tanım: Güvercinlik yerleşiminde tespit edilen ve Zeytinyağı Atölyesi 1 olarak adlandırılan yapı yerleşimin kuzeyinde yer almaktadır. İnşasında çift kabuklu polygonal duvar tekniğinin kullanıldığı görülen atölyenin duvar kalınlıkları 0.90 m ile 0.55 m arasında değişmektedir. Yapı 12.80 x 13.68 m ölçüleri ile dikdörtgene yakın bir plan göstermektedir. Atölyenin taş destekli baskı kolu yapının batı duvarında bulunmaktadır ve anakaya kullanılarak şekillendirilmiştir. Taş destekli baskı kolunun baskı kolları duvardan dışarı çıkıntı yapmaz baskı kolları arasına kalasın yerleştirildiği açıklık 0.60 m ölçülerindedir. Sağdaki baskı kolunun hemen yanında yer alan ve olasılıkla kalasın yüksekliğinin ve ezme gücünün ayarlanması amacıyla kullanılan oluğun varlığı ayrıca dikkat çekicidir. Atölyenin hemen ortasında yine anakaya kullanılarak şekillendirilmiş bir adet merkezi düz mortar formlu kırma teknesi in situ olarak korunmuş durumadır. Yapının girişi güney yönündedir ve olasılıkla yapının bu yönünde küçük bir avlu bulunmaktadır. Burada tespit edilen ve atölyenin duvarları ile bütünlük içerisinde olan ve güney yönde takip edilen duvarlar atölyenin bir avlusuna işaret etmektedir. Atölyenin girişinin hemen yanında yer alan bir sarnıcın varlığı da bu görüşü destekler niteliktedir.

Katalog No: 4**Buluntu Yeri:** Demircili - Güvercinlik**Üretim Donanımı:** Zeytinyağı Atölyesi**Yayın Dizini:** Aydınöğlu, 2009

Tanım: Yerleşimde tespit edilen bir diğer zeytinyağı atölyesi ise yerleşimin içerisinde geçen antik yol üzerinde yer almaktadır. Zeytinyağı Atölyesi 2'nin antik yolun hemen güneyinde yerleşimin merkezinde yer alırken Zeytinyağı Atölyesi 1 olarak adlandırılan yapı antik yolun hemen kuzeyinde bulunmaktadır. Zeytinyağı atölyeleri konumları itibari ile yerleşimin tarımsal üretiminin yapıldığı bir özel alan konumundadır. Zeytinyağı atölyelerine yakın konumda bulunan açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımları ve atölyelerin yakınlarında yer alan çok sayıda sarnıç da bu görüşü desteklemektedir. Zeytinyağı Atölyesi 2 olarak adlandırılan yapının inşasında özensiz işçilikli polygonal duvarlar kullanılmıştır. Yapı 10.97 x 6.85 metrelik ölçüleri ile dikdörtgene yakın bir plan göstermektedir. Yapının duvar kalınlıkları 0.90 metre ile 1.10 metre arasında değişmektedir. Yapının ana girişi güneye bakmaktadır. Zeytinyağı atölyesinde bir adet taş destekli baskı kollu pres donanımı tespit edilmiştir. Taş destekli baskı kolları doğu duvar üzerinde yer almaktadır ve duvardan dışarı çıkıntı yapmazlar. Taş desteklerin bulunduğu bölümdeki kalas yuvası 0.50 m genişliğinde 0.96 m derinliğindedir. Zeytinyağı atölyesinin baskı destek kollarının üzerinde, presleme sırasında ihtiyaç duyulan ağırlığı sağlamak amacıyla, düzgün kesilmiş büyük blokların yanı sıra işlenmeden bırakılmış masif kaya kütleleri de kullanılmıştır. Zeytinyağı atölyesinin içerisinde atölye ile birlikte kullanıldığı düşünülen bir adet mortar formlu kırma teknesi tespit edilmiştir. Kırma teknesinin zemini kare deliklidir ve 1.08 metre çapında 0.45 metre yüksekliğinde ölçülere sahiptir.

0 1 2 3 4 5 m.

Katalog No: 5

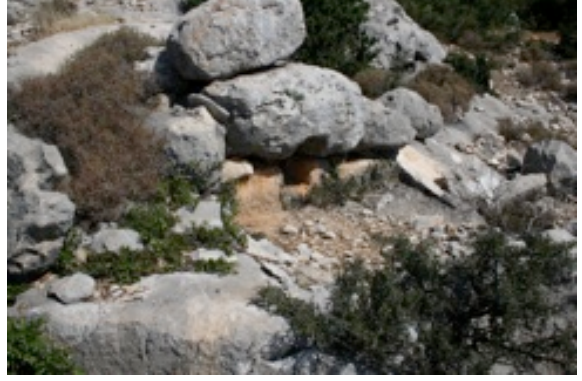
Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Üretim Donanımı: Açık Alanda Anakayaya Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Tip: Tek Ezme Düzelemlı ve Tek Toplama Fıçılı Tip

Yayın Dizini: Aydınnoğlu, 2009

Tanım: Kümbetbeleni yerleşiminde aynı zamanda şarap üretiminde kullanıldığı bilinen bir adet açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımı da tespit edilmiştir. Bu pres donanımı tek ezme düzelemlı ve tek toplama fıçılı tiptedir. Ezme düzelemlı 1.04 x 1.70 metre ölçülerinde, toplama ise fıçısı 0.87 metre ölçülerindedir. Pres donanımının baskı kolu olarak kullanılan, ahşap kalasın girdiği kalas deliği yerel kiraç taşı malzemeden yekpare blok şeklinde oluşturulmuştur ve ezme düzelemlinin uzun kenarında yer alır.

Katalog No: 6

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Açık Alanda Anakayaya Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Tip: Çift Ezme Düzelemlı ve Tek Toplama Fıçılı Tip

Yayın Dizini: Aydınnoğlu, 2009

Tanım: Şarap Presi 1 olarak adlandırılan ve çift ezme düzelemlı ve tek toplama fıçılı tipe ait olan pres donanımının ezme düzelemleri 1.20 x 2.05 metre ve 1.20 x (tahribat sebebiyle belirlenememektedir) metre ölçülerinde iken toplama ise fıçısı 1.00 metre çapında ve 1.50 metre derinliğinde ölçülere sahiptir. Pres donanımının baskı kolu olarak kullanılan, ahşap kalasın girdiği kalas delikleri yerel kiraç taşı malzemeden tek parça blok şeklinde oluşturulmuştur ve ezme düzelemlerinin uzun kenarında yer alırlar.

Katalog No: 7

Buluntu Yeri : Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Açık Alanda Anakayaya Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Tip: Tek Ezme Düzeyimli ve Tek Toplama Fıçılı Tip

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Şarap presi 2 olarak adlandırılan presin ezme düzlemi 1.05 x 1.75 metre ölçülerinde iken toplama fıçısı ise 0.98 metre çapında ve metre derinliğinde ölçülere sahiptir. Baskı kolu olarak kullanılan, ahşap kalasın girdiği kalas delikleri yerel kiraç taşı malzemeden tek parça blok şeklinde oluşturulmuştur ve ezme düzleminin uzun kenarında yer alırlar.

Katalog No: 7

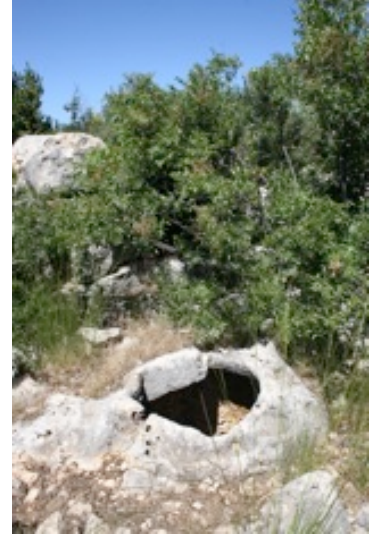
Buluntu Yeri : Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Açık Alanda Anakayaya Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Tip: Tek Ezme Düzeyimli ve Tek Toplama Fıçılı Tip

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Şarap presi 2 olarak adlandırılan presin ezme düzlemi 1.20 x 1.80 metre ölçülerinde iken toplama fıçısı ise 1.05 metre çapında ve metre derinliğinde ölçülere sahiptir. Baskı kolu olarak kullanılan, ahşap kalasın girdiği kalas delikleri yerel kiraç taşı malzemeden tek parça blok şeklinde oluşturulmuştur ve ezme düzleminin uzun kenarında yer alırlar.

Katalog No: 9

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Açık Alanda Anakayaya Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Tip: Tek Ezme Düzeyimli ve Tek Toplama Fıçılı Tip

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Şarap Presi 4 olarak adlandırılan pres donanımının ezme düzlemi 1.30 x 2.10 metre ölçülerindedir ve diğer Şarap preslerinden farklı olarak ahşap kalasın girdiği kalas deliği yerel kiraç taşı malzemeden düzgün kesilmiş üst üste duran iki adet büyük blok kullanılarak şekillendirilmiştir ve ezme düzleminin uzun kenarında yer alır.

Burada kullanılan düzgün kesilmiş bloklar olasılıkla bir kapı lentolarından devşirilmiş olmalıdır. Şarap Presi 4'e ait olan toplama fiçisi ise 1.10 metre çapında ve 1.55 metre derinliğindedir.

Katalog No: 10

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Pres Ağırlık Taşı

Tip: Tip 1 - Çan biçimli pres ağırlık taşı

Yayın Dizini: Aydınöğlu -Alkaç 2 008; Aydınöğlu, 2009

Tanım: Ağırlık taşı yerel kireç taşı kullanılarak şekillendirilmiştir. Çan biçiminde bir form gösteren yapıya sahiptir. Bu forma sahip ağırlık taşlarının kullanım sırasında ağırlığını arttırmak amaçlanmaktadır. Ağırlık taşının kalasa bağlanmasını sağlayan deliklerden üst kısımda bulunan dikdörtgen bir forma sahipken yan kısımlarda yuvarlak delikler bulunmaktadır. Pres Ağırlık Taşı 1 olarak adlandırılan donanım 0.75 metre yüksekliğinde ve 0.50 metre genişliğinde

Katalog No: 11

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Üretim Donanımı: Pres Ağırlık Taşı

Tip: Tip 1 - Çan biçimli pres ağırlık taşı

Yayın Dizini: Aydınöğlu -Alkaç 2 008; Aydınöğlu, 2009

Tanım: Ağırlık taşı yerel kireç taşı kullanılarak şekillendirilmiştir. Çan biçiminde bir form gösteren yapıya sahiptir. Bu forma sahip ağırlık taşlarının kullanım sırasında ağırlığını arttırmak amaçlanmaktadır. Ağırlık taşının kalasa bağlanmasını sağlayan deliklerden üst kısımda bulunan dikdörtgen bir forma sahipken yan kısımlarda yuvarlak delikler bulunmaktadır. Pres ağırlık taşı olarak adlandırdığımız donanım ise 0.55 metre yüksekliğinde ve 0.75 metre genişliğindedir.

Katalog No: 12

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Üretim Donanımı: Pres Ağırlık Taşı

Tip: Tip 1 - Çan biçimli pres ağırlık taşı

Yayın Dizini: Aydınöğlu -Alkaç 2 008;
Aydınöğlu, 2009

Tanım: Ağırlık taşı yerel kireç taşı kullanılarak şekillendirilmiştir. Çan biçiminde bir form gösteren yapıya sahiptir. Bu forma sahip ağırlık taşlarının kullanım sırasında ağırlığını arttırmak amaçlanmaktadır. Ağırlık taşının kalasa bağlanmasını sağlayan deliklerden üst kısımda bulunan dikdörtgen bir forma sahipken yan kısımlarda yuvarlak delikler bulunmaktadır. Pres ağırlık taşı olarak adlandırdığımız donanım ise 0.60 metre yüksekliğinde ve 0.54 metre genişliğindedir.

Katalog No: 13

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Buluntu: Üretim Donanımı

Üretim Donanımı: Mortar formu kırma teknesi

Tip: Merkezi düz kırma düzlemi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Yaklaşık olarak 0.46 metre yüksekliğinde ve 1.12 metre çapındadır. Bölgede tespit edilen diğer kırma düzlemlerine oranla oldukça küçük boyutlu olduğu gözlenmektedir. Yüksek bir hat ile ie doğru profillendirilmiş bölüm ile kırma taşının hareket alanı olan düzlük oluşturulmuştur.

Katalog No: 14

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Buluntu: Üretim Donanımı

Üretim Donanımı: Mortar formu kırma teknesi

Tip: Merkezi kare delikli kırma düzlemi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Yaklaşık olarak 0.35 metre yüksekliğinde ve 1.80 metre çapındadır. İnce bir hat ile ie doğru profillendirilmiş düz bunun ardından da kırma taşının hareket alanı olan düzlük oluşturulmuştur.

Katalog No: 15

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Buluntu: Üretim Donanımı

Üretim Donanımı: Mortar formlu kırma teknesi

Tip: Merkezi düz kırma düzlemi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Zeytinyağı üretiminin ilk aşaması olan kırma işlemi için kullanılan donanımın iç kısmı düz bırakılmıştır. Mortar formlu kırma düzlemi 1.90 metre çapındadır

Katalog No: 16

Buluntu Yeri: Demircili - Güvercinlik

Buluntu: Üretim Donanımı

Üretim Donanımı: Mortar formlu kırma teknesi

Tip: Merkezi düz kırma düzlemi

Yayın Dizini: Aydınöğlu, 2009

Tanım: Yaklaşık olarak 1.88 metre çapındadır. Düz bir hat ile profillendirilmiş bölüm ile kırma taşının hareket alanı olan düzlük oluşturulmuştur.

Katalog No: 17

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kümbetbeleni

Üretim Donanımı: Vida Pres Ağırılık Taşı

Yayın Dizini: Aydınöğlu -Alkaç 2 008;
Aydınöğlu, 2009

Ağırılık taşı yerel kireç taşı kullanılarak şekillendirilmiştir. Vida pres ağırılık taşı silindirik bir forma sahiptir ve taşın üzerinde yer alan yuva toprak altında kalmış olduğundan formu anlaşılabilir değildir. Vida pres ağırılık taşı .0.84 metre yüksekliğinde ve 0.80 metre çapındadır.

Katalog No: 18

Buluntu Yeri: Karadedeli - Kumbetbeleni

Üretim Donanımı: Pres Ağırılık Taşı

Tip: Tip 1 - Çan biçimli pres ağırılık taşı

Yayın Dizini: Aydınöğlu -Alkaç 2 008;
Aydınöğlu, 2009

Zeytinyağını toplamak amacıyla kullanılan donanım kare formundadır ve taşınabilir özelliğe sahiptir. Toplama tankı 0.70 metre yüksekliğinde ve 1.06 metre genişliğindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 1

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir.

Katalog No: M 2

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir. Toprağa gömül halde bulunan lahit kapağının köşe akroterleri kırıktır.

Katalog No: M 3

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 1.97 x 0.80 metre ölçülerindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 4

Yerleşim: Karadedeli—Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir. Kırılmış halde bulunan lahit kapağının köşe akroterleri bulunmamaktadır. Mezar 1.92 x 0.61 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 5

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir. Lahit mezara ait kapak tespit edilememiştir. Lahit mezarın hemen önünde mezara ulaşımı sağlayan üç basamaklı bir yapılanma tespit edilmiştir. Mezar 1.64 x 0.80 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 6

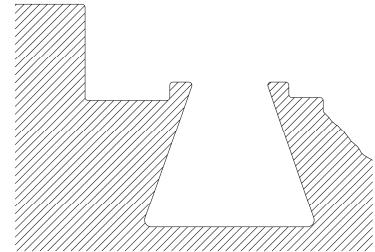
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 1.79 x 0.66 metre ölçülerindedir. Lahit teknesi 1.15 metre derinliğindedir. Lahit teknesinin oyulduğu ana kaya arka kısımda düleştirilmiştir.

0 1 m.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 7

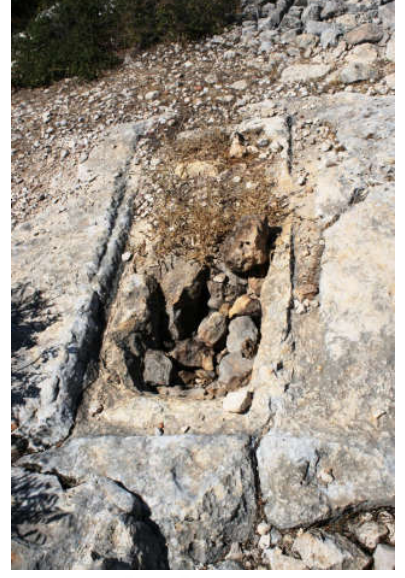
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir. Lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 2.20 x 0.86 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 8

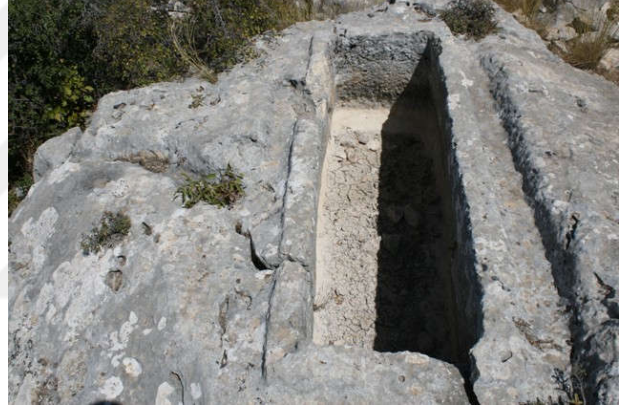
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir. Lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 2.15 x 0.858 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 9

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Yüksek bir anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir. Lahit teknesinin oyulduğu ana kaya arka kısımda düzleştirilmiştir. Lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 1.95 x 0.80 metre ölçülerindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 10

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal sebeplerden dolayı oldukça yıpranmış bir haldedir. Lahit teknesi dikdörtgen bir forma sahiptir ve 2.00 x 0.70 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 11

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakayanın oyularak şekillendirilmesi ile oluşturulan lahit teknesi doğal tahribat sebebiyle yıpranmış durumdadır. Ölçüleri ve formu hakkında net bilgiler edinilememektedir.

Katalog No: M 12

Yerleşim: Güvercinlik

Arazide Duruşuna Göre: Khamosorium

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit yerleşimin doğu sınırını oluşturan alanda yer almaktadır. Lahit mezarın teknesi aşağıya doğru genişleyerek bir armut formu oluşturur.

Mezarın çevresinde yapılan çalışmalarda bir adet semerdam çatılı lahit kapağı tespit edilmiştir. Lahit kapağının bu mezar ile birlikte kullanılmış olmalıdır.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 13

Yerleşim: Güvercinlik

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit oldukça basit bir işçiliğe sahiptir. Bu basit işçilik lahit mezarın düz bırakılan lahit teknesinde ve teknenin hemen önünde yer alan kapak üzerinde görülebilir. Lahit teknesi 2.10 x 1.45 metre ölçülerinde ve 0.78 metre yüksekliğindedir.

Katalog No: M 14

Yerleşim: Güvercinlik

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit ayrıntılı bir işçiliğe sahiptir. Lahit teknesinin kapağı tespit edilememiş olsada lahit teknesinin alt ve üst bölümleri silmeli profiller ile şekillendirilmiştir. Lahit teknesi 2.25 x 1.12 metre ölçülerinde ve 0.85 metre yüksekliğindedir.

Katalog No: M 15

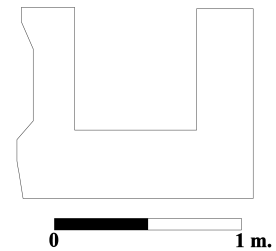
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi ana kayadan bağımsız şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve arka yüzleri işlenmemiş oldukça düz bir şekilde bırakılmıştır. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımları profillendirilmemiştir. Lahit teknesi 2.30 x 1.17 metre ölçülerinde ve 0.74 metre yüksekliğindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 16

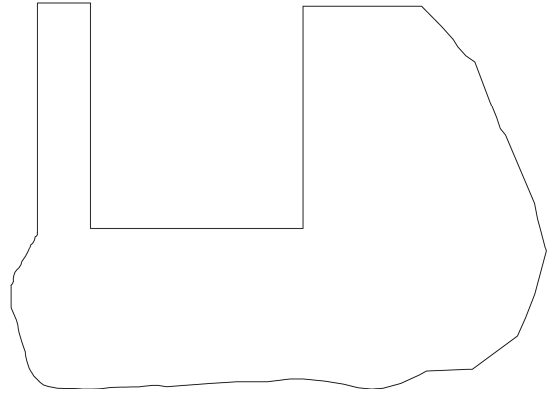
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kabartmalar Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi ana kayadan bağımsız şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve arka yüzleri işlenmemiş oldukça düz bir şekilde bırakılmıştır. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımları profillendirilmiştir. Lahit teknesi 2.30 x 1.10 metre ölçülerinde ve 1.30 metre yüksekliğindedir. Burada iki adet büst kabartmasının bulunmaktadır. Kapak üzerindeki yoğun tahribat sebebiyle sağda yer alan figür oldukça tahrip olmuştur. Diğer figür ise nispeten daha iyi korunmuştur ve burada bir erkek figürünün yer aldığı görülmektedir. Erkek figürü göğüs hizasına kadar betimlenmiştir. Figürün giymiş olduğu *chtion/himationun* göğüs hizasında kabartmanın son bulunduğu bölüme doğru kalınlaşan kat izleri görülebilmektedir. Figürün yüz bölümündeki doğal tahribat sebebiyle detaylar izlenememektedir.

Katalog No: M 17

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi ana kayadan bağımsız şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve arka yüzleri işlenmemiş düz bir şekilde bırakılmıştır. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımları profillendirilmemiştir. Lahit teknesi 1.70 x 0.93 metre ölçülerindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 18

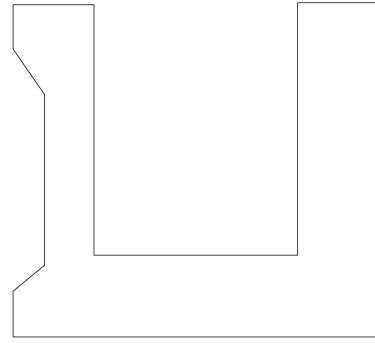
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi ana kayadan bağımsız şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve arka yüzleri işlenmemiş düz bir şekilde bırakılmıştır. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımları profillendirilmemiştir. Lahit teknesi 2.26 x 1.15 metre ölçülerindedir.

0 1 m.

Katalog No: M 19

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Lahiti

Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kartmalar Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit anakayaya kullanılarak şekillendirilmiştir. Lahitin kapağının ön yüzünde iki çelenk kabartması bulunmaktadır. Lahit teknesinin

toprak altında kaldığından formu ve boyutları hakkında bilgi edinmek mümkün olmamaktadır.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 20

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Lahiti

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit anakayaya kullanılarak şekillendirilmiştir. Lahit teknesinin ön yüzündeki yüksek bir anakaya kütlesi basamaklandırılarak şekillendirilmiştir. Lahit teknesini dolgu toprakla örtülü olduğundan ölçüleri hakkında net bilgiler edinilememektedir.

Katalog No: M 21

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Lahiti

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit anakayaya kullanılarak şekillendirilmiştir. Lahit teknesinin ön yüzündeki kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profilendirilmemiştir. Dikdörtgen formlu lahit teknesinin düz bir şekilde derinleşmektedir ve 2.10 x 0.82 metre ölçülerindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 22

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Lahiti

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit anakayaya kullanılarak şekillendirilmiştir. Lahit teknesinin ön arka kısmındaki yüksek bir anakaya kütleli düzleştirilmiştir. Lahit teknesinin ön yüzündeki ağız kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmemiştir.

Dikdörtgen formlu lahit teknesinin düz bir şekilde derinleşmektedir ve 2.02 x 0.45 metre ölçülerindedir.

Katalog No: M 23

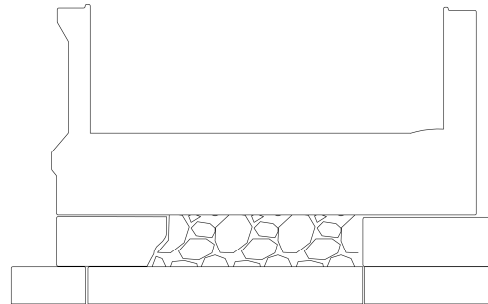
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi anakayadan kesilmiş ve bağımsız bir şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve yan yüzlerindeki ağız ve kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmemiştir. Lahit teknesi iki sıra düzgün kesilmiş taşlarla oluşturulan iç kısmı küçük taşlarla doldurulmuş bir podyum üzerinde yükselmektedir. Lahit teknesi 2.44 x 1.12 metre ölçülerinde ve 1.24 metre yüksekliğindedir.

0 1 m.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 24

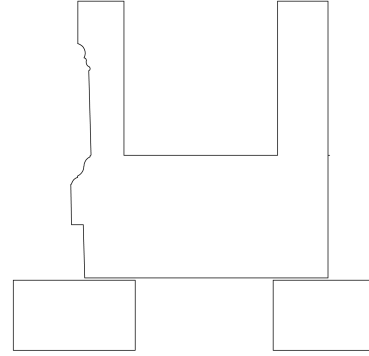
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kabartmalar Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi anakayadan kesilmiş ve bağımsız bir şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve yan yüzlerindeki ağız ve kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmiştir. Lahit teknesi tek sıra düzgün kesilmiş taşlarla oluşturulan bir podyum üzerinde yükselmektedir. Lahit teknesi ve podyum 2.50 x 1.23 metre ölçülerin ve 1.28 metre yüksekliğindedir. Lahite ait olan kapak üzerinde ise iki adet çelenk kabartması bulunmaktadır.

0 1 m.

Katalog No: M 25

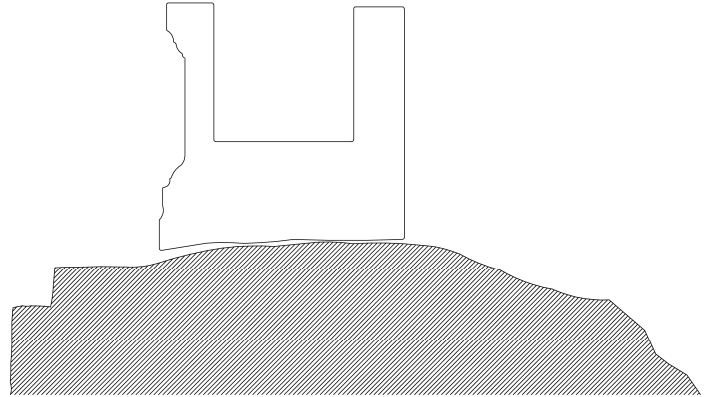
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi anakayadan kesilmiş ve bağımsız bir şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve yan yüzlerindeki ağız ve kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmiştir. Lahit teknesi yüksek bir anakaya düzleştirilerek oluşturulmuş podyum üzerinde yükselmektedir. Podyum ön lahitin ön yüzün baktığı yönde basamaklandırılmıştır. Lahit teknesi 2.27 x 1.13 metre ölçülerinde ve 1.21 metre yüksekliğindedir.

0 1 m.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 26 (Resim 20a-b)

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

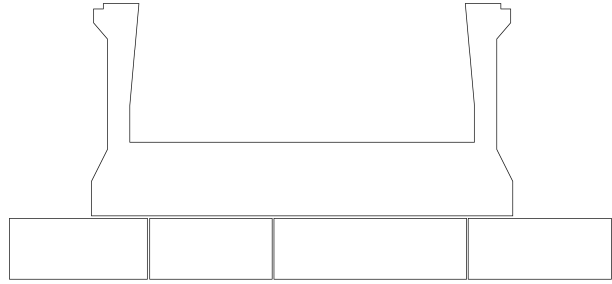
Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kabartmalar

Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi anakayadan kesilmiş ve bağımsız bir şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve yan yüzlerindeki ağız ve kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmiştir. Lahit teknesi üç sıra düzgün kesilmiş taşlarla oluşturulan bir podyum üzerinde yükselmektedir. Lahit teknesi 2.38 x 1.30 metre ölçülerindedir. Lahit teknesinin podyumsuz yüksekliği 1.15 metre

iken podyum ile birlikte mezarın toplam yüksekliği 1.55 metre ölçülerine ulaşmaktadır. Lahit teknesinin ön uzun yüzünde üç askı çelenginden oluşan bir *girland* bezemesi bulunmaktadır. *Girland* çelenkleri üst kısımlarda kurdelalar ile bağlanmıştır ve çelenkler alt kısımlarda boğa başları ile birbirlerine tutturulmuştur. Çelenkler arasında ve boğa başları ile tutturulan bölümlerin altlarında ayrıca kabartmalar bulunmaktadır. Sağda yer alan çelenk içerisinde bir kadın büstü, ortada yer alan çelenk içerisinde bir çiçek rozeti ve solda yer alan çelenk içerisine de bir erkek büstü yerleştirilmiştir. Sağdaki kadın figürü başını kapatacak şekilde bir manto giymektedir ve göğüs hizasına kadar betimlenmiştir. Soldaki kısa kıvrıkcık saçlı erkek figürü ise *khimation* giymiştir ve *khimationu* sol omuz üzerinde bir broş ile tutturulmuştur. Her iki figüründe göğüs hizasına kadar betimlenmiş olmaları sebebiyle kol ve elleri betimlenmemiştir. Ön yüzde *girland* çelenklerini birbirine bağlayan boğa başlarının alt kısımlarında ise demirci işliklerinde kullanılan çekiç ve kısıkaç aletlerinin kabartmalarına yer verilmiştir. Ortada yer alan çelengin içerisindeki çiçek rozeti kabartmasının hemen üzerinde, çiçek rozetine göre simetrik yerleştirilmemiş ters şekilde duran ve men kültü ile ilişkilendirilebilecek bir ay kabartması ayrıca dikkat çekicidir. Her iki kısa yüzde de bir askı çelenginden oluşan *girland* bezemeleri vardır. İç kısımlarında çiçek rozeti kabartmalarına yer verilen bu askıların bulunduğu yüzler ile uzun yüzdeki *girland* çelenklerini birbirine bağlayan köşelerde ise bağlayıcı olarak *Nike* kabartmalarını bulunduğu görülmektedir. *Nike* kabartmaları köşelerde yer almaları sebebiyle oldukça tahrip olmuş durumdadırlar. Yan yüzler ile işlenmeden bırakılan arka yüzün birleştiği köşelerde ise koç başları *girland* çelenklerinin son bağlayıcıları olarak kullanılmışlardır.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 27

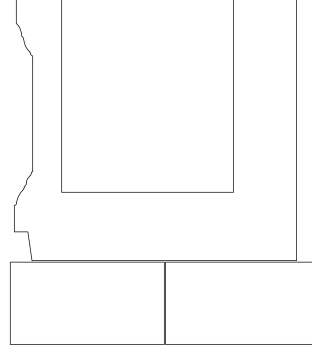
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

Bezemelerine Göre: Teknesinde ve Kapağında Süsleme Olmayan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahit teknesi anakayadan kesilmiş ve bağımsız bir şekilde durmaktadır. Lahit teknesinin ön ve yan yüzlerindeki ağız ve kaide kısmı basit silme şeklinde bırakılmış ve profillendirilmiştir. Lahit teknesi tek sıra düzgün kesilmiş taşlarla oluşturulan bir podyum üzerinde yükselmektedir. Lahit teknesi ve podyum 2.36 x 1.30 metre ölçülerinde ve 1.23 metre yüksekliğindedir.

Katalog No: M 28 (Resim 21a-b)

Yerleşim: Güvercinlik

Arazide Duruşuna Göre: Podyumlu Lahit

Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kabartmalar Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Lahitin teknesinin alt ve üst bölümleri silmeler ile profillendirilmiştir. Lahit teknesinin izleyiciye dönük olan yüzünde ince uzun formulu bir *tabula ansata* bulunmaktadır. Lahit teknesinin kısa kenarında yer alan tek sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan bir podyum üzerinde yer alır. Lahit teknesinin hemen önünde ise bir dikdörtgen sunak vardır. Dikdörtgen sunağın üzerinde de bir *tabula ansata* bulunmaktadır. Bununla birlikte

lahit teknesine ait olan kapağın üzerinde üç adet büst kabartması ve çelenk kabartmaları yer alır. Lahit kapağı üzerindeki figürler sırasıyla soldan sağa bir kadın bir erkek çocuğu ve bir erkeğe ait büst kabartmalarıdır. Büstler bel hizasına kadar betimlenmişlerdir. Erkek ve kadın figürleri benzer bir duruş sergilerler. Her iki figür de sağ elleri ile *chimation*larının sol yakalarını tutar iken sol kolları ile sağ kollarına destek olacak şekilde betimlenmişlerdir. Ortada duran çocuk figürü ise göğüs hizasında birleştirdiği kolları ile ellerinde tahribat sebebiyle tanımlanamayan bir obje tutmaktadır.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 29 (Resim 22a-b-c-)

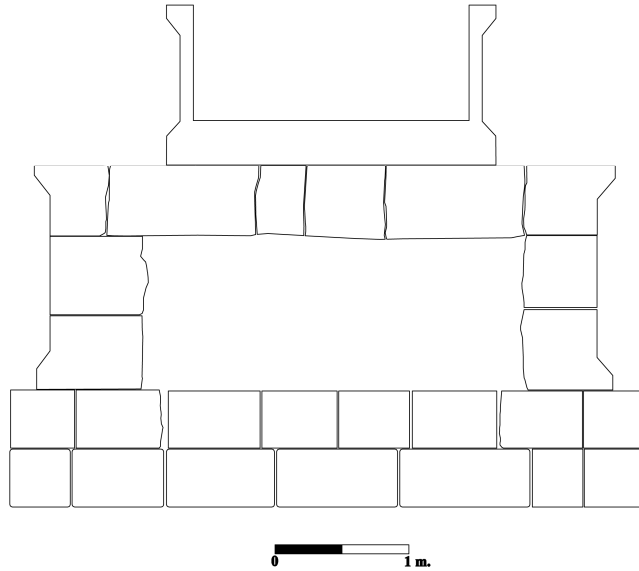
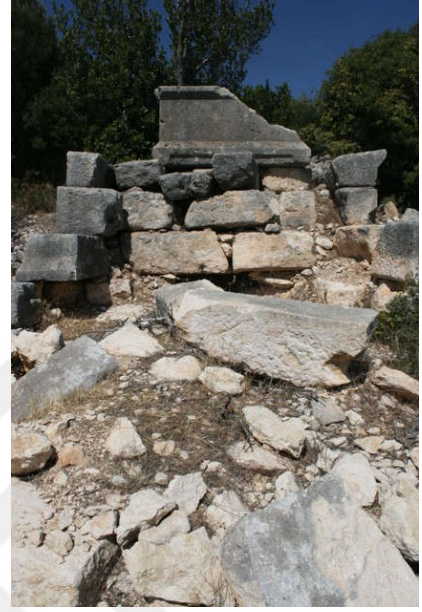
Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: *Hypsorium*lu Lahit

Bezemelerine Göre: Çeşitli Semboller ve Kabartmalar Taşıyan Lahitler

Yayın Dizini: -

Tanım: Mezar yapısı gösterdiği farklı mimari anlayış ve boyutlarıyla ayrıca dikkat çekicidir. Yapı 4.75 x 5.40 metre ölçülerindedir. Mezar odası 2.37 x 1.04 metre boyutlarındadır ve 1.44 metre yüksekliğindedir. Yapının platformu ise 2.54 metre yüksekliğindedir. Bu yüksekliğe 1.65 metrelik lahit yüksekliği de eklendiğinde 4.19 metrelik yapının oldukça yüksek bir olduğu anlaşılmaktadır. Mezar yapısı iki sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan bir zemin üzerinde yükselmektedir. Bu zeminin hemen üzerinde üç sıra düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulan mezar odası yer almaktadır. Mezar odasını oluşturan üç sıra taşın alt ve üstte yer alan sıraları *faskiasız* arştirav bloğu biçiminde şekillendirilmişlerdir. Mezar odasına giriş güneybatı yöndeki küçük bir kapı yoluyla yapılmaktadır. Kapının genişliği 0.67 metre iken yüksekliği 0.64 metredir. Sonraki dönemlerde kapının üzerine kazıma yöntemi ile bir haç işlenmiştir. Mezar odasının üst yapısı yine düzgün kesilmiş blok taşlar ile oluşturulmuştur ve bunlar mezar odasının üzerinde yer alan lahit teknesini taşımaktadır. Lahit teknesi sade bir işçilik gösterse de bütün yüzleri işlenerek sergilenmiştir. Mezarın anıtsallığı da göz önünde bulundurulduğunda bu durum oldukça normal görünmektedir. Mezar yapısının yakınlığında aynı zamanda bir aslan kabartmasına ait olan parçalar tespit edilmiştir. Bu kabartmanın oldukça tahrip olmuş olmakla beraber bir aslanın baş bölümüne ait olduğu hala izlenebilen yele izlerinden anlaşılmaktadır. Aslan kabartmalarının bölgede sıklıkla rastlandıkları ve lahit mezarların kapaklarında olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Bu sebeple bu parçaların *hypsorium*lu lahitin kapağına ait olduğunu söylemek mümkündür.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 30

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Mezarı

Yayın Dizini: -

Tanım: Anakaya kullanılarak şekillendirilmiş olan mezar bulunduğu yamaçtaki doğal tahribat sebebiyle yoğun bitki örtüsü ve dolgu toprakla örtülmüş durumdadır. Küçük kare bir girişe sahip olduğu anlaşılan mezarın içerisinde yer

alması muhtemel klineler toprak altında kalmış olmalıdır. Bu sebeple yaklaşık olarak kare plan gösteren gömü odasının iç yapı düzenlemesi hakkında bilgiler edinmek mümkün değildir. Kapı anakayaya oyulan mezar odasına orta bölümden erişim sağlamaktadır. Kapının dış bölümünde çıkıntı olarak bırakılmış olan yaklaşık 0.20 metrelik kalınlığın bir kapak taşı yerleştirilmesi için kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Ancak arazide yapılan çalışmalarda herhangi bir kapak taşı tespit edilememiştir. Mezar odası 2.66 x 2.32 metre ölçülerinde ve 1.03 metre yüksekliğindedir. Kapı yüksekliği 0.74 metre genişliği ise 0.62 metredir.

Katalog No: M 31

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Kaya Mezarı

Yayın Dizini: -

Tanım: Kaya Mezarın mezarın gömü odası yamaçta yer alan anakaya oyularak şekillendirilmiştir. Mezar odasının genişliği 2.60 metre iken 1.80 metrelik derinliğe sahiptir. Mezarın hemen önünde

düzgün kesilmiş isodomik yapı taşları ile örülmüş bir dromos bulunur. Dromosun genişliği 2.16 metredir.

MEZARLAR KATALOĞU

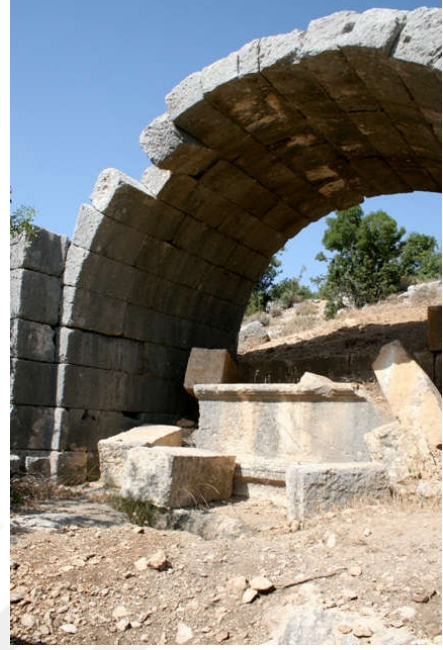
Katalog No: M 32

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Tapınak Mezar

Yayın Dizini: -

Tanım: İnşasında düzgün işlenmiş büyük kesme blok taşların kullanılmış olduğu görülen tonozlu mezar dikdörtgen bir plana sahiptir. Mezar 2.90 x 4.80 metre ölçülerinde ve 2.90 metre korunan yüksekliğe sahiptir. Mezar *di stylos in antis* bir plana sahiptir. Ön cephesi kuzeydoğuda yer alan mezarın bu cephesi açık bırakılmıştır. Ayrıca bu bölümde kısa kenarlarda plaster sütun işlevi gören çıkıntılar dikkat çekicidir. Bu plaster sütunlar ön uzun cephenin kısa kenarlar ile kesiştiği alanlarda yer almaktadır. Tonozlu mezarın yer aldığı yamaçta mezar yapısına yakın alanda dağınık halde bulunan detaylandırılmamış kornith plaster sütun başlıkları bu yapıya aittir. Bununla birlikte mezarın hemen önünde yer alan sütun parçaları ve bu sütunlar ile birlikte kullanıldığı anlaşılan korinth başlıkları mezarın ön cephesinde bulunması muhtemel sütunlara işaret eder. Sütun başlığının üst çapı 0.70 yüksekliği ise 0.44 metredir. Çevrede bulunan üç parça halinde kırık durumda bulunan sütunların yükseklikleri ise 1.50, 0.86 ve 0.68 metredir. *Plinthoslu* kaide ise 0.60 x 0.60 metre ölçülerinde ve 0.38 metre yüksekliğindedir. Yüksekliği 0.44 metre olan sütun başlığının üst çapı 0.85 metre iken 0.43 metrelik alt genişliğe sahiptir. Lahit teknesi 2.27 x 1.12 metre ölçülerinde ve 1.16 metre yüksekliğindedir. Mezarın yıkıntıları arasında tek *faskialı* arşitrav bloklarının "S" profilli firz blokları ile birlikte çalışıldığı yapı taşları da tespit edilmiştir. Bu bloklar yapının üst bölümünün ayrıca kapatıldığını ve olasılıkla bir üçgen alınlığa sahip olduğunu düşündürmektedir. Mezarın içerisinde ön yüzü ve kısa yan yüzlerinde yer alan ağız ve kaide silmeleri profillendirilmiş bir kaya lahiti yer almaktadır. Lahit teknesi üzerinde herhangi bir kabartma yoktur. Ancak, mezarın hemen önünde tespit edilen ve üzerinde bir aslan kabartmasının yer aldığı lahit kapağının bu tekneye ait olduğu tekne ve kapak ölçülerinin örtüşmesinden anlaşılmaktadır. Lahit kapağı üzerinde yer alan aslan kabartması kapak üzerine yatar biçimde tasvir edilmiştir. Lahit ait olan aslan kabartmalı lahit kapağı ise 2.30 x 1.25 metre ölçülerinde ve 0.90 metre yüksekliğindedir. Aslanın baş kısmı tahrip olmuş olsa da yelelerin, ön ve arka pençelerinin oldukça ayrıntılı işlendiği izlenebilmektedir.

MEZARLAR KATALOĞU

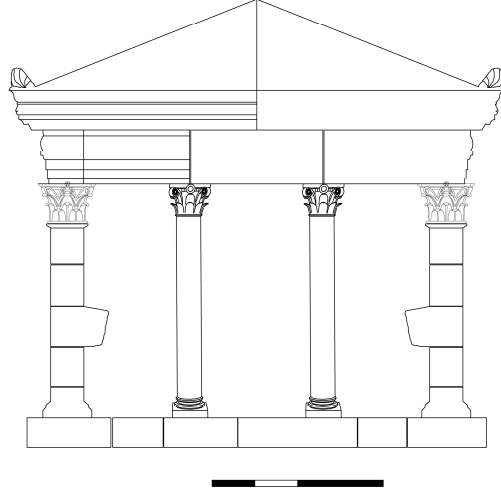
Katalog No: M 33 (Resim 27a-b-c-d)

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Tapınak Mezar

Yayın Dizini: Yayın Dizini: Cormack, 2004: 324; Keil ve Wilhelm, 1931: 30. Fig. 44-45.

Tanım: İnşasında düzgün kesilmiş blok taşların kullanılmış olduğu görülen tapınak mezar 4,16 x 4.61 metrelik ölçüsü ile kareye yakın bir plan göstermektedir. Mezar *di stylos in antis* bir plana sahiptir Tapınak mezarın ön cephesi güneybatıya bakmaktadır. Yapının batı yan duvarında bir kemer ayağı ve kemer bölü-

lümünün günümüze ulaşan bir bölümü görülebilmektedir. Yapının içerisinde yer alan bu kemer mezarın tam ortasında yer almamaktadır ve yapıya ait olabilecek başka bir kemer izine de rastlanmamıştır. Bu konumda inşa edilmiş olan kemer taşıyıcı elemanı ile ön bölümünde kalan yan duvarlara bir *ante* duvarı şekli kazandırılmıştır. Aynı zamanda tapınak mezarın yakınlarında detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları, sütun gövdeleri ve yine detaylandırılmamış korinth plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Tespit edilen plaster sütun başlıkları *ante* duvarları üzerinde kullanılmış oldukları tahmin edilmektedir. Aynı zamanda yapının çevresinde dağınık halde plaster sütun kaideleri de tespit edilmiştir. Benzer şekilde tespit edilen diğer sütun başlıkları da tapınak mezarın ön cephesinde, *ante* duvarları arasında yer alması muhtemel sütunlar ile birlikte kullanılmış olmalıdırlar. Tapınak mezarın üst yapısı oldukça tahrip olmuştur. Ancak, çevrede tespit edilen mimari blok parçalar üst yapı hakkında fikir edinmemizi kolaylaştırmaktadır. Çevrede sütun başlıklarının üzerinde durarak üst yapıyı oluşturan çok sayıda iki *faskialı* arşitrav bölümleri ile birlikte çalışılmış "S" profilli friz blokları tespit edilmiştir. Yapının bulunduğu alanda üçgen alınlık parçalarına da rastlanmıştır. Aynı zamanda tapınak mezarın içerisine çökmüş olduğu anlaşılan büyük blok taşlar çatı bölümünün bu büyük düz bloklar ile düz bir biçimde kapatıldığını göstermektedir. Bununla birlikte tapınak mezarın içerisinde oldukça tahrip olmuş olmakla birlikte bir serbest duran bir lahite ait tekne ve kapak parçaları da tespit edilmiştir. Tespit edilen parçalar içerisinde lahit kapağı üzerinde yer alan bir aslan kabartmasına ait sağ arka bacak, bu bacağına ait pençe ve kuyruk bölümü izlenebilmektedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 34 (Resim 28a-b-c-d-e-f)

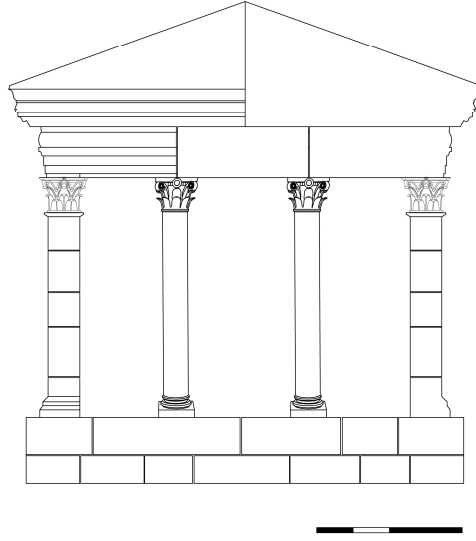
Yerleşim: Kümbetbeleni

Yayın Dizini: Cormack, 2004: 324; Keil ve Wilhelm, 1931: 30. Fig. 44-45.

Arazide Duruşuna Göre: Tapınak Mezar

Tanım: İnşasında düzgün kesilmiş blok taşların kullanılan tapınak mezar 4.30 x 5.65 metre ölçülerinde *di stylos in antis* bir plana sahiptir. Tapınak mezarın ön cephesi kuzeybatıya bakar. Yapının kuzey/arka duvarında bir kemer ayağına ait izler görülür. Aynı zamanda tapınak mezarın batı yan duvarı üzerinde de

yapının üst örtüsünün tonozla kapatıldığını gösteren tonoz destek uzantıları izlenebilmektedir. Tapınak mezarın yıkıntıları arasında, detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları ve yine detaylandırılmamış kornith plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Aynı çevrede tapınak mezarın üst

yapı elemanı olan üç *faskialı* arşitrav bölümü ile birlikte çalışılmış "S" profilli friz blokları da tespit edilmiştir. Yapının bulunduğu alanda üçgen alınlık parçalarına ve aslan başlı çörten bölümlerine de rastlanmıştır. Tapınak mezarın içerisinde bir adet serbest duran lahit yer almaktadır. Lahit teknesi oldukça detaylı bir şekilde işlenmiştir. Lahit teknesinin kısa kenarlarında *pelekinos* bölümü yer almaktadır. Kapak üzerinde ise oldukça detaylı işlenmiş üzüm salkımı kabartması dikkat çekicidir. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımlarında yer alan silmeler profillendirilmişlerdir. Aynı zamanda lahit kapağının kısa yüzünde yer alan iki çıkıntı dikkat çeker. Bunların *pelekinos* deliği ile aynı görevi yerine getirmek amacıyla bırakıldıkları önerilebilir. Lahit teknesi 2.26 x 1.12 metre ölçülerindedir.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 35 (Resim 29a-b-c-d-e)

Yerleşim: Kümbetbeleni

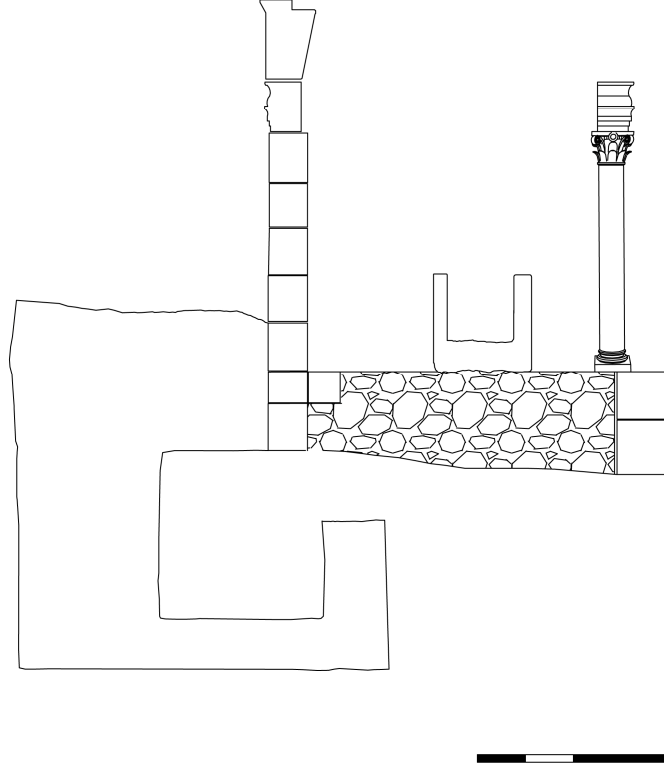
Arazide Duruşuna Göre: Tapınak Mezar

Yayın Dizini: Söğüt, 2005:

120 – 121.

Tanım: Mezar 4.37 x 4.10 ölçülerinde ve 5.75 metre yüksekliğindedir. Mezar *di stylos in antis* bir plana sahiptir. İnşasında düzgün kesilmiş blok taşlar kullanılan tapınak mezar üç sıralı blok taşlar ile oluşturulan bir zemin üzerinde yükselmektedir. Zemin bölümünde yer alan son sıra taşlar yapının kısa yan yüzler ile birleştiği bölümde *faskiasız* arşitrav bloğu biçiminde şekillendirilmişlerdir. Bunların üzerinde ise plaster

sütunlara ait plaster kaideler yer almaktadır. Plaster kaideler profillendirilmeden bırakılmış ancak silmeleri belirtilmiştir. Tapınak mezarın yakınlarında detaylandırılmamış korinth sütun başlıkları ve yine detaylandırılmamış korinth plaster sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Mezarın yedi sıra yapı taşı günümüze ulaşmıştır. Bu yapı taşlarından en üst kısımda, yapının arka yüzünde yer alan iki sıra, üst yapı taşıyıcı elamanlar hakkında bilgiler sağlamaktadır. Burada ikinci sıradada yer alan, üç *faskialı* arşitrav bölümü ile birlikte çalışılmış "S" profilli friz bloğu oldukça iyi işlenmiştir. Son sıradada yer alan yapı taşı ise yapının üçgen bir alınlığa sahip olduğunu göstermektedir. Tapınak mezarın kuzey duvarının alt bölümünde anakaya oyularak şekillendirilmiş bir oda tespit edilmiştir. Bölge örneklerinde görülmeyen bu odanın gömü amacıyla kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Tapınak mezarın içerisinde aynı zamanda serbest duran bir lahit mezara ait tekne tespit edilmiştir. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımlarında yer alan silmeler profillendirilmişlerdir. Aynı zamanda lahit teknesinin ön yüzünde üç askı çelenginden oluşan bir *girland* bezemesi bulunmaktadır. Çelenkler alt kısımlarda üzüm salkımları ile birbirine tutturulmuşlardır.

MEZARLAR KATALOĞU

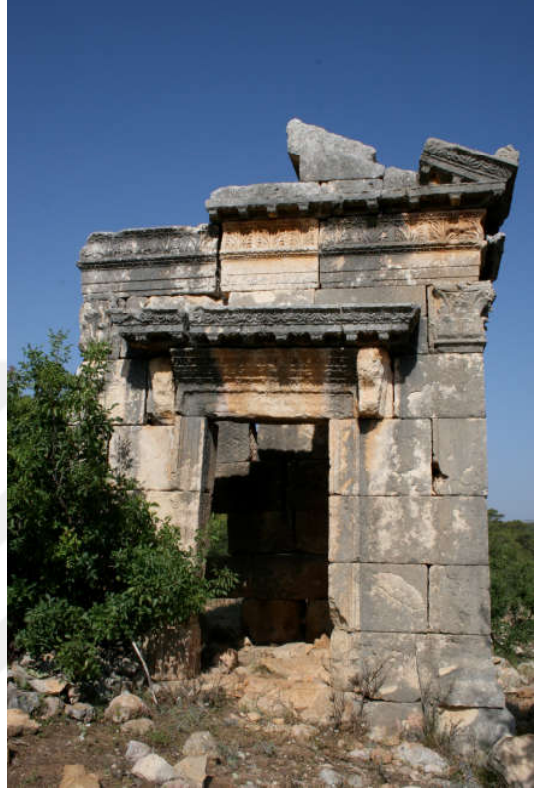
Katalog No: M 36 (Resim 30a-b-c-d-e-f)

Yerleşim: Kümbetbeleni

Yayın Dizini: Berns, 2003; Kaplan, 2014:75.

Arazide Duruşuna Göre: Tapınak Mezar

Tanım: Mezar 3.54 x 3.68 ölçülerinde ve 4.80 metre yüksekliğindedir. İnşasında düzgün kesilmiş blok taşlar kullanılan tapınak mezar tek sıra düzgün kesilmiş bir podyum üzerinde yükselmektedir. Yapının dört köşesinde plaster sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunların üzerinde yer alan korinth başlıkları ise detaylandırılmamış tiptedir. Plaster sütunlara ait kaideler profilendirilmeden bırakılmış ancak silmeleri belirtilmiştir. Yapı altı sıra düzgün kesilmiş blok taş sırasından ve üst yapı elemanı olarak arşitrav friz, konsollu korniş, alınlık ve sima bölümlerinden oluşmaktadır. Bunların üzerinde ise düz tek parça çatı kaplama blokları kırma çatıyı oluşturmaktadır. Bunun hemen üzerinde ise oldukça düzgün işlenmiş pişmiş toprak çatı kiremitlerinin yerel kireç taşından yapılan örnekleri görülmektedir. Burada yer

alan kalıptır ve stroter örnekleri oldukça iyi detaylandırılmıştır. Tapınak mezarının üst yapı elemanlarının plastik işçiliği ayrıca dikkat çeker. Burada arşitrav ve friz aynı blok üzerinde çalışılmıştır. Arşitravlar üç faskiyalıdır ve taç kısmında İon kymationları ile birlikte oluk dil yivler mevcuttur. Friz kuşağı ise oluk dil yiv ve onların aralarındaki akanthuslar ile süslüdür. Bunun üzerinde ise İon kymationu bezeli bulunan taç kısmı yer alır. Frizin üzerinde konsollu kornişler bulunmaktadır. Friz ile konsollu kornişler arasında dış sırası yoktur. Alınlık üzerinde ve yapının yan yüzlerinde yer alan konsollu kornişler sima blokları ile birlikte çalışılmıştır. Konsollar arasında, çiçek, kozalak, lyra, şimşek demeti, kama gibi betimlemeler mevcuttur. Yapının alınlığı üzerinde tam ortada ise bir kalkan kabartmasının varlığı ayrıca dikkat çeker.

MEZARLAR KATALOĞU

Katalog No: M 37

Yerleşim: Kümbetbeleni

Arazide Duruşuna Göre: Yuvarlak Sunak

Yayın Dizini: -

Tanım: Sunağın kaide kısmında yer alması muhtemel pilinthos toprak altındadır. Sunağın korunan yüksekliği yaklaşık olarak 1.65 metredir. Sunağın kaidesi torus, trokhylos ve torusdan sırasını takip ederek şekillendirilmiştir. Kaideden gövdeye geçiş bölümünde astragal kullanılmıştır. Sunağın üst bölümü kyma rekta ile profillendirilmiştir. Sunağın taç kısmı tahrip görmüş ve günümüze ulaşamamıştır. Sunağın üzerinde bir adet kadın/erkek büstü kabartması yer almaktadır. Büst kabartması omuz hizasına kadar betimlenmiştir. Kabartmadaki işçilik oldukça özensizdir. Bu sebeple detaylar hakkında veri elde etmek mümkün görünmemektedir. Kadının/erkek saçlarında ve boyun/omuz orantısızlığında da aynı özensiz işçilik izlenebilmektedir.

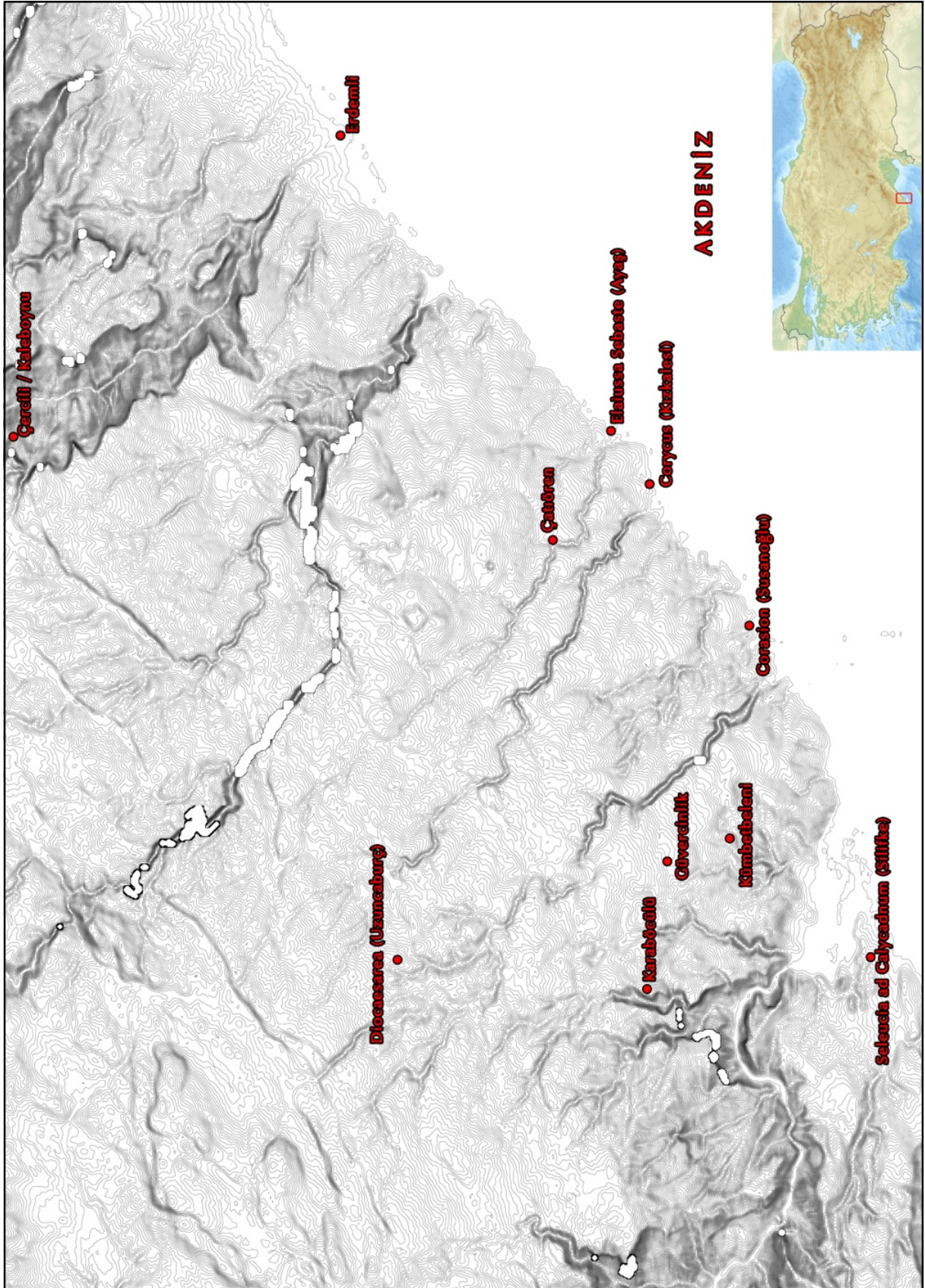
Katalog No: M 38

Yerleşim: Kümbetbeleni

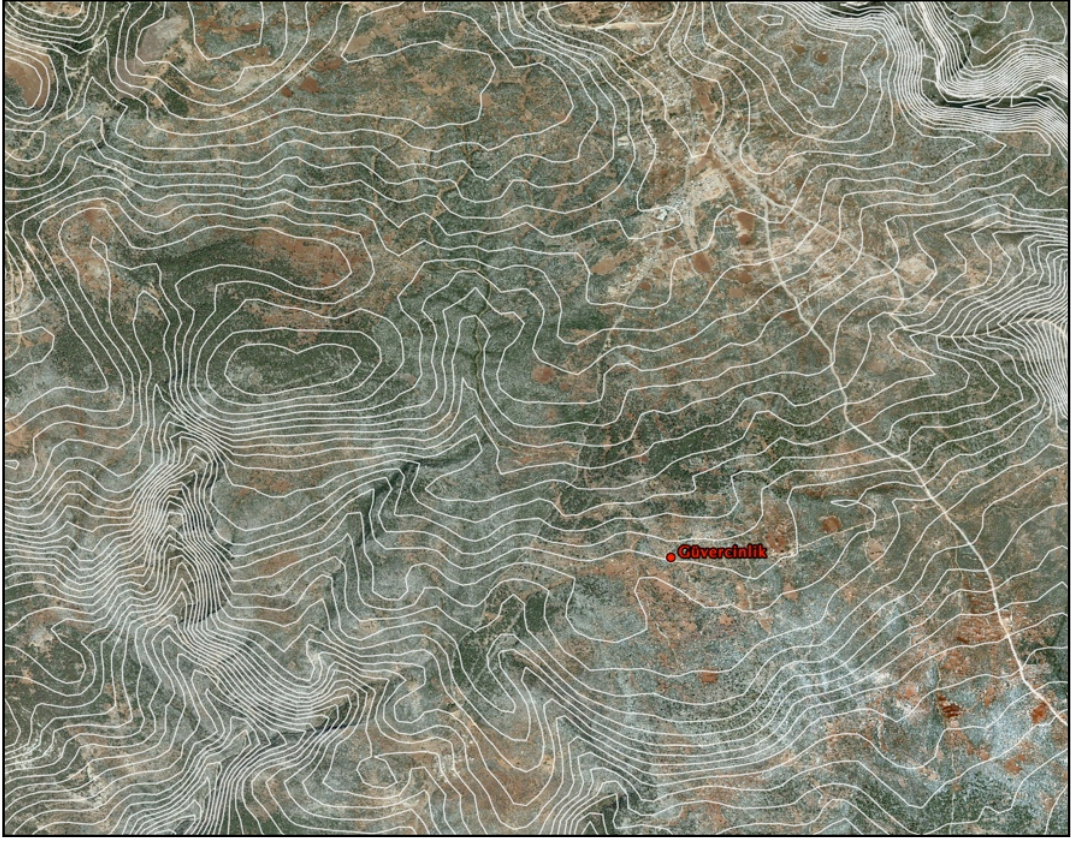
Arazide Duruşuna Göre: Yuvarlak Sunak

Tanım: Sunak 1.18 metre yüksekliğindedir. Bu sunağın kaide bölümü dairesel bir *plinthos*, *torus*, *trokhylos*, *torus* ve *astragalden* oluşmaktadır. Sunağın taç kısmı ise günümüze ulaşamamıştır. Sunak üzerinde baş kısmı kırılmış bir figür bulunmaktadır. Figürün baş kısmı günümüze ulaşamamış olsa da üzerindeki *chimation* ve diğer anatomik özellikleri sebebiyle figürün bir erkeğe ait olması oldukça muhtemeldir. Figür bel hizasına kadar betimlenmiştir. Üzerindeki *chimationun* içerisinden çıkardığı sağ kolu sol yakasına doğru uzanmaktadır ve burada sağ eli ile bu yakasını tutmaktadır. Sol kolu da benzer şekilde himatonu içerisinden çıkar ve karın bölgesinde *chimationun* kıvrımlarını kavrar şekilde betimlenmiştir.

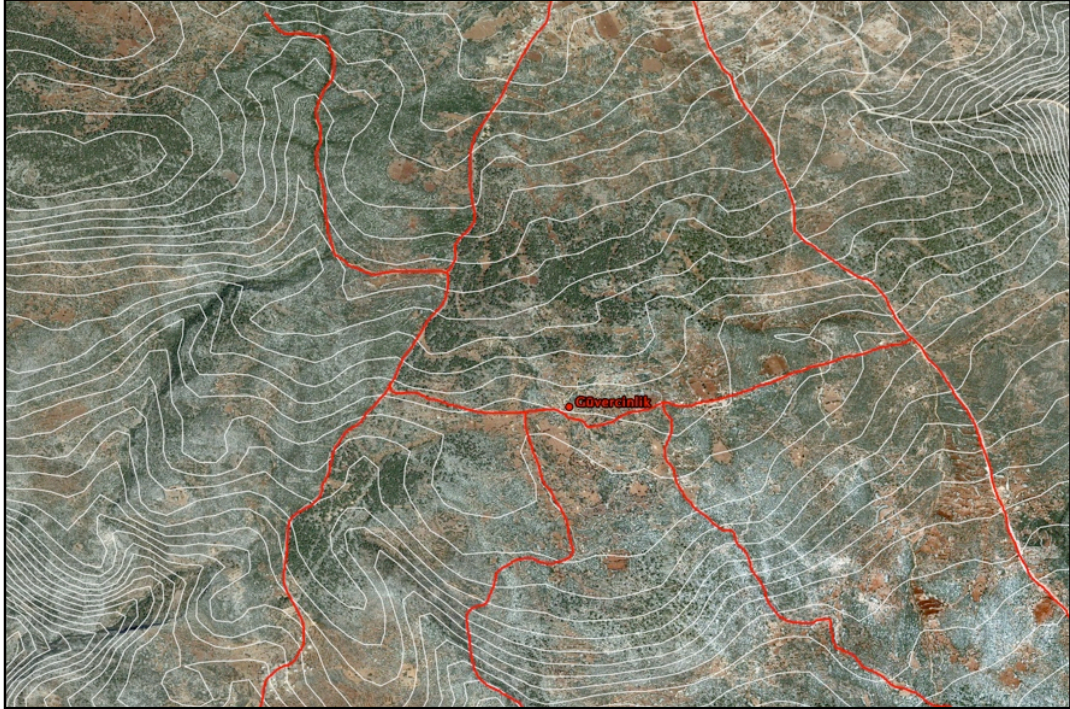

Resim 1 - Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Topografik Haritası (QGIS Programında Hazırlanmıştır)

Resim 2 - Güvercinlik Yerleşimi Topografik Harita

Resim 3 - Güvercinlik Yerleşimi Rotalar

Resim 4 - Kümbetbeleni Yerleşimi Topografik Harita

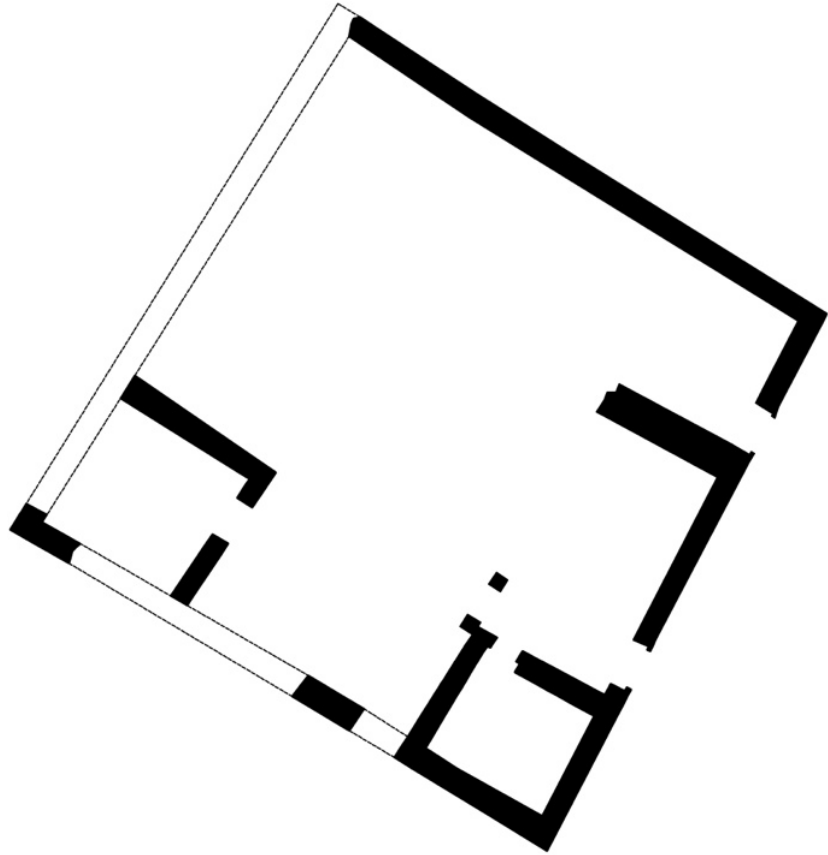
Resim 5 - Kümbetbeleni Yerleşimi Rotalar

Resim 6a - Güvercinlik Çiflik Evi Detay

Resim 6b - Güvercinlik Çiflik Evi Detay

Resim 7 - Güvercinlik Çiflik Plan Çizim

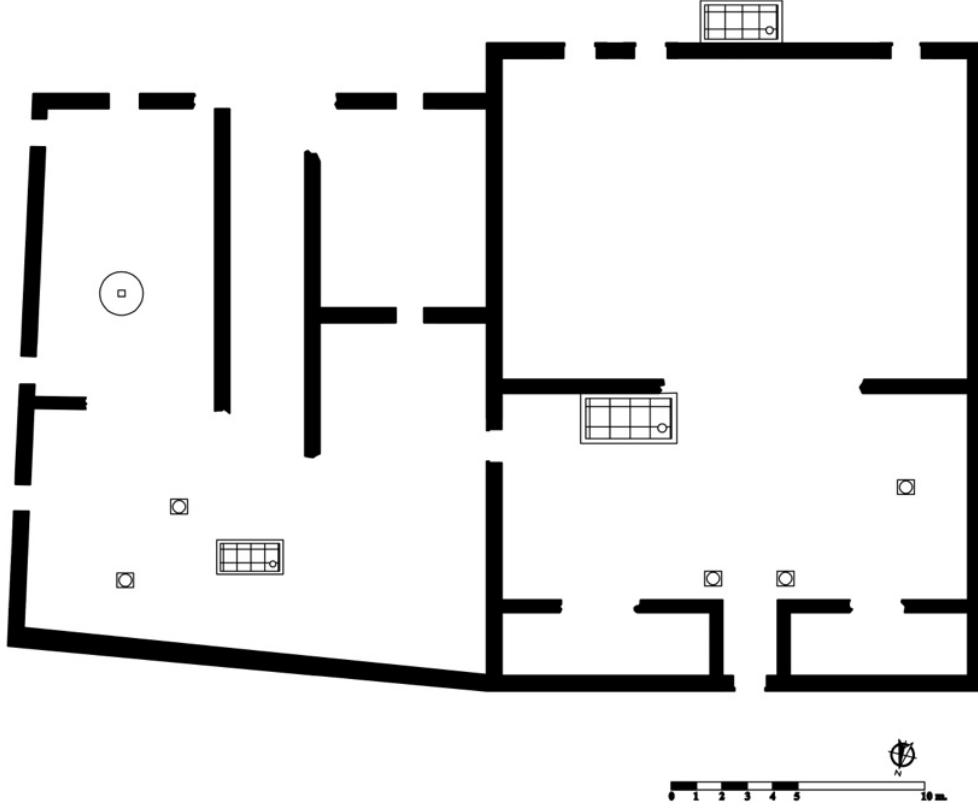

Resim 8a - Kümbetbeleni Peristyl Avlulu
Konut Genel Görünüm

Resim 8b - Kümbetbeleni Peristyl Avlulu
Konut Genel Görünüm

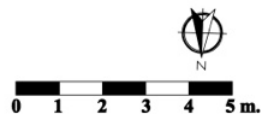
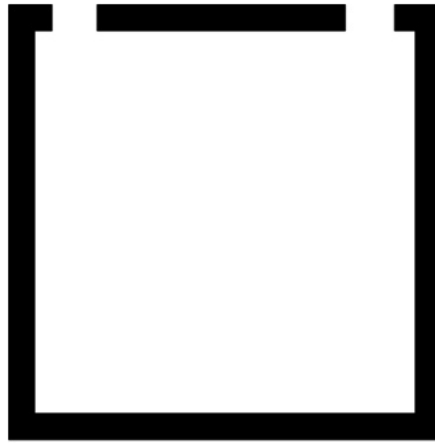
Resim 9 - Kümbetbeleni Peristyl Avlulu Konut Genel Görünüm Kroki Çizim

Resim 10a - Kümbetbeleni Kule Genel Görünüm

Resim 10b - Kümbetbeleni Kule Genel Görünüm

Resim 11 - Kümbetbeleni Kulesi Kroki Çizim

Resim 12 - Kümbetbeleni Khamosorium Lahit

Resim 13 - Güvercinlik Khamosorium Lahit

Resim 14 - Güvercinlik Serbest Duran Lahit

Resim 15 - Kümbetbeleni Serbest Duran Lahit

Resim 16 - Kumbetbeleni Kaya Lahiti

Resim 17 - Kumbetbeleni Kaya Lahiti

Resim 18 - Kumbetbeleni Podyumlu Lahit

Resim 19 - Güvercinlik Podyumlu Lahit

Resim 20a - M26 Katalog Numaralı Kümbetbeleni
Aile Betimlemeli Lahiti

Resim 20b - M26 Katalog Numaralı Kümbetbeleni
Aile Betimlemeli Lahit Detay

Resim 21a - M28 Katalog Numaralı Güvercinlik
Aile Betimlemeli Lahit Detay

Resim 21b - M28 Katalog Numaralı Güvercinlik
Aile Betimlemeli Lahit Detay

Resim 22a - M29 Katalog Numaralı Hyposoriumlu Lahit Genel Görünüm

Resim 22b - M29 Katalog Numaralı Hyposoriumlu Lahit Genel Görünüm

Resim 22c - M29 Katalog Numaralı Hyposoriumlu Lahite Ait Aslan Kabartmalı Lahit Kapağı Parçası

Resim 23 - Kümbetbeleni Aslan Kabartmalı Lahit Kapakları Genel Görünüm

Resim 24 - Kümbetbeleni Kaya Mezarı

Resim 25 - Kümbetbeleni Dromoslu Kaya Mezarı

Resim 26a - Kümbetbeleni M32 Tapınak Mezarı Genel Görünüm

Resim 26b - Kümbetbeleni M32 Tapınak Mezarı Genel Görünüm

Resim 26c - Kümbetbeleni M32 Tapınak Mezarı Korinth Sütun Başlığı

Resim 27d - Kümbetbeleni M32 Tapınak Mezarı tek faskialı arşitrav ile birlikte çalışılmış "S" profilli firz bloğu

Resim 27a - Kümbetbeleni M33 Tapınak Mezarı Genel Görünüm

Resim 27b - Kümbetbeleni M33 Tapınak Mezarı İçerisindeki Lahitin Aslan Kabarmalı Lahit Kapağına Ait Parça

Resim 27c - Kümbetbeleni M33 Tapınak Mezarı Korinth Plaster Sütun Başlığı

Resim 27d - Kümbetbeleni M33 Tapınak Mezarı Köşe Akroterli Alınlık Parçası

Resim 28a - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
Genel Görünüm

Resim 28b - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
Korinth Sütun Başlığı

Resim 28c - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
Korinth Plaster Sütun Başlığı ve Alınlık

Resim 28d - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
üç faskialı arşitrav ile birlikte çalışılmış "S"
profilli firz bloğu

Resim 28e - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
İçerisindeki Lahit

Resim 28f - Kümbetbeleni M34 Tapınak Mezarı
Sütun Tamburları

Resim 29a - Kümbetbeleni M35 Tapınak Mezar
Ön Cepheden Görünüm

Resim 29b - Kümbetbeleni M35 Tapınak Mezar
Arka Cepheden Görünüm

Resim 29c - Kümbetbeleni M35
Tapınak Mezar Korinth Plaster Sütun
Başlığı

Resim 29d - Kümbetbeleni M35 Tapınak
Mezar Alt Gömü Odası

Resim 29e - Kümbetbeleni M35 Tapınak
Mezar İçerisindeki Lahit

Resim 30a - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Genel Görünüm

Resim 30b - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Ön Cepheden Görünüm

Resim 30c - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Üst Yapı Elemanları

Resim 30d - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Korinth Plaster Sütun Başlığı

Resim 30e - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Çatı Konstrüksiyonu

Resim 30f - Kümbetbeleni M36 Tapınak Mezar Üçgen Alınlık Bölümündeki Kalkan Kabartması

Resim 31 - Kümbetbeleni Kapı Lentosu Üzerindeki Aile Betimlemeli Kabartma

Resim 32a-b - Kümbetbeleni Oturan Figürlü Heykel

Resim 33a - Güvercinlik Oturan Figürlü Heykel

Resim 33b- Güvercinlik Oturan Figürlü Heykelin Yanında Yer Alan Tonozlu Mezar

Resim 34a - Güvercinlik Yuvarlak Sunak ile Birlikte Çalışılmış Oturan Figürlü Heykel

Resim 34b - Güvercinlik Yuvarlak Sunak ile Birlikte Çalışılmış Oturan Figürlü Heykel Detay

Resim 35- Kumbetbeleni Büst Kabartmalı
Yuvarlak Sunak Kat. No. M37

Resim 36- Kumbetbeleni Büst Kabartmalı
Yuvarlak Sunak Kat. No. M38

Resim 37- Kumbetbeleni Kartal Heykeline Ait
Pençe Parçası

Resim 38a - Kümbetbeleni "T" Biçimli Anıtsal Sütuna Ait Korint Başlığı Alt Parçası

Resim 38b - Kümbetbeleni "T" Biçimli Anıtsal Sütuna Ait Korint Başlığı Üst Parçası

Resim 38c - Kümbetbeleni "T" Biçimli Anıtsal Sütun Parçası

Resim 38d - Kümbetbeleni "T" Biçimli Anıtsal Sütun Kabartmalı "T" Blok

Resim 38e - Kümbetbeleni "T" Biçimli Anıtsal Blok Üzerinde Yer Alan Figürler

Resim 38f - Topalların Çeşme "T" Biçimli Anıt Sütun (Alıntı: Keil ve Wilhelm, 1891)

Resim 39a - Kumbetbeleni Kilisesi

Tip 1

Tip 2

Tip 3

Tip 4

Resim 39b - Kumbetbeleni Kilisesine Ait Başlıklar

Resim 40 - Güvercinlik Kilisesi

Resim 41- Hisarkale Yerleşimindeki Yapılardan Genel Görünüm

Resim 42- Hisarkale Yerleşimindeki Yapılar ve Bu Yapılar ile İlişkili Zeytinyağı Atölyesi

Resim 43- Kümbetbeleni Kapı Lentosu Üzerindeki Yazıt

Resim 44- Karaböcülü Üç Figürlü
Aile Betimlemeli Kaya Kabartması

Resim 45- Karaböcülü İki Figürlü
Aile Betimlemeli Kaya Kabartması

Resim 46 - Karaböcülü Ölü Yemeği
Sahneli Kaya Kabartması

Resim 47 - Çatiören Zırlı Asker Kabartması

Resim 48 - Çerçili Oturan Figürlü Kaya Kabartması

Resim 49 - Yapılıkaya Hermes Tapınağı

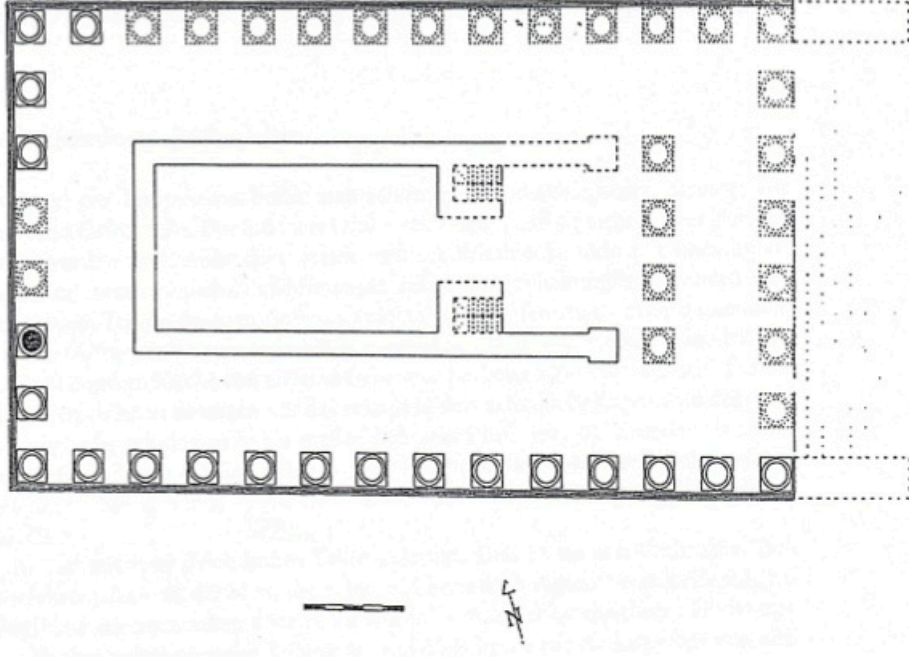
Resim 50 - Sulucin Tapınağı

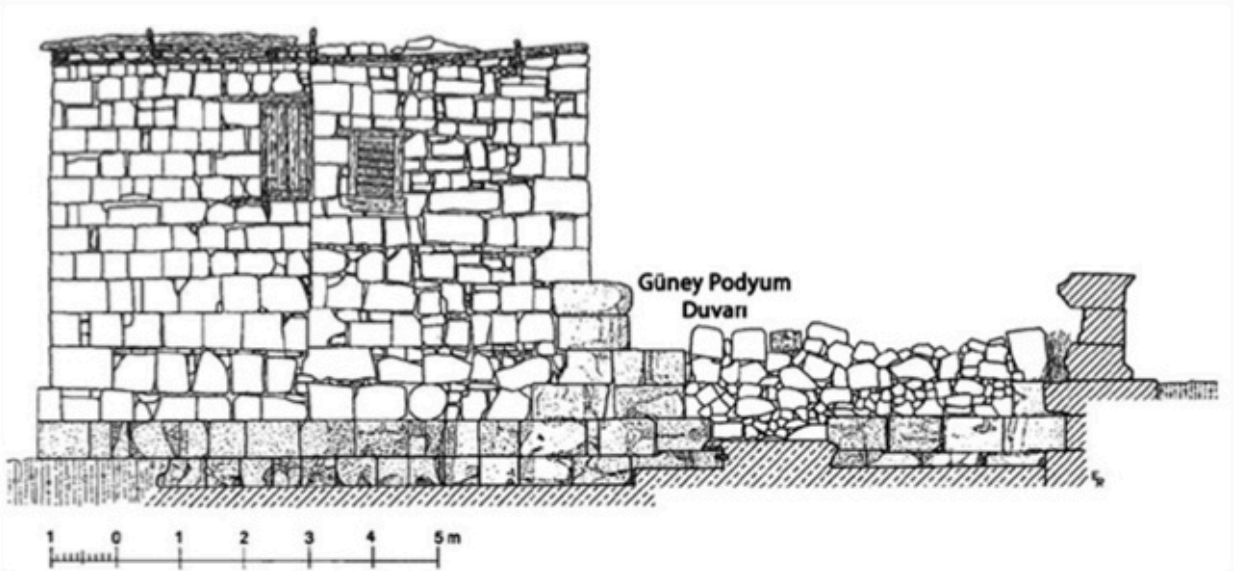
Resim 51 - Diocæsarea Zeus Olbios Tapınağı

Resim 52- Çatıören Hermes Tapınağı

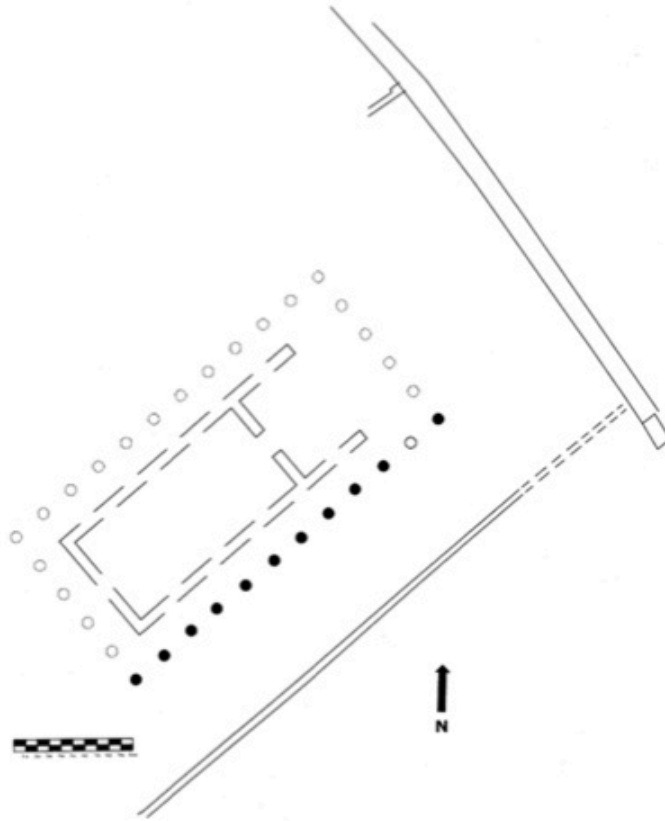
Resim 53 - Seleukeia Iupiter Tapınağı (Alıntı: Berns, 1998)

Resim 54 - Diokaesarea Podyumlu Tapınak (Alıntı: Kaplan 2012)

Resim 55 - Diokaesarea Tykhe Tapınağı

Resim 56 - Corycus Tapınağı (Alıntı: Kaplan, 2008)

Resim 57 - Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı (Alıntı: (Borgia - Monaco 2007))

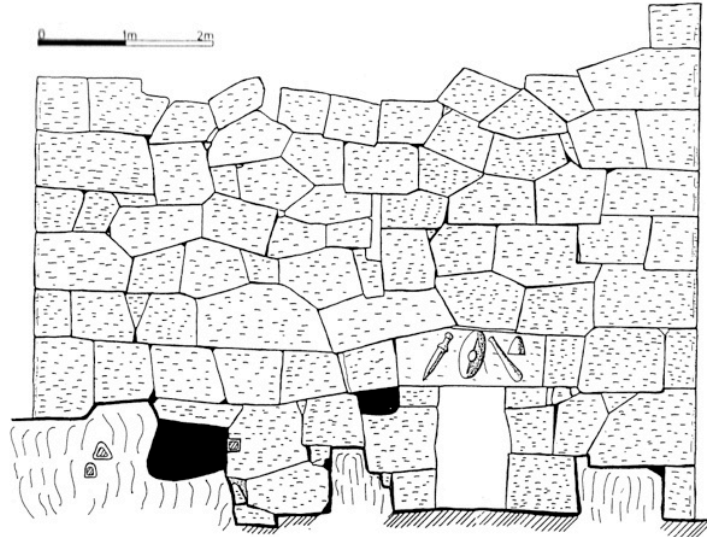
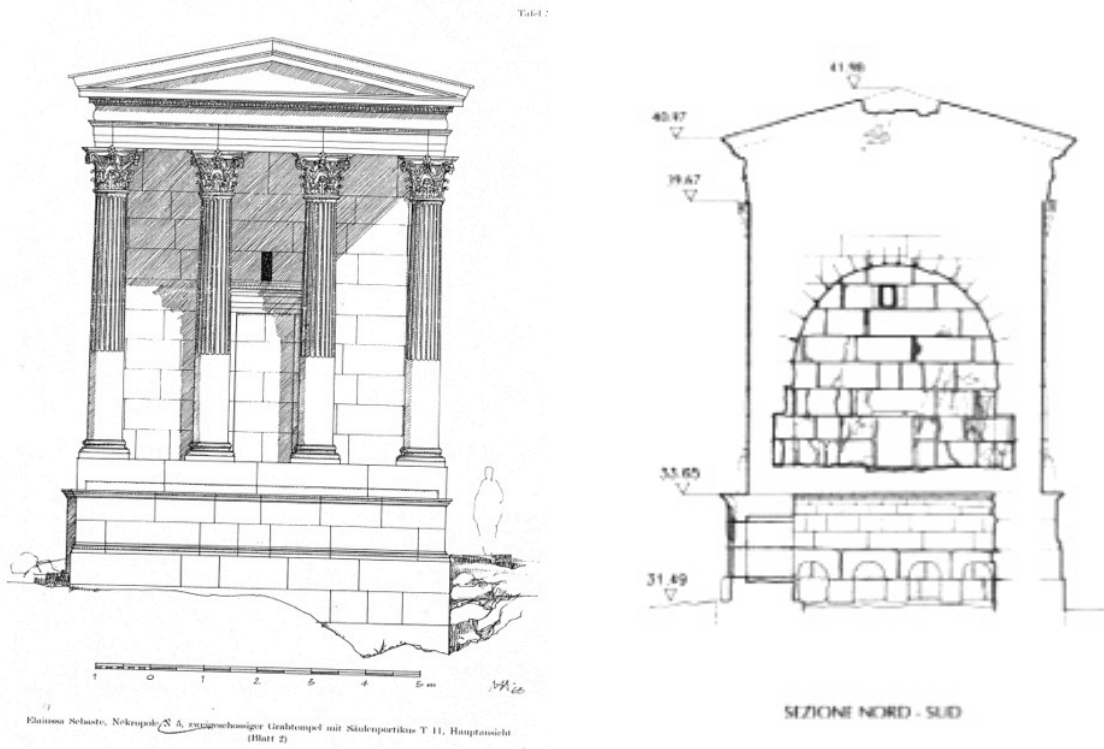

Abb. 2 Hançerli, Súdansicht
(Original: 1:20)

Resim 58 - Hançerli Kule ve Kapı Lentosu Üzerindeki Kabartmalar (Alıntı: Durugönül, 1998)

Resim 59 - Karytelis'deki Hekataios'un Mezarı, Kabartması ve Yazıtı

Resim 60 - Elaiussa Sebaste T11 Tapınak Mezarı (Alıntı: Machatschek, 1967)

Resim 61 - Hisarkale Polygonal Mezar Evi

Resim 62 - Adamkayalar Cenaze Ritüeli Kutsal Alanı

